TURVANA RAJALLA

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO 1947–2017

Jukka Partanen

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO:

TOIMIPISTEET, KESKEISIÄ PAIKKOJA SEKÄ RAJAMERKKEJÄ

655
653
647
637
629
618
604
586
Kivipuro
Inari
Lieksan rajavartioasema
Hiienvaara ampuma-alue
LIEKSA
NURMES
Juuka
Teljo
Savijärvi
Nurmijärvi
Pankajärvi
Ruunaa
Ruunaanjärvi
Kiekkola
Kitsi
Hattuvaara
Maydavara
Motko
Voloma
Tuzhino
Kapustavara
Yulya-Vara
Termant
Posëlok Peninga
Peninga
Luzhma
Vostochnyy
Lukina
Lout-Ostrov
Kibashinavolok
Kuykaselkya
Kuikkajärvi
Pötsönvaara
Louhivaara
Pihlajavaara
Naarva
Vinkara
Lapiovaara
Sivakkovaara
Korpivaara
Jaakonvaara
Kelva
Salonkylä
Vuonisjärvi
Sokojärvi
Sokovaara
Kontiovaara
Karsikko
Siikasuo
Liukkunen
Lapalle
Hattusaari
Lahnalampi
Ahmovaara
Timovaara
Martonvaara
Kopravaara
Nevalanvaara
Kelosuo
Sara-aho
Heinälampi
Ihanto
Kuora
Lubosalma
Lupasalmi
Ostrov
Soymigora
Soimivaara
Shaverki
Lapinlahti
Vieki
Koukokoski
Hölijäkka
Hailakorpi
Mätäsvaara
Varisvaara
Koriseva
Kylänlahti
Vaaraniemi
Kalina
Jamali
Vuokko
Etelä-Vuokko
Vihtasuo
Sorveus
Polvela
Salonkylä
Haloinpää
Rasivaara
Koli
Ruokolanvaara
Nunnanlahti
Ruohosuo
Kosula
Raksinalava
Kyntsisaari
Porosaari
Kuohatti
Kuohattijärvi
Hönninperä
Siltavaara
Syväjoki
Kuikka
Kannelkoski
Kopras
Kissanlahti
Petäiskylä
Heinäpuro
Saramo
Vaaräkylä
Kourukoski
Mujejärvi
Jonken
Koroppiozero
Verkhnyaya Tulvaara
Viitakoski
Alakylä
Munkinvaara
Murroovaara
Silikavaara
Anisenvaara
Pankasaari
Pankajärvi
Märajälahti
Tuomikoski
Ozero Verkhneye Ylinejärvi
Ozero Leksozero Lieksajärvi
Ozero Takhko-Yarvi Tahkojärvi
Ozero Myandu-Yarvi Mäntyjärvi
Ozero Agmi-Yarvi Agmajärvi
Ozero Tulos Tuulijärvi
Ozero Chakki
Ozero Kuykaselkya Kuikkajärvi
Ozero Voydomta Voitomajärvi
Ozero Saarar-Yarvi
Ozero Motko Muotkajärvi
Ozero Supe-Yarvi Suonuojärvi
Ozero Vaska Vaskajärvi
Ozero Perti Pirttijärvi
Ozero Unes-Yarvi
Ozero Kelarvi
Ozero Nizhneye
Ozero Varguno Pervoye
Ozero Kumarna
Ozero Chitka Tsirkkajärvi
Ozero Kivi Kivijärvi
Ozero Chelkiozero Lepikkövaara
Ozero Mechka Lout
Ozero Tuzhi-Ozero Tuosjärvi
Ozero Maloye Ayt-Ozero Pieni Aittajärvi
Ozero Yulya-Pitka Iso-Pitka
Ozero Aymaguba Aimolahti
Ozero Olginyemi
Ozero Repola
Ozero Fotanovka
Ozero Kapustavara
Ozero Pitka-Koski
Ozero Suru
Ozero Vinkara
Ozero Lapiovaara
Ozero Naarva
Ozero Pötsönvaara
Ozero Kontiovaara
Ozero Sokojärvi
Ozero Vuonisjärvi
Ozero Kelva
Ozero Salonkylä
Ozero Jaakonvaara
Ozero Kuora
Ozero Ihanto
Ozero Heinälampi
Ozero Lahnalampi
Ozero Ahmovaara
Ozero Timovaara
Ozero Martonvaara
Ozero Kopravaara
Ozero Nevalanvaara
Ozero Kelosuo
Ozero Sara-aho
Ozero Jero
Ozero Mutka
Ozero Polvela
Ozero Ruokolanvaara
Ozero Nunnanlahti
Ozero Ruohosuo
Ozero Kosula
Ozero Raksinalava
Ozero Hattusaari
Ozero Lapalle
Ozero Liukkunen
Ozero Siikasuo
Ozero Karsikko
Ozero Murroovaara
Ozero Silikavaara
Ozero Anisenvaara
Ozero Munkinvaara
Ozero Pankajärvi
Ozero Pankasaari
Ozero Ruunaa
Ozero Ruunaanjärvi
Ozero Hattuvaara
Ozero Kiekkola
Ozero Kitsi
Ozero Maydavara
Ozero Shaverki
Ozero Lapinlahti
Ozero Vieki
Ozero Koukokoski
Ozero Hölijäkka
Ozero Hailakorpi
Ozero Mätäsvaara
Ozero Varisvaara
Ozero Koriseva
Ozero Kylänlahti
Ozero Vaaraniemi
Ozero Kalina
Ozero Jamali
Ozero Vuokko
Ozero Etelä-Vuokko
Ozero Vihtasuo
Ozero Sorveus
Ozero Polvela
Ozero Salonkylä
Ozero Haloinpää
Ozero Rasivaara
Ozero Koli
Ozero Ruokolanvaara
Ozero Nunnanlahti
Ozero Ruohosuo
Ozero Kosula
Ozero Raksinalava
Ozero Kyntsisaari
Ozero Porosaari
Ozero Kuohatti
Ozero Kuohattijärvi
Ozero Hönninperä
Ozero Siltavaara
Ozero Syväjoki
Ozero Kuikka
Ozero Kannelkoski
Ozero Kopras
Ozero Kissanlahti
Ozero Petäiskylä
Ozero Heinäpuro
Ozero Saramo
Ozero Vaaräkylä
Ozero Kourukoski
Ozero Mujejärvi
Ozero Jonken
Ozero Teljo
Ozero Savijärvi
Ozero Nurmijärvi
Ozero Alakylä
Ozero Viitakoski
Ozero Koroppiozero
Ozero Verkhnyaya Tulvaara
Ozero Luzhma
Ozero Vostochnyy
Ozero Lukina
Ozero Lout-Ostrov
Ozero Kibashinavolok
Ozero Olginyemi
Ozero Aymaguba
Ozero Aimolahti
Ozero Pötsönvaara
Ozero Louhivaara
Ozero Pihlajavaara
Ozero Korpivaara
Ozero Sivakkovaara
Ozero Lapiovaara
Ozero Vinkara
Ozero Naarva
Ozero Lubosalma
Ozero Lupasalmi
Ozero Ostrov
Ozero Soymigora
Ozero Soimivaara
Ozero Shaverki
Ozero Motko
Ozero Maydavara
Ozero Kitsi
Ozero Kiekkola
Ozero Hattuvaara
Ozero Ruunaanjärvi
Ozero Ruunaa
Ozero Pankajärvi
Ozero Pankasaari
Ozero Anisenvaara
Ozero Silikavaara
Ozero Murroovaara
Ozero Munkinvaara
Ozero Karsikko
Ozero Siikasuo
Ozero Liukkunen
Ozero Lapalle
Ozero Hattusaari
Ozero Kosula
Ozero Raksinalava
Ozero Ruohosuo
Ozero Nunnanlahti
Ozero Polvela
Ozero Ruokolanvaara
Ozero Salonkylä
Ozero Haloinpää
Ozero Rasivaara
Ozero Koli
Ozero Lahnalampi
Ozero Ahmovaara
Ozero Timovaara
Ozero Mutka
Ozero Nevalanvaara
Ozero Kelosuo
Ozero Sara-aho
Ozero Jero
Ozero Martonvaara
Ozero Kopravaara
Ozero Heinälampi
Ozero Ihanto
Ozero Kuora
Ozero Kelva
Ozero Salonkylä
Ozero Jaakonvaara
Ozero Sokojärvi
Ozero Sokovaara
Ozero Vuonisjärvi
Ozero Kontiovaara

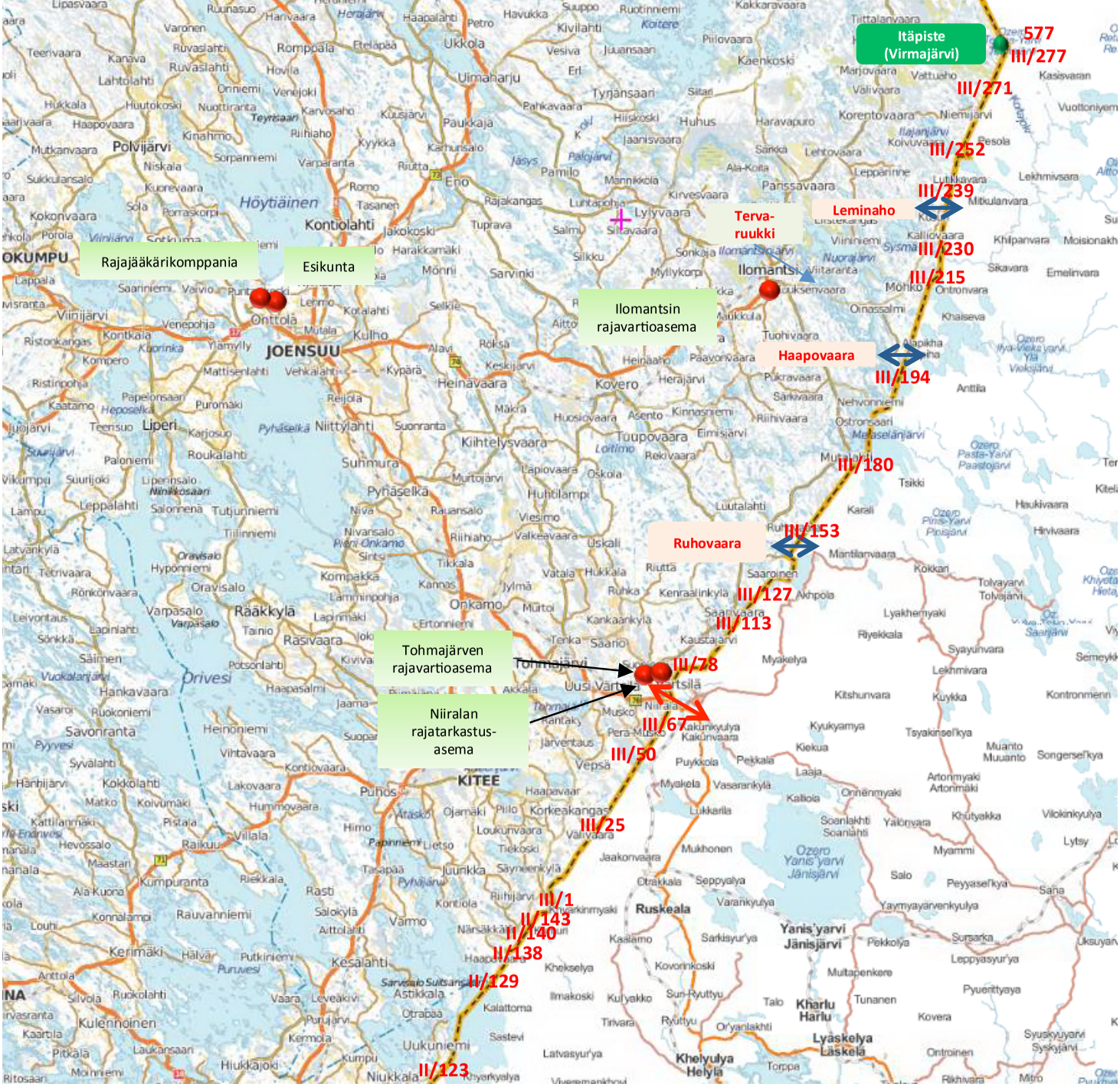
Itäpiste
(Virmajärvi)
577
III/277
III/271
III/252
III/239
Leminaho
Terva-
ruukki
III/230
III/215
Rajajääkärikomppania
Esikunta
Ilomantsin
rajavartioasema
Haapovaara
III/194
III/180
Ruhovaara
III/153
III/127
III/113
Tohmajärven
rajavartioasema
Niiralan
rajatarkastus-
asema
III/78
III/67
III/50
III/25
III/1
II/143
II/140
II/138
II/129
II/123
Ilomantsi
JOENSUU
Onttola
Liperi
KITEE
Ruskeala
Yanis'yarvi
Jänisjärvi
Kharlu
Harlu
Lyaskelya
Läskelä
Khelyulya
Helylä
Polvijärvi
Kontiolahti
Höytiäinen
Orivesi
Rääkkylä
Savonranta
Kerimäki
Kesälahti
Tohmajärvi
Uusi Värtsilä
Niiralan
Ozero
Yanis'yarvi
Jänisjärvi

TURVANA RAJALLA

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO 1947–2017

Jukka Partanen

TURVANA RAJALLA

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO 1947–2017

HISTORIATOIMIKUNTA
Isännöitsijä Reijo Jeskanen
Eversti evp Martti Kukkonen
Filosofian tohtori Jukka Partanen
Kapteeni evp Timo Päivinen
Everstiluutnantti Marko Turunen (puheenjohtaja)
Dosentti Pasi Tuunainen
Toimistosihteeri Liisa Vattulainen (sihteeri)

TEKSTIN TARKISTUS
Eversti evp Toivo Juntunen
Eversti evp Tero Kaakinen

ETUKANNEN KUVA
Vanhempi rajavartija Markku Kuikka ja rajakoira Kipi partiomatkalla
Möhkössä Ahvenlamminsuolla rajamerkin III/206 kohdalla. Kuva Marko Parviainen, P-KR:n kuva-arkisto.

TAKAKANNEN KUVA
Valamajärven vartioaseman partio saa toimintaohjeet vartiopäälliköltä Veikko Väisäseltä
ja komppanian päälliköltä kapteeni Hugo Sereniukselta (myöh Sarpi) talvella 1930. P-KR:n kuva-arkisto.

ETU- JA TAKAKANNEN SISÄSIVUJEN KARTTA
Lupa Metsähallitus, merkinnät Pohjois-Karjalan rajavartiosto.

KANNEN SUUNNITTELU
Tiina Vänttinen, Pohjois-Karjalan Ilmoitusvalmistus Oy

ULKOASU JA TAITTO
Heidi Nissinen, Pohjois-Karjalan Ilmoitusvalmistus Oy

© Pohjois-Karjalan Rajavartiosto

ISBN 978–951–53–3661–3
Saarijärven Offset Oy
Saarijärvi 2017

SISÄLLYS

ESIPUHE 8

JOENSUUN RAJAVARTIOSTON KAUSI

KENTTÄVARTIOISTA JOENSUUN RAJAVARTIOSTOKSI 11

Itärajan vartioinnin järjestäminen 11

I. E. Schroeder Joensuun rajavartioston komentajana 14

RAAPPANAN KOMENTAJAKAUSI 21

Rajavartiosto järjestetään uudelleen 22

Uusi komentaja ja varuskunta 24

Elämää vartioasemilla 30

Rajapalvelun monet muodot 37

Rajamiehet ja siviilit 45

Tiedustelua molemmin puolin rajaa 48

Koulutusta ja harjoituksia 51

SOTAVUODET JA RAJAVARTIOINNIN UUDELLEENJÄRJESTELYT 60

Rajavartiosto sodanajan kokoonpanoon 60

Talvisodan aika 61

Välirauhan uudet järjestelyt 65

Selkkauksia uudella rajalla 69

Uusi sota 76

Toistuvia järjestelyjä 80

Rajapalvelu vakiintuu 83

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON KAUSI

RAJAVARTIOSTO JA RAJAMIES 87

Pohjois-Karjalan rajavartioston muodostaminen 87

Vartioasemien järjestelyt 87

Huollon järjestelyt 94

Pula rajamiehistä 96

Vakaa rajavartijan työ 101

Pohjois-Karjalan rajavartioston vuoden rajamiehet 104

Rajamies vapaalla 104

Viranomaisyhteistyötä 106

Suhteet rajan kansaan 107

Tyhjenevät vartioasemat 111

Vartioasemien määrä puolitetaan 115

RAJASOPIMUKSET JA RAJAPALVELU 120
Rajavyöhykkeen valvonta 120
Kaiken perustana rajajärjestyssopimus 122
Rajapartiointi 128
Partiomajat ja vartiotornit 131
Tekniikka avuksi 137
Puutavaran tuonnin valvonta 140

RAJA-ASIAT 146
Rajatapahtumia ja luvatonta liikkumista 146
Luvattomia rajanylittäjiä 151
Pintavakoilijoita 154
Ulkomaalaisten seikkailut 157
Rajanylitys jäi huomaamatta 158
Rajavartiosto suojelee rajavyöhykkeen koskemattomuutta 161
Rajatapahtumat vähenevät 165

KOULUTUSTOIMINTA 168
Henkilöstön koulutus 168
Varusmiehistä sissejä 171

RAJATURVALLISUUSVIRANOMAINEN 185
Organisaatio ja resurssit 185
Rajavyöhyke ja rajavalvonta 193
Raja- ja viranomaisyhteistyö 200
Rajanylitysliikenteen valvonta 209
Varusmieskoulutus 218

70-VUOTIAS POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO SEKÄ TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ 229
Turvallisuusympäristön muutos ja kansainvälinen toiminta 229
Pohjois-Karjalan rajavartiosto vuonna 2017 231
Rajaturvallisuuden ylläpito 233
Rajaseudun asukkaat ja rajavyöhyke 234
Rajanylitysliikenne 237
Varusmies- ja reserviläiskoulutus 238
Osana yhteiskuntaa 242

LÄHDEVIITTEET 244

LÄHDELUETTELO 257

MATRIKKELI 261

HENKILÖHAKEMISTO 265

ESIPUHE

POHJOIS-KARJALASSA Suomen ja Euroopan unionin ulkorajaa on valvottu Rajavartiolaitoksen alaisuudessa Rajavartiolaitoksen perustamisesta (1919) lähtien. Tuolloin rajavalvonnasta vastasi Joensuun rajavartiosto ensin kapteeni Ilo Schroederin ja myöhemmin jääkärieverstiluutnantti, Manneirheim-ristin ritari Erkki Johannes Raappanan johdolla. Sodissa korpikenraaliksi nimetyn erämies Raappanan henki elää vielä tänäkin päivänä vahvana Pohjois-Karjalan rajavartioston henkilöstön keskuudessa ja varusmieskoulutuksessa. Pohjois-Karjalan rajavartiosto aloitti toimintansa vuonna 1947 ensimmäisenä komentajanaan everstiluutnantti Antti Seitamo.

Rajavartiosto on koko historiansa ajan ollut merkittävä toimija Pohjois-Karjalassa ja erityisesti sen rajapitäjissä tarjoten työpaikan suoraan tai välillisesti monelle pohjoiskarjalaiselle. Rajamiehet ovat aktiivisesti toimineet urheiluseuroissa, kyläyhteisöissä ja paikallispolitiikassa. Tohmajärvellä syntyneenä opin tuntemaan rajamiehiä jo aivan pienenä lapsena — rajamiehet olivat osa arkea.

Muutoksen tuulet ovat puhaltaneet melkoisella voimalla koko Rajavartiolaitoksessa erityisesti 1990-luvulla käynnistyneiden valtionhallinnon sopeuttamistoimien vuoksi. Muutokset ovat vaikuttaneet merkittävästi myös Pohjois-Karjalan rajavartiostoon. Organisaatio, toimipisteet ja tehtävät ovat muuttuneet. Toimintoja on keskitetty ja henkilöstöä on vähennetty sekä siirretty pohjoisesta etelään - rajojen valvonnasta rajatarkastuksiin. Henkilöstön vähentymistä on kompensoitu lisäämällä liikkuvuutta, teknistä valvontaa ja hankkimalla kehittyneet viestivälineet ja johtamisjärjestelmät. Rajavartiostot ovat nykyään operatiivisia toimijoita, jotka ostavat tukipalvelut alueen yrityksiltä. Vähentyneen henkilöstön työpanos käytetään täysimääräisesti rajaturvallisuustehtävien hoitoon sekä harvaan asuttujen rajaseutujen asukkaiden ja matkailijoiden turvallisuuspalvelujen tuottamiseen.

Rajaturvallisuuden rooli sisäisen turvallisuuden ylläpidossa on korostunut koko Euroopassa viime vuosien aikana tapahtuneen turvallisuusympäristön merkittävän muutoksen johdosta. Muutoksen, joka ei ole ollut sen enempää Euroopalle kuin Suomelle myönteinen. Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden rajapinta on hämärtynyt — itse asiassa näiden kahden erottaminen toisistaan on nykyään usein mahdotonta.

Pohjois-Karjalan rajavartioston henkilöstön ikärakenteesta johtuen tulee henkilöstön vaihtuvuus olemaan tulevina vuosina suuri. Nyt käsillä oleva Pohjois-Karjalan rajavartioston historiakirja on erinomainen lähde kaikille rajavartiostoon töihin tuleville perehtyä rajavartioston historiaan ja ymmärtää "mistä tulemme, keitä olemme ja mihin olemme menossa". Samalla se on kunnianosoitus kaikille Pohjois-Karjalan rajavartiostossa palvelleille ja heidän työlleen. Historiasta yleisesti kiinnostuneet löytävät kirjasta uuden näkökulman maakunnan yhteen historian osa-alueeseen. Käytännön esimerkit valottavat lukijalle yhteistyön tärkeyden ja toimivuuden viranomaisten kesken kuin myös muiden maakunnan toimijoiden ja paikallisten asukkaiden kanssa. Yhteistyö Venäjän rajavartiopalvelun kanssa on ollut läpi rajavartioston historian tärkeässä roolissa.

Kirja on jaettu kahteen osaan. Ensimmäinen osa käsittelee Joensuun rajavartiostoa ja toinen osa Pohjois-Karjalan rajavartiostoa. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan itsenäisen Suomen rajavalvonnan syntyjärjestelyjä Pohjois-Karjalan näkökulmasta ja rajavalvontaa sotien aikana. Toisessa osassa käsitellään sotien ajan jälkeisen rajavartioston muodostumista nykypäivään saakka. Toisen osan alusta lähtien korostuneesti esillä on muutos, joka on jatkunut nykypäivään saakka, ja tulee varmasti vielä jatkumaan. Muutoksesta, sen hallinnasta ja johtamisesta on tullut yhteiskunnassa pysyvä olotila.

Päätös historiakirjateoksesta tehtiin syksyllä 2014 ja kirjaprojektia varten muodostettiin historiatoimikunta. Loppuvuonna 2014 allekirjoitet-

tiin kirjoitustyöstä sopimus FT Jukka Partasen kanssa. Vuosien 2015¬—2016 aikana historiatoimikunta kokoontui useita kertoja. Lopputulos on nyt kaikkien luettavissa. Teoksessa tarkastellaan vain lyhyesti tiettyjä teemoja, kuten sotiemme ajan toimintaa, koska kyseisiä asioita on jo muussa kirjallisuudessa kattavasti käsitelty. Näin teoksesta ei tullut liian massiivinen ja kirjoitustyössä pystyttiin keskittymään uuteen ja kirjoittamattomaan tietoon rajavartioston historiasta. Nykyvuosia käsitellään vain yleisellä tasolla viranomaistoiminnan operatiiviset salattavuussäännökset huomioiden.

Esitän parhaimmat kiitokseni kirjoittajalle, historiatoimikunnalle, tekstin tarkastajille, Pohjois-Karjalan Rajamieskilta ry:lle sekä erityisesti hanketta taloudellisesti tukeneille henkilöille, maakuntamme yhteisöille ja yrityksille. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön Riitta ja Väinö H. Bromanin rahastolla on ollut erityisen merkittävä rooli työn tukemisessa. Luettelo hankkeen tukijoista on esitetty ohessa.

Lopuksi on hyvä todeta, että kaikista muutoksista ja turvallisuusympäristön haasteista huolimatta Pohjois-Karjalan rajavartiosto katsoo tulevaisuuteen positiivisesti ja vastaa ammattitaitoisella henkilöstöllä Suomen ja EU:n itäisimmän rajaosuuden valvonnasta ja rajatarkastuksista myös tulevaisuudessa niin tehokkaasti ja kattavasti kuin mahdollista.

> Mannerheimin sanoja lainaten: "Honkaisten pirttien henki ja rajamiesten vaisto olkoon teille pyhä!"

100 -vuotta täyttävän itsenäisen Suomen ja 70 -vuotta täyttävän Pohjois-Karjalan rajavartioston kunniaksi!

RAJAVARTIOSTON KOMENTAJA
Eversti Vesa Blomqvist

Pohjois-Karjalan rajavartiosto
70
1947-2017

KIRJAHANKETTA OVAT TUKENEET
(aakkosjärjestyksessä):
Hotelli Kiteenhovi
Ilomantsin kunta
Jaatinen Kalervo
Joensuun kaupunki
Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö
/Riitta ja Väinö H. Bromanin rahasto
Kesmac Oy / Eero Tiainen
Kiteen kaupunki
Kontiolahden kunta
Lampinen Olli
Lieksan kaupunki
Liperin kunta
Metsä Group / Kari Jordan
Nurmeksen kaupunki
Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oyj
Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Karjalan Osuuspankit
Pohjois-Karjalan Sähkö Oy
StoraEnso / Tornator Oyj
Tohmajärven kunta
UPM Kymmene Oyj
VAPO Pohjois-Karjala

KENTTÄVARTIOISTA JOENSUUN RAJAVARTIOSTOKSI

ITÄRAJAN VARTIOINNIN JÄRJESTÄMINEN

SUOMEN valtakunnan itärajan merkitys muuttui erittäin tärkeäksi sisällissodan alkaessa talvella 1918. Aiempi rajan tullivartiointi menetti merkityksensä ja tilalle tuli rajan poliittinen ja sotilaallinen vartiointi. Pääpaino laitettiin nyt Venäjältä mahdollisesti tapahtuvan hyökkäyksen torjumiseen, kaikenlaisen luvattoman rajanylikulun ja poliittisen kiihotuksen sekä vakoilun estämiseen. Lisäksi rajanvartioinnilla haluttiin turvata laajan rajaseudun sisäinen järjestys.[1]

Kuopion läänissä valtakunnan rajaan ulottuivat Pielisjärven ja Ilomantsin pitäjät, joilla oli rajaosuutta noin 200 kilometriä. Sisällissodan alkuvaiheessa valtakunnanrajaa ei varsinaisesti vartioitu, mutta helmi- ja maaliskuun 1918 aikana Pielisjärven ja Ilomantsin suojeluskunnat sijoittivat rajaseudulle vartioita ja partioita, joiden tehtävänä oli estää punaisten ja asevelvollisuuskarkureiden pako rajan yli Venäjälle. Suojeluskunnat toimivat Joensuuhun sijoitetun Pohjois-Karjalan alue-esikunnan alaisuudessa.[2]

Ensimmäisenä virallisena itsenäisen Suomen rajavartiojoukkona Pohjois-Karjalassa voidaan pitää Pohjois-Karjalan Vartiopataljoonaa ja siihen kuuluneita rajavartiostoja. Rajavartiostojen perustamisen taustalla oli Sortavalan keskusesikunnan kehotus 31. maaliskuuta 1918 järjestää rajavartiointi Ilomantsin ja Pielisjärven kohdalle valtakunnanrajalla. Syynä määräykseen oli Itä-Karjalasta saadut tiedustelutiedot, joiden mukaan Petroskoista olisi lähtenyt 800 punaista marssimaan kohti Suomea. Rintaman takaiseksi esikunnaksi maakuntaan perustettu Pohjois-Karjalan keskusesikunta määräsi seuraavana päivänä perustettavaksi rajavartiojoukot Ilomantsiin ja Pielisjärvelle sekä niille järjestäjiksi J. N. Jokisen ja Vihtori Lukkarisen. Molemmat olivat vastuussa keskusesikunnan päällikölle Urho Peltoselle. Miehet kenttävartiostoihin otettiin vapaaehtoisuuden pohjalta suojeluskuntalaisista ja asevelvollisista. Parin päivän koulutuksen jälkeen kenttävartiot järjestettiin 5. huhtikuuta Ilomantsissa Naarvaan, Hattuvaaraan, Megriin, Vuottoniemelle, Liusvaaran ja Kuolismaalle sekä Pielisjärvellä Kivivaaraan, Nurmijärvelle, Naarajoelle ja Hattuvaaraan. Kukin kenttävartiosto oli kooltaan 18 miestä. Lisäksi Ilomantsin ja Pielisjärven kirkonkyliin sijoitettiin 55 miestä käsittävät kenttävartiot. Vartioiden muonituksesta huolehtivat paikalliset suojeluskunnat. Punaisten hyökkäystä Itä-Karjalasta ei seurannut, mutta rajavartiojoukkoja työllistivät lukuisat luvattomat rajanylittäjät kevään 1918 aikana. Vielä huhtikuussa muodostettiin Pohjois-Karjalan Vartiopataljoona, johon rajalla olevat vartiostot liitettiin Ilomantsin ja Pielisjärven komppanioina. Kolmas komppania muodostettiin Joensuussa toimineesta vartiostosta, joka huolehti kaupungissa erilaisista vartiotehtävistä. Vartiopataljoonan vahvuus oli 457 miestä, joista rajanvartiointitehtävissä oli Ilomantsissa 127 ja Pielisjärvellä 110 miestä. [3]

Sodan päätyttyä rajavartiokomppanioiden miehistä suurin osa lasketttiin siviiliin ja rajalle jäi palvelukseen vain 54 miestä. Kesäkuun alusta alkaen Pohjois-Karjalan Vartiopataljoonasta muodostettiin Karjalan divisioonan III rajavartiopataljoona, joka vastasi rajanvartioinnista elokuuhun saakka. Samanaikaisesti oli laadittu suunnitelmia rajavartioinnin järjestämiseksi vakinaisten joukkojen varaan. Niinpä 22. elokuuta 1918 annetulla käskyllä määrättiin, että asevelvollisista muodostetut rajavartiopataljoonat vastaavat rajojen vartioinnista 1. syyskuuta alkaen. Tämän käskyn mukaisesti muodostettiin Sortavalan ja Lapin ryhmät, joista Sortavalan ryhmän II pataljoona vastasi rajan vartioinnista Kuopion läänin rajaosalla. Tämän joukon tehtävänä oli estää luvattomat rajanylitykset sekä kiihotus- ja agitaatiotoiminta sekä varmistaa rajaseudun sisäinen turvallisuus. Kuopion läänin rajaosalla tilanne oli sikäli erikoinen, että elokuussa 1918 rajantakainen Repolan kunta päätti liittyä Suomeen ja kesäkuussa 1919 samanlaisen päätöksen teki Porajärven kunta. Rajanvartioinnista vastanneilla armeijan

joukoilla oli osastoja myös miehitetyissä kunnissa, joten varsinaiset rajanvalvontatehtävät valtakunnanrajalla Ilomantsissa ja Pielisjärvellä muodostuivat poikkeuksellisiksi. [4]

Sotilaiden ilmestyminen rajalle herätti paikallisessa väestössä hämmennystä ja paikoin väestö suhtautui rajaa vartioiviin sotilaisiin oudoksuen. Väestön mielestä sotilaiden liikkuminen raja-alueella ei merkinnyt koskaan mitään hyvää. Esimerkiksi Pielisjärven Nurmijärvellä kenttävartio osoitti ylimielisyyttä paikallista väestöä kohtaan ja aiheutti siten pahennusta. Sotilaat syyllistyivät myös raskaampiin rikoksiin. Pahin tapaus sattui Ilomantsin Hattuvaaran vartiolla, jossa kenttävartion miesten tiedettiin yleisesti keittäneen viinaa itselleen. Kun kenttävartion useasti salakuljetuksesta pidättämä paikkakuntalainen Iivana Maksimainen uhkasi kannella viranomaisille vartion viinahommat, murhautti vartion päällikkö vänrikki Hannes Riikonen miehillään Maksimaisen. Tapaus selvisi vasta lähes 20 vuotta myöhemmin, jolloin tekijät joutuivat oikeuteen vastaamaan teostaan. [5]

Kun sotilaallisen hyökkäyksen uhka Venäjältä ei syksyllä 1918 ollut enää ajankohtainen, huomattiin, ettei rajan vartioiminen armeijan joukko-osastoilla ollut niiden sotilaallisen tehtävän vuoksi tarkoituksenmukaista, vaan se oli niille jo suuri taakka. Sotaministeriö ja yleisesikunta halusivat siirtää rajojen vartioinnin sisäasiainministeriölle. Armeijan piirissä rajan vartioinnista luopumista oli suunniteltu jo kesästä 1918 lähtien, mutta levottomuuksien pelko itärajalla oli lykännyt päätöstä. [6]

Ministeriöiden väliset neuvottelut huipentuivat valtioneuvostossa 3. tammikuuta 1919 pidettyyn keskustelutilaisuuteen, jossa sotaministeriö esitti, että rajan vartiointi siirrettäisiin sisäasiainministeriölle. Samalla sitä varten asetettaisiin erityinen rajakomendantti kuhunkin rajalääniin ja rajalläänien maaherroja kehotettiin laatimaan suunnitelma lääniensä itärajan vartioimiseksi. [7]

Tarmokkaimmin asiaan ryhtyi Kuopion läänin maaherra Gustaf Ignatius, joka jo parin viikon kuluttua tästä oli kysynyt suostumuksen rajakomendantiksi Kuopion lyseon voimistelun ja terveysopin lehtorilta Ilo Emil Schroederiltä ja järjestänyt raja-asioita käsittävän kokouksen Joensuussa. Kokoukseen oli kutsuttu kaikki rajakuntien alueen kruununvoudit, nimismiehet, suojeluskuntien aluepäälliköt sekä muutamia rajaseutujen asiantuntijoita. Ignatius piti Schroederia pätevänä uuteen rajakomendantin virkaan hänen luonteensa ja aikaisemman toimintansa perusteella. Schroeder oli toiminut aiemmin muun muassa Suomen voimistelujoukkueen puheenjohtajana Tukholman olympialaisissa, perustanut SVUL:n Kuopion piirin, toiminut jääkäriliikkeen etappimiehenä Kuopiossa sekä toimi edelleen Kuopion suojeluskunnan aluepäällikkönä. Sotilasarvoltaan Schroeder oli reservin luutnantti. [8]

Kokouksen osanottajat tulivat siihen johtopäätökseen, että rajavartiointi Kuopion läänin rajalla voitaisiin järjestää siten, että muodostettaisiin etuvartiostoja niille paikoille, joista rajanylikulku tapahtui normaalisti ja laittomasti salatein. Etuvartiostoihin asetettaisiin kuhunkin kolme miestä, joista kaksi olisi hiihtämässä puoliväliin seuraavaa etuvartiostoa, josta miehet tulisivat samoin vastaan. Etuvartiostojen taakse sijoitettaisiin pari 9-miehistä keskusvartiostoa, joista olisi puhelinyhteys muualle. Ilomantsissa kokous katsoi sopiviksi etuvartiopaikoiksi Liusvaaran, Vuottoniemen, Hattuvaaran ja Naarvansalon sekä keskuspaikoiksi Kuolismaan ja Käenkosken. Pielisjärvellä vastaavasti Louhivaaran, Aittokosken, Kivivaaran ja Väärälammen sekä keskuspaikoiksi Hattuvaaran ja Nurmijärven. Lisäksi aivan valtakunnan rajalle Ilomantsin Megriin piti asettaa suurempi ja Viipurin läänin rajalinjalle pienempi etuvartio. Rajakomendantin asuinpaikkana pidettiin sopivimpana Joensuuta. Rajavartijoiden kokonaismääräksi Kuopion läänin rajalla kokous arveli riittävän 72 miestä, joista päällystöön kuuluvia olisi viisi. Miehistön palkkaus ajateltiin voitavan järjestää siten, että jokaiselle annettaisiin vapaa asunto ja muonitus sekä kohtuullinen päiväpalkka. [9]

Ehdotuksen mukaan rajavartijoiden määrä oli pienempi kuin mitä armeija oli asettanut samaan aikaan rajan vartiointiin. Tätä perusteltiin sillä, että uudet rajavartiostot tulisivat toimimaan kiinteässä yhteistyössä rajasuojeluskuntien kanssa, joilta voitaisiin tarpeen vaatiessa saada virka-apua. Rajavartioinnin apuna kokous ehdotti käytettäväksi myös kruunun metsäalueilla asuvia kruununmetsätorppareita,

jotka voitaisiin kiinnittää pientä palkkaa vastaan tiedottajiksi ja sananviejiksi. [10]

Maaherra Ignatiuksen ehdotusta pidettiin hyvänä ja se hyväksyttiin valtioneuvoston istunnossa 31. tammikuuta 1919. Schroeder sai virallisen nimityksen rajakomendantiksi 2. helmikuuta 1919, jonka jälkeen hän sai virkavapautta lehtorin virastaan ja ryhtyi hoitamaan uutta virkaansa. Saatuaan järjestetyksi rajakomendantin kanslian Joensuussa, lähti Schroeder ensimmäiselle rajamatkalleen Ilomantsiin 23. helmikuuta 1919. Täällä hän havaitsi lukuisia puutteita armeijan rajanvartioinnissa ja oli varma, että uusi järjestely tulee olemaan paljon tehokkaampi. Matka syrjäiselle rajaseudulle osoitti rajakomendantille myös sen, miten hankalaa ja hidasta matkustaminen lähes tiettömillä alueilla oli ja, miten tärkeää elintarvikkeiden kuljetuksen toimivuus kenttävartioille tulisi olemaan. [11]

Joensuun rajavartioston sotilaita Kivivaaran vartioaseman edustalla elokuussa 1921. Kuvassa vasemmalla (numero 1) rajavartioston talouspäällikkö Aarne Nyman, keskellä (numero 2) toisen komppanian päällikkö vänrikki Arttur Nissinen ja oikealla (numero 3) vääpeli Veikko Hyttinen. P-KR:n kuva-arkisto.

Maaliskuun alussa sisäasiainministeriössä pidetyssä neuvottelukokouksessa Kuopion läänin rajaosuuden miehistömääräksi vahvistettiin rajakomendantin lisäksi yksi upseeri, yksi vääpeli, kolme talousvääpeliä, yhdeksän aliupseeria ja 150 miestä. Näistä tulisi aina kerrallaan 100 miestä hoitamaan vartiointia ja 50 miestä olisi harjoitettavana. Samalla sovittiin, että kutsunnassa rajavartiostoihin määrättävät miehet tulevat palvelukseen viimeistään 1. toukokuuta 1919 ja siirretään koulutuksen jälkeen rajalle 1. kesäkuuta 1919. Siten huhti- ja toukokuun ajan rajanvartiointi piti järjestää palkatun miehistön avulla. [12]

Esitys itärajan vartioinnin uudelleen järjestämisestä oli esillä valtioneuvoston istunnossa 21. maaliskuuta 1919. Valtioneuvosto antoi esitykseen suostumuksensa ja määräsi, että sisäasiainministeriön oli ryhdyttävä huolehtimaan rajanvartioinnista 1. huhtikuuta 1919 alkaen.

Valtioneuvoksen päätöksen mukaan Laatokan pohjoispuolinen itäraja tuli jakaa neljään rajaosaan, joista vastasi kunkin rajaosan läänin maaherra apunaan rajanvartioinnin järjestelystä ja valvonnasta vastannut rajakomendantti. Tämä oli komentoasioissa sisäasiainministeriössä toimivan rajavartiostojen tarkastajan alainen, joksi nimitettiin majuri Fredrik Järnström. Muissa asioissa rajakomendantti toimi maaherran alaisena. [13]

Sisäasiainministeriö vahvisti rajavartiostojen nimet 29. maaliskuuta 1919, jolloin muodostettiin Salmin, Joensuun, Kainuun ja Lapin rajavartiostot. Kuopion läänin rajavartioston nimen muuttaminen Joensuun rajavartiostoksi oli alun perin rajavartiostojen tarkastaja Fredrik Järnströmin, maaherra Ignatiuksen ja Schroederin idea. Schroeder oli tästä lähtien Joensuun rajakomendantti ja Joensuun rajavartioston toiminta-aluetta kutsuttiin Joensuun rajavartiopiiriksi. [14]

Ilo Emil Schroeder (1875–1947) toimi Joensuun rajavartioston ensimmäisenä komentajana 1919–1921. Tämän jälkeen Schroeder sai tehtäväkseen järjestää rajanvartiointi Karjalankannaksella ja nimitettiin seuraavana vuonna tullilaitokseen kuuluneen Kannaksen rajavartioston ensimmäiseksi komentajaksi ja rajakomendantiksi, jossa virassa hän toimi vuoteen 1936. P-KR:n kuva-arkisto.

I. E. SCHROEDER JOENSUUN RAJAVARTIOSTON KOMENTAJANA

SAADAKSEEN järjestettyä rajanvartioinnin huhtikuun alusta alkaen tilapäisesti värvättyjen rajavartijoiden varaan matkusti Schroeder sitä varten Ilomantsiin ja Pielisjärvelle. Ilomantsin rajaosuudelle hän sai määräaikaan mennessä värvättyä 37 rajamiestä, mutta heikon sään vuoksi pääsi Pielisjärvelle vasta huhtikuun puolella. Täältä ei kuitenkaan tahtonut löytyä lainkaan kunnollista väkeä rajavartijoiksi, joten kevään ajan Pielisjärven rajaosuutta vartioi vain 12 rajamiestä.[15]

Joensuussa rajakomendantin esikunnassa aloitti työnsä talouspäälliköksi nimitetty kauppias Aari Judin, jonka vastuulla oli rajavartioston huollon järjestäminen. Huhtikuun alkupuolella palvelukseen tulivat komppanian päälliköksi määrätty jääkäriluutnantti Karl Lindberg, joka siirtyi rajavartiostoon Uudenmaan rykmentistä. Pian hänen jälkeensä saapui vääpeliksi määrätty Toivo Tirri:

> "Sain suunnilleen viikon, puolitoista maleksia kaupungilla, ennen kuin ensimmäisiä miehiä alkoi saapua. Tämä tapahtui huhtikuun lopulla 1919. Kun tyhjästä ruvetaan jotain tekemään, saa siinä hikoilla. Meilläkään ei alussa ollut kerta kaikkiaan mitään. Ei ollut asuntojakaan. Ensimmäiset miehet sijoitettiin Sirkkalaan, jossa todennäköisesti aiemmin oli ollut majoitusta, koska siellä oli kaksikerroksisia, sahatuista laudoista tehtyjä sänkyjä. Muutaman päivän aikana tuli lisäksi noin 150 miestä ja heidät piti viedä Hasaniemelle, jossa oli tallikin. Se oli tarpeen polttopuiden ja elintarvikkeiden ym. ajoa varten. Harjoituksena aloitettiin miesten tultua ensin ryhmäkaartoa ja asentojen tekoa. Minä oli ainoa aliupseeri ja alussa oli harjoituksissa mukana joka päivä myös luutnantti Lindberg. Hän oli ruotsinkielinen ja puhui vain hyvin murteellista suomea. Muuten hyvä mies. ´Pärkkele`kuului hyvin usein. Rajakomendantti Schroeder ei ottanut osaa koskaan koulutukseen. Hän hoiti vain kirjalliset tehtävät." [16]

Joensuun Rajavartioston
Jalun Kartta
Joensuussa joulukk. 10p. 1919
T. E. Selenius
Rajakomendantti.

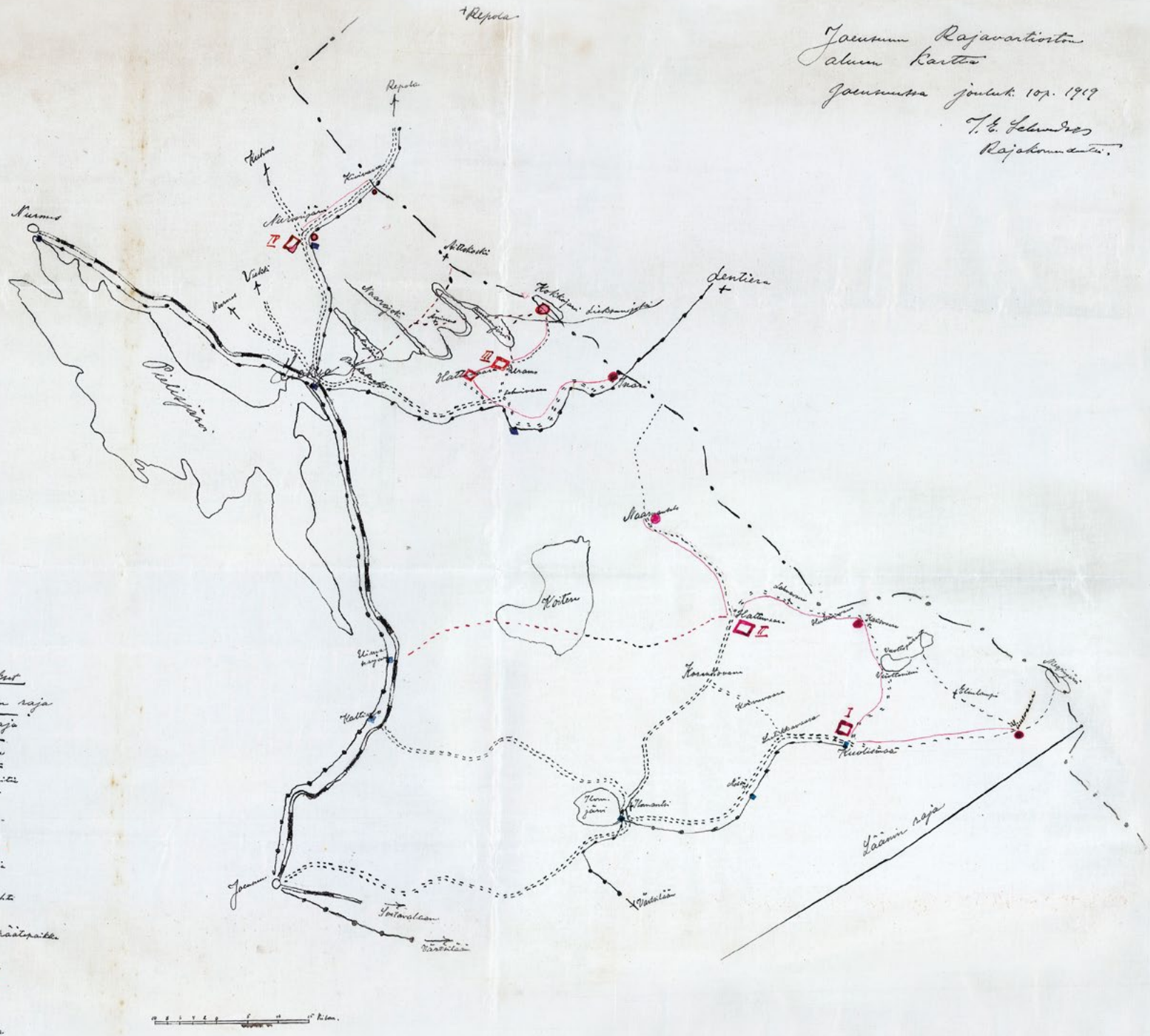
Repola
Nurmes
Vuokki
Kuhmo
Kuivaniemi
Nurmijärvi
Hattuvaara
Hattuvaara
Ilomantsi
Ilomantsi
Ilomantsi

Ensimmäiset asevelvolliset miehet määrättiin rajavartiostoihin huhtikuussa pidetyissä kutsunnoista. Joensuun rajavartiostoon saapuneet miehet olivat useimmat kotoisin Uudenmaan, Kuopion ja Mikkelin lääneistä. Joensuun rajavartiostoon valitut alokkaat ilmoittautuivat Joensuussa 23.–25.4.1919:

"Saavuin ensimmäisten asevelvollisten mukana suorittamaan asevelvollisuuttani JR:oon 25.4.1919. Asemalla oli vastaanottajat, jotka marssittivat meidät Hasaniemelle entiseen oluttehtaan rakennukseen. Ensimmäinen yö tuntui ikuisuudelta, sillä tässä rakennuksessa oli vähän ennen meidän tuloa sijainnut kulkutautisairaala ja voi sitä myrkyn katkua. Eipä paljon unta silmiinsä saanut. Peite korvilla koetettiin nukkua, mutta huonoa se oli. Vihdoin valkeni aamu ja päivystäjä suoritti herätyksen. Aamuteen juotuamme marssittiin laivarannassa olevalle rantamakasiinille, jossa oli varusvarasto. Siellä saimme kuka minkinlaiset varusteet. Kun sitten olimme saaneet varusteet yllemme ja meidät oli komennettu riviin, ei näky ollut erikoisen laadullinen, sillä melkeinpä jokaisella miehellä oli erilaiset ja vieläpä erivärisetkin varusteet. Tätä ei kuitenkaan kukaan ihmetellyt, sillä aika oli niin huono, että ruokanakin oli hevosenlihaa ja akanapuuroa. Vaikka majoitus, vaatetus ja ruoka eivät olleetkaan mitään kehuttavia, ei joukosta silti pahasti nurinaa kuulunut. Kohta seuraavana päivänä alkoivat ankarat harjoitukset. Harjoituspaikka oli Joensuun vanha urheilukenttä. Senaikaiset harjoitukset käsittivät ainoastaan suljettuja ja avomuotoja. Komppanian päällikkönä toimi tiukkakatseinen ja preussilaisen koulutuksen saanut jääkäriluutnantti Lindberg. Niin jatkuivat harjoitukset aamusta iltaan ja varsinaisen palvelusajan jälkeen oli suoritettava varusteiden korjaukset ja aseiden puhdistukset."[17]

Huhtikuun 27. päivänä, kun kaikki asevelvolliset olivat ilmoittautuneet rajavartiostoon, Joensuun rajavartioston vahvuuteen kuului Joensuussa kaksi upseeria, kolme aliupseeria ja 154 asevelvollista. Rajalla palkattuna rajavartijoina oli yhteensä 49 miestä siten, että Liusvaarassa oli 11, Vuottoniemellä 9, Hattuvaarassa 17, Nurmijärvellä 6 ja Lehmivaarassa 6 miestä.[18]

Jo alusta alkaen Joensuun rajavartiosto poti päällystön puutetta. Schroeder pyrki toistuvasti saamaan alaisekseen lisää aliupseereita ja saikin luvan palkata heitä määräajaksi. Aliupseereita saatiin myös lisää ylentämällä asevelvollisia, joista varusmiespalveluksen hyvin suorittaneita otettiin palvelukseen kapitulantteina. Schroeder halusi rajavartiostoonsa myös vartioiden tarkastaja, mutta sai sellaisen vasta vuoden 1919 loppupuolella, kun virkaan siirrettiin vänrikki Antti Niskala Kainuun rajavartiostosta.[19]

Rajavartioston ensimmäinen toimintavuosi työllisti rajakomendanttia suunnattomasti. Tänä aikana hän teki 14 matkaa rajalle, joista pisimmät kestivät yli kaksi viikkoa. Samaan aikaan hän ehti vierailla kotonaan Kuopiossa vain kolmasti. Schroeder oli rajakomendanttina tarmokas, mutta joukko-osaston komentajana hän sen sijaan oli kokematon ja rajavartiostojen tarkastaja moittikin häntä muutamien käytännön asioiden hoitamatta jättämisestä. Esimerkiksi kesällä 1919 hän ei ehtinyt antaa rajavartiostolleen lainkaan päiväkäskyjä.[20]

Asevelvolliset koulutettiin tuleviin tehtäviinsä neljässä viikossa ja ensimmäinen joukko, 53 miestä, lähetettiin Joensuusta rajalle 26. toukokuuta 1919. Tämä joukko vapautti palkatut rajavartijat Hattuvaaran, Vuottoniemen ja Liusvaaran kenttävartioista. Viimeinen joukko rajalle lähetettiin kaksi viikkoa myöhemmin, jolloin viimeisetkin palkatut rajavartijat siirrettiin rajalta pois. Schroederin mukaan palkattu miehistö täytti tehtävänsä hyvin ja tilanne rajalla oli ollut hyvin rauhallinen. Kesäkuussa Joensuun kaupungista siirrettiin pois siellä majoittuneet armeijan joukot, jonka jälkeen vastuu kaupungin vahtipalveluksesta siirtyi myös Joensuun rajavartiostolle. Vahtipalveluksessa oli kerrallaan kaksi aliupseeria ja 12 miestä päävahdissa sekä yhteensä seitsemän miestä muissa vahtitehtävissä.[21]

"Kun noin kuukauden päivät olimme mekastaneet Hasaniemellä, alettiin miehiä lähettää rajalle. Komppania jaettiin kolmeen osaan, noin 50 miestä kuhunkin. Yksi osa lähti Ilomantsiin, jonne oli Joensuusta matkaa noin 100 km. Kaltimon asemalle menimme junalla, ja siitä eteenpäin jalkapatikassa. Pojilla olivat jalat jo ennen puolta matkaa rakoilla. Kun vastaantulijoilta kyselimme, miten pitkä

matka on Hattuvaaraan, saimme vastaukseksi: ´Onhan tästä matkaa vielä huikonen`. Osoittautui sitten, että tämä ´huikonen` oli pitkä ja raskas matka."[22]

Rajalla vartiointi järjestettiin nyt neljään eri kenttävartioon. Niistä ensimmäinen toimi Kuolismaassa, jossa oli yhteensä 26 miestä. Kuolismaasta lähetettiin joka kolmas päivä patrullit Liusvaaraan ja Hullarinvaaraan. Nämä viipyivät perillä vuorokauden ja paluumatkallaan kohtasivat aina seuraavan patrullin. Toinen yhtä suuri kenttävartio oli Hattuvaarassa, josta lähetettiin patrullit eli partiot Hullarinvaaraan ja Naarvansaloon. Kolmas kenttävartio oli Inarissa, jossa oli 30 miestä. Näistä yhdeksän miestä asui Lehmivaarassa ja valvoi Inarin tietä. Loput sijoitettiin Uramon torppaan, josta tehtiin patrullimatkoja vesiteitse Aittokoskelle ja Änisenvaaraan sekä maitse Kokkojärvelle. Neljännessä kenttävartiossa Nurmijärvellä oli yhdeksän miestä, jotka valvoivat vuorokauden ympäri Repolaan tapahtuvaa liikennettä. Miehet olivat rajalla yhteen menoon kaksi kuukautta, jonka jälkeen heidät komennettiin Joensuuhun kenttäharjoituksiin. Rajalla jokaiselle maksettiin päivärahaa sekä ylimääräinen 100 markkaa niin sanottuna rajarahana.[23]

Kuolismaan kenttävartio sijaitsi rakennuksessa, joka myöhemmin toimi kansakouluna. Viljo Westmanin kuvakokoelma.

"Kun omia kenttävartiorakennuksia ei ollut, oli pojat sijoitettava maalaistaloihin, ja rattoisaahan niissä olikin. Pielisjärven Lehmivaarassa oli vartio sijoitettu Oinosen taloon, jossa seutukunnan tavan mukaisesti porsasta pidettiin tuvassa. Siellä se röhki ja vikisi ympäri vuorokauden tuvan uunin alla olevassa poterossa. Sen eteen oli pantu lautoja, ettei possu päässyt milloin hyvänsä tuvan lattialle, varsinkin yöllä, sillä lattialle oli pojille tehty vuoteet – ei ollut sänkyjä!"[24]

Myös Joensuussa majoitusolosuhteet olivat edelleen erittäin heikot:

"Ahdasta oli ja kaikin puolin epämukavaa. Sirkkalassa oli suuri muurattu saunapata, jossa keitettiin keitot, keitettiin teevedet, tehtiin puuro, pestiin pyykit jne. Pöytiä ei ollut enempää Sirkkalassa kuin Hasaniemelläkään. Sängynlaidalla istuttiin ja siinä syötiin. Ahtaus hieman hellitti, kun joukkueemme muutettiin Ilosaarelle. Kesällä se oli loistopaikka, mutta talvella, kun pakkasta oli jopa 40 astetta asuntomme osoittautuivat harakanpesiksi, vaikka koivuhalkoja lykättiin yhtä mittaa uuniin. Vedet tahtoivat jäätyä sisälläkin. Minkäänlaista vesijohtoa ei ollut, vaan hevosmies toi tynnyrillä eli potskalla veden. Keskellä huonettamme oli pitkä pöytä ja sen vierellä penkit. Kivääritelinekin oli ja kaksikerroksiset sängyt, mutta oli myös lutikoita, paljon lutikoita! Ruokailuolosuhteet eivät Ilosaaressa tahtoneet korjaantua. Pihalle oli tehty lautavaja, josta toinen puoli oli halkovarastona, toinen keittiönä, ja samanlainen saunapata oli sielläkin. Siitä pojat kävivät ottamassa ruokaa ja söivät mikä missäkin. Kaappeja ei ollut minkäänlaisia, vaan tavarat olivat repuissa, jotka riippuivat naulassa sängyn päässä."[25]

Rajavartioston kanslia eli esikunta toimi Joensuun kaupungissa. Maaliskuussa 1919 kanslia sijaitsi Torikatu 30:ssa, sitten Koulukatu 13:ssa, josta se muutti Papinkatu 2:een ja edelleen sieltä tammikuussa 1921

Joensuun rajavartioston 1. komppanian pääsijoituspaikka Ilomantsin kirkonkylässä. Viljo Westmanin kuvakokoelma.

osoitteeseen Torikatu 32, jossa esikunnalla oli käytössään kolme huonetta. Asevelvollisten majoituspaikkoina olivat Hasaniemen oluttehtaan rakennus ja Sirkkalassa Variksen talo. Vuonna 1920 asevelvolliset majoitettiin Ilosaarelle. Hasaniemelle jäi kuitenkin vielä varastot. Rajavartioston halkovarasto sijaitsi Niinivaaralla. Vuoden 1920 loppupuolella viranomaiset esittivät, että Joensuun rajavartioston Joensuussa olevat tilat ja miehet siirrettäisiin Joensuuhun siirrettävän armeijan joukko-osaston tieltä Kaltimoon. Schroederin mukaan Kaltimoon muutto oli kuitenkin mahdotonta, sillä sieltä ei ollut lainkaan puhelinyhteyksiä Ilomantsiin ja Pielisjärvelle.[26]

Elintarvikkeet rajavartiosto hankki eri kauppaliikkeistä Joensuusta. Rajalle elintarvikkeet toimitettiin rautateitse etappiasiamiehille Uimaharjun ja Kaltimon asemille, joista tavarat kuljetettiin edelleen hevosilla määränpäähän. Esimerkiksi keväällä 1920 Uimaharjun aseman kautta lähetettiin Hattuvaaraan muonaa 1025 kg, Kaltimon aseman kautta Kuolismaahan 889 ja Lieksaan 1552 kg muonaa. Vuotta myöhemmin Ilomantsin kenttävartiot vastaanottivat yhteensä 1789 kg ja Pielisjärven kenttävartiot yhteensä 1287 kg muonatarvikkeita.[27]

> "Alkuaikoina oli muonitus vartioissa yksipuolista. Muona lähetettiin kuukaudeksi kerrallaan sille vahvuudelle, mikä silloin oli vartion vahvuus. Kun saatiin vuokrattua tai tekemällä varastoja, niin tuli vartioon useamman kuukauden muonakin, joka sitten jaettiin viikoittain käyttöön. Ei ollut vartioissa emäntiä, vaan rajamies oli viikon kokkina kerrallaan ja laittoi ruoan."[28]

Rajamiesten varustukset olivat alkuaikoina vielä varsin vaatimattomia. Vuonna 1919 rajavartiostolle lähetettiin varusteita Hämeenlinnan varikolta, joiden avulla miehistö kyettiin varustamaan tyydyttävästi. Sen sijaan mitään korjaustoimintaa ei ollut, vaan jokainen mies kunnosti varusteensa itse.[29]

> "Mitä pukeutumiseen tulee, niin ensimmäisten varustusten tultua Sirkkalaan ei voinut kuin nauraa. Oli yksipohjaisia lapikkaita, joiden varsi oli noin 15 senttiä. Ne kiinnitettiin jalkaan nahkanauhalla. Kantalappuja ei näissä lapikkaissa ollut laisinkaan, ja niin ne olivat hirmuisen liukkaita."[30]

Miehille jaettiin aseet, jotka olivat heikkokuntoisia sotasaalisaseita:

> "Asekoulutusta oli hyvin vähän. Ensimmäisen kerran miesten lähtiessä rajalle meillä oli ollut ainoastaan yhdet ampumaharjoitukset. Aseistuksena oli sotasaaliskivääreitä. Piipunsuojukset olivat kivääreistä usein poissa, saattoipa jyväkin olla poissa. Tällainen ase annettiin miehen käteen ja sanottiin: ´Tuossa on tussari, pidä Suomen puolta`. Konetuliaseita ei ollut minkäänlaisia, ei konekivääreitä eikä muita. Käsikranaatteja oli, mutta niitä ei miehille edes näytetty. Ne olivat venäläisiä peltipurkkeja. Niitä oli joitakin kymmeniä rajavartioston varastossa. Kiväärin tähtäysharjoituksia pidettiin ahkerasti. Kun aseet olivat melko heikkokuntoisia, jouduin luutnantin kanssa pitämään koeammuntaa melkoisesti. Ampumarataa meillä ei ollut. Jossakin mäensyrjässä

vaan ammuttiin. Myöhemmin suojeluskuntapiirin kanssa tehtiin yhteinen ampumarata."[31]

Asevelvollisen rajamiehen koulutus tapahtui aina silloin, kun tämä kahden kuukauden pituisen rajajakson jälkeen siirrettiin Joensuuhun kuukaudeksi. Mitään koulutussuunnitelmia ei ollut. Koulutus oli etupäässä suljettua järjestystä, ryhmäkaartoa, kiväärin olalle vientiä, kunniantekoa, käännöksiä ja paraatimarssin harjoittelua. Koska kantahenkilökuntaa ei ollut, tapahtui koulutus komppanianpäällikkö Lindbergin valvonnan alaisena ja komppania toimi kokonaisuudessaan suljetussa järjestyksessä. Joukkueenjohtajina toimi asevelvollisia korpraaleja. Asevelvollisille annettiin myös taistelukoulutusta, käytännössä linjataktiikkaa ja hyökkäysharjoituksia kahdessa linjassa.[32]

Rajavartijan tärkeimpänä tehtävänä toiminnan alkuaikoina oli valvoa, ettei laitonta rajanylikulkua ja salakuljetusta harjoitettu. Koska Repolan ja Porajärven kunnat kuuluivat aina tammikuuhun 1921 saakka hallinnollisesti Suomeen, ei valtakunnan rajalla Ilomantsissa ja Pielisjärvellä voitu noudattaa kaikkia voimassa olevia tuonti- ja vientimääräyksiä. Rajaseudulla vallitsi kuitenkin samaan aikaan vilkas liikenne, sillä rajan läheisyyden tukkityömaat muonitettiin liikekeskuksista ja Repolan ja Porajärven kunnat saivat osan elintarvikkeistaan Suomesta. Vilkas liikenne veti toimintaan mukaan myös salakuljettajia. Toukokuussa 1920 Inarin vartio pidätti rajalla Porajärven kunnanvaltuuston jäsenen Vasili Mironoffin, joka yritti kuljettaa Lieksasta ostetun ison tavaraerän ilman lupaa kotiinsa. Mironoffin asemaa pahensi vielä se, että hän oli yrittänyt lahjoa rajamiehiä, etteivät nämä olisi takavarikoineet hänen kuormaansa. Inarin vartion miehet saivat kiitosta toiminnastaan rajavartiostojen tarkastajalta ja saivat myöhemmin vielä osuuden tullin takavarikosta toimittamasta summasta.[33]

Vaikka Repola ja Porajärvi kuuluivat hallinnollisesti Suomeen, ei rajamiehillä ollut oikeutta toimia näillä alueilla. Kesällä Joensuun rajavartiostoa tosin houkuteltiin asettamaan pieni vartiojoukko Repolaan, koska siellä ollut Viipurin rykmentin komppania oltiin siirtämässä sieltä pois. Rajavartijoiden oli tarkoitus oleskelullaan vain osoittaa se, että alue oli suomalaisten hallussa. Schröder ei kuitenkaan halunnut antaa miehiään tällaiseen tarkoitukseen.[34]

Rajamiesten joukkoon valikoitui asevelvollisuuden kautta myös epäkelpoja yksilöitä:

"Eräänä aamuna tuli talon emäntä ilmoittamaan, että poikamme ovat tappaneet heiltä lampaan. Kun alettiin ottamaan asiasta selvää kohdistuivat epäilykset kahteen rajavartiosotamieheen. Miehiä ei kuitenkaan löydetty. Jostain saatiin vihiä, että miehet olivat lähteneet Vuottoniemelle päin. Vartiossa sattui siihen aikaan olemaan hevonen ja niin allekirjoittanut hyppäsi ratsaille ajamaan miehiä takaa. Vuottoniemen sillalla selkeni asia. Sillan kaiteeseen oli kiinnitetty paperilappu, jossa oli kirjoitus ´Tämän edempää ei meitä tarvitse etsiä`. Tarkastellessani sillan toiselta puolelta jälkiä tulin siihen johtopäätökseen, että miehet ovat jatkaneet matkaa rajalle päin. Rajalle saavuttuani totesinkin miesten livahtaneen toiselle puolelle ja niin päättyi sekin tarina."[35]

Rajaseudulle ulotetut tukkityömaat työllistivät rajavartiostoa runsaasti. Vaikka työmaille oli pääsy vain erillisellä passilla, joutuivat rajamiehet seuraamaan metsätyömiesten liikkeitä tarkoin, ettei joukkoon olisi soluttautunut punaista ainesta, joka piti yhteyttä Venäjän puolen punaisiin. Keväällä 1921 Schroeder esitti tukkityöläisten valvonnan helpottamiseksi, että valtakunnan rajaa vastaan määrättäisiin erityinen vyöhyke tukkityömaiden työskentelyajaksi, jonka sisällä kaikenlainen liikkuminen ja tavaroiden kuljettaminen kiellettäisiin. Vyöhykkeen määrääminen ei kuitenkaan ollut mahdollista ilman eduskunnan säätämää lakia.[36]

Vuoden 1920 alkupuolella Suomen rajan yli alkoi tulla suuria määriä sotapakolaisia Vienan-Karjalasta. Pakolaisia oli tullut jo tätä ennenkin vähäisiä määriä pakoon bolshevikkien toimia. Nyt Itä-Karjalan pohjoisosista virtasi valkoisen Venäjän armeijan sotilaita ja siviilipakolaisia sen jälkeen, kun heidän rintamansa oli romahtanut. Pakolaisuus Suomeen jatkui koko vuoden 1920. Toinen suuri pakolaisaalto Suomeen suuntautui talvella 1922, kun Neuvosto-Venäjän sota-

joukot kukistivat kansannousun Itä-Karjalassa. Pakolaisia Joensuun rajavartioston alueelle tuli ennen kaikkea Kivivaaran kautta. Rajavartioston toimesta pakolaiset siirrettiin Lieksaan ja sieltä edelleen Joensuuhun. Tänä aikana rajavartiosto vastasi pakolaisten muonituksesta. Pakolaisten määrä oli suurimmillaan maaliskuussa 1920, jolloin Joensuun rajavartiosto lähetti Lieksasta ja Joensuusta Hennalan leiriin yhteensä 639 sotapakolaista.[37]

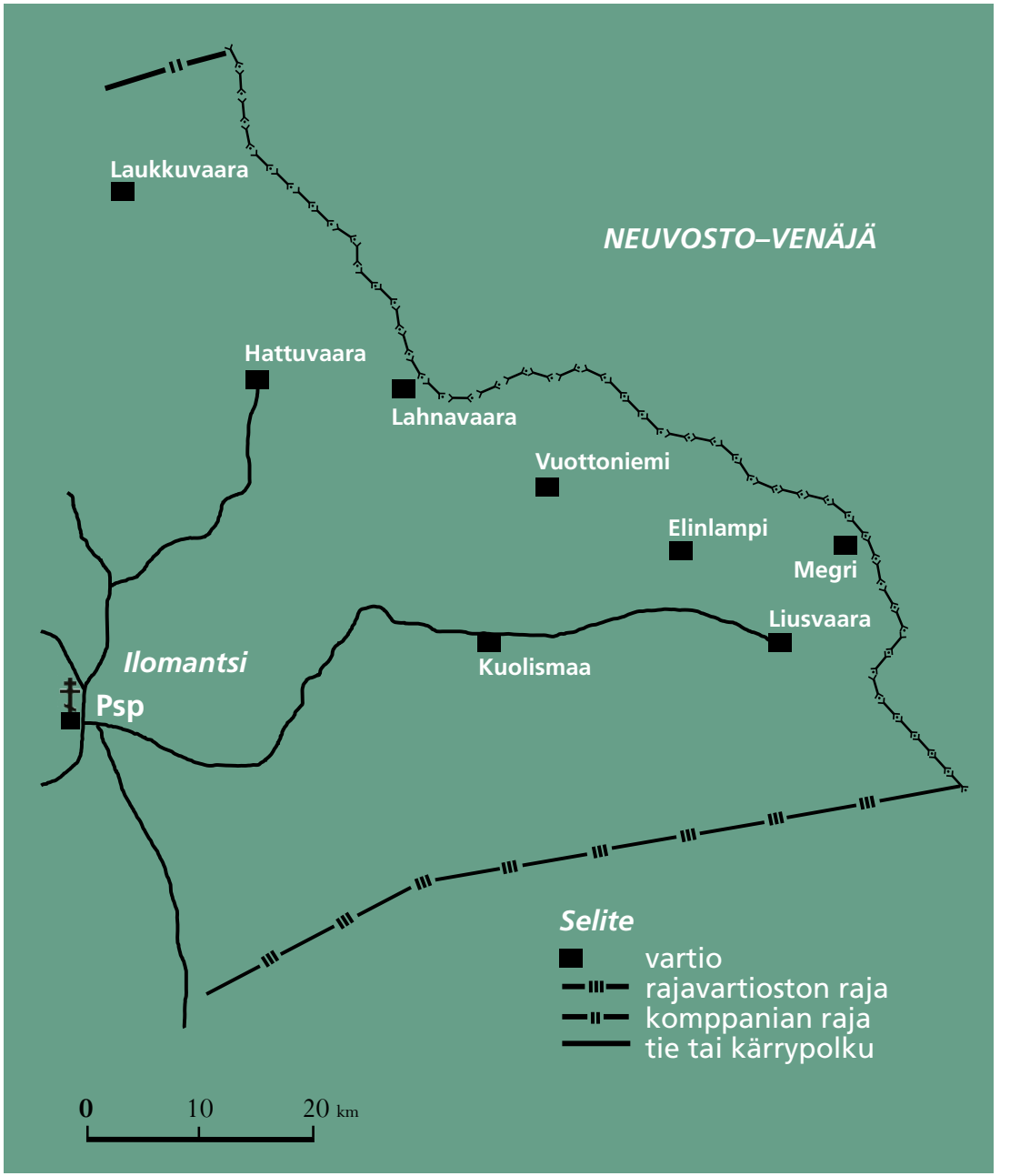

Joensuun rajavartioston 1. Komppanian vartioasemat vuonna 1921.

RAAPPANAN KOMENTAJAKAUSI

Joensuun rajavartioston asevelvolliset kotiuttamispäivänään 22.10.1921. Edessä keskellä komppanian päällikkö luutnantti Antti Niskala.
Harald Nymanin arkisto, KA.

RAJAVARTIOSTO JÄRJESTETÄÄN UUDELLEEN

ALKUVUONNA 1921 Sotaministeriö ilmoitti, että armeija tulee tarvitsemaan vastaisuudessa kaikki asevelvolliset, eikä heitä enää voida sijoittaa rajavartiostoihin. Rajavartiostoja ryhdyttiin nyt kiireellisesti uudelleen järjestämään siten, että niiden miehistöt muodostetaan yksinomaan värvätyistä miehistä. Sisäasiainministeriössä keskustelun alaisena oli myös Joensuun rajavartioston lakkauttaminen. Rajavartioston piiri olisi jaettu siten, että Pielisjärvi olisi liitetty Kainuun rajavartiostoon ja Ilomantsi Salmin rajavartiostoon. Lakkautusajatuksesta kuitenkin luovuttiin.[38]

Rajavartiostojen järjestäminen palkkausjärjestelmän eli värvättyjen varaan oli huomattavasti kalliimpaa, jonka vuoksi miehistön lukumäärää oli supistettava huomattavasti. Valtioneuvosto hyväksyi uuden järjestelyn otettavaksi käyttöön lokakuussa 1921. Nyt rajavartiostot järjestettiin sotilaallisia muotoja vastaaviksi, itsenäisiksi joukko-osastoiksi sekä asetettiin sotalakien ja järjestyssäännön alaiseksi, alipäällystö ja miehistö niin sanotulla kapitulanttisitoumuksella. Laatokan ja Jäämeren välisellä rajaosalla miehistön määrä pienennettiin noin puoleen ja Joensuun rajavartioston vahvuudeksi tuli nyt vain 68 miestä. [39]

Maaliskuussa 1921 Joensuun rajavartiostoon määrättiin perustettavaksi esikunnan lisäksi kaksi komppaniaa, ensimmäinen eli Ilomantsin ja toinen eli Pielisjärven komppania. Samalla kolmas eli varusmieskomppania lakkautettiin.[40]

Heti sen jälkeen, kun rajavartiostot järjestettiin uudelleen, puhkesi itärajan takana niin sanottu Itä-Karjalan kansannousu. Lokakuussa 1920 solmitussa Tarton rauhansopimuksessa Suomeen aikaisemmin liittyneet Repolan ja Porajärven kunnat liitettiin Neuvosto-Venäjään ja suomalaiset joukot poistuivat Repolasta helmikuussa 1921. Bolsevikkihallintoon tyytymättömät vienankarjalaiset nousivat avoimeen kapinaan marraskuussa 1921. Suomen hallitus kielsi avun kapinoitsijoilta, mutta salli vapaaehtoisten menon rajan yli. Neuvosto-Venäjä mobilisoi joukkoja kukistamaan kapinaa ja karjalaisia joukkoja pakeni rajan yli Suomen puolelle vuodenvaihteessa. Viimeiset karjalaiset joukot tulivat rajan yli 3.1.1922. [41]

Kolme päivää myöhemmin Megrin rajavartioasemaa lähestyi puna-armeijan joukkoja. Vartioasemalla oli vain neljä rajamiestä, joista kaksi oli partiossa.

Megrin vartioasema toimi entisessä luostarirakennuksessa.
P-KR:n kuva-arkisto.

Aittokosken vartioasema. Kuva 1920-luvulta.
P-KR:n kuva-arkisto.

"T.k:n 6:na päivänä klo 3 ip. huomasi talon n:o 1:n kohdalla seisova vahti, että saaren yli saapui ryssiä 4 hevosella etujoukkona, jota seurasi suurempi joukko jonkun matkan päässä. Hevosten lähetessä rantaa koetti vahti pysäyttää lähestyviä huutamalla. Tämän kuultuaan ryssät nopeasti levisivät ketjuun ja rynnäköllä pyrkivät maihin. Syntyi laukausten vaihto, jossa ryssillä oli mukana 2 konekivääriä. Vahtimies peräytyi ampuen ryssiä, tietä myöten Liusvaaraan päin. Tällä aikaa talossa n:o 2 oleva puhelinmies soitti kenttävahtiin (Liusvaaraan) tapahtumasta, mutta lanka katkaistiin, joten Liusvaaraan ei täydellistä ilmoitusta voitu saada. Tämän jälkeen lähti puhelinmies hiihtämään taloon n:o 1, mutta päästyään kohtaan 6, olivat ryssät vastassa ja avasivat k.k.tulen, sotilas kuitenkin pääsi vahingoittumatta Liusvaaran tielle. Kaksi patrullimiestä, jotka olivat samaan aikaan n. 2 kilometriä Megristä etelään saivat myös vastaansa kivääritulta ja olivat pakoitettuja vetäytymään Liusvaaran tielle, joten ryssät sieltäkin yrittivät kylään."[42]

Megrin vartion miehet perääntyivät Liusvaaran tielle venäläisten seuratessa. Viimeiset laukaustenvaihdot käytiin 6 kilometriä rajalta. Liusvaarassa oli 12 rajamiestä, jonne Megrin miehet perääntyivät. Kun vihollinen ei tullut Liusvaaraan saakkaa, lähetti kenttävartion päällikkö seuraavana aamuna patrullin Megriin. Se ilmoitti, että vihollinen oli jättänyt Megrin ja perääntynyt rajan yli. Megriin siirrettiin nyt kaikki Liusvaaran kenttävartion miehet sekä 30 suojeluskuntalaista. Raappana kertoi raportissaan, ettei venäläisten hyökkäys Suomen puolelle voinut olla erehdys, sillä rajan kulku tällä kohdalla oli erittäin selvä eikä vihollinen voinut ajaa karjalaisia takaa, sillä viimeiset heidän joukostaan olivat ylittäneet rajan jo kolme päivää aikaisemmin.[43]

Levoton tilanne rajalla vaati kaikki rajamiehet vartiopalvelukseen. Samat miehet joutuivat olemaan vartiossa useita vuorokausia peräkkäin ja miehet väsyivät. Tammikuun alkupuolella Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirin esikunta komensi rajavartioston vahvistukseksi Ilomantsiin yhteensä 45 miestä ja vähän myöhemmin vielä kaksi joukkuetta Polkupyöräpataljoona 3:sta. Viikkoa myöhemmin komennettiin vielä 50 suojeluskuntalaista rajavartioston vahvistukseksi Pielisjärvelle ja helmikuussa vielä 50 suojeluskuntalaista lisää Nurmeksen suojeluskunnasta. Levottomuuksien sattuessa suojeluskuntajoukot olivat täysin rajakomendantin käytettävissä. Suojeluskuntalaiset ja polkupyöräpataljoonan komennuskunta palautettiin omiin yksiköihinsä maaliskuussa.[44]

Itä-Karjalan kansannousun aikana rajalla kävi poliitikkoja ja muita virkamiehiä tarkastamassa, päästetäänkö suomalaisia vapaaehtoisia rajan yli. Kenttävartion päällikkönä Kivivaarassa toiminut vääpeli Veikko Hyttinen keksi heitä varten omat keinot:

"Mm. allekirjoittanut piti kolmea päiväkirjaa yhtä aikaa. Millainen oli tarkastaja vein hänelle hänen pirtaansa käyvän päiväkirjan, joka oli hänen mielestään hyvä. Rajamiehen täytyy osata mukautua maastoon, niin kuin siviilitarkastajiinkin. Ainakin rajavartiostojen päällikön ja Raappanan mielestä tein oikein."[45]

Rajan yli tulleet karjalaiset riisuttiin aseista rajalla ja kuljetettiin sen jälkeen Höytiäisen kasarmialueelle. Tammikuun lopussa kasarmilla oli majoitettuna kaikkiaan 177 karjalaista. Rajavartijat riisuivat Pielisjärven ja Ilomantsin rajalla aseista myös suomalaiset vapaaehtoiset, joita oli yhteensä 175. Nämä jätettiin nimismiehen haltuun kotiseudulleen passittamista varten.[46]

Vielä helmikuun alussa Neuvosto-Venäjältä lähetettiin kaksi patrullia selvittämään Aittokoskella ja Kivivaarassa olevien suomalaisten rajavartioasemien sijaintia. Aittokoskelle tullut kolmen aseistetun neuvostosotilaan partio saatiin pidätettyä, mutta Kivivaaraan lähetetty patrulli ei ylittänyt valtakunnan rajaa.[47]

Itä-Karjalan levottomuudet osoittivat, että rajavartiostojen supistetut vahvuudet eivät riittäneet turvaamaan valtakunnan itärajan koskemattomuutta.

"Meitä ei ollut kuin muutamia miehiä. Siihen tuli aina sitten nuo sattumat avuksi, tuli kansannousut rajan takana 1921 ja läskikapinat siellä pohjoisessa. Ne auttoivat huomaamaan ja aukoivat silmiä meidän hallitukseltakin, että eiköhän täällä tarvita muutakin."[48]

Keväällä 1922 sisäasiainministeriön ehdotuksesta hallitus pyysi eduskunnalta varoja rajavartiostojen vahvuuden lisäämiseksi. Eduskunta myönsi tarkoitukseen tarvittavat varat ja saman vuoden lokakuuhun mennessä rajavartiostojen vahvuuksia lisättiin huomattavasti. Joensuun rajavartioston vahvuus kolminkertaistettiin 200 mieheen. Samalla eduskunta kehotti hallitusta ensi tilassa valmistelemaan suunnitelman, jossa palattaisiin uudelleen järjestelyjä edeltävään aikaan, jolloin rajavartiostoihin otettaisiin myös asevelvollisia, joista muodostettaisiin vakinaisten rajavartijoiden reservi. Eduskunta hyväksyi suunnitelman keväällä 1923 ja heti tämän jälkeen rajavartiostoihin saapuivat palvelukseen ensimmäiset asevelvolliset. Joensuun rajavartiostossa asevelvollisista muodostettiin 3. Komppania, joka sijoitettiin Höytiäisen kasarmialueelle. Mainittu komppania oli perustettu jo huhtikuussa 1922 ja sen ensimmäinen päällikkö oli reservivänrikki Yrjö Riikonen.[49]

Joulukuussa 1922 Joensuun rajavartioston esikunnan vahvuuteen kuului kaksi upseeria (rajakomendantti ja adjutantti), kolme virkailijaa (talouspäällikkö, yhteyspäällikkö ja rahastonhoitaja), neljä vääpeliä (esikuntavääpeli, varusvääpeli, asemestari ja autonkuljettaja), kolme kersanttia sekä kaksi sotilasta. Jokaisessa kolmessa komppaniassa oli kaksi upseeria (komppanianpäällikkö ja nuorempi upseeri), kaksi vääpeliä (komppanianvääpeli ja tarkastava vääpeli), yhdeksän kersanttia (varuskersantti, muonituskersantti ja 7 joukkuealiupseeria) sekä 75 miestä.[50]

UUSI KOMENTAJA JA VARUSKUNTA

KEVÄÄLLÄ 1921 Joensuun rajavartioston komentaja I. E. Schroeder kutsuttiin järjestämään rajanvartiointia Karjalankannakselle ja nimitettiin Kannaksen rajakomendantiksi. Seuraajakseen Schroeder esitti Joensuun suojeluskuntapiirin päällikköä, jääkärikapteeni Erkki Raappanaa, jonka hän kertoi tuntevansa hyvin ja jota hän piti tarmokkaana ja erittäin sopivana Joensuun rajakomendantiksi. Raappana nimitettiin toimeen 27.4.1921 aluksi viransijaiseksi. Rajakomendantin tehtävien ohella hän hoiti kesään saakka myös suojeluskunnan piiripäällikön tehtäviä sekä seuraavana talvena vielä lyhyen aikaa Joensuun suojeluskunnan paikallispäällikön tehtäviä.[51]

Joensuun kaupungissa toimineen rajavartioston esikunnan sijoituspaikka oli jatkuvan keskustelun alaisena. Lopulta rajavartiostolle tarjoutui tilaisuus saada käyttöönsä kaupungin läheisyydessä sijainnut Höytiäisen kasarmialue. Rajavartiostolla oli kuitenkin kilpailija, sillä kasarmialueelle oli suunniteltu perustettavaksi keuhkotautiparantola. Vasta

Jääkärieverstiluutnantti Erkki Raappana (1893–1962), Joensuun rajavartioston komentaja 1921–1939. Hänet tunnettiin komentajakautenaan myös erinomaisena erä- ja koiramiehenä. Talvisodassa jääkärieverstiksi ylennetty Raappana toimi Pohjois-Karjalan Ryhmän komentajana ja siirrettiin sodan jälkeen Kainuun Sotilaslääninkomentajaksi. Jatkosodassa Raappana saavutti mainetta johdettuaan 14. Divisioonan joukkoja Rukajärven suunnan hyökkäystaisteluissa. Ansioistaan hänet nimitettiin Mannerheim-ristin ritariksi ja ylennettiin jääkärikenraalimajuriksi 1941. Kesällä 1944 Raappana johti vielä Suomen armeijan viimeisen merkittävän torjuntataistelun Ilomantsissa. Sodan jälkeen Raappana toimi vuoteen 1947 Rajavartiostojen päällikkönä, jolloin hän vaikutti suuresti rajavartiostojen uudelleen järjestelyihin. Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA.

Höytiäisen varuskunnan lapset kokoontuneena keskuskentälle kesällä 1930. Taustalla vuonna 1926 valmistunut kasarmirakennus. P-KR:n kuva-arkisto.

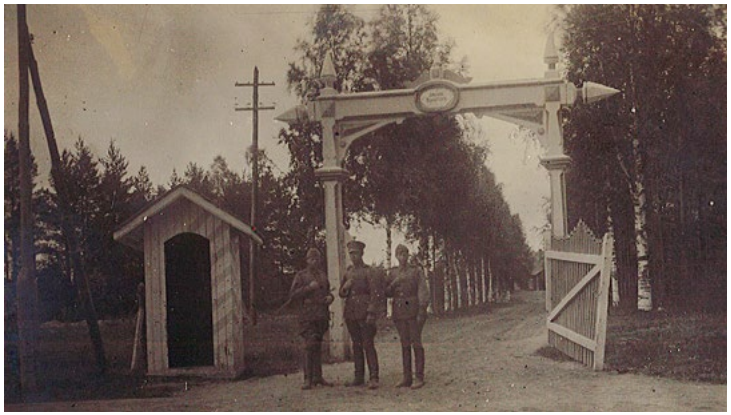

Joensuun rajavartioston Höytiäisen varuskunta-alueen pääportti 1920-luvun alkupuolella. Harald Nymanin kokoelma, KA.

Höytiäisen varuskunnan ruokalarakennus valmistui 1930. Ruokala-apulaiset kattamassa päivällispöytiä. P-KR:n kuva-arkisto.

Höytiäisen sotilaskoti, joka vihittiin käyttöönsä 8.11.1936. Sotilaskotitoiminta Höytiäisen varuskunnassa alkoi 1927. Seuraavana vuonna sotilaskoti sai omat tilat vanhan reservikasarmin alakerrasta. Oma sotilaskotirakennus rakennettiin Sotilaskotiliiton ja useiden lahjoittajien varoilla. Uuteen sotilaskotiin kuului 9 x 13 metrin suuruinen sali näyttämöineen, kirjastohuone sekä ajanmukainen keittiö. Yläkertaan sijoitettiin henkilökunnan asuinhuoneita. SA-kuva.

Joensuun rajavartiosto sai käyttöönsä ensimmäisen kuorma-auton vuonna 1927. Kuvassa kuorma-auto Höytiäisen varuskunnan leipomorakennuksen edustalla kesällä 1931. Toivo Nuutisen perikunnan kuvakokoelma.

Kun Rajavartiolaitos Laatokan pohjoispuolisella alueella vakinaistettiin vuonna 1932, määrättiin Lieksan sotilaspiiri Joensuun rajavartioston johtoon. Sotilaspiirin kutsuntatehtäviä varten määrättiin Joensuun rajavartioston esikuntaan kutsunta-asiainupseeri ja -aliupseeri. Ensimmäiset kutsuntatilaisuudet järjestettiin Pielisjärven, Enon ja Ilomantsin kunnissa syyskuussa 1936. Kuvassa varusmiesikäluokka kouluttajineen kokoontuneena Höytiäisen varuskunta-alueella. Taustalla leipomorakennus. P-KR:n kuva-arkisto.

rajavartiostojen tarkastajan, majuri Järnströmin tarmokkaan toiminnan ansiosta sisäasiainministeriö päätti luovuttaa kasarmialueen Joensuun rajavartioston käyttöön. Päätös tästä tehtiin maaliskuussa 1922.[52]

Höytiäisen kasarmialue oli perustettu Joensuun reservikomppanialle vuoden 1881 asevelvollisuuslakiin perustuen. Vuonna 1884 kasarmialueelle rakennettiin kaikkiaan 13 eri rakennusta, joista suurin oli 290 miehelle ja 8 aliupseerille rakennettu miehistökasarmi. Kun Suomen sotaväki lakkautettiin venäläistoimien seurauksena 1901, jäi Höytiäisen kasarmialue tyhjäksi. Alueella rakennuksia piti kunnossa vain vartija. Myöhemmin tiloja vuokrattiin muun muassa yksityisille kesäasunnoiksi. Vuonna 1915 rakennukset luovutettiin Joensuun keuhkoparantolan kannatusyhdistykselle, joka suunnitteli alueen ottamista sairaalakäyttöön. Vuonna 1918 varuskuntaan sijoitettiin lyhyeksi ajaksi Polkupyöräpataljoona 3 ja vuosina 1921 ja 1922 aluetta käytettiin myös Itä-Karjalan pakolaisten väliaikaisena majoituspaikkana.[53]

Höytiäisen kasarmialueen rakennukset olivat särkyneitä ikkunoita ja heikkokuntoisia kattoja lukuun ottamatta tyydyttävässä kunnossa. Ainoastaan keittiörakennus oli kauttaaltaan huonossa kunnossa. Pikaisten kunnostustöiden jälkeen rajavartiosto esikuntineen muutti Höytiäiselle 1.4.1922, jolloin kaikki rajavartioston tavarat ja varastot siirrettiin sinne neljällä hevosella. Uudelle kasarmialueelle siirtyi 70 palkattua sotilashenkilöä. Esikunta eli rajakomendantin kanslia sijoittui miehistökasarmin pohjoispäähän, päällystö päällystörakennukseen ja muu henkilöstö aliupseerirakennukseen ja miehistökasarmiin.[54]

Vuoden 1923 loppupuolella rajavartiostolle myönnettiin määräraha oman sähkölaitoksen rakentamista varten ja seuraavan vuoden alusta kasarmialueen rakennuksiin saatiin sähkövalo. Laitosta pyöritettiin kuitenkin vain aamuisin ja iltaisin. Valtakunnan sähköverkkoon varuskunta liitettiin vuonna 1936 rakentamalla oma korkeajännitelinja Joensuun kaupungin sähkölaitoksen muuntoasemalle. Oman puhelinkeskuksen Höytiäisen varuskunta sai vuoden 1924 alussa, jolloin esikunnassa oli seitsemän, asuinrakennuksissa neljä ja komppaniassa kaksi puhelinlinjaa.[55]

Vuodesta 1924 alkaen rajavartiostolle myönnettiin valtion varoista varoja rakennusten uusimiseksi. Jo samana vuonna valmistuivat esikuntarakennus, komentajan asuntorakennus, tallirakennus sekä yksi varastorakennus. Vuotta myöhemmin valmistuivat leipomo ja autotallirakennus sekä vuonna 1926 kasarmirakennus. Koska paikallisten liikkeiden varastoista rakennustarpeiden saanti oli vaikeaa, saatiin kasarmirakennusta varten tiilet Kirkniemestä, sementti Viipurista ja kalkki Ruskealasta.[56]

Rakennustyöt jatkuivat varuskunnassa tiiviinä. Vuonna 1927 valmistuivat aliupseerien rakennus ja pumppuhuone sekä vuonna 1928 päävartio ja pyörävaja. Heikkokuntoisen keittiörakennuksen tilalle saatiin uusi ruokalarakennus vuonna 1930. Samana vuonna varuskuntaan rakennettiin myös sikala, joka osoittautui tärkeäksi laitokseksi, sillä sieltä saatiin lihaa varuskunnan ruokalaan ja varoja viihdytystarkoituksiin. Esimerkiksi varusmiesten saapumiserien parhaalle ampujalle jaettiin sikalan varoilla hankittu hopeakuorinen taskukello. Vielä 1930-luvulla varuskuntaan valmistuivat sauna ja pesularakennus, upseerien ja aliupseerien asuinrakennukset sekä vielä vuonna 1936 sotilaskoti.[57]

Varuskunnassa kuului jokaisen perheen päälle luontoisetuna sotilasmuona, johon täydennystä sai ostaa sotilasmyymälästä. Ensimmäinen siviilikauppa Onttolaan tuli vasta 1930-luvulla.

"Henkilökuntaa Höytiäisen kasarmilla oli silloin vielä vähän ja tämä seikka oli omiaan synnyttämään tuollaista me-henkeä. Yhtä porukkaa oltiin kaikki tyynni, ikään kuin syrjässä muun maailman menosta, omat ilomme, mutta myös omat murheemme. Vanha ruokala toimi kerhona, jossa koko kasarmin väki oli mukana tanssi-illoissa, pikkujouluissa ja mitä rientoja nyt sitten olikaan. On muistettava, että olimme kaikki nuoria, komentajakin vielä alle 30-vuotias ja se seikka toi kaikki mukaan rientoihin. Syksyisin virkistivät arkista aherrusta sieniretket Höytiäisen rannoille ja todella suurta juhlaa oli, kun käytiin ihailemassa Kolia. 1920-luvun alkupuolella ilmestyi JR:n esikunnassa oma pieni henkilökuntalehtikin. Siihen tuli, joskus oikein tulvimalla, kirjoituksia, runoja, vitsejä jne. Tekstejä tuli paitsi kasarmin väeltä, myös monta kertaa rajaltakin. Konekirjoittajattaret toimivat kirjapainona ja sensoreina. Näytelmiä harjoiteltiin, jopa 3-näytöksisiä ja esitettiin sitten ruokalassa tai kesäisin ulkona ja vuodesta 1928 lähtien, jolloin kasarmi sai ensimmäisen sotilaskotinsa, myös sen seinien suojassa."[58]

Joensuun rajavartioston 2. komppanian pääsijoituspaikka Lieksassa. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAVARTIOSTON LIPPU

Aloite Joensuun rajavartioston lipun hankkimiseksi käynnistyi keväällä 1935, kun sanomalehti Karjalaisen päätoimittaja, maisteri Antti Hintikka laittoi alulle rahankeräyksen, jota jatkoivat rajavartioston upseerien ja aliupseerien rouvat. Varoja kerättiin myyjäisillä, arpajaisilla, iltamilla sekä lahjoituksina yrityksiltä ja yksityisiltä niiden kuntien asukkailta, joiden alueella Joensuun rajavartiosto toimi.

Joensuun rajavartioston lipun piirustukset laati professori Carolus Lindberg Helsingistä ja sen ompeli Suomen Käsityön Ystävät. Lipun pohjavärinä on rajavartiostojen vihreä ja sen ympärillä oranssinvärinen reunus, keskuskuviona Karjalan vaakuna, jota ympäröi kotkan siivet. Viimemainittu aihe saatiin Pohjois-Karjalan ensimmäisen kaupungin, Brahean vaakunasta.

Lipun naulaamistilaisuus järjestettiin Joensuussa 14.5.1936 ja lippu vihittiin armeijan lippujuhlassa Helsingissä 16.5.1936 yhdessä Salmin rajavartioston ja Kainuun rajavartioston lippujen kanssa. Vihkimistilaisuuden lippujoukkueen johtajana toimi kapteeni Hugo Serenius ja miehet siihen Raappana valitsi keskitasoa pitemmistä miehistään. Lippujuhlassa Joensuun rajavartioston lipun luovuttivat presidentti Svinhufvudille Höytiäisen naisten puolesta rouvat Tyyne Serenius ja Elsa Rainola. Tämän jälkeen presidentti luovutti lipun everstiluutnantti Raappanalle. Vihkimisen jälkeen suoritettiin joukkojen katselmus ja ohimarssi.

Joensuun rajavartioston lippu periytyi Pohjois-Karjalan rajavartiostolle, mutta vuosien käytön jälkeen haalistui vähitellen. Syksyllä 1965 ryhdyttiin uuden samanlaisen lipun hankintaan ja lipun naulaustilaisuus oli Onttolassa 20.3.1966. Uuden joukko-osastolipun Pohjois-Karjalan rajavartiostolle lahjoittivat Pohjois-Karjalan kunnat, Rajasotilaskotiyhdistys, Rajamieskilta sekä metsäyhtiöt Veitsiluoto Oy, Ahlström Oy ja Enso-Gutzeit Oy. Lahjoittajien puolesta lipun rajavartiostolle luovuttivat kaupunginjohtaja Tauno Juntunen, kunnanjohtaja Eemil Palonen ja valtuuston puheenjohtaja Tauno Sorsa. Vanha lippu luovutettiin Sotamuseoon.

Lähteet: Rajavartiostojen uudet liput, Rajamme Vartija 1936, 61; J. A. Rainola Yrjö Kärkkäiselle ilman pvm 1957, P-KR:n perinnearkisto; Karjalainen 21.3.1966; Hirvonen 1986, 30.

ELÄMÄÄ VARTIOASEMILLA

JOENSUUN rajavartioston organisaatio järjestettiin uudelleen vuonna 1921, jolloin perustettiin kaksi rajakomppaniaa, joiden alaisina oli kolmenlaisia vartioita (aliupseeri-, kenttä-, ja puhelinvartiot). Ensimmäisen eli Ilomantsin komppanian pääsijoituspaikka oli Ilomantsin kirkonkylässä nimismiehen talossa, jossa myös komppanian päällikkö asui. Vuonna 1923 komppanialle ostettiin entinen kaupparakennus, joka toimi komppanian asunto- ja toimistorakennuksena muun muassa Viljo Kivikon aikana.[59]

> "Meillä oli siinä Ilomantsissa vanha seppä Immosen talo, jossa oli alakerrassa päällikön asunto, keittiö ja kaksi kamaria. Komppanian päällikön työhuone oli pikkuinen kömmänä, vieressä vääpelin huone ja sitten istuvien mestarien huone. Suutari meillä oli, räätälintyöt teetätettiin kylällä. Sitten oli seppä ja kengitysseppä, joka hoiti hevosenkengityksen ja ajoneuvojen korjaukset. Hevosia oli 7-8 kappaletta, mutta omaa autoa ei komppanialla ollut".[60]

Rajavartioiden majoitusolosuhteet olivat vielä 1920-luvulla alkeelliset. Kuvassa ilomantsilaisen kenttävartion sisätiloja 1920-luvulla. Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA.

Ilomantsin rajakomppanian miehistö majoitettiin Enso-Gutzeitin taloon ja alipäällystö sekä värvätyt vanhan kirjakaupan taloon. Komppanian vartiot olivat Liusvaaran kenttävartio, jonka alaisena toimivat aliupseerivartiot Megrissä, Elinlammella ja Vuottoniemellä. Hattuvaaran kenttävartion alaisena puolestaan toimivat Lahnavaaran ja Laukkuvaaran aliupseerivartiot. Lisäksi Ilomantsin komppanialla oli puhelinvartio Kuolismaassa.[61]

Toisen eli Pielisjärven komppanian pääsijoituspaikka sijaitsi Asemakadun varrella olleessa entisessä matkustajakodissa. Komppaniaan kuului Lehmivaaran kenttävartio, jonka alaisena toimivat aliupseerivartiot Inarissa, Uramossa ja Kokkojärvellä sekä Nurmijärven kenttävartio alaisenaan Aittokosken ja Kivivaaran aliupseerivartiot.[62]

Useilla Pielisjärven komppanian vartioasemilla kärsittiin puutteellisista majoitusoloista. Aittokoskella ei ollut lainkaan käytettävissä asuntoa, joten vartiomiehet jouduttiin majoittamaan 8 kilometrin päässä. Kokkojärvellä vartiomiehillä oli käytössään vain pieni 15 neliömetrin kokoinen huone, jossa oli tilaa vain kolmelle miehelle. Paikka olisi vilkkautensa vuoksi vaatinut useamman miehen vartioaseman. Lisämiehet jouduttiin majoittamaan kuuden kilometrin päähän. Lähellä Oulun läänin rajaa Viharissa ei ollut minkäänlaisia majoitusmahdollisuuksia, vaikka tiedettiin luvattomien kulkijoiden ylittävän rajan sitä kautta. Viharin vartiointi hoidettiin Kivivaarasta käsin partioimalla. Matkaa kertyi edestakaisin 50 kilometriä. Samanlainen oli tilanne Näätävaarassa, lähellä Ilomantsin rajaa. Vuonna 1922 Raappana esitti, että Aittokoskelle, Kokkojärvelle, Vihariin ja Näätävaaraan täytyy rakentaa vartio-asunnot aliupseerille ja 8 miehelle siten, että miehistön tuvat olisivat 45 ja aliupseerien tuvat 20 neliömetriä. Sisäasiainministeriöltä saatiin varat kuitenkin vain Aittokosken ja Kokkojärven vartio-asuntojen rakentamista varten. Kokkojärven vartiomaja eli vartioasema rakennettiin kuitenkin suuremmaksi kuin se alun perin suunniteltiin, sillä rakennustöissä käytettiin Lapin rajavartioston vartiomajoja varten laadittuja piirustuksia.[63]

Myös Lieksassa komppanian majoituspaikkana ja kansliana käytetty rakennus oli liian ahdas ja heikkokuntoinen. Kanslian lisäksi rakennuk-

sessa pystyi majoittumaan kerrallaan vain neljä miestä. Palotarkastaja oli kieltänyt lämmittämästä talon uuneja niiden vanhuuden vuoksi. Lisäksi rakennukseen kuuluneet varastorakennukset olivat ala-arvoisessa kunnossa.[64]

Kivivaarassa kenttävartion miesten majoitus tuotti niin ikään aluksi tavattomasti vaikeuksia. Syksyllä 1920 rajavartiosto rakensi omin voimin pienen vartiomajan rajan läheisyyteen Repolaan johtavan tien varteen. Vasta valmistunut vartiomaja kävi kuitenkin hyvin pian pieneksi, sillä liikenne Kivivaaran tiellä kasvoi ja vartiomiehistöä oli lisättävä. Vuonna 1923 rajavartiosto sai Metsähallitukselta uutta vartioasemaa varten puutavaraa ja tontin. Uusi vartioasema tehtiin 10 miehelle ja päällystölle niin tilavaksi, että yhtä miestä kohden tilaa tuli 13 neliömetriä.[65]

Vielä 1920-luvun alussa kaikki Joensuun rajavartioston vartioasemat toimivat vuokratiloissa. Esimerkiksi Liusvaaran vartioasemalle rajavartiosto vuokrasi tammikuussa 1922 Kuisma Martiskaisen yksityistalon päässä olevan tuvan, aitan, saunan, kaivon ja pihan käyttöoikeuden, pihalta paikan kenttäkeittiölle sekä yhden pöydän ja vesisaavin.[66]

Esimerkiksi Uramon kenttävartio lähetti partion kaksi kertaa viikossa Rajalammille ja Kokkojärvelle. Näätävaaran vartioasema lähetti partion kaksi kertaa viikossa Inariin ja kerran viikossa Hakosalmelle. Inarin vartioaseman tuli pitää yöllä liikkuvan partion rajalle menevällä maantiellä sekä lähetti partion kaksi kertaa viikossa Haapavaaraan ja kerran viikossa Uramoon. Kokkovaaran aliupseerivartio puolestaan piti jatkuvaa partiota Kokkojärven ja Lieksanjoen välisellä alueella sekä lähetti partion veneellä Uramoon tarpeen vaatiessa.[67]

Joensuun rajavartioston vartioasemarakenne pysyi pääosin muuttumattomana 1930-luvulle, jolloin Ilomantsin komppanian alueella vartioasemia järjestettiin uudelleen. Vuottoniemen vartioasema siirtyi vuonna 1933 uuteen sijoituspaikkaan Ylä- ja Ala-Vuottojärven väliseen maastoon, jonne omalla työvoimalla pystytettiin Pahkalammin vartioasema. Vartioaseman rakentamisessa otettiin huomioon kaikki rajamiesten siihen astiset kokemukset. Kesäkuussa 1934 siirtyi Lahnavaaran vartioasema metsänvartija Tähtisen taloon Hullariin, jossa aloitti toimintansa Hullarin vartioasema. Vuonna 1938 vartioasema siirrettiin taas uudelle paikalle Koitajoen rannalle, jonne rakennettiin Jyrkkäkosken vartioasema. Vielä syksyllä 1937 siirtyi Liusvaaran vartioasema Salmijärven rantaan Suojärven pitäjän puolelle, jonne rakennettiin Salmijärven vartioasema. Suojärven pitäjän pohjoinen erämaa-alue siirtyi nyt Salmin rajavartioston Suojärven komppanialta Ilomantsin komppanian vastuulle. Alueella liikkuvia partioita varten rakennettiin Suojärven komppanian saumalle myös Valkealammen partiomaja.[68]

Joensuun rajavartioston 2. Komppanian pääsijoituspaikka Timitran linna valmistui 1935. Rajavartiostojen esikunta oli ostanut uudeksi varuskunta-alueeksi Viitala-nimisen tilan Lieksan Timitranniemeltä 1933. Rakennustyöt käynnistyivät sen jälkeen, kun Lieksan kauppalan suurpalo oli toukokuussa 1934 tuhonnut kaikki rajavartioston vuokraamat tilat Asemakadulla. Tulipalolla ei kuitenkaan ollut vaikutusta varuskunnan perustamiseen Timitranniemeen. Kolmikerroksisen kasarmirakennuksen lisäksi alueelle valmistuivat upseeri-, aliupseerirakennukset sekä varastorakennuksia. Pääsijoituspaikan lisäksi Timitran linnaan muutti Rajavartiokoulu Höytiäisen varuskunnasta. P-KR:n kuva-arkisto.

Pielisjärven Kivivaaran uusi vartioasemarakennus on juuri valmistunut 1924. Toivo Nuutisen perikunnan kuvakokoelma.

Partiointi hoidettiin yleensä kahden tai kolmen miehen voimin. Osuudet olivat rasittavia, sillä esimerkiksi Vuottoniemestä Hullariin tai Megriin ja takaisin oli 30–40 kilometriä suuntaansa. Partiomajat olivat kaikkien vapaasti käytettävissä, kunhan vain paikat jätettiin kuntoon seuraavia tarvitsijoita varten. Myös rajakomppanioiden päälliköt joutuivat koville, sillä he liikkuivat vähintään kaksi viikkoa kuukaudessa vartioasemien välillä.[69]

> "Partiomatkat kestivät kolme tai neljä vuorokautta. Kevätpuoleen me yön aikana hiihdettiin, päivät oltiin nuotiolla, kun hanki upotti pohjaa myöten. Partiomatkat olivat 50–60 km. Käytiin me kaukana sisämaassakin Ilomantsissa ollessa. (---) 70 km päivälenkit olivat kuin tyhjää vain, kun miehessä oli siihen aikaan mehua. Kivipurolle tehtiin pyöreistä hirsistä vaatimaton maja ja siinä sitä asuttiin. Ei ollut mukavuuksia eikä rajamies sellaisia tarvitsekaan. Meillä oli oma vapaus ja se miehiä miellytti."[70]

Sen sijaan naapurikomppanioiden kesken ei partioinnin suhteen tehty juuri mitään yhteistyötä vielä 1930-luvullakaan:

> "Lieksan komppanian päällikön kapteeni Sarpin kanssa ei ollut juuri mitään, ei minkäänlaisia sopimuksia esimerkiksi siitä, miten usein partiot ottavat yhteyttä. Mutta tietty kohtauspaikka oli kuitenkin Jorkassa. Niitä erämaita me ei niinkään partioitu. Me tiesimme vanhastaan, mistä sellainen luvaton liikenne kulkee ja mihin se suuntautuu ja partiointi kohdistui lähinnä niihin väijytyksinä ja rajan suuntaisina partioina."[71]

Niille vartioasemille, joihin ei ollut maantietä, kaikki raskaat elintarvikkeet vietiin talvikelillä. Kesäisin ainoa yhteys vartioasemalle saattoi olla vesitie. Esimerkiksi Pahkalammin vartioasemalle ruokatarvikkeiden kuljetus tapahtui siten, että autolla päästiin Kuolismaahan, josta tavarat kuljetettiin hevosella viisi kilometriä Vuottojärven tammelle ja siitä moottoriveneellä Pahkajoen kosken alle, jossa tarvikkeet siirrettiin pieneen veneeseen, jota kosken kohdalla piti vetää kahlaamalla veneen vieressä. Vasta nyt päästiin vartioaseman rantaan.[72]

> "Huolto Kokkojärven ja Aittokosken vartioille kesäisin hoidettiin moottoriveneellä Itkiinpohjan kautta. No se moottori oli kyllä sellainen, että soutaa sitä sai melkein aina. Ei se kehveli kehdannut käydä kuin muutaman kerran kesässä. Vanhuuttaan hyrähti ja sitten sammui. Jos lienee ollut hankaluuksia, niin niihin tottui eikä sitä osannut pikkuharmeista nurista. Oli kalaa vesissä, oli riistaa metsissä. Siellä sitä lisäsärvintä otettiin."[73]

Vuonna 1923 Liusvaaraan valmistui uusi autotie, jolloin maaherra Ignatius saapui ensi kerran tutustumaan rajaseutuun yhdessä rajakomendantti Raappanan kanssa. Seurue jatkoi Liusvaarasta vielä Megrin vartioasemalle, jonne ei ollut paikoin tietä lainkaan. Invalidina maaherra istutettiin hevosen vetämään rekeen, vaikka oli kesäkeli:

> "Nyt alkoi matka, jollaista en ollut siihen mennessä tehnyt. Hevonen veti rekeä kivikkomäkien ja metsikköjen kautta, näkyvää tietä ei ollut, reen kolistessa kiviin ja kantoihin. Pahimmissa

paikoissa sotamiehet auttoivat ja kannattivat rekeä, mutta kyllä tärskäykset sittenkin olivat siksi tuntuvia, että hyvä oli, että hampaat oli tallella. Jos olisi ollut irtohampaat, niin olisi menneet sen tien. Arvelin, että matkoillani läänin syrjäseuduissa olin nähnyt erä- ja korpimaita, mutta täytyi myöntää, että tämä oli sittenkin toista."[74]

Aluksi rajavartioasemilla ei ollut emäntää, vaan jokainen rajamies vuoroviikoin toimi emäntänä, paistoi leivät ja laittoi ruoan. Kun vartioasemille palkattiin ensimmäiset emännät, maksoivat heidän palkkansa rajamiehet, jotka maksoivat myös ruoasta. Lisätienestiä rajamiehet saivat metsästämällä ja kalastamalla. Joillakin vartioilla oli jopa oma lehmäkin.

"Pahkalammilla meillä oli paljon erämiehiä, jotka kalastimme ja metsästimme. Me saimme sillä ruokarahalla maksettua vielä emännän palkan. Meille jäi vielä puhtaaksi palkka ja vielä ruokarahastakin jäi taskurahaa."[75]

Huoltokuljetus on toimitettu rajavartioasemalle. P-KR:n kuva-arkisto.

Salmijärven vuonna 1937 valmistunut vartioasemarakennus. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartioston alkuaikoina partiomatkoja tehtiin myös yksittäin, mutta syksyllä 1922 määrättiin, että kukaan rajavartiomies ei saanut lähteä partiomatkalle yksinään. Syynä määräykseen oli Vuottoniemen aliupseerivartion rajavartiosotamies Niilo Jokisen katoaminen partiomatkallaan 9.10.1922. Laajoista etsinnöistä huolimatta Jokista ei löydetty. Jälkien perusteella havaittiin, että Jokinen oli kulkenut eräälle nuotiopaikalle, jossa oli ollut kaksi miestä. Tämän jälkeen huomattiin, että Jokinen oli kuljetettu rajan yli Neuvosto-Venäjän puolelle, jossa jäljet hävisivät jokeen. Kaikesta pääteltiin, että Jokinen oli kaapattu rajantakaisten kommunistien toimesta. Kääntyminen Neuvosto-Venäjän viranomaisten puoleen ei tuottanut tulosta. Jokisen murha selvisi vasta vuonna 1938. Syyllisiksi todettiin kaksi vuottoniemeläistä salakuljettajaa, joita Jokinen ei tuttuna miehenä osannut varoa ja joutui heidän surmaamaksi. Kuvassa rajamiehet partiomatkalla Ilomantsin Liusvaaran ja Megrin välisellä kapulatiellä. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajamiehet joutuivat huoltamaan varusteitaan myös itse. Kuvassa Laukkuvaaran vartioaseman vartiomiehistö neulonta- ja nahkatöissä kersantti Kalle Kempaksen johdolla 1920-luvun puolivälissä. P-KR:n kuva-arkisto.

Ensimmäiset emännät rajavartioasemille palkattiin 1930-luvulla. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajamiehellä ei ollut vielä 1930-luvulla varsinaista työaikaa:

> "Ei ollut tunteja kellään. Vuorokaudessa oli 24 tuntia. Ja se voitiin tehdä aivan yhteen menoon. Jos oli pitkiä partioreittejä, annettiin vastaavasti vapaata. Komppanian päällikkö oli niin suuri herra, että hän laati partiosuunnitelman. Ja sen puitteissa joukkueenjohtajat, rajavääpelit ja partiopäälliköt hoitivat nämä partiot. Ei ollut työaikalakeja, eivätkä miehet nurisseet."[76]

Alkuaikoina oli rajamiesten myös korjattava ja pestävä varusteensa itse. Myöhemmin rajakomppanioihin määrätyt suutarit kiersivät vartioasemilla korjaamassa kenkiä. 1930-luvulla rajakomppaniat saivat räätälin ja suutarin sekä pesijän, jotka korjasivat ja pesivät varusteet komppanioiden pääsijoituspaikoilla. [77]

> "Viihdytys oli otettava omasta itsestään. Elettiin siellä tavallaan erillään muusta maailmasta omaa elämäämme. Jollakin saattoi olla pieni kideradio tai grammari. Joku armoitettu sattui omistamaan polkupyörän, ja sillä sitä sitten ajettiin vuoron perään Lieksaan tai käveltiin. Talvella sujuteltiin suksella. Tämä 52 km matka kauppalaan paineltiin lepotaukoja pitämättä. Pitihän sitä meidänkin käydä kauppalan tyttöjä katsomassa ja siinä sivussa muutakin asiaa."[78]

Vartioasemilla oli niin sanottu ruokakuntasysteemi, jolloin yksi vartioasema muodosti ruokakunnan. Rajavartiosto möi ruokakunnalle muonan, jota säilytettiin vartioaseman varastoissa. Mitään erillistä partiomuonaa ei ollut lainkaan, vaan partioon lähdettäessä miehille laitettiin mukaan vanikkaa. Myöhemmin mukaan annettiin myös voirasia.

"Eri vartiot söivät eri tavalla. Hattuvaara oli kuuluisa nuukuudestaan. Siellä oli rajamies Jakonen Hiitolasta. Hän piti kirjanpitoa ja syötti miehille yksinomaan kaurapuuroa. Vartiot kalastivat ja metsästivät erittäin paljon. Ruokakunnat hankkivat tällä tavalla lisämuonaa. Yleensä oli lihasäilykkeitä, joita syötiin ja päälle mustaa kahvia. Ja tästä saatiin sitten erinomainen vatsakatarri."[79]

Rajavartiostoissa aliupseerien täytyi toimia opetusaliupseereina, korpraalikuntien johtajina ja vartiopäällikköinä. Alikersanttien saaminen palvelukseen osoittautui aluksi hyvin vaikeaksi. Osaltaan siihen oli syynä se, ettei heille voitu järjestää tarpeeksi asuntoja. Aliupseeripuutetta korvaamaan otettiin rajakomppanioihin palvelukseen harjoitusaliupseereiksi kersantteja. Vähitellen myös armeijan piirissä ryhdyttiin arvostamaan rajavartiostoissa palvelleita ja esimerkiksi armeijaan ei enää tahtonut kanta-aliupseeriksi kelvata kukaan muu kuin rajamies. Lääkintäaliupseereita ei rajakomppanioihin sijoitettu lainkaan, koska niissä miehistö oli hajallaan, eikä rajaseudulla ollut lainkaan sairastupia. Mikäli vartioasemilla sattui vakavampia sairastumistapauksia, kuljetettiin potilaat kuntien sairaaloihin. Kun Ilomantsin Kuolismaahan perustettiin Suomen punaisen Ristin sairasmaja, avusti Ilomantsin rajakomppania sen rakentamisessa ja myöhemminkin huolehti siellä erilaisista korjaustöistä. Sairastapauksissa rajamiehet toimivat sairaanhoitajien oppaina ja veivät tarvittaessa lääkkeitä sairaille.[80]

Kantamiehistö Joensuun rajavartiostoon värvättiin ensisijassa omasta maakunnasta. Erityisen paljon miehiä tuli myös Pohjanmaalta, jossa liikkui värväreinä rajavartiostossa jo palveluksessa olevia ja sieltä kotoisin olevia aliupseereita ja miehiä. Kaikkien rajavartiomiesten tuli uusia palvelussitoumus kerran vuodessa ja sitä varten hänen tuli käydä lääkärintarkastuksessa. Lomaa hänelle kuului kuukausi vuodessa.[81]

Joensuun rajavartiostolla oli jo perustamisestaan alkaen vajausta päällystöstä. Koska rajalle oli vaikea saada perustettua upseerin vakansseja, sai Raappana kovalla työllä luvan perustaa tarkastavan

Liusvaaran vartioaseman miehistö syventyi sanomalehden uutistarjontaan vuonna 1923. P-KR:n kuva-arkisto.

Liusvaaran vartioaseman pojilla oli hoidossaan 1930-luvulla kesy hirvenvasa. Vas. vartiopäällikkö kersantti H. Kareinen. P-KR:n kuva-arkisto.

vääpelin virkoja. Aluksi tarkastavat vääpelit sijoitettiin Kuolismaahan, Hattuvaaraan, Hatunkylään ja Nurmijärvelle. Tarkastavat vääpelit osoittautuivat tarpeellisiksi ja vähitellen vastaavia virkoja perustettiin myös muihin rajavartiostoihin. Tehtävät tarkastaville vääpeleille Raappana määräsi 1922. Vääpeli oli komppanian päällikön apulainen ja hänen tehtävänään oli kulkea tarkastamassa komppanian kenttävartiot ja aliupseerivartiot määrätyin väliajoin. Tarkastusten yhteydessä vääpelin tuli muun muassa tarkastaa vartioasemien varusteet, aseet, varastot ja toiminta yleensäkin sekä antaa ohjeita ja koulutusta määrätyistä aiheista.[82]

Kantahenkilökunnan tuli suorittaa komppanian pääsijoituspaikalla kuntoisuuskokeita, joita tehtiin talvisin hiihtäen 15 kilometriä murtomaata ja viiden kilometrin hiihtoammunta sekä kesäisin uimalla 50 metriä, juoksemalla 100 metriä, marssimalla 25 kilometriä ja pyöräilemällä 50 kilometriä. Kullekin matkalle oli annettu tavoiteaika. Kuntoisuuskokeet panivat itse kunkin kohentamaan kuntoaan, koska kukaan ei halunnut jäädä tilastoissa viimeiseksi.[83] Alikersantin vakanssille Valamajärven vartioasemalle vuonna 1928 tulleella Veikko Väisäsellä oli aluksi vaikeuksia suoriutua kuntoisuuskokeesta

> "Kun allekirjoittanut ei hikilaudoilla saavuttanut määrättyä aikaa, oli siitä pientä epäsopua joukkueenjohtaja, vääpeli Veikko Hyttisen kanssa, joten muuta neuvoa ei ollut kuin perillä vähän oikaista ja jo rupesi stemmaamaan."[84]

Rajakomppanioiden päälliköistä osa oli toisia enemmän kiinnostunut rajamiestensä hyvinvoinnista. Ilomantsin komppaniassa tällaisia komppanian päälliköitä olivat Kahila ja Kivikko:

> "Kahila oli kaikkein topakin, joka kyseli meiltä ja sanoi, että eihän tämä peli vetele, että kuljette paikkaisissa housuissa. Nyt kun minä menen esikuntaan, niin tähän pitää tulla parannus. Silloin oli, että niistä varusrahoista säästettiin ja niillä rahoilla rakennettiin Ilomantsiin varasto, koska valtio ei rakentanut. Sitten kun Kivikko tuli, niin senaikaista rahaa oli säästössä lähes 100 000 mk. Kivikko osti heti kaikille uudet vehkeet kengistä lähtien. Talouspäällikkö Niskala yritti panna vastaan, mutta eihän Kivikolle kukaan mahtanut. Kivikko kyseli ja tutki, ovatko pojat mitä vailla. (---) Muuten Kivikko oli hyvin isällinen. Hän ei pannut miehiä heti putkaan, jos sattui joitain tapauksia, niin kuin nämä edelliset komppanian päälliköt. Kivikko piti puhuttelun sanoen, että nyt jos ette usko, niin ero tai putka."[85]

Tultuaan nimitetyksi Ilomantsin komppanian päälliköksi 1934 Kivikko saavutti nopeasti miestensä luottamuksen.

> "Alkuvaiheessa minulla oli Ilomantsissa vaikeuksia niiden miehien kanssa, jotka olivat tottuneet elämään niin kuin sika vehnäpellossa. Sitten kun sain mieleisiäni miehiä Rajakoulusta, minulla oli varmasti maailman parhaat rajamiehet. Tästä luottamuksesta on hyvä esimerkki: Salmin rajavartiostossa oli keksitty partiolippusysteemi. Suojärven komppania kuljetti yhteiselle kohtaamispaikalle, Valkealammille, Ilomantsin ja Suojärven väliselle yhteiselle kämpälle painetun partiolipun pahvista. Siihen oli merkitty aika milloin lippu oli lähtenyt heidän pohjoisimmasta vartiosta. Meidän puolella siihen merkittiin, milloin partiolippu lähtee meiltä ja menee komentopaikalle. Minä pidin tätä epäluottamuksena miehiä kohtaan. Minä sanoin Raappanalle, että minä en tykkää näistä kontrollikorteista. Minä luotan kyllä miehiini. Hän sanoi, että hän soittaa Salmiin, jotta lopetetaan partiolippusysteemi. Ja niin se lopetettiin."[86]

Samanlaisen lausunnon Kivikosta ja hänen suhteistaan alaisiinsa antoi Olof Enckell:

> "Kapteeni Kivikon ja hänen sotilaittensa suhde oli kaikin tavoin avoin, luonnollinen ja vapaa. En voinut muuta kuin ihailla tätä harvinaista toverillisuuden ja ehdottoman kunnioituksen yhdistelmää, joka nuoren, pidättyväisen kapteenin käynnin aikana oli niin perin leimaa-antavaa yksinäisen vartion elämälle. Sotilaat puhuivat vapaasti ajatuksistaan ja elämyksistään, eikä havaittavissa ollut paljonkaan sellaista, mikä olisi ilmaissut, että seurassa oli upseeri. Mutta se melkein huomaamaton ero, että mitä toverillisimpaan yhdessäoloon kätkeytyi kuitenkin asiaan kuuluvaa sotilaallisuutta."[87]

Rajavartiostojen päällikkö eversti Fredrik Järnström (keskellä) tarkastusmatkalla Lieksassa syksyllä 1931 seurassaan apulaisensa Verner Viklund (oikealla) ja Joensuun rajavartioston komentaja Erkki Raappana (vasemmalla). P-KR:n kuva-arkisto.

Myös rajavartioston komentajana Erkki Raappana näytti esimerkillään mallia ja häntä pidettiin yleisesti reiluna esimiehenä:

"Antoi minulle täyden vapauden kouluttaa aliupseerikoulussa niiden ohjeiden mukaan, jotka koululle oli annettu. Samalla Raappanalla oli suhtautumisessaan alaisiinsa, oppilaisiinsa, varusmiehiin, rajamiehiin ja aliupseereihin hyvin läheinen ote. Ei koskaan huutanut, kiljunut, karjunut eikä kironnut kenellekään. Asenne oli isällinen, tyyni ja rauhallinen. Hän oli sellainen ihminen, että hän piti suitset, jos niin voi sanoa, aina yhtä tiukalla." [88]

RAJAPALVELUN MONET MUODOT

KOSKA Tarton rauhansopimus 1920 ei rauhoittanut levottomuuksia Suomen ja Neuvosto-Venäjän rajalla, rauhansopimuksen perusteella toimintansa aloittaneen suomalais-venäläisen sekakomitean toimialaa laajennettiin vuonna 1922 koskemaan myös rajarauhan turvaamis- ja säilyttämistoimenpiteet. Neuvosto-Venäjän ulkoasiain kansankomissariaatti halusi rauhoittaa lopullisesti Suomen vastaisen itärajan, jossa Itä-Karjalan kansannousu oli vastikään kukistettu. Sekakomitean toimesta solmittiin Laatokan pohjoispuolisella alueella rajarauhasopimus 1.6.1922. Sopimuksessa määrättiin molemmin puolin rajaa 10 kilometrin levyinen vyöhyke, jolla oleskelu kiellettiin sellaisilta henkilöiltä, joiden tarkoituksena oli valmistella tai avustaa hyökkäystä rajan yli. Joensuun rajavartioston rajaosuudella rauhanehtojen toteutumista valvoi suomalais-venäläinen II tarkastuskomissio, jonka jäsenet saivat käydä tarkistamassa vastapuolensa raja-alueita, rajajoukkoja ja niiden aseistusta. Komission suomalaisina jäseninä toimivat rajakomendantti Raappana, kansanedustaja J. G. Ryynänen ja Heikki Nuutinen. Tulkkina toimi Nikolai Rotko. [89]

Tämä tarjosi venäläisille komission jäsenille tilaisuuden harjoittaa tiedustelutoimintaa Suomen puolella. Jo elokuussa 1922 Lieksassa komission venäläiset jäsenet syyllistyivät vakoiluyrityksiin yrittäessään pitää yhteyttä Suomessa olleisiin pakolaisiin ja kommunisteihin. Lisäksi Raappana takavarikoi komissiolta kirjeitä, jotka oli tarkoitettu luovutettavaksi salaa eteenpäin. Rajavartiosto ja Etsivä keskuspoliisi seurasivat tarkoin komission jäsenten oleskelua Lieksassa ja muun muassa salakuuntelivat heidän keskustelujaan. Venäläisten rajakomiteoiden esiintyminen ja puuttuminen Suomen puolen asioihin herätti myöhemminkin epäluuloja rajaviranomaisten ja muun muassa rajaseudun väestön keskuudessa. Rajaseudun henkilöliikennettä varten säädettiin samana vuonna asetus, joka vaati alueella liikkuvalta henkilö- ja matkalupatodistuksen. Joensuun rajavartioston alueella rajaseuduksi laskettiin kuuluvaksi Ilomantsin, Pielisjärven ja Nurmeksen pitäjät. [90]

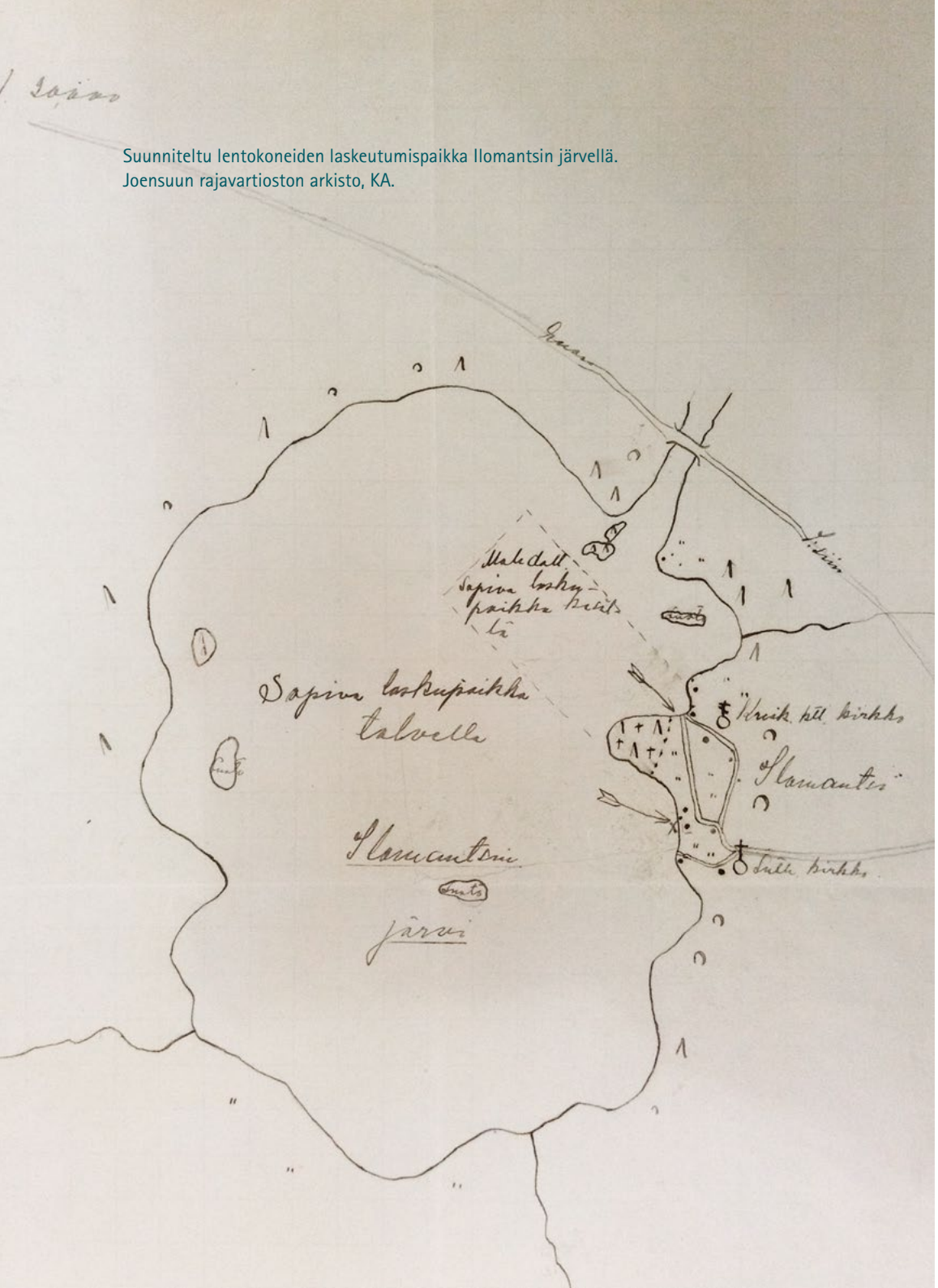

Suunniteltu lentokoneiden laskeutumispaikka Ilomantsin järvellä.
Joensuun rajavartioston arkisto, KA.

Talvella 1923 rajavartiostot ja Suomen ilmailuvoimat suunnittelivat yhteistyötä, jolloin ilmailuvoimien oli tarkoitus asettaa tarpeen vaatiessa lentokoneita rajakomendanttien käytettäväksi. Niiden tehtävänä oli suorittaa tiedustelulentoja sekä avustaa rajaselkkausten ja levottomuuksien torjunnassa. Tätä varten rajavartiostoille suunniteltiin keväällä 1923 tukikohtia, joissa lentäjät voisivat levähtää ja huoltaa koneitaan. Joensuun rajavartioston alueelle päätukikohta piti tulla Joensuuhun ja aputukikohdat Ilomantsiin ja Lieksaan. Esimerkiksi Ilomantsissa koneiden laskukentäksi suunniteltiin Ilomantsin järven pohjoispäätä, jonne voitiin laskeutua kesäisin vesitasoilla ja talvisin suksitelineiden avulla. Ilmailuvoimien käyttö toteutui kuitenkin kokeilunluontoisesti ainoastaan Kainuun rajavartiostossa, joka sai käyttöönsä kahden talven ajaksi kaksi lentokonetta. [91]

Rajavartijan tärkeimpiä tehtäviä Joensuun rajavartiostossa 1920- ja 1930-luvuilla olivat rajalla tapahtuneen liikkumisen, metsästyksen ja kalastuksen, rajan takaisten uittojen sekä rajan läheisten tukkityömaiden valvonta. Salakuljetusta harjoitettiin yhä vähemmän, mutta vielä syksyllä 1922 paljastui salakuljetusreitti Ilomantsista Neuvosto-Venäjän puolelle Porajärvelle. Salakuljetus oli käynnistynyt kevätuittojen aikana. Salakuljettajina toimivat neljä porajärveläistä, jotka kuljettivat tavaraa rajan yli Ilomantsin Kartitsajärvellä sijainneesta Antti Nissisen torpasta ja saman pitäjän Iivana Puruskaisen torpasta Sivakkavaa-

rasta. Salakuljetustavaroina olivat jauhot, suola, kahvi, sokeri, vaatetavara ym. taloustavarat. Esimerkiksi Puruskainen oli hankkinut tavarat kauppiailta Hattuvaarasta ja Korentovaarasta ja myynyt ne edelleen porajärveläisille, jotka kävivät hakemassa tavaraa noin kerran viikossa. Asiaa koskevien kuulustelujen yhteydessä paljastui myös, että tavaraa rajan yli olivat salakuljettaneet myös Ilomantsin Kivivaarasta kotoisin ollut kruununmetsänvartija ja eräs entinen tukkityönjohtaja. [92]

Kivivaaran vartioasemalla rajamiehiä työllisti 1920- ja 1930-luvuilla etenkin itäkarjalaisten pakolaisten liikkuminen sekä rajalla tapahtuneet viljan ja muun tavaran luovutukset. Itäkarjalaisia sotapakolaisia oli virrannut Suomeen jo vuodesta 1920 alkaen ja vuoteen 1924 mennessä Kivivaaran kautta Suomeen saapui runsaat 1150 pakolaista. Vuonna 1922 Neuvosto-Venäjä myönsi Suomeen tulleille pakolaisille armahduksen ja salli heidän palata vapaasti kotiseuduilleen. Armahdus oli voimassa vuoden 1926 loppuun saakka. Jo ennen armahdusta pakolaisia palasi Kivivaaran kautta takaisin lähes 500 henkeä. Vuosina 1923–1926 Kivivaarasta rajan yli kotiseudullensa palasi vielä runsaat 300 henkeä. Näinä vuosina Kivivaarasta kulki siis pakolaisia suuntaan tai toiseen noin 2000 henkeä, joista jokainen rajanylittäjä oli kirjattava ja usein myös kuulusteltava rajalla. [93]

Helpottaakseen vaikeaa elintarvikepulaa Karjalassa Venäjän kaupallinen edustajisto ryhtyi toimittamaan jauhoja ja muita elintarvikkeita Repolaan 1921. Tavarat oli helpointa kuljettaa Suomen kautta, johon valtioneuvosto myönsi luvan. Kuljetus tapahtui rautateitse sinetöidyissä vaunuissa Lieksaan, jossa ne luovutettiin Joensuun rajavartiostolle ja edelleen kauppavaltuuskunnan asiamiehelle, joka järjesti tavaroille hevoskuljetuksen rajalle.[94]

Ensimmäinen jauhoerä tuotiin Lieksan kautta rajalle elokuussa 1921. Luovutus tapahtui raja-aukolla, ja mittaukset suoritettiin rajapuomien välissä. Rajalla rajavartiosto valvoi tavaroiden siirron yli rajan ja otti vastaan venäläisen osapuolen vastaanottotodistuksen. Tava-

Neuvostoliittoon menossa ollut tavarakuljetus odottamassa pääsyä rajalle Kivivaaran vartioaseman kohdalla. Kuva 1920-luvulta. Harald Nymanin arkisto, KA.

Kokkojärven vartioasemarakennus valmistui samannimisen järven rantaan 1923, jossa se toimi talvisotaan saakka.
P-KR:n kuva-arkisto.

ratoimitukset toistuivat vuosittain useaan kertaan vuodessa, pääosin kuitenkin talvisin. Esimerkiksi vuonna 1924 järjestettiin 12 luovutustilaisuutta. Vuonna 1929 luovutustilaisuuksia oli peräti 22. Samana vuonna Neuvostoliiton puoleiselle raja-alueelle merkittiin 150 x 100 metrin suuruinen alue, jossa kuormat sen jälkeen purettiin ja mitattiin. Pari vuotta aikaisemmin venäläinen kauppavaltuuskunta halusi rakentaa tavaroiden tullikäsittelyä varten majan Suomen puolelle, johon myös rajavartiosto suostui. Suunnitelma jäi kuitenkin toteuttamatta. [95]

Vuonna 1929 Valtioneuvosto suostui venäläisen kauppavaltuuskunnan vaatimuksesta siihen, että Kivivaaran lisäksi rajan yli voitiin viedä jauhoja myös Kokkojärven kautta, jossa ensimmäiset tavaranluovutukset tapahtuivat seuraavana talvena. Tavaroiden kauttakuljetus Kivivaaran ja Kokkojärven kautta lopetettiin talvella 1935 neuvostoliittolaisten omasta aloitteesta. [96]

Viljan luovutuksien aikana rajapalvelu vaati kaikki saatavissa olevat miehet. Siten toisista vartioasemilta siirrettiin Kivivaaraan lisää miehiä valvojiksi luovutusaikana, jotka saattoivat kestää kerrallaan useamman päivän. Jauhokuljetusten aikana rajavartijat joutuivat pitämään kuormille vartiota. Säkit kasattiin rajalle suuriin pinkkoihin ja venäläiset ajoivat ne siitä omalle puolelleen sen jälkeen, kun rajavartijat olivat tarkastaneet ne tökkien pistimillä säkkejä. [97]

Rajapalveluun kuului jo 1920-luvulta alkaen rajan läheisyydessä olleiden tukki- eli metsätyömaiden valvonta. Kun metsätyöt ulotettiin

myös rajan taakse, työllisti niiden valvonta vielä useamman rajamiehen. Metsätyömaat työllistivät parhaimmillaan useita tuhansia työläisiä ja esimerkiksi syksyllä 1922 käynnistettiin metsätyöt Ilomantsissa kahdessa ja Pielisjärvellä kuudessa rajan läheisyydessä olevalla hakkuutyömaalla. Niissä oli yhteensä 990 työmiestä. Talvikaudella samalle alueelle laskettiin tulevan 7150 tukkityöläistä, joista 5550 työskenteli aivan rajan läheisyydessä. [98]

Seuraavana talvena rajan läheisillä työmailla laskettiin olevan työssä saman verran tukkityöläisiä. Raappana oli jatkuvasti huolestunut työläisten lukumäärästä ja oletti, että heidän joukossaan oli huomattava määrä kommunisteja, joiden arveltiin yrittävän pitää yhteyttä rajan takaisiin kommunisteihin. Tämä tuotti rajavartiostolle huomattavasti ylimääräistä valvontatyötä. Rajavartiosto järjesti työmaiden valvonnan siten, että kaikilla rajan läheisillä työmailla kävi partiot joka päivä ja kauempana rajasta olevilla työmailla niin usein kuin se oli mahdollista. Työmaiden majoituskämppien tarkastukset voitiin tehdä vain iltaisin, sillä miehet olivat päivällä työmaalla.[99]

Talvella 1925 rajaseudulla tehtiin metsätöitä jo molemmin puolin rajaa, minkä vuoksi työmaa-alueiden vartiointiin jouduttiin käyttämään rajakomppanioiden koko miehistöä. Komppanioiden keskuspaikat piti jättää kokonaan ilman varsinaista vartiomiehistöä. Esimerkiksi Valamajärvellä Suomalainen Puuliike Oy käynnisti rajantakaiset metsätyöt talvella 1926 ja kaksi vuotta myöhemmin alueelle tuli myös Repola Wood. Sen hakkuutyömaalla Neuvostoliiton puolella oli töissä enimmillään 1170 suomalaista ja heillä 500 hevosta, jotka kaikki kulkivat rajan yli päivittäin. Työmaan vuoksi perustettiin neljä tilapäistä rajanylityspaikkaa. Valvontaa varten perustetun savottavartion vahvuus oli 16 miestä, jotka jaettiin muutaman miehen ryhmissä kämppäkyliin, johtopaikan ollessa Latoniemessä. [100]

Valamajärvellä miehet ylittivät rajan aamulla ja palasivat palstoiltaan taas illalla takaisin Suomen puolelle. Rajavartijat tarkistivat mennen tullen rajanylittäjien paperit. Rajamiesten tuli valvoa rajanylikulun lisäksi savottojen kuria ja järjestystä. Savotat työllistivät rajamiehiä, koska savottavartiossa tarvittiin ylimääräisiä vartijoita kuudesta kahdeksaan miestä. Pahimpana riesana savottavartioilla oli kortin pelaaminen. Rajamiehille kuuluikin valvoa myös, ettei korttia pelattaisi. Jos siitä kuka jäi kiinni, joutui lähtemään työmaalta. [101]

Verkko-Säynään partiomajan edustalla vas. Jussi Kivistö, T. Hokkanen ja Leo Paldanius. Kuva vuodelta 1937. Ilomantsin Sotahistoriallinen Työryhmä.

Vuonna 1935 Ilomantsin Liusvaarassa toimi erikoinen metsätyömaa. Kyseessä oli nuorisotyöttömien työmaa, jossa oli töissä alle 20-vuotiaita nuoria eri puolilta Etelä-Suomea. Työmaalla syntyi työselkkaus, kun osa nuorukaisista ryhtyi harjoittamaan poliittista kiihotustoimintaa. Paikalle hälytetty rajapartio joutui ampumaan varoituslaukauksia saadakseen tilanteen rauhoittumaan ja sai pidätettyä viisi pahinta mellakoitsijaa. [102]

Luvaton rajan yli liikkuminen kasvoi räjähdysmäisesti vuonna 1930, jolloin taloudellinen pulakausi käynnisti loikkariliikenteen Suomesta Neuvostoliittoon. Loikkariliikenteen huippu saavutettiin 1932 ja noin neljän vuoden aikana Neuvostoliittoon siirtyi luvattomasti lähes 15 000 henkeä. Joensuun rajavartioston alueella tilastoitiin ilman passia rajan ylittäneitä ja ylitystä yrittäneitä vuosina 1930–1933 noin 700 henkeä. Esimerkiksi vuonna 1932 pidätettyjen määrä oli 255. Laskelmien mukaan loikkaustapauksista ja niiden yrityksistä tuli tietoon 37 prosenttia, joten todellinen loikkarien määrä Joensuun rajavartioston alueella oli noin 2000. [103]

Suksien huoltoa vartiotuvassa. Vasemmalla rajavartioston ensimmäiseksi asemestariksi 1922 nimitetty vääpeli Nestori Käkelä. P-KR:n kuva-arkisto.

"Ilomantsissa suurimman työn aiheuttivat luvattomat rajanylitykset. Miestä, naista ja kokonaisia perheitä pyrki salaa silloin pulavuosina rajan yli Neuvostoliiton puolelle. Paljon me saatiin kiinni, mutta paljon niitä meni ylikin. Milläs niitä pitkillä korpiväleillä kiinni sai, kun metsiä myöten hiippailivat. Kyllä siellä sääliksi monta kertaa kävi, kun näki kurjassa kunnossa olevia lapsia kuljetettavan sateessa ja pimeässä." [104]

Valtaosa loikkareista oli lähtöisin Pohjois-Pohjanmaan tehdasalueilta ja useimmat ylitykset tapahtuivat Pielisjärven kautta. Useassa tapauksessa rajanylitys tapahtui rajan pinnassa olleiden tukkityömaiden kautta, jonne saapuneiden seuranta oli vaikeampaa. Myös paikallinen väestö saattoi avustaa loikkareita. Esimerkiksi Valamajärvellä oli eräästä talosta autettu rajanylikulkijoita ja myyty heille ruokatarpeita. Paikan luonne paljastui rajavartiostolle vasta vuonna 1937, sillä taloa oli aiemmin pidetty luotettavana, koska sieltä oli joskus toimitettu sana rajavartiostolle rajanylittäjistä. Nähtävästi näin oli tehty tarkoituksella saattamalla talonväki epäilyksien ulkopuolelle. [105]

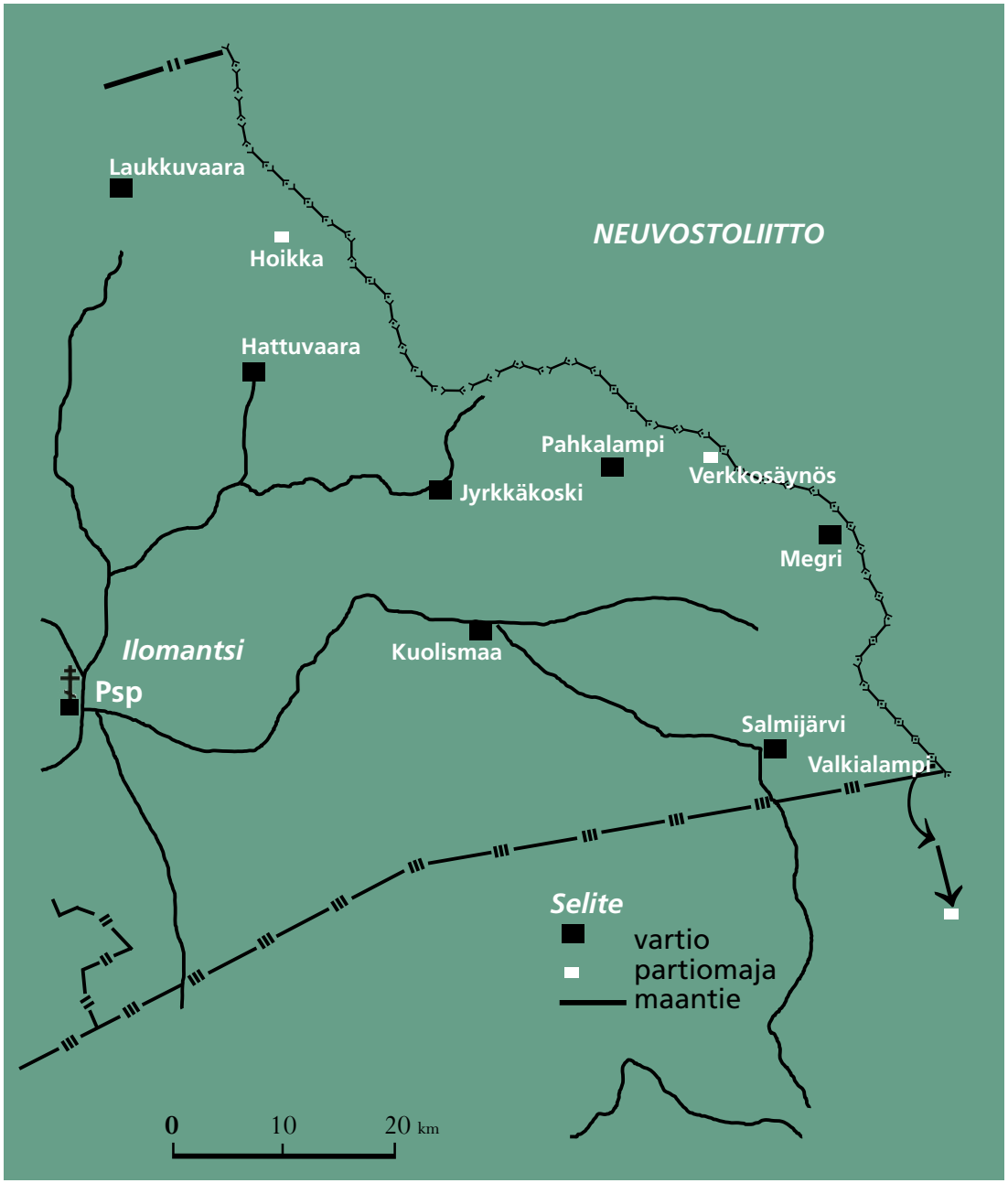

Joensuun rajavartioston 1. Komppanian vartioasemat ja partiomajat vuonna 1939.

Raappana valitti sitä, että rajaloikkarien kiinnijäämisriski ei ollut kovinkaan suuri, koska pidätyksiä voitiin suorittaa vain, jos rajapartio tapasi loikkarin itse teossa ylittämässä rajaa. Vähäisillä voimilla ei ollut mahdollista suorittaa tehokasta rajavalvontaa. Raappana ehdotti marraskuussa 1930, että raja-alueelle muodostettaisiin erityinen rajavyöhyke, jossa saisivat liikkua ainoastaan alueen asukkaat ja ne henkilöt, jotka siihen saisivat luvan. Rajavyöhykkeen muodostaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista ilman erityistä lainmuutosta.[106]

Vähitellen loikkariliikenne hiljeni, osaltaan sen vuoksi, että rajan takaa Suomeen levisi tietoja Neuvostoliiton heikoista oloista ja loikkareiden huonosta kohtelusta. Neuvostoviranomaiset myös palauttivat useita loikkareita takaisin Suomeen. Esimerkiksi heinäkuun aikana 1931 Joensuun rajavartiosto totesi salatein rajan ylittäneen 20 henkilöä, joista palautettiin 11. Palautukset Suomeen hoidettiin aina Kivivaaran vartioaseman kautta. [107]

Valtakuntien rajapaalut Kivivaarassa. Kuvattu 1930-luvun loppupuolella. Kuva: Uuno Peltoniemi. Museoviraston kuva-arkisto.

Loikkariliikenteen hiipumisen jälkeen luvattomat rajanylitystapaukset vähentyivät selvästi. Vuonna 1935 rajalla pidätettiin 84 henkilöä, vuonna 1937 51 ja vuonna 1938 enää 28 henkilöä. Suomen puolelle yrittäjiä olisi ollut tietojen mukaan tulossa paljon enemmänkin, mutta venäläisten tehokas rajanvartiointi eliminoi rajan yli yrittäjät tehokkaasti.[108]

Vuoden 1930 kesällä rajavalvonta itärajalla joutui poikkeukselliseen tilanteeseen, kun Suomen puolelta valtakunnan rajalle kuljetettiin eli kyyditettiin henkilöitä poliittisista syistä. Toimenpiteen taustalla oli Lapuan liike, joka oli radikaalinen kommunismin vastainen kansanliike. Lapuan liikkeen varsinainen terrorikausi kesti kesäkuusta syyskuuhun 1930. Länsi-Suomesta itärajalle johti useita etappiteitä, joista Joensuun rajavartioston alueella tärkein oli Kivivaaraan päättynyt etappitie. Käytännössä kyyditykset hoidettiin niin, että kullakin paikkakunnalla oli yhteyshenkilö, johon otettiin yhteyttä ja joka lähetti omat autonsa ja miehensä hoitamaan kyydityksen. Pohjois-Karjalassa kyyditystoiminnan keskuksia olivat Nurmes, Lieksa ja Joensuu.[109]

Ensimmäisen kerran Kivivaaraan päättynyttä etappitietä käytettiin 16.6.1930, kun Nurmeksen kautta rajalle kyyditettiin SAJ:n puheenjohtaja Isak Heikka. Elokuussa kyyditettiin kauhavalainen kommunistinen kunnanvaltuutettu Nestori Saarimäki Kivivaaran vartioaseman lähelle, jonne muilutettu pääsi turvaan. Seuraavana yönä Saarimäki kuitenkin säikähti auton ääntä ja pakeni rajan yli Neuvostoliittoon. Tapahtumasta seurasi runsas lehtikirjoittelu, jossa Joensuun rajavartioston maine tahriintui Saarimäen syyttäessä rajamiehiä kyyditsijöiden avustamisesta, vaikka mitään näyttöä tällaisesta ei ollut. [110]

Kesän aikana Kivivaaraan kyyditettiin Nurmeksen tai Joensuun kautta yhteensä kahdeksan miestä eri puolilta Keski-Suomea ja Pohjanmaata. Rajalla kyyditetyille osoitettiin, miten he pääsevät rajan takaiseen Tuulivaaran kylään. Vaikka rajamiesten tiedettiin suhtautuvan suosiollisesti kyydityksiin, kyydittäjät eivät vieneet uhrejaan rajalle vartioaseman kohdalla, vaan kiersivät aseman metsän kautta. Erään kyyditetyn tiedonannon mukaan oli häntä kyyditettäessä eräs rajavartioston luutnantti näyttänyt kyyditysauton viereen ajetusta autosta merkin, että tie on vapaa. [111]

Kyydityksiä rajalle tehtiin myös Ilomantsin kautta. Kesäkuussa kuljetettiin rajalle Ilomantsin Megriin kuopiolainen Emmanuel Juuti, joka kuitenkin onnistui pakenemaan kyyditsijöiltään Neuvostoliiton puolelle. Toinen samaa kautta rajalle saatettu oli tunnettu kommunisti, kansanedustaja Juho Perälä. [112]

Rajavartiostojen tarkastaja määräsi elokuussa 1930 rajakomendantit estämään kyyditykset tarvittaessa kaikin keinoin. Syyskuussa Raappana kiersi eri puolilla maakuntaa Lapuan liikkeen miehiksi tietämiensä henkilöiden luona ja sopi heidän kanssaan, että kyydityksiä rajalle ei enää tehdä. Raappana myös asetti rajalle ylimääräisiä vartioita. Lapualaiset olivat tehneet samaan aikaan myös itsenäisen päätöksen kyyditysten lopettamisesta. [113]

Suhteet venäläisiin rajamiehiin olivat asialliset vielä 1930-luvun alkupuolella:

> "Siihen aikaan oli hirveän lumiset talvet. Meillä oli vielä sellaiset isot sukset. Me käytimme aina samaa latua osaksi. Ne tulivat aina meitä vastaan. Ja olivat hyvin nokisia, kun kämpät olivat nokiset. Siihen aikaan (1932) he olivat osaksi karjalaisia ja osasivat puhua suomea. Mäntsälän kapinan tultua ei kuljettu enää samaa latua. hyvin harvoin tavattiin." [114]

Samaan aikaan partioille annettiin ohje, ettei partiomatkoilla saanut enää kulkea rajalinjalla. Vuosikymmenen loppupuolella rajamiehillä ei juurikaan enää ollut kosketuksia Neuvostoliiton rajavartijoiden kanssa. Vuosina 1938 ja 1939 suomalaiset rajavartijat pistivät usein merkille, miten venäläiset rajavartiomiehet liikkuivat rajan pinnassa tavallista useammin ja piileskelivät siellä useita päiviä tarkkaillen Suomen puolelle. [115]

RAJAMIEHET JA SIVIILIT

RAJAMIESTEN ja siviilien suhteet eivät olleet aluksi hyvät, sillä rajamiehet pitivät rajaseudun siviiliväestöä lähes poikkeuksetta epäluotettavina "ryssinä". Ilomantsissa asenteiden muutos käynnistyi Kivikon tultua komppanian päälliköksi. Hän piti aiheesta puhutteluja alaisilleen ja jos se ei tehonnut, kehotti hän asianomaisia eroamaan palveluksesta. Tähän oli osaltaan syynä se, että valtaosa rajamiehistöstä oli kotoisin Länsi-Suomesta. Epäluotettavuudesta saivat kärsiä myös Pohjois-Karjalasta kotoisin olleet rajamiehet.

> "Minä kun olin pohjoiskarjalainen, niin minä jouduin alussa vähän vaikeuksiin, kun meitä pidettiin vähän epäluotettavina. Meitä oli silloin Ilomantsin komppaniassa pohjoiskarjalaisia ainoastaan kaksi miestä. Tämä epäluotettavuus johtui osaksi siitä, että rajan pinnassa asuvat ihmiset kävivät aina rajan toisella puolella. Tästä sitten epäiltiin kaikkia, vaikka kuka ei olisi käynytkään." [116]

Ilomantsissa rajamiesten ja paikallisten siviilivirkamiesten välitkin olivat ajoittain huonot. Nimismies Harald Istala saattoi omavaltaisesti käskeä rajamiehiä esimerkiksi vartiotehtäviin tai pidättämään jonkun. Kun Viljo Kivikko tuli kesällä 1934 Ilomantsin komppanian päälliköksi, kielsi hän nimismiestä puuttumasta hänen miehiensä tehtäviin ja tarvittaessa pyytämään virka-apua häneltä, jos sellaisia tilanteita tuli eteen. [117]

Myös Pielisjärvellä rajaseudun väestö suhtautui rajamiehiin vieroksuen, kuten osoittaa Kivivaaran ja Aittokosken välillä sattunut tapaus:

> "Partiota vastaan tuli niin sanottu Hattuselkosen ukko, joka kovasti vihasi rajamiehiä. Pojat tunsivat ukon, mutta eivät olleet tuntevinaan, ja kysyivät kuka hän on ja mitä asiaa hänellä oli liikkua raja-alueella. Ukko ei suostunut ilmoittamaan, mutta pojat tiesivät konstin: He käskivät heittää housut alas ja sattui olemaan iso muurahaiskeko ja käskivät ukon istua siihen. Eihän se suostunut, mutta pojat panivat ukon vängällä. Ei kai siinä ollut mukava olla, koska se oli ruvennut juttelemaan syntymästään saakka ja vielä millä asioilla liikkui. Ukko käveli kuin sahapukki pari viikkoa, mutta ei kenellekään puhunut mikä häntä vaivasi, eivätkä pojatkaan puhuneet kuin parhaille kavereilleen." [118]

Itärajan turvallisuuden parantamiseksi rajavartiostojen tarkastaja esitteli vuonna 1926 suunnitelman, jossa rajaseudulle perustettaisiin rajavartiosotilaille ja aliupseereille sotilassiirtoloita jakamalla heille valtion mailta uudistiloja. Raappana piti ajatusta hyvänä, koska Pohjois-Karjalan rajaseudun siviiliväestöä pidettiin yleensä epäluotettavana. Hän tosin oletti, etteivät entiset rajamiehet ainakaan Pohjois-Karjalassa jäisi asumaan rajaseudulle alueen heikkojen taloudellisten olojen takia. Samanlaisen suunnitelman esitti maaherra Ignatius kahdeksan vuotta myöhemmin. Aloitteellaan maaherra pyrki kehittämään rajamiesten vanhuuden turvaa ja rajaseudun maataloutta sekä vahvistamaan rajojen vartiointia pelätyn kommunismin uhan varalta. [119]

Muualta Suomesta kotoisin olleille rajamiehille joutuminen syrjäiseen rajakylään ja aivan outoon kulttuurin saattoi olla outo kokemus:

> "Kerran eräs rajamies meni torppaan, jossa asui yksinään vanha, vähäkuuloinen mummo. Mies tervehti sisälle mennessään, johon vanha emäntä ystävällisesti vastasi. Hän kehotti vierasta istumaan: ´Paina vieras lautzua, paina veikkone`. Rajamies ymmärsi kohteliaan kehotuksen väärin: Hän alkoi hämmentyneenä ja ihmeissään painella kaksin käsin vatsaansa." [120]

Alkuaikojen jännittyneisyydestä suhteet rajamiesten ja paikallisen väestön kesken lähentyivät. Apua annettiin puolin ja toisin. Väki riensi luottavaisin mielin vartioasemille sairauden tai muun vaikeuden sat-

Rajavartioston komentaja Erkki Raappana (takana keskellä) seurueineen vierailulla Ilomantsin Naarvassa elokuussa 1932. Toinen oik. Raappanan autonkuljettaja Toivo Nuutinen. Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA.

tuessa. Vartioasemien suosiota lisäsi osaltaan niissä olleet puhelimet, joiden avulla voitiin saada yhteys ulkomaailmaan. Rajamiehet toivat syrjäisiin rajakyliin aivan uusia käytäntöjä. Ennen vapaasti harjoitettua metsästystä, kalastusta tai viinan polttoa ei nyt enää saanutkaan harrastaa niin vapaasti kuin ennen. Nyt oli noudatettava lakia, jonka valvonnan pitäjän viranomaiset jättivät osaltaan rajamiehille. Usein rajamiehet kuitenkin pitivät kyläläisten puolia ja esimerkiksi Ilomantsin Liusvaarassa rajamiehet eivät halunneet kieltää kyläläisiltä nurkkatanssien pitoa, vaikka viranomaiset niin vaativat. Partiomatkojen välillä rajamiehet saattoivat liittyä kylän nuorten joukkoon ja niinpä osa rajamiehistä löysikin tulevan elämänkumppaninsa tällä tavoin. Raappana oli vuonna 1923 kieltänyt rajamiehiään kihlautumasta tai avioitumasta ilman hänen lupaansa, sillä näin haluttiin varmistaa, ettei rajamiehelle tullut naimakaupan myötä turvallisuudelle vaarallisia sukulaisuussuhteita. [121]

Liusvaarassa rajamiesten suhteet paikalliseen väestöön paranivat ennen muuta rajavääpeli Latvalan ansiosta, joka 1930-luvun puolivälissä muutti asumaan kylään. Latvalan ansiosta ennen täysin epäluotettavaksi leimattujen kyläläisten keskuuteen levisi voimakas isänmaallisuus. Megrissä rajavartijat lunastivat luottamuksen paikallisväestöön pelastaessaan sairastuneen tytön kantamalla hänet paareilla kapulasiltoja pitkin Liusvaaraan, josta hän pääsi autokyydissä sairaalaan. [122]

Pielisjärven Kitsin kylässä noin kolme kilometriä rajasta Jorkassa asunut Pekka Lyhykäinen puolestaan tunnettiin yleisesti rajamiesten keskuudessa suurena rajamiesten ystävänä, eräänlaisena palkattomana rajamiehenä. Jorkan keisariksi ristitty Pekka piti huolen, ettei hänen liikkuma-alueellaan tapahtunut mitään luvatonta. Talon ovet olivat aina auki, tulivatpa rajamiehet yöllä tai päivällä. Rajavartioston komentaja Erkki Raappana käski luovuttamaan Pekalle kiväärinkin kaiken varalta, vaikka hän pitikin kirvestä parempana aseena. [123]

> "Jorkkaan tuli kaksi miestä. Pekka oitis havaitsi, että miehet eivät olleet oikealla asialla. Pekka keksi sanoa miehille, että rajamiehet tulevat, nyt äkkiä piiloon. Miehet syöksyivät oikopäätä Pekan virittämään loukkuun, sillä ei mitään rajamiehiä ollut tulossa, vaan Pekka telkesi vahvalla pönkällä miehet riiheen ja kiiruhti viemään sanaa Inarin vartiolle, että riihessä olisi kaksi miestä." [124]

Rajamiesten ja rajaseudun siviilien välille muodostui vähitellen sanaton yhteistyösopimus, kuten Iljanvaaran asukkaiden ja Pahkalammin vartioaseman rajamiesten keskuudessa oli tapahtunut 1930-luvulla:

> "Yhtenä lokakuun sateisena yönä koputettiin puolen yön paikkeilla kamarin ikkunaan. Siellä oli pari uittomärkää ja viluista rajamiestä, joitten olisi pitänyt rämpiä aamuun asti valtakunnan rajaa pitkin syyssateessa. Nämä laiminlöivät sen verran virkavelvollisuutensa, että tulivat kylmästä kankeina meiltä turvaa kysymään. Olihan siinä lämmin leipäuuni, jonka ympärille he saivat vaatteitaan ripustaa kuivumaan. Anna tietenkin keitti kuumaa kahvia ja teki petit tuvan lattialle. Siitä ei koskaan sanaakaan sanottu Pahkalammin vartiopäällikölle. Aamulla ne joivat kahvit ja lähtivät Pahkalammille. Eivät vaatteet kerinneet kokonaan kuivua, mutta ainahan on naapuria autettava. Meillä oli tavallaan yhteistyö- ja avunantosopimus, vaikka moisesta sopimuksesta ei silloin kukaan puhunut. Autettiin kun toinen tarvitsi apua. Kyllä nämä rajamiehet pitivät hyvän huolen, että posti tuli aina paitsi sunnuntaina." [125]

Feodor Maksimainen on saanut vieraakseen Vuottoniemelle Joensuun rajavartioston ja suojeluskuntapiirin upseereita. Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA.

Samankaltainen tapaus sattui Ilomantsin Laukkuvaarassa:

"Silloin oli hyvin luminen talvi. Mökin miehet, joilla oli hevonen, lähtivät pitemmälle savottaan. Me menimme rajamies Kekin kanssa Pienipalposeen. Talon nimi oli Tanskanen. Eihän me huomattu, mutta emäntä oli vähän pieniin päin. Emäntä sanoo, että pankaa pojat vettä lämpiimään ja sauna. Se minun kaveri oli fiksumpi mies ja meni lämmittämään saunaa. Minä jäin sinne sisälle vettä lämmittämään. Ei kulu pitkää aikaa, kun emäntä menee petiin. Ja sieltä alkaa kuulua itku ja lapsi tuli. Sanoi minulle, että otapa nuo sakset tuosta ja narua. Minä kun en ollut ennen nähnyt niin katsoin toiseen suuntaan. Emäntä sanoi, että tee vain työtäsi. Tuosta poikki ja naru siihen. Sitten meinasi nousta vielä kahvinkeittoon. Silloin minä sanoin, että nyt ei nousta mihinkään. Kyllä me nämä hoidetaan. Sitten hän sanoi, että lehmät pitää hoitaa. Nyt ei kyllä hoideta lehmiäkään. Rajamies Kekki läksi hakemaan Näätävaarasta apua. Menimme vielä katsomaan emäntää. Ja siellä emäntä keitti kahvit ja tarjosi sellaista niin kuin jäädytetty maito. Se oli hyvin imelää ja harmaata. Menimme sitten Näätävaaraan ja siellä ei ollut maitoa. Kekki sanoi, että tuolla Tanskasella muuten

oli. Ne pyörittelivät päätään, että ei siellä ole ollut maitoa pitkään aikaan. Äidinmaitoa oli tarjonnut. Vietiin sinne pakettia vielä jälkeenkin päin." [126]

Rajaseudulla rajamiehet olivat jatkuvasti tekemisissä persoonallisten kansanmiesten kanssa. Ilomantsissa sellaisia olivat muun muassa vuottoniemeläinen suurmetsästäjä Feodor Maksimainen ja Kuolismaan Latalammin Ontruska. Viime mainittu harrasti viinan salapolttoa rajamiesten ja viranomaisten tieten, mutta sitä katsottiin harkiten läpi sormien. Kerran Ontruskan luokse tuli vierailulle itse rajavartioston komentaja Raappana:

"Raappana katsoi lämmikettä tarvittavan ja veti esiin konjakkipullon pyytäen talon isäntää tuomaan lasit. Lasit tulivat, isot lasit. Ontruskaa pyydettiin maistamaan ja hän ei aristellut outoakaan ainetta, vaan kumosi kerralla koko ison lasinsa. Kakisteli sitten hartaasti, pyyhki silmiään, katsoi päin ja totesi: ´Nii ol´ko ois kissan nielly – mut ylen ol´pehmiät kynnet!`" [127]

Feodor Maksimainen puolestaan oli Raappanan kanssa erittäin hyvä ystävä. Raappana muun muassa toimitti hänelle erilaisia asioita ja ampumatarvikkeita. Maksimainen kävi myös useasti Onttolassa kyläilemässä Raappanan luona.

"Sitten kun minä jouduin Pahkalammille ja sinne kun tuli herroja, niin Feodora piti hakea aina niitä juttuja kertomaan. Feodoralla oli erittäin hyvä vaisto maastossa. Hän näki jäljet, vaikka meikäläinen ei nähnyt mitään. Katso, tuosta nousee sammal. Osasi sanoa, mikä elukka mistäkin oli mennyt. Hänellä oli erittäinkin haukan katse. Näki erittäin kaukaa lintuja, joita ei Kivikkokaan nähnyt." [128]

Suurmetsästäjä Maksimainen oli myös Viljo Kivikon mielestä suuri persoonallisuus:

"Pietora oli laiskuri, joka ei tehnyt työtä eikä pysynyt työmailla. Metsästykselle ja kalastukselle hän oli ahne ja erittäin tietorikas. Pietora oli siitä erikoinen, että hänellä ei ollut minkäänlaista taikauskoa eikä luuloja. Kaikki perustui luonnollisiin selityksiin. Hän tunsi riistan elämäntavat tarkkaan. Kerran sanoin Pietoralle, että minkä takia kun isoja herroja on paikalla valehtelet ihan mahdottomia. Kato, sinä ymmärrät, kun minä kerron. Jos minä suurille herroille kerron nämä yksinkertaiset asiat, niin ne eivät ymmärrä näitä. Niille pitää puhua aivan mahdottomia." [129]

TIEDUSTELUA MOLEMMIN PUOLIN RAJAA

SUOMESSA ulkomaan tiedustelusta vastasi armeijan Yleisesikunta. Myös Etsivä keskuspoliisi harjoitti tiedustelua. Suomen Neuvosto-Venäjälle kohdistuneen tiedustelun tehostamiseksi Yleisesikunta halusi toimintaan mukaan myös rajavartiostot. Rajavartiostojen tarkastaja Fredrik Järnström teki kesällä 1920 henkilökohtaisen yhteistyösopimuksen Yleisesikunnan kanssa tiedustelutoiminnan järjestämisestä ja antoi sitä varten käskyn alaisilleen rajavartiostoille. Joensuun rajavartiostossa tiedustelutoiminta voitiin käynnistää vasta sen jälkeen, kun Suomi oli vetänyt pois miehitysjoukkonsa Repolan ja Porajärven kunnista helmikuussa 1921.[130]

Yleisesikunta antoi rajavartiostoille ohjeet tiedustelun suorittamisesta ja maksoi kaikki siitä aiheutuneet kulut sekä edellytti, että rajavartiostot toimittavat saamansa tiedot heidän käyttöönsä. Tiedustelijoiksi värvättiin mielellään karjalaisia pakolaisia, koska heillä oli rajantakaisesta alueesta parhain paikallistuntemus ja kielitaito. Raappanan mukaan Yleisesikunta piti tuolloin rajavartiostojen tärkeimpänä tehtävänä agenttien ja salakuljettajien valvontaa. Rajavartiostoja pidettiin eräänlaisina rajapoliiseina, joten Yleisesikunta ei Raappanan mielestä pitänyt rajavartiostoja minkään arvoisena. [131]

Tiettävästi ensimmäinen Joensuun rajavartioston lähettämä tiedustelija oli J. Jouhkimainen -niminen repolalainen, jonka tiedustelumatka suuntautui Repolan kuntaan huhti–toukokuussa 1921. Hänen Pielisjärven komppanianpäällikölle sanelemassaan raportissa selvisi muun muassa, että Saarenpään kylässä oli käynyt kuuluisa suomalainen kommunisti Otto Wille Kuusinen selostamassa oloja Neuvosto-Venä-

jällä. Toukokuun lopussa rajavartiosto lähetti Lieksasta tiedustelumatkalle Repolaan peräti yhdeksän miestä, jotka jakautuivat kahteen ryhmään toisen ryhmän suunnatessa matkansa Repolan itäosiin ja toisen ryhmän Repolan pohjoisosiin. Toisella ryhmällä oli mukanaan puhelinkone, jolla he seurasivat puhelinliikennettä Repolan ja Porajärven välillä. Kaksi viikkoa kestäneen tiedustelumatkan tuloksena ryhmät saivat selville paljon tietoja neuvostojoukoista sekä paikallisväestön oloista ja mielialoista.[132]

Yleisesikunta määritteli tiedustelutoiminnasta maksettavat palkkiot viiteen ryhmään, joista halvimpaan ryhmään luokiteltiin vähäinen, puutteellinen tai yksityistieto. Parhaiten maksettiin ensiluokkaisesta, laajasisältöisestä tiedonannosta laajalta alueelta. Tämän lisäksi palkkio oli sitä suurempi, mitä kauempana rajalta tieto oli saatu ja mitä pitempään tiedustelumatka oli kestänyt. [133]

Yleisesikunnan jakamia palkkioita pidettiin mitättömän pieninä, mutta Raappana onnistui palkkaamaan repolalaiset Nikolai Kyöttisen ja P. Homasen, jotka lupasivat tehdä tiedustelumatkoja Repolaan 1000 markan kuukausipalkalla. Kyöttinen ja Homanen olivat olleet jo mukana alkukesästä Repolaan suuntautuneella tiedustelumatkalla. [134]

Vuosien 1921 ja 1922 aikana Joensuun rajavartioston toimesta tehtiin Repolaan 10 tiedustelumatkaa. Andrei Bobroff -niminen tiedustelija kävi myös Porajärvellä ja Paatenessa. A. Saveljeffin ja Nikolai Kyöttisen tiedustelumatka ulottui laajalle alueelle Itä-Karjalassa ja kesti yhtäjaksoisesti viisi viikkoa syksyllä 1921. [135]

Yleisesikunnan vakoilutoiminta heijastui suoraan venäläisten toimintaan ja muun muassa Salmin rajavartioston rajaosuudella murhattiin suomalaisia rajamiehiä. Tämä johti vuoden 1923 loppupuolella suoranaiseen kiistaan rajavartiostojen ja Yleisesikunnan kanssa. Rajavartiostojen tarkastaja syytti Yleisesikuntaa rajaseutujen ilmapiirin huonontamisesta ja vaarantamisesta. [136]

Raappana oli aktiivinen kehittämään rajavartiostojen tiedustelutoimintaa ja antoi kesällä 1924 alaisilleen ohjeet, kuinka tiedustelu tuli kohdistaa. Syksyllä Raappanan ohjeet saivat myös rajavartiostojen

Rajalinja Aittokoskelta Kokkojärvelle 1920-luvulla. Sotamuseo.

tarkastajan hyväksynnän ja ne otettiin käyttöön kaikkialla itäisellä raja-alueella. Ohjeiden mukaan tiedustelulla selvitettävät asiat jaettiin kahteen pääluokkaan; kulkuväylien ja majoitusmahdollisuuksien selvittämiseen. Kulkuväylien osalta tuli selvittää erilaisten maa- ja vesiteiden kuntoisuus, pituus, sillat ym. sekä väylien läheisyydessä olevat tähystyspaikat. Majoitusmahdollisuuksista tuli selvittää niiden sopivuus eri aselajeille ja eri vuodenaikoina. Raappanan tiedustelua varten laatimat ohjeet tähtäsivät siis tietojen hankkimiseen hyökkäyssotaa varten. [137]

Rajavartiostojen tiedustelutoiminta kuitenkin käytännössä lopetettiin 1920-luvun puolivälissä ja osa sen käyttämistä tiedustelijoista jatkoi Yleisesikunnan palveluksessa. Ainakin Joensuun rajavartioston adjutantti, luutnantti Yrjö Riikonen jatkoi oman toimensa ohella tiedustelutehtävien hoitoa Yleisesikunnan tilastotoimiston palveluksessa vielä 1930-luvun alkupuolella. [138]

Myös Joensuun rajavartioston radioasema ryhtyi työskentelemään yhteistyössä Yleisesikunnan tilastotoimiston kanssa vuonna 1933. Radioasemalle valittiin rajamiehiä, jotka tosiasiassa toimivat radiotiedustelun palveluksessa kuuntelemalla Neuvostoliiton radioliikennettä. Kuuntelutoiminta suoritettiin yhteistyössä Kainuun rajavartioston radioaseman kanssa. Tärkeimpinä kuuntelukohteina olivat Pietarin sotilaspiirin rajavartiostojen hallituksen keskusradioasema ja Muurmannin erillisen komendantuurin keskusradioasema. [139]

Juuri ennen talvisotaa Yleisesikunta värväsi vakoilijakseen Pankakoskella asuneen vienankarjalaisen Pekka Savinaisen, joka suoritti tiedustelumatkansa Pielisjärven Inarin kautta. Rajavartiosto oli tietoinen Savinaisen matkoista ja hänelle määrättiin avustajaksi rajavartiosotamies Eino Mäkinen. Savinaisen peitetarinaksi keksittiin toimiminen turkisnahkojen kerääjänä Lieksan Kauppaosakeyhtiölle. [140]

Neuvostoliiton Suomeen kohdistunutta tiedustelua harjoitti Neuvostoliiton salainen poliisi eli GRU, joka vuodesta 1923 vastasi myös rajanvartioinnista. Se pyrki saamaan tietoja Suomen puoleisista sotilaskohteista ja rajavartiostoista. Lisäksi heitä kiinnostivat Suomessa oleskelevat pakolaiset ja heidän mahdolliset suunnitelmansa uudesta kansannoususta. [141]

Vuoden 1923 tammikuussa saatiin rajan takaa tietää, että siellä oli yritetty värvätä vakoilijoita Suomeen ottamaan selvää, siirretäänkö Suomessa sotaväkeä rajaseudulle ja hankkimaan tietoja Karjalan pakolaisten johtohenkilöistä. Rajalla havaittiin, että "venäläiset urkkijat" olivat säännöllisesti erilaisten toimitusten, kuten rajalla tapahtuvien jauhojen luovutustilaisuuksien aikana, tulleet rajan yli. Rajavartijat olivat huomanneet, että jotkut talot Kivivaaran ja Aittokosken kenttävartioiden alueella suosivat näitä urkkijoita. Pielisjärven komppanian päällikkö luutnantti Nissinen määräsi ylimääräisiä partioita muun muassa Kivivaaran ja Aittokosken väliselle rajaosuudelle. Hän piti oman komppaniansa rajaseudun asukkaita kauttaaltaan punaisina, jotka avustivat urkkijoita ja suojelivat heitä. Esimerkiksi Ruunaan kylässä Nissinen piti luotettavana ainoastaan kolmen talon asukkaita. [142]

Myös rajavartiostossa havaittiin epäluotettavuutta, etenkin Pielisjärvellä, jossa tiedettiin, etteivät rajavartijat aina suhtautuneet vakavasti rajan takaa tulleiden agenttien kiinniottamiseen, koska he eivät pitäneet heitä vaarallisina henkilöinä. Tästä syystä Kivivaaran kenttävartion päällikkö, kersantti Laakso erotettiin rajavartioston palveluksesta. [143]

Esimerkiksi vuoden 1924 loppupuolella sisäasiainministeriö varoitti Joensuun rajavartiostoa, että rajan yli olisi tulossa punaupseereita ja agentteja terroristisissa tarkoituksissa. Pielisjärvellä ryhdyttiin välittömästi tehostamaan rajavartiointia ja Kivivaaran, Kokkojärven ja Inarin vartioasemille lähetettiin lisämiehistöä sekä kolme rajakoiraa. [144]

Vähitellen huomattiin, että salaista rajaliikennettä esiintyi erityisen paljon Kuopion ja Viipurin läänin rajaseudulla, joka oli lähes asumaton alue Joensuun ja Salmin rajavartiostojen saumakohdassa. Vuoden 1924 loppupuolella sovittiin, että Joensuun rajavartiosto ottaa huolehdittavakseen alueen, joka ulottui Viipurin läänin puolelle Salmijärven kylään saakka. Samalla kyseinen alue liitettiin Joensuun rajavartioston alueeseen ja Salmijärvelle ryhdyttiin suunnittelemaan vartiomajaa ja sieltä puhelinlinjaa Liusvaaraan. [145]

Pielisjärvellä suomalaisten rajavartijoiden kiusana oli Pankakoskelta syntyisin ollut Tuulivaaran tullipäällikkö, punaupseeri Mikko Karjunen, joka organisoi Suomeen suunnattua tiedustelutoimintaa ja jonka liikkumisesta Suomen puolella tehtiin useita havaintoja 1920-luvulla. Vuonna 1923 Karjunen yritti muun muassa värvätä palvelukseensa erästä Joensuun rajavartioston rajavartiosotamiestä. Syksyllä 1929 Karjusen tiedettiin käyneen aina Pankakoskella saakka naiseksi pukeutuneena. Suomalaiset yrittivät turhaan saada diplomaattiteitse neuvostoliittolaisia erottamaan Karjusen toimestaan ja karkottamaan hänet raja-alueelta. [146]

Megrissä neuvostoliittolaiset sieppasivat 1930-luvun puolivälissä rajajärvellä kalastamassa olleen nuoren miehen ja yrittivät kuulustelemalla sekä rahaa tarjoamalla saada häneltä tietoja rajavartiostosta ja suojeluskunnasta. Kun kuulustelut eivät tuottaneet tuloksia, kuljetettiin siepattu takaisin Suomen rajalle. Muutamaa päivää myöhemmin Megriin tuli rajan takaa eräs karjalainen, joka yritti eräässä talossa viinaa tarjoamalla saada talon väkeä yhteistoimintaan. Talon tyttären vietyä tiedon vieraasta vartioasemalle, saatiin vieras pidätettyä. [147]

Maaliskuussa 1934 GRU lähetti edustajansa rajan yli Ilomantsiin, noin 10 kilometriä Suomen puolelle, etsimään erästä suomalaista, joka oli aiemmin toiminut Yleisesikunnan tiedustelijana. GRU:n agentti jätti henkilön vaimolle viestin kohtaamispaikasta ja ajasta, mutta ansan pelossa suomalainen tiedustelija ei uskaltanut mennä paikalle. Elokuussa 1938 rajavartijat ryhmittyivät yhdessä poliisin ja suojeluskuntalaisten avustamana väijyksiin rajalle odottamaan vakoiluasiamiestä, jonka tiedustelutietojen mukaan uskottiin tulevan rajan yli Ilomantsin Hattuvaaran kohdalta. Usean päivän odotuksesta huolimatta asiamiestä ei kuitenkaan saatu pidätettyä. Ilomantsin komppanian päällikön Viljo Kivikon mukaan rajan yli kulkijoita oli vaikea valvoa ja saada kiinni, sillä heillä oli rajan pinnassa apunaan koiria, jotka vainusivat alueella liikkuvat rajamiehet. [148]

Neuvostotiedustelu pyrki jatkuvasti myös yhteyksiin rajavartijoiden kanssa. Esimerkiksi kesällä 1937 suomalaiset puutavarayhtiöt uittivat Neuvostoliiton puolelta puutavaraa sahoilleen, jolloin venäläiset pyrkivät kaikin tavoin tekemään haittaa uitoille saadakseen ne keskeytetyksi. Samalla GRU yritti luoda yhteyksiä suomalaisiin rajan toisella puolella työskennelleisiin uittomiehiin. Myös eräs rajamies joutui värväysyrityksen kohteeksi, kun GRU:n agentti halusi ostaa häneltä puukon ja luoda sen verukkeella rajamieheen läheiset suhteet. [149]

KOULUTUSTA JA HARJOITUKSIA

JOENSUUN rajavartiostossa ryhdyttiin tehostamaan koulutusta merkittävästi sen jälkeen, kun rajavartioston komentajaksi tuli jääkärikapteeni Raappana. Rajavartiolaitoksen vakinaistamisen jälkeen 1932 ilmestyi nopeaan tahtiin uusia ohjesääntöjä ja koulutusta tehostettiin edelleen. [150]

Vuodesta 1923 alkaen Joensuun rajavartiostoon otettiin asevelvollisuuden nojalla palvelukseen runsaat 100 miestä vuosittain, jotka palvelivat Höytiäiselle sijoitetussa 3. Komppaniassa. Heille annettiin samanlainen koulutus ja he nauttivat samoja etuja ja oikeuksia kuin armeijassa asevelvollisuuttaan suorittaneet. Käytännössä koulutus rajavartiostoissa oli kuitenkin fyysisesti vaativampi. Varsinaiseen rajanvartiointiin asevelvollisia varusmiehiä ei käytetty lainkaan. [151]

Varusmiesten alokaskoulutus 1920-luvun alkupuolella oli lyhyt ja sinä aikana mies oppi vain välttämättömimmät taidot, kuten kivääriotteet, käännökset, kunnianteon, latausliikkeet, järjestäytymiset, muodon muutokset sekä toiminnan ryhmän ja joukkueen kanssa. Aseiden tuntemiseen ja käsittelyyn kiinnitettiin kuitenkin suuri huomio. Varsinaista ampumakoulutusohjelmaa ei ollut, vaan tyydyttiin siihen, että ammuttiin silloin tällöin eri aseilla. Vuonna 1927 rajavartiostoissa aloitettiin varusmiesten korpraalikurssit. [152]

Vakinaisia rajavartiomiehiä varten rajavartiostojen esikunnat laativat 1920-luvulla vuosittain rajavartioasiainosastosta tulleiden ohjeiden mukaan omat koulutussuunnitelmat, joiden mukaan rajavartiostot valvoivat alaistensa komppanioiden koulutusta. Vuodesta 1928 rajakomendanttien oli laadittava joka kuukausi koulutusohjelma mie-

Joensuun rajavartiosto antoi varusmiehilleen koulutusta myös konekiväärien käytössä. Maxim-konekivääri nostettu varusmiesten majoitustuvan pöydälle. Kuva noin vuodelta 1930. P-KR:n kuva-arkisto.

Lähitaisteluharjoitus Joensuun rajavartioston kasarmirakennuksen pihalla noin vuonna 1930. P-KR:n kuva-arkisto.

URHEILUTOIMINTA JOENSUUN RAJAVARTIOSTOSSA

Jo rajavartioston ensimmäinen komentaja I. E. Schroeder kiinnitti huomiota sotilasurheiluun ja hänen aloitteestaan hiihdettiin ensimmäinen rajaviesti maaliskuun 23. päivänä 1921. Viestihiihto suoritettiin 8-miehisin joukkuein Lieksasta Ilomantsin Hattuvaaraan. Kurjassa säästä hiihdetyn 145 kilometriä pitkän kilpailun voitti Pielisjärven komppania, joka käytti matkaan 17 tuntia ja 36 minuuttia. Hiihdosta tulikin Joensuun rajavartioston tärkein urheilulaji ja alkuaikojen menestynein hiihtäjä oli Pielisjärven komppanian rajasotamies Eino Karjalainen, joka saavutti muun muassa piirin mestaruuden 10 kilometrin maastohiihdossa. 1930-luvulla rajavartioston hiihtäjien parhaimmistoa olivat Armas Härö, Artturi Peltonen, Julius Pippola, Martti ja Lassi Kokko sekä Aleks Patronen.

Myös rajavartioston seuraava komentaja Erkki Raappanan oli innokas urheilumies ja hänen aloitteestaan Höytiäisen kasarmialuella perustettiin Joensuun Rajavartioston Urheilijat -niminen urheiluseura 20. toukokuuta 1923. Seuran sääntöjen mukaan sen tarkoituksena oli edistää kesä- ja talviurheilua innostamalla jäseniä ja muita urheiluharjoituksiin ja toimimaan seuran hyväksi. Joensuun rajavartiostolla oli myös oma pesäpallojoukkue, joka voitti muun muassa rajavartiostojen mestaruuden vuonna 1925.

Joensuun rajavartioston yleisurheilijoista Eino Nieminen piti hallussaan kiekonheitossa tuloksellaan 42,15 metriä piirin ennätystä vuodesta 1928 peräti 26 vuotta. Muita 1930-luvulla piiriennätyksen saa-

Joensuun rajavartioston väliset urheilukilpailut Höytiäisen varuskunta-alueella syyskuussa 1929. Korkeutta hyppäämässä vääpeli Nieminen. P-KR:n kuva-arkisto.

Joensuun Rajavartioston Urheilijoiden voimistelujoukkue vuonna 1930: vas. E. Jormanainen, R. Vartiainen, O. Naumanen, A. Nyman, E. Kaasinen, K. Isolahti, J. Rainola, E. Rainola, K. Kahila (johtaja), A. Tossavainen, V. Pesonen, U. Sinervo, V. Suihko, J. Karhumäki, K. Huikuri, E. Volmanen ja E. Kuronen. P-KR:n kuva-arkisto.

vuttaneita olivat Arvi Tossavainen 20 kilometrin juoksussa, Jooseppi Moilanen maratonilla, Eino Rainola 5-ottelussa ja kymmenottelussa. Julius Pippolan pituushyppytulos 649 jäi piiriennätyksestä vain yhden senttimetrin.

Joensuun rajavartiosto lähetti vuosittain joukkueen myös rajavartiostojen urheilumestaruuskisoihin niin kesällä kuin talvellakin. Vuonna 1924 talvimestaruuskilpailut järjestettiin Höytiäisellä, jolloin kilpailulajeina olivat 6 kilometrin hiihtoammunta, sotilaskivääriammunta kolmesta eri asennosta sekä 20 kilometrin murtomaahiihto. Lisäksi järjestettiin kilpailu myös 25 metrin pistooliammunnassa. Kussakin lajissa kilpailtiin henkilökohtaisesti ja kolmen miehen joukkueina.

Lähteet: Joensuun rajavartioston päiväkäskyt; Viktor Miinalaisen, Veikko Hyttisen, J. A. Rainolan, Heikki Sajannon ja Arvi Tossavaisen muistelmakertomukset, P-KR:n perinnearkisto; Kaakinen 1967; Höytiäisen Urheilijat 1923–2003 (2003), 3-4.

histölle, aliupseereille ja upseereille, kullekin erikseen. Komppanian päälliköiden puolestaan oli laadittava koulutusohjelma jokaiselle viikolle, jonka rajakomendantti hyväksyi. Koulutusohjelmien laadinnassa rajakomendanttien tuli huomioida aikaisemmat kokemukset edellisistä koulutusohjelmista. Pääsijoituspaikoille annettu koulutus tähtäsi sotilaallisen kurin omaksumiseen, joten sulkeisjärjestys ja osittain myös muodollinen taistelukoulutus sekä ampumakoulutus olivat ainoat koulutusaiheet. [153]

1920-luvulla koulutusta ryhdyttiin antamaan joukkueittain, jolloin kahdesta tai kolmesta vartioasemalta koottiin miehiä yhteen vartioasemaan, jossa joukkueenjohtaja vartioaliupseerin avustamana antoi koulutusta. Varsinainen rajavartiokoulutus tapahtui yksinomaan kenttävartioissa ja oli vähäistä ennen kuin sitä varten saatiin tarpeelliset ohjeet ja määräykset. Esimerkiksi kesällä 1927 Pielisjärven komppanian eteläisen joukkueen harjoituspäivillä Inarin vartioasemalla harjoiteltiin suljettua järjestystä, taistelukoulutusta ja ammuntoja. Tarkastava vääpeli suoritti tarkastusmatkan kaksi kertaa kuukaudessa vartioasemille, jolloin hän piti jonkun oppitunnin, järjesti harjoituksen ja ammuntoja. [154]

Raappana piti rajamiehen tärkeimpänä koulutusmuotona ampumakoulutusta. Vuosittain pidettiin kenttävartioissa ampumakoulutustarkastuksia, jotka suoritti rajavartiostojen tarkastajan apulainen. Tarkastustilaisuuden yhteyteen liitettiin pieni maastoammuntaharjoitus ja jokin taktillinen tehtävä. Upseerien ampumataidon edistämiseksi Raappana oli määrännyt jo marraskuussa 1923, että upseerien oli osallistuttava kerran viikossa järjestettyihin ampumaharjoituksiin Höytiäisen ampumaradalla. [155]

Raappana osallistui myös mielellään rajamiesten koulutukseen liikkuessaan vartioasemilla:

> "Raappanalla oli selvä näkemys siitä, millä lailla korpisota tullaan käymään. Kaikissa rajavartioston maastoharjoituksissa olivatpa ne joukkojen kanssa tai upseerien maastoharjoituksissa, aina joka paikassa käytiin tulevia tilanteita jollakin tavalla enteillen nämä opetuskohteet. Merkillistä on, että ainakin Ilomantsin suunnan talvisodan taktiset ratkaisut ovat juuri samoja, mitä Raappana meille opetti näissä harjoituksissa. (---) Raappana teki joka vuosi tarkastusmatkan, joka alkoi joko Naarvan Laukkuvaarasta tai etelästä Liukkuvaarasta rajaa pitkin, kulkien vartiosta toiseen. Matka kesti ajallisesti noin 10 päivää. Välillä metsästettiin ja suoritettiin koulutustarkastuksia vartioissa. Nämä koulutustarkastukset olivat sen luonteisia, että Raappana tutki erikoisesti rajapalvelua. Hän tentti miehiä mm. siitä, miten nämä miehet tuntevat oman vartionsa alueen. Hän voi mm. sanoa illalla: Tulkaapas pojat tähän pöydän ääreen, minä kyselen, minkälaiset teidän tietonne ovat näistä paikallisista olosuhteista. Hän saattoi mm. sanoa, että nyt lähdetään polkua, joka lähtee Pahkalammelta Vuottoniemen ja Hullarin kautta Hattuvaaraan. Sitten otti yhden miehen ja sanoi, että kuvailkaa viisi ensimmäistä kilometriä, minkälaiset ovat näkymät ja maisemat tämän polun varressa. Hän tentti minulta ovelasti, kyseli, tietääkös kapteeni sanoa, minkälainen koira on tällä haavaa Näätävaaran

Joensuun rajavartiostossa arvostettiin ampumataitoa ja ampumakoulutukseen kiinnitettiin erityistä huomiota. Rajavartiosotilas näyttää, kuinka suksia ja sauvoja voitiin hyödyntää ampumatilanteessa. Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA.

Talvisotakokeilujen yhteydessä Joensuun rajavartiostossa testattiin muun muassa ahkioiden käyttöä.
Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA.

> metsänvartijalla. Onneksi olin käynyt Näätävaarassa ja tiesin, että siellä on suuri hallavakarjalainen pystykorva vaaralla, joka haukkuu aina kun partio on kahden kilometrin päässä tulossa, olipa yö tai päivä." [156]

Vuonna 1924 Joensuun rajavartiostosta komennettiin armeijan talvisotaharjoitukseen joukkue, joka oli ensimmäinen rajavartiosto-osasto vastaavissa harjoituksissa. Raappanan itsensä johtama joukkue sai runsaasti kehuja. Raappana kutsuttiin seuraavan vuoden harjoitusten suunnitteluun mukaan yhdessä Kainuun rajavartioston komentajan Aarne Blickin kanssa. Seuraavina vuosina talvisotaharjoituksiin osallistui miehiä jo kaikista rajavartiostoista. Harjoitusten tarkoituksena oli myös tiivistää armeijan ja rajavartiostojen yhteistoimintaa. Joensuun rajavartiosto oli myös edelläkävijä talvikoulutuksen järjestäjänä. Syinä tähän olivat edulliset maasto-olosuhteet, Höytiäiselle sijoitettu aliupseerikoulu sekä ennen kaikkea se, että rajavartiostossa oli jo kehitetty talvisodankäyntiin sopivia erilaisia välineitä, kuten hyväksi havaittu ahkio. [157]

Joensuun rajavartiostossa oli kokeiltu ahkiota talvikuljetusvälineenä jo talvella 1923. Vastaavia ahkiota käytettiin tuolloin vielä syrjäisillä tiettömillä alueilla, muun muassa Pohjois-Karjalan rajaseudulla. Ahkioiden havaittiin soveltuvan erinomaisesti elintarvikkeiden, aseiden ja ampumatarvikkeiden kuljetukseen vaikeissa olosuhteissa. [158]

Joensuun rajavartioston asevelvolliset ampumaharjoituksissa 1920-luvulla. Sotamuseo.

Joensuun rajavartiosto toimi yhteistyössä Joensuun suojeluskuntapiirin kanssa ja lähetti usein miehiä suojeluskuntapiirin järjestämiin taistelu- ja sotaharjoituksiin. Kesällä 1927 Ilomantsissa järjestetyille suojeluskuntapiirin leiripäiville osallistui yli 800 osanottajaa, joista 76 oli rajavartiosotilaita. Leirialue sijoitettiin Parppeinvaaralle. Sotilaspiirin perinnekokoelma.

Vuonna 1927 Raappana määrättiin talvisotakäsikirjakomitean puheenjohtajaksi, joka kokoontui Joensuun rajavartioston varuskunnassa Höytiäisellä ja valmisteli talvisodankäyntiin soveliaita keksintöjä ja taktiikoita. Rajavartioston miehistö komennettiin muun muassa erilaisten tarvikkeiden testaajiksi. Helmikuussa 1928 Erkki Raappana määrättiin johtamaan retkikuntaa, jonka tuli testata suunnitteilla olevia talvivarusteita pitkällä hiihtomarssilla Pielisjärven ja Ilomantsin rajaseudulla. Retkeen osallistui noin 100 miestä rajavartiostosta, armeijasta ja suojeluskuntajärjestöstä. Joensuun rajavartiostosta hiihtoretkelle osallistui Raappanan lisäksi 40 miestä. Onnistuneen hiihtomarssin aikana Raappanan osasto sai paljon uutta tietoa erilaisista majoitusvälineistä ja -tavoista, talvivarusteista sekä liikkumisvälineistä. Tällaisia olivat arinateltta, havumajat, rakotulet, kenttäpuku, talvijalkineet, suksisiteet ja erilaiset muona-annokset. [159]

Talvella 1929 Yleisesikunta komensi Höytiäiselle ruotsalaisen kenraalimajuri Gösta Lilliehöökin, joka tutustui suomalaiseen talvisodankäyntiin. Samalla hän neuvoi suomalaisille uudenmallisen telttamallin ja siihen tarkoitetun kaminan rakenteen, jonka jälkeen Joensuun rajavartiostossa palvellut vääpeli Jokisalo rakensi ensimmäisen kaminamallin. Sittemmin kaminaa kehitettiin edelleen ja malli levisi koko Suomen armeijan käyttöön. Lilliehöökin vierailun aikana muodostettiin talvileiri ampumaradan pohjoispuoliselle harjanteelle, jonne rakennettiin maakorsu, kota, harjateltta ja arinateltta. [160]

Vähitellen rajavartiostojen ansiot maanpuolustustyössä huomattiin. Jo syksyllä 1927 Raappana komennettiin Yleisesikunnan suojajoukkoharjoituksiin suojajoukkokomentajaksi. Heti tämän jälkeen rajajoukot kutsuttiin vuosittaisiin Kannaksen manöövereihin, johon kustakin rajavartiostosta osallistui yksi komppania. Niistä muodostettiin pataljoona, joka harjoitteli armeijan joukko-osastojen kanssa ja sai nopeasti aikaan hyvän maineen. [161]

Rajavartiostojen aliupseerikoulun VII kurssin oppilaita vanhan reservikasarmin edustalla kurssin alkaessa syyskuussa 1928.
P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAVARTIOSTOJEN ALIUPSEERIKOULU JA RAJAVARTIOKOULU JOENSUUN RAJAVARTIOSTON YHTEYDESSÄ

Oman rajavartiostojen aliupseerikoulun perustaminen oli huomattava edistysaskel. Ensimmäinen kurssi Kajaanissa alkoi lokakuussa 1926 ja toinen Salmin Manssilassa helmikuussa 1927. Joensuun rajavartioston yhteyteen Höytiäiselle koulu siirtyi syyskuussa 1928. Oppilaita tälle kurssille tuli 34.

Kurssit kestivät keskimäärin neljä kuukautta ja jokaisen kurssin oppilaista komennettiin aina neljä oppilasta seuraaville kursseille apukouluttajiksi. Syksyllä alkaneiden kurssien koulutuksen pääpaino oli kesäkoulutuksessa ja talvisin alkaneiden kurssien talvikoulutuksessa. Höytiäisellä koulutus saavutti jo kiinteän muodon ja käsitti seuraavat koulutushaarat: muodollinen koulutus, taistelukoulutus, kenttäpalvelus, ampumakoulutus, liikuntakasvatus, aliupseerien yleiskoulutus, valistus ja huolto sekä tarkastukset.

Höytiäisellä koulu majoittui entiseen reservikasarmiin. Samassa rakennuksessa toimi myös sotilaskoti. Majoitusvaikeudet poistuivat vuonna 1936, kun koulun tilojen korjaustyöt valmistuivat ja sotilaskoti sai oman rakennuksensa. Nyt varsinaisia miehistötupia oli kaksi, joihin kumpaankin voitiin majoittaa noin 40 oppilasta. Tämän lisäksi oli käytettävissä luentosali, pesutupa, kuivaushuone, aliupseeritupa ja koulun toimisto.

Rajavartiokoulu perustettiin rajavartiostojen päällikön apulaisen eversti Viklundin aloitteesta Joensuun rajavartioston yhteyteen vuonna 1933. Koulun tarkoituksena oli antaa rajavartiostojen palvelukseen tuleville kantamiehille yhteinen koulutuspohja ja pyrkiä kouluttamaan mahdollisimman monista rajavartiomiehistä itsenäiseen toimintaan pystyviä ryhmänjohtajia. Oppilaita kouluun hyväksyttäessä kiinnitettiin erityinen huomio palvelukseen pyrkivien sotilaalliseen tasoon.

Koulun johtajaksi tuli Lapin rajavartiostosta luutnantti Matti Murole. Ensimmäiselle kokeiluluontoiselle kurssille komennettiin eri rajavartiostoista 10 miestä ja reservistä 14 miestä. Myöhemmille kursseille otettiin 70–80 miestä, joista pääosa oli reservin alikersantteja. Kurssien kestoaika oli noin neljä kuukautta ja niillä noudatettiin äärimmäisen tiukkaa kuria. Koulutus käsitti tiukan sulkeisjärjestyksen ohella runsaasti ryhmänjohtajakoulutusta. Osana koulutusohjelmaa siihen sisältyi maastoretkiä, joiden aikana suoritettiin erilaisia harjoituksia. Harjoitukset olivat erittäin vaativia ja oppilaat pakotettiin huomaamaan oma fyysinen kestorajansa. Koulutusajasta oli noin puolet varattu palvelemaan erämies- ja sissikoulutusta.

Höytiäisellä Rajavartiokoulu ehti kouluttaa seitsemän kurssia, joissa oli oppilaita 391. Vuoden 1936 alussa koulu muutti vastavalmistuneisiin kasarmeihin Lieksan Timitranniemelle, missä se toimi yhtäjaksoisesti heinäkuuhun 1941 ja ehti kouluttaa 13 kurssilla yhteensä 805 oppilasta.

Lähteet: Rajavartiostojen aliupseerikoulu, Rajavartiolaitoksen arkisto, T 24607/14; Peltoniemi 1969, 118–119; Setälä 1957, 35–36; Veikko Väisäsen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

SOTAVUODET JA RAJAVARTIOINNIN UUDELLEENJÄRJESTELYT

RAJAVARTIOSTO SODANAJAN KOKOONPANOON

PUOLUSTUSSUUNNITELMIEN mukaan rajavartiojoukot kuuluivat osana suojajoukkoihin, joiden tehtävänä oli rajaseudulla taistellen mahdollistaa kenttäarmeijan perustaminen ja keskittäminen. Pohjois-Karjalassa suojajoukkotoiminta oli Joensuun rajavartioston perustettaviksi määrättyjen joukkojen varassa. [162]

Kansainvälisen tilanteen kiristyminen merkitsi sodan uhkan kasvua 1930-luvun lopussa. Saksan hyökättyä Puolaan 1. syyskuuta 1939 nostettiin valmiustasoa myös Suomessa. Joensuun rajavartiostoon saapui 17. syyskuuta ylimääräisiin kertausharjoituksiin 79 reserviläistä, joista 33 määrättiin Ilomantsin ja 46 Pielisjärven komppaniaan täydennykseksi. Kun Neuvostoliitto esitti Suomelle neuvottelukehotuksen 5. lokakuuta, määrättiin suojajoukot ylimääräisiin harjoituksiin (YH) ja muutamaa päivää myöhemmin toteutettiin yleinen liikekannallepano. Määräys suojajoukkojen liikekannallepanosta tarkoitti rajavartiojoukkojen siirtymistä sodanajan kokoonpanoon. Joensuun rajavartioston tehtävänä oli perustaa miehistöstään, Lieksan sotilaspiirin alueella olevista suojeluskuntajoukoista ja ylimääräisiin kertausharjoituksiin kutsutuista reserviläisistä liikekannallepanosuunnitelmien mukaiset yksiköt. [163]

Ilomantsissa perustettiin 7. lokakuuta Erillinen pataljoona 11 (ErP 11), joka muodostettiin Ilomantsin rajakomppaniasta täydennettynä Joensuun rajavartiostossa varusmiespalveluksensa suorittaneilla Ilomantsin ja lähipitäjien reserviläisillä. Pataljoonan ensimmäinen komppania vastasi edelleen rajanvartioinnista Ilomantsin alueella. Pataljoonan komentajaksi määrättiin Joensuun rajavartioston komentajan apulainen majuri Vilho Nikoskelainen ja sen tehtävänä oli viivyttää hyökkäävää vihollista Liusvaara–Ilomantsin -tien suunnassa ja varmistaa koillisessa Hattuvaaran suunta, mutta valmistautua myös hyökkäyksellisesti torjumaan vihollinen. [164]

Pielisjärven suunnassa perustettiin Pohjois-Karjalan ryhmä, jonka johtoon määrättiin Joensuun rajavartioston komentaja everstiluutnantti Erkki Raappana esikuntanaan vahvennettu rauhan ajan esikuntansa. Ryhmän tehtävänä oli estää vihollisen eteneminen Lieksan kauppalan alueelle. Ryhmän alaisuuteen perustettiin everstiluutnantti Erkki Ruotsalon komentama Erillinen Pataljoona 13, jonka miehistö otettiin Lieksan rajakomppaniasta sekä reserviläisistä. [165]

YH:n aikana rajavartiointitehtävät muuttuivat. Vartioasemia sijoitettiin uudelleen ja esimerkiksi Kivivaaran vartioasema siirrettiin 1,5 kilometrin päässä rajasta sijaitsevaan Kivivaaran taloon ja Aittokosken vartioasema Ruunaaseen. Lisäksi Ruunaan vartioasemalta käsin perustettiin lisävartioasema Polvivaaran Särkkävaaraan. Vartioasemia myös vahvistettiin ja esimerkiksi Inarin vartioasemalle sijoitettiin kahdeksan rajamiehen lisäksi kuusi reserviläistä, 12 suojeluskuntalaista, kaksi puhelinmiestä sekä yksi ilmavalvontamies. [166]

Samaan aikaan ryhdyttiin suunnittelemaan ja kenttälinnoittamaan viivytys- ja puolustusasemia. Kenttävartiot rakensivat myös murrosteitä ja jonkin verran piikkilankaesteitä. Raja-alueella linnoittamista rajoitti vuoden 1922 rajarauhasopimus ja aluksi esimerkiksi Kivivaaran tien suunnassa linnoittamista voitiin tehdä kerrallaan vain joukkueen voimin. [167]

YH:n aikana rakennettiin lähipuolustusasemat Inarinvaaralle.
P-KR:n kuva-arkisto.

Vartioasemille järjestettiin lähi- ja ilmavartiointi sekä uhanalaisimmille paikoille rajan läheisyyteen asetettiin kuulo- ja tähystysasemia, jotka pidettiin jatkuvasti miehitettyinä. Tällainen oli esimerkiksi Iljanvaarassa puuhun rakennettu tähystyspaikka. Vartioasemien ikkunat pimennettiin ja ylimääräinen kalusto siirrettiin pääsijoituspaikoille. [168]

Vartioasemat lisäsivät partiointia rajalla, mutta partiointia ei saanut ulottaa rajalinjalle saakka provokaatioiden välttämiseksi muutoin kuin välttämättömissä tapauksissa. Rajamiehet saattoivat käydä kuitenkin rajalla salaa. Venäläiset pyrkivät provosoimaan suomalaisia ja muun muassa heittelivät rajan yli Suomen puolelle erilaista tavaraa. Rajaloukkausten välttämiseksi myös siviiliväestöltä kiellettiin liikkuminen rajan läheisyydessä. Rajamiehet osallistuivat myös siviiliväestön evakuointiin. [169]

Hieman ennen sodan syttymistä suojajoukoille jaettiin polttopulloja ja yksityisiltä saatuja haulikoita. Haulikoiden kerrottiin olevan sitä varten, että niillä voitiin sokaista panssarivaunujen kuljettajat. [170]

Rajalla olleet vartioasemat raportoivat jatkuvasti rajan takana lisääntyneestä liikehtimisestä ja sieltä kuuluvista äänistä. Muun muassa Iljanvaaran tähystyslavalle näkyi rajan takaa useita majoitussavuja ja nuotioalueita, mutta pataljoonan komentaja Nikoskelainen ei uskonut havaintoja ja väitti, että ilmoittajat kuulevat omiaan tai pelkäävät. Ensimmäiset varmat tiedot rajantakaisista oloista toi eräs Ilomantsin komppanian partio, joka marraskuun 26. päivän iltana ylitti pimeän turvin rajan ja pääsi aivan vihollisen majoitusalueen läheisyyteen. Täällä partio totesi aivan rajan läheisyydessä useita nuotioita ja niiden ympärillä lukuisia sotilaita. [171]

TALVISODAN AIKA

NEUVOSTOLIITON järjestämä konflikti Mainilassa 26. marraskuuta 1939 ja heti sen jälkeen tapahtuneet hyökkäämättömyyssopimuksen irtisanominen sekä diplomaattisuhteiden katkaiseminen ennakoivat sodan syttymistä. Marraskuun 30. päivän aamuna vihollinen ylitti rajan vahvoin voimin kaikkien Joensuun rajavartioston alueelle ulottuneiden teiden suunnissa Megrissä, Iljanvaarassa, Inarissa ja Kivivaarassa, mutta myös maastossa Hullarin kohdalla ja Kivivaaran tien eteläpuolella.

Ensimmäisenä venäläisten rajanylityksen havaitsi heti kello 6 jälkeen Inarissa 300 metriä rajalta ollut parivartio. Koska vartiomiehiä oli kielletty ampumasta, riensi parivartio rajalta noin 2,5 kilometrin päässä olleelle rajavartioasemalle, jossa suoritti hälytyksen. Vääpeli Heikki Sajanto kokosi 16 miehen osaston, joka lähti etenevää vihollista vastaan. Loput vartioaseman miehistä jäivät valmistelemaan aseman polttamista. Puolivälissä matkalla rajalle osasto joutui tulitaisteluun vihollisen kanssa ja perääntyi taistellen rajavartioasemalle. [172]

> "Vartiorakennuksen sytyttämisjärjestelyt oli suunniteltu jo etukäteen, mutta nyt oli harvinaisen kiire. Ammunta kuului mäen alta ja harhaluodit rapsahtelivat jo rakennuksen seinään. Patjapussit revittiin puukolla halki ja heitettiin lattialle kasaan. Sitten kaadettiin valopetrolia päälle ja viimeksi rikottiin palavat öljylamput

Kapteeni Esa Muikku Lieksan rajavartioalueelta laski havuseppeleen Lieksan Inarissa olevalle Talvisodan muistomerkille päivänä, jolloin Talvisodan alkamisesta oli kulunut 70 vuotta. Kuvaaja Ari Komulainen. P-KR:n kuva-arkisto.

> lattialle. Teimme tämän työn yhdessä rajamies Lammen kanssa. Muut miehet varmistivat rakennuksen ulkopuolella. (---) Kiire oli, koska luodit napsuivat seiniin ja kevyt panssarivaunukin ampui jo mäen alta rakennuksen alueelle." [173]

Vain 100 metrin päässä rajasta olleen Lieksan Kivivaaran vartioaseman miehityksenä oli neljä rajamiestä tähystys- ja kuulovartiona. Sodan sytyttyä puna-armeija yritti vangita vartioaseman miehistön saartamalla. Yllätys ei kuitenkaan onnistunut, koska yksi rajamiehistä kuuli kenttäpuhelimesta puhelinlangan katkaisun ja arvasi vihollisen suunnitelman. Vartioaseman miehet onnistuivat murtautumaan taistellen saarroksista oman joukkueensa luokse. [174]

Iljanvaaran torpassa oli kolmimiehinen tähystysvartio. Marraskuun viimeisen päivän aamuna vartion yllättivät vihollisen etujoukot:

> "Kiikarilla katsoivat ja ihmettelivät, että tuliko se vaihto. Samanaikaisesti, kun meillä oli siinä pisteaita, niin sieltä tuli jono. Kukkola

Suomalaiset joukot ovat saavuttaneet rajalinjan Inarin tiellä 15. tammikuuta 1940. SA-kuva.

Pahkalammin vartioasema. Erkki ja Sylvia Raappanan arkisto, KA

katsoo, että nämä eivät ole meidän miehiä. Samalla kiersivät jo taloa. Kukkola katsoi, että nämähän ovatkin venäläisiä ja rauhallisesti laskeutui [tähystyspaikalta]. Ja venäläisetkin katsoivat hölmistyneinä. Lahenne hermostui ja hyppäsi suoraan puusta. Juoksi Pahkalammille ja kaatui lattialle ja sanoi, että ryssä on tullut Iljanvaaraan. Muuta ei pystynyt sanomaan." [175]

Pahkalammin vartioasema sai nyt ennakolta annetun käskyn mukaan avata kirje, jossa oli tarkemmat määräykset siitä, kuinka sen tuli toimia. Vartioasemien toimintaohjeissa määrättiin, että sen tuli ottaa vihollinen vastaan rajalla taistellen, tuhota vartiorakennus ja viivyttää vihollista käsketyssä suunnassa taempien reserviläisyksiköiden asemiin saakka. Sytytettyään vartiorakennuksen palamaan, vetäytyi Pahkalammin vartioaseman miehistö Vuottoniemelle. [176]

Ilomantsin suunnalla joutui ErP 11 käymään viivytystaisteluita 10. joulukuuta saakka, jolloin Ilomantsin suunnalle perustetun Osasto A:n joukko-osastot ottivat siltä rintamavastuun. Osasto A:lle alistettuna ErP 11 osallistui taisteluihin Oinassalmen–Möhkön suunnalla sekä suoritti partiointia ja sissitoimintaa vihollisen selustassa sodan loppuun saakka. [177]

Pielisjärvellä vihollinen hyökkäsi Aittokosken vartioasemalle Mutkalahdessa 4. joulukuuta ja seuraavana päivänä Valamajärven vartioaseman kimppuun. Mutkalahdessa vihollinen kärsi tappioita ja perääntyi rajan yli. Sen sijaan Valamajärvellä vartioaseman miehistö poltti vartiorakennuksen ja vetäytyi Aittokoskelle. [178]

ErP 13 osallistui muun muassa Kuhmosta edenneen vihollispataljoonan tuhoamistaisteluihin Nurmijärven pohjoispuolella. Joulukuun aikana pataljoonan eri yksiköt toteuttivat erillisiä hyökkäyksiä Inarin ja Repolan teiden suunnissa vihollisen sivustoja sekä selustan kohteita vastaan. Vihollisen vetäydyttyä rajan taakse joulukuun lopussa suoritti pataljoona osaltaan lukuisia menestyksellisiä tiedustelu- ja tuhoamisretkiä vihollisen sivustoille ja selustaan. Partiointia oli valmisteltu jo YH:n aikana tekemällä kätköjä rajan läheisyyteen. [179]

Moskovassa 12. maaliskuuta 1940 allekirjoitetussa rauhansopimuksessa Suomen ja Neuvostoliiton välinen valtakunnanraja määrättiin uuteen paikkaan. Sitä osoittava rajalinja vedettiin suurimittakaavaiseen karttaan, joka liitettiin rauhansopimukseen. Joensuun rajavartioston alueella raja kulki pohjoisesta vanhan rajan mukaisesti Ilomantsin Virmajärvelle taitepistepaaluun 577 saakka. Täältä määrätty uusi rajalinja vedettiin suoraviivaisesti Suomenlahden Virolahteen.

Talvisodan jälkeen tehdyissä arvioissa todettiin, että Joensuun rajavartioston rauhan aikana kouluttamat reserviläiset kykenivät suoriutumaan kovissakin taisteluissa. Useat rajavartioston henkilöstöön kuuluneet upseerit, kanta-aliupseerit ja kantamiehet osoittivat erinomaista johtajataitoa ja oma-aloitteellisuutta. Tämä oli havaittu etenkin tiedusteluja sissitoiminnassa, jonka valmisteluja oli tehty jo talvisotakomitean toimesta. Osaltaan henkilöstön kuntoisuutta oli lisännyt rajavartioston komentajan Erkki Raappanan painotukset toimintamaaston tuntemuksessa ja liikkumistaidoissa siellä. Niinpä useat kanta-aliupseerit ylennettiin osoittamiensa johtajaominaisuuksien perusteella upseeriarvoihin tunnustuksena heidän erinomaisista saavutuksistaan.[180]

Tunnustukseksi talvisodassa osoitetusta sotilaallisesta kunnosta ja herpaantumattomasta toiminnasta ylipäällikkö Mannerheim antoi päivä-

käskyssään 26. toukokuuta 1941 rajavartiojoukoille nimityksen Rajajääkärijoukot ja rajavartiostojen kantamiehistölle nimityksen Rajajääkäri. [181]

VÄLIRAUHAN UUDET JÄRJESTELYT

RAJANVARTIOINNISTA vastasivat aluksi kenttäarmeijan joukot. Pielisjärven alueella vastuussa oli Jalkaväkirykmentti 25, Ilomantsin ja Tuupovaaran alueella Jalkaväkirykmentti 35 sekä Tohmajärven ja Kiteen alueella Erillinen pataljoona 8 ja Jalkaväkirykmentti 38:n II pataljoona. Joukkojen kotiuttamisen käynnistyttyä toukokuussa 1940, ryhdyttiin suunnittelemaan rajanvartiointivastuun siirtämistä jälleen rajavartiostoille. Perustettiin Rajavartiosto 4 (R 4), jolle rajanvartiointivastuu siirtyi 1. kesäkuuta. Rajavartiosto 4 sai vartioitavakseen rajaosuuden Kuhmon ja Pielisjärven rajalta etelään Virmajärvelle saakka vanhaa rajaa sekä siitä edelleen uutta rajaa Tohmajärven ja Kiteen pitäjien rajalle. R 4:n alaisuuteen kuului poikkeuksellisesti 1. heinäkuuta saakka Kuhmon rajakomppania. Heinäkuussa 1940 Rajavartiostojen esikunta määräsi Rajavartiosto 4:n määrävahvuudeksi 18 upseeria, 6 virkamiestä, 86 kanta-aliupseeria ja 270 rajamiestä. Sodan jälkeen rajavartiosto sai palvelukseensa värvättyä miehistöä riittävästi, sillä useat siirtoväkeen kuuluneet ja kotiseutunsa menettäneet hakeutuivat mielellään rajavartioston palvelukseen. [182]

Rajavartiosto 4:n esikunta sijoitettiin entiseen Joensuun rajavartioston esikunnan sijoituspaikkaan Höytiäiselle, jota nyt kutsuttiin myös Onttolaksi. Rajakomppanioita perustettiin kolme, joista ensimmäinen (1./R 4) Tohmajärven, Värtsilän ja osittain Tuupovaaran pitäjien alueelle, toinen (2./R 4) Ilomantsin ja Tuupovaaran pitäjien alueelle sekä kolmas (3./R 4) Pielisjärven pitäjän alueelle. Rajavartioston komentajaksi määrättiin majuri Vilho Nikoskelainen eversti Raappanan ollessa komennettuna puolustuslaitokseen. Komppanian päälliköiksi määrättiin kapteenit Olli Korhonen, Viljo Kivikko ja Antti Seitamo. Kun eversti Raappana siirrettiin puolustuslaitokseen 28. helmikuuta 1941, rajavartioston komentajaksi sijoitettiin everstiluutnantti Leo Kyander. Koska Kyander oli komennettuna puolustuslaitokseen, komentajan tehtäviä hoiti edelleen majuri Nikoskelainen. [183]

Kersantti Leo Paldanius (vas.), rajavartioston komentaja everstiluutnantti Vilho Nikoskelainen, Feodor Maksimainen ja majuri Viljo Kivikko Tervaruukin harjoitusalueella keväällä 1940. Viljo Kivikko (1902–1988) nimitettiin Joensuun rajavartioston 2. (Ilomantsin) komppanian päälliköksi 1934, ylennettiin majuriksi 1940 ja everstiluutnantiksi 1943 sekä toimi Rajavartiosto 2 ja Rajajääkäripataljoona 2:n komentajana 1946. Siirrettiin Kaakkois-Suomen rajavartioston ja sitten Lapin rajavartioston komentajaksi, ylennettiin everstiksi 1955 ja siirtyi reserviin 1962. Kivikko asui loppuelämänsä Joensuussa ja osallistui aktiivisesti muun muassa Pohjois-Karjalan rajamieskillan toimintaan. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartiosto 4:n toinen ja kolmas komppania perustuivat entisten Ilomantsin ja Pielisjärven komppanioiden rungolle. Sen sijaan ensimmäinen komppania perustettiin käyttäen runkona Salmin rajavartioston Manssilan komppanian entistä henkilökuntaa, joka oli palvellut Erillinen pataljoona 8:ssa ja oli reserviläisten kotiuttamisen jälkeen siirretty Tohmajärven Peijonniemen kansakoululle. Komppanian toimintapiiri ulottui pohjoisessa Korpijärveen ja etelässä Katihtalammen puroon Tohmajärven ja Kiteen rajalla. Komppanian vahvuudeksi tuli neljä upseeria, sotilasvirkamies, 22 kanta-aliupseeria ja 90 rajamiestä. Syksyllä komppanian pääsijoituspaikka muutettiin Kemien kylään Antti Laatikaisen taloon. Henkilökunta sai etsiä omatoimisesti asuntonsa. [184]

Etelässä Tohmajärven komppanian toimintapiiri rajoittui Rajavartiosto 3:n alueeseen, jonka pohjoisin komppania oli sen neljäs eli Kiteen komppania. Komppanian pääsijoituspaikka oli sijoitettu Kiteen kirkonkylään ja vartiostoasemat Närsäkkälään, Valkeajärvelle, Suurnurmelle (Miso-

Närsäkkälän vartio toimi vuosien 1940–1941 aikana maanviljelijä Arvi Kostamon talossa. Kuvassa edessä keskellä vartion emäntä Helmi Luukkainen ja hänen vierellään joukkueenjohtaja vänrikki Kannelkoski ja vartiopäällikkö Nipa Sorvali. P-KR:n kuva-arkisto.

Teppanan vartioaseman henkilöstöä toukokuussa 1941. Vas. vartiopäällikkö kersantti R. Salmi, rajajääkärit T. Koljonen, A. Ronkainen, Nokelainen, T. Huttunen, Tanninen, J. Leinonen ja Kylliäinen sekä edessä emäntä Liisa Ikonen. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAVARTIOSTO 4:N VARTIOASEMAT 1.7.1940

TOHMAJÄRVEN KOMPPANIA (1./R 4)
Kemie (pääsijoituspaikka)
Korpijärvi
Saarivaara
Kaustajärvi
Kenraalikylä (keskusvartio)
Sääperi
Ratavartio (Niirala)
Kaurila (keskusvartio)
Musko
Vepsänvaara

ILOMANTSIN KOMPPANIAN (2./R 4)
Ilomantsin kirkonkylässä (pääsijoituspaikka)
Kiitsanjärvi (I joukkueen sijoituspaikka)
Onnenvirta
Mannervaara
Mutalahti
Nehvonniemi
Oinassalmi (lakkautettiin elokuussa 1940)
Möhkö (II joukkueen sijoituspaikka)
Teppana
Hattuvaara (III joukkueen sijoituspaikka)
Kivilampi
Lehtovaara (puhelinvartio)
Koltekangas (siirtyi Lehmivaaraan)
Naarva (siirtyi Laukkuvaaraan)

PIELISJÄRVEN KOMPPANIA (3./R 4)
Timitranniemi (pääsijoituspaikka)
Inari
Hatunkylä (Kypärälampi)
Uramo
Ruunaa
Kivivaara
Hattuselkonen (myös Nurmijärvi)
Koivujoki

Everstiluutnantti Vilho Nikoskelainen (1890–1950) tuli palvelukseen Joensuun rajavartiostoon nuoremmaksi upseeriksi 1930 ja toimi talvisodan alkaessa komentajan apulaisena. Rajavartiosto 4:n komentajana hän toimi 1940–1941 sekä erosi vakinaisesta palveluksesta sodan jälkeen 1944.

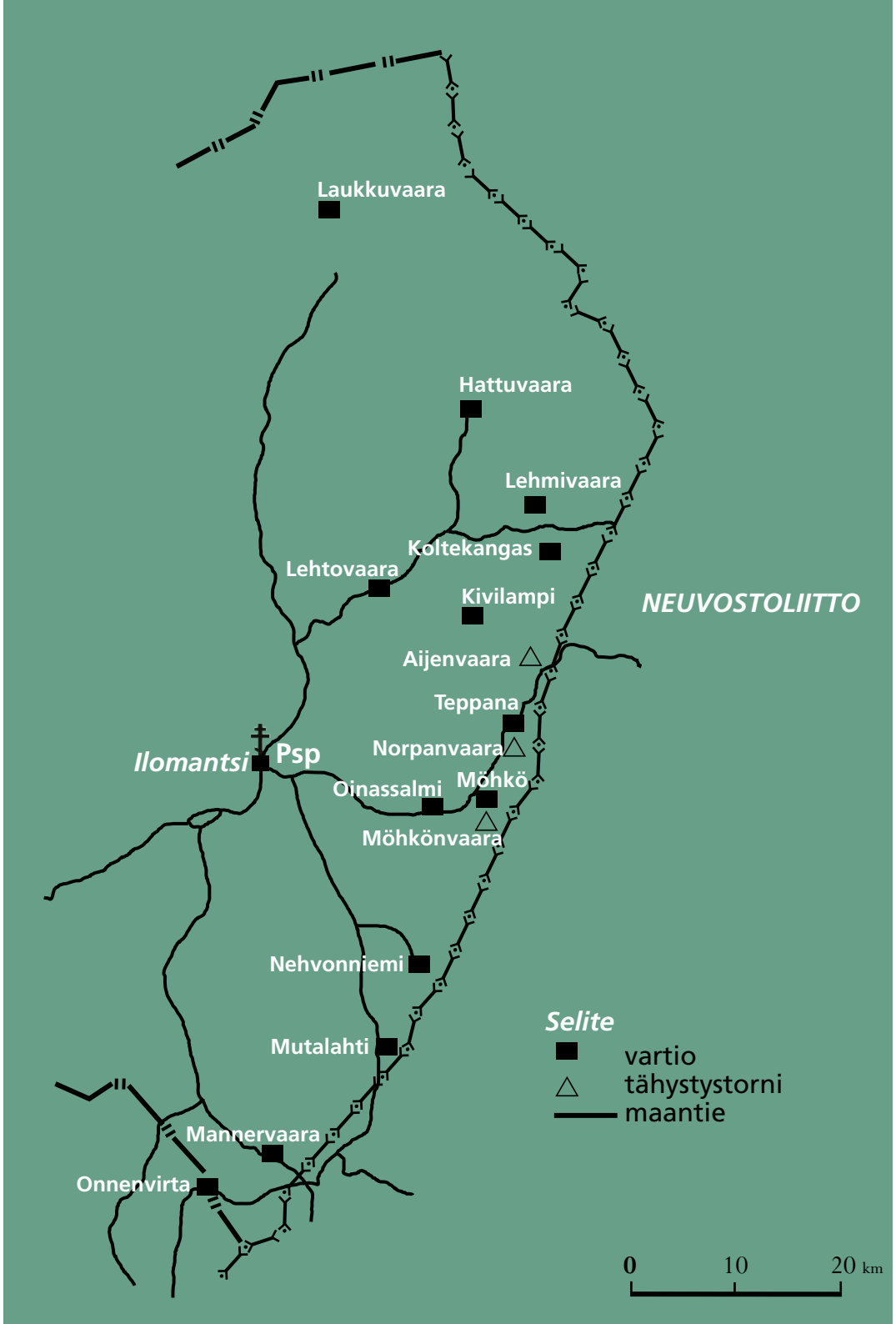

laan), Lahdenkylään, Satulavaaraan, Mustalammelle, Korkeakankaalle, Kiteenlahdelle sekä Suitsansaareen. Kiteen komppanian kantahenkilöstö oli pääosin entisiä Salmin ja Kannaksen rajavartioston henkilökuntaa. [185]

Talvisodan seurauksena entinen Joensuun rajavartiosto menetti kolmea vartioasemaa lukuun ottamatta kaikki vartiorakennuksensa. Sodan aikana paloivat Hattuvaaran vartiorakennus Ilomantsissa sekä Kokkojärven, Aittokosken, Kivivaaran ja Valamajärven vartiorakennukset Pielisjärvellä. Inarin vartiorakennus säästyi, vaikka suomalaiset sytyttivät sen tuleen sodan ensimmäisenä päivänä. Lisäksi rajan taakse jäivät Salmijärven, Kuolismaan, Megrin ja Pahkalammen vartiorakennukset Ilomantsissa. [186]

Vartioasemat jouduttiin majoittamaan siviilitaloihin tai kouluihin. Koska etenkin Tohmajärven komppanian alueelle oli jäänyt myös runsaasti siirtoväkeä, vallitsi siellä paha asuntopula. Tämä vaikutti myös vartioasemien perustamiseen. Osa komppanian vartioasemista voitiin sijoittaa vuokrattuihin asuntoihin, mutta osa joutui majoittumaan pahvitelttoihin. Rakennustoiminta rajavartiostossa voitiin kuitenkin

Rajavartiosto 4:n Ilomantsin komppanian (2./R 4) vartioasemat ja tähystystornit välirauhan aikana 1940–1941.

aloittaa heti, kun ensimmäiset määrärahat tähän myönnettiin. Jo vuoden 1940 aikana valmistuivat Uramon ja Hatunkylän vartioasemarakennukset. [187]

Ennen sotaa rajavartioston rakentamat viestiyhteydet olivat lähes täysin hävitetty. Korjaustoimet käynnistettiin heti keväällä ja korjaamalla vialliset avojohdinyhteydet, rakentamalla välttämätön määrä kenttäkaapeliyhteyksiä sekä käyttämällä puhelinyhdistysten johdinyhteyksiä, puhelinyhteys saatiin kaikille vartioasemille syksyyn mennessä. [188]

Koulutukselle varattiin yksi tai kaksi päivää kuukaudessa, jolloin annettiin koulutusta joukkueittain sulkeisjärjestyksessä sekä järjestettiin taistelu- ja hälytysharjoituksia. Myös ammuntoja suoritettiin. Rajavartiostojen koulutustilaisuuksia varten perustettiin Onttolaan koulutuskeskus maaliskuussa 1941. Toukokuun loppuun mennessä siellä ehdittiin järjestää sissikurssi, panssarintorjunta- ja sulutuskurssi, aliupseerikurssi ja komppanianpäälliköiden panssarintorjunta-kurssi [189]

SELKKAUKSIA UUDELLA RAJALLA

MOSKOVAN rauhansopimuksessa 1940 sovittiin, että suomalaiset vetävät sotajoukkonsa uudelle rajalle tietyn aikataulun mukaan. Ennen rajankäyntiä rajalinjaa kutsuttiin demarkaatiolinjaksi. Pohjois-Karjalan rajaosalla vetäytyminen suoritettiin loppuun illalla 26. maaliskuuta, jolloin suomalaiset joukot poistuivat Värtsilästä. Pohjoisempana vetäytyminen suoritettiin nopeammin ja venäläiset joukot työntyivät jo 21. maaliskuuta demarkaatiolinjan yli Suomen puolelle. [190]

Demarkaatiolinjan kulusta syntyi heti erimielisyyksiä rauhansopimuksen perustana olleen kartan suuren mittakaavan ja rajaviivan paksuuden vuoksi. Karttaan piirretty viiva oli maastossa noin kahden kilometrin levyinen. 14. Divisioonan vt. komentaja eversti Aaro Pajari ilmoitti, että venäläisten kartoissa demarkaatiolinja oli merkitty huomattavasti lännemmäksi kuin suomalaisten kartoissa. Neuvotteluissa venäläiset kieltäytyivät sinnikkäästi vetämästä joukkojaan

Vastahakattua uutta rajalinjaa Tohmajärven Rämejärven lounaispuolella kesäkuussa 1940. Ulkoasiainministeriön arkisto.

III alalohkon ensimmäistä rajapylvästä veistetään Kiteen Kangasjärven koillispuolella toukokuussa 1940. Ulkoasiainministeriön arkisto.

suomalaisten ehdottamalle rauhansopimuksen rajalinjalle. Esimerkiksi Tuupovaaran Saarivaarassa venäläiset miehittivät aluksi Saarivaaran koulun, mutta vetäytyivät koulurakennuksesta seuraavana päivänä. Ilomantsissa venäläiset miehittivät Mutalahden, Nehvonniemen, Haapavaaran ja Leminahon kylät, vaikka ne suomalaisten mukaan sijaitsivat demarkaatiolinjan Suomen puolella. Maavoimien esikunta kielsi tiukasti suomalaisten aseiden käytön, vaikka venäläiset olivat tulleet selvästi demarkaatiolinjan länsipuolelle ja provosoivat suomalaisia. Nehvonniemessä joutui neljän miehen suomalainen partio venäläisen kahden joukkueen vahvuisen partion piirittämäksi, mutta kun kartan avulla suomalaiset saivat selitettyä venäläisille heidän olevan selvästi Suomen puolella, suomalainen partio päästettiin palaamaan takaisin. [191]

III alasekakomitean jäseniä ryhmittyneenä Ilomantsin Viiksinselän rannalla heinäkuussa 1940. Kuvassa 5. vasemmalta komitean neuvostoliittolaisen puolen johtaja prikaatinkomentaja V. V. Tihomirov ja 4. oikealta komitean Suomen puolen johtaja jääkärieverstiluutnantti Gabriel von Bonsdorff. Ulkoasiainministeriön arkisto.

Huhtikuussa molempien maiden valtuuskunnat (eli rajasekakomitea) sopivat, että raja tulisi kulkemaan karttaan piirretyn viivan keskellä. Uuden rajan rajankäyntiä varten itäraja jaettiin rajalohkoihin, joille nimitettiin alasekakomiteat. Rajavartiostoista nimitettiin komiteoille yhteysupseereita hoitamaan käytännön asioita. Yhteysupseereina toimivat rajalle sijoitettujen pataljoonien komentajat tai komppanian päälliköt. Rajankäyntityö toteutettiin samalla lailla kuin vuonna 1934. Raja-aukon leveydeksi sovittiin 10 metriä, jonka keskelle pystytettiin rajapylväät tarkkojen ohjeiden mukaisesti. Alun perin oli sovittu, että suomalaiset hoitavat koko raja-aukon hakkuut, mutta neuvostoliittolaiset päättivät raivata oman puolensa raja-aukosta. Keväällä neuvostoliittolaiset olivat oma-aloitteisesti käynnistäneet raja-aukon raivaustyöt Ilomantsissa lähellä vanhan rajan rajamerkkiä. Raja-aukko raivattiin kuitenkin Virmajärven luona selvästi Suomen puolelle ja aukkoa kutsuttiin sittemmin hukkalinjaksi. [192]

Ennen kuin rajankäynti uudella rajaosuudella suoritettiin, oli rajanvartioinnin järjestely hyvin hankalaa. Rajalinjasta vedettiin 500–1000 metriä Suomen puolelle suojaksi piikkilanka. Siihen asti kunnes raja-aukko uudella rajalla raivattaisiin, annettiin rajapartioille ohjeeksi, etteivät he saaneet liikkua piikkilangan rajan puolella. Partiomiehillä oli neuvostoliittolaisten varalta ohjeet jäädä mieluummin vangiksi, kuin ryhtyä vastustamaan tai avata tuli. Pohjois-Karjalassa Rajavartiosto 4:n alueella rajankäynti tapahtui toisella rajalohkolla rajamerkistä II/128 rajamerkkiin II/145 heinäkuun 18.–25. päivinä sekä kolmannella lohkolla rajamerkkien III/1–III/277/577 välillä 28. toukokuuta–5. elokuuta. [193]

Uuden rajan läheisyydessä asuneet siviilit olivat aluksi tottumattomia olosuhteisiin, jonka vuoksi kiinteät vartiopaikat jouduttiin järjestämään teitten suuntiin, rajan pintaan ja syvälle sisämaahan matkustuskieltoalueen rajalle. Partiointi suunnattiin suoja-aidan tuntumaan ja tähystystorneista suoritettiin jatkuvaa tähystystä. Tähystystorneja rajavartiostolla oli Ilomantsin komppanian alueella Möhkönvaarassa, Norpanvaarassa ja Aijenvaarassa. [194]

Taitepistemerkki III/265 on pystytetty Ilomantsin Niemijärven maastossa heinäkuussa 1940. Ulkoasiainministeriön arkisto.

Demarkaatiolinjalla tapahtui jo pari viikkoa rauhan solmimisen jälkeen kuolemantapauksia. Maaliskuun 23. päivänä venäläiset ampuivat lomalla olleen kiteeläisen reservisotamies Eliel Väistön, joka oli mennyt hakemaan heiniä ladostaan Kiteen Säyneen kylässä. Venäläiset väittivät Väistön ampuneen kuoliaaksi venäläisen upseerin ja sotamiehen. Neljä päivää myöhemmin saman kohtalon koki Kiteen Päätyen kylästä kotoisin ollut Toivo Eronen, joka oli tavattu Tohmajärven ja Pälkjärven pitäjien rajamailla. Eronen oli venäläisten mukaan uhannut heitä kirveellä, jolloin hänet oli ammuttu. [195]

Osa onnistui käymään rajan toisella puolella huomaamatta. Huhtikuun alussa oli kolme miestä käynyt Kiteen Närsäkkälästä käsin hakemassa heiniä Sulkavaarasta. Käynti paljastui viranomaisille sattuman kautta vasta viikkoja myöhemmin. Sen sijaan Haapavaaran suunnalla rajan takana perunoita käyneet kaksi siviiliä joutuivat rajavartijoiden pidättämäksi heti rajan ylitettyään. Kevään aikana rajan niin ikään Närsäkkälästä ylitti ainakin kahdesti yli 70-vuotias nainen, joka kävi katsomassa puolen kilometrin päässä rajasta ollutta entistä kotitilaansa. Neuvostoviranomaiset palauttivat vanhuksen molemmilla kerroilla varsin nopeasti. [196]

Paljon huomiota ja pelkoa herätti Möhkön itäpuolella 9. huhtikuuta 1940 sattunut suomalaisen rajamiehen ampumistapaus. Möhkön vartioasemalla ei ollut lupaa ulottaa partiotoimintaa Möhkön tien itäpuolelle, mutta tästä huolimatta lähetettiin kolmen miehen tähystyspartio selvittämään venäläisten liikennettä ja samalla perustamaan tähystyspaikkaa Koitajoen ja siihen pohjoisesta laskeneen Hakopuron takana olevalle kukkulalle. Paikalle saavuttuaan partio havaitsi venäläisen partion ja maastoutui. Tämän jälkeen venäläinen partio ampui useita laukauksia, jolloin partiosta Väinö Nuutinen kaatui ja kaksi muuta pakeni takaisin Möhkön vartioasemalle. Noin tuntia myöhemmin paikalle saapunut toinen suomalainen partio havaitsi kaatuneessa kaksi luodinosumaa. Lisäksi häneltä oli viety kivääri, sukset ja puukko. [197]

Rajapuomi Pusujoentiellä rajamerkin III/53 kohdalla kesällä 1941. SA-kuva.

Venäläisten mukaan heidän partionsa näki tuntemattomia miehiä maastoutuneena ja kiväärit suunnattuina heitä kohden, jonka jälkeen yksi suomalaisista olisi ampunut heitä kohden. Venäläiset vastasivat tuleen, jolloin ampuja oli kaatunut ja muut paenneet Suomen puolelle. Tapausta tutkineen majuri Nikoskelaisen mukaan suomalaisia oli ehdottomasti kielletty käyttämästä asettaan, eikä partiossa olleilla miehillä ollut aseet edes ladattuna. Kaatuneelta löydettiin kaikki patruunat mukanaan, vaikka venäläiset väittivät aseen piipun osoittavan, että sillä oli ammuttu. Nikoskelainen vakuutti venäläisille, että jos Nuutinen olisi todellisuudessa ampunut, niin hän kyllä olisi osunut kohteeseensa. [198]

Vain neljä päivää myöhemmin Tohmajärven Vepsänkylän kohdalla venäläiset vangitsivat raja-alueella neljä ErP 8:n miestä, jotka olivat pystyttämässä rajatauluja. Venäläisten mukaan miehet olivat olleet heidän puolellaan rajaa. Saman kohtalon kokivat asiaa selvittämään lähetetyt partiot ja vielä kaksi päivää myöhemmin venäläiset vangitsivat samalla alueella kaksi kahden miehen partiota. Kaikkiaan suomalaiset menettivät Vepsänkylän lähettyvillä 11 miestä, joista lukuisista yhteydenotoista ja palautusvaatimuksista huolimatta venäläiset palauttivat seuraavana syksynä vain yhden miehen. [199]

Myös Pielisjärven rajaosuudella sattui pieni selkkaus huhtikuun loppupuolella, kun suomalainen upseeri ja aliupseeri olivat eksyneet tiedustelumatkallaan rajan yli Inarin vartioaseman läheisyydessä. Vastaan tullut venäläinen partio ampui varoituslaukauksia ilmaan, jolloin suomalaiset palasivat takaisin, eivätkä venäläiset puuttuneet asiaan muutoin. [200]

Toukokuussa Kenraalinkylän eteläpuolella olleesta kenttävartiosta lähetetty neljä miestä käsittänyt partio eksyi Kaurilassa demarkaatiolinjan yli sen vuoksi, että oli saanut komppanianpäälliköltään virheellisen reitin. Venäläiset vangitsivat partion, mutta luovuttivat sen kaksi päivää myöhemmin. [201]

Sattuneiden selkkausten vuoksi suomalaisia joukkoja kiellettiin pitämästä vartioita kilometriä lähempänä rajaa lukuun ottamatta rajan läheisyydessä olevia asuttuja seutuja. Maavoimien esikunta puolestaan kielsi kaikkia neuvottelijoita jotka olivat yhteydessä venäläisiin, menemästä missään tilaisuudessa rajan yli ilman vastapuolen lupaa. [202]

Venäläisten käytös raja-alueella oli ajoittain vielä myöhään keväälläkin varsin häikäilemätöntä. Toukokuun puolivälissä Sirhanmäessä, joka sijaitsi Kaalamolta Kiteelle tulevan tien varressa, tuli suomalaisen rajavartiopartion kohdalle ratsain viisi puna-armeijan upseeria, jotka tiedustelivat partiolta tarkkaa sijaintiaan. Kun upseereille kerrottiin heidän olevan Suomen puolella rajaa, kääntyivät he ympäristöään tarkkaillen takaisin. Upseerien laskettiin olleen rajalinjasta Suomen puolella noin 700 metriä. Puoli tuntia myöhemmin saman tien suunnasta rajan ylitti jalkaisin liikkunut venäläinen partio, joka kuitenkin kääntyi takaisin jo ennen suomalaisten kohtaamista. Suomalaiset arvelivat, että venäläiset tulivat tarkoituksella Suomen puolelle, voidakseen todeta, ollaanko Suomen puolella rajaa miten varustautuneita. [203]

Heinäkuun lopussa venäläiset vangitsivat Ilomantsin Haapavaarassa rajamies Muisto Rämän, joka oli rajapiikkilanka-aitaa rakentaneen komennuskunnan opas ja oli mennyt rajalinjan yli yhden metrin. Neuvostoliitossa Rämää painostettiin ja värvättiin vakoojaksi, mutta välittömästi kun hänet oli syyskuussa palautettu Suomeen, ilmoittautui hän suomalaisviranomaisille. [204]

Viimeinen suomalaissotilaan sieppaus Pohjois-Karjalassa sattui syyskuun puolivälissä 1940 Ilomantsin Sotkasenvaaran kohdalla Lamanahossa rajamerkin III/200 kohdalla. Rajatolppia maalaamassa olleet kaksi sotilasta kuuluivat rajanraivauskomppaniaan. Venäläisten antamien tietojen mukaan sotilaat olivat tulleet rajan yli, mutta tietoa ei voitu vahvistaa. Molemmat sotilaat menehtyivät vankileirillä. [205]

Syyskuun alussa Kiteen Kangasjärvellä sattui myös vakava välikohtaus, kun suomalainen komennuskunta oli räjäyttänyt ison määrän trotyylia aivan rajalinjan läheisyydessä. Tarkoituksena oli katkaista rajalle johtava tie niin perusteellisesti, etteivät panssarivaunut olisi voineet ajaa sitä myöten Suomeen. Tien katkaisu oli jätetty eräälle vänrikille, joka

ylimitoitti trotyylin määrän sillä seurauksella, että räjähdyksessä lensi multaa ja soraa tonneittain rajan yli. Läheisellä suolla ollut venäläinen partio luuli, että Suomen puolelta ammuttiin heitä tykeillä. Venäläisille totuus selvisi vasta, kun valtuuskunnat menivät räjäytyspaikalle ja näkivät suomalaisen vänrikin aikaansaannokset. [206]

Rajalla havaittiin myös vakoilutoimintaa ja ainakin yhden venäläisten etappitien tiedettiin kulkevan Sääperinjärven pohjoispuolelta Kenraalinkylän ja Sääperin väliltä. Suomalaiset puolestaan käyttivät rajanylitykseen Kangaskylän kohtaa. Keväällä 1941 Päämajan lähettämiä tiedustelumiehiä kulki rajan yli myös Ilomantsista. [207]

UUSI SOTA

SOTILASPOLIITTISEN tilanteen kiristyessä Euroopassa touko-kesäkuun vaihteessa 1941, ryhdyttiin Suomen puolustusvoimia saattamaan sodan kannalle. Jo keväällä oli perustettu Tuupovaaraan Kat-

Rajajääkäripataljoona 4:n perinnetoimikunta kiinnitti 14. Rajajääkärikomppanian muistotaulun Tohmajärven rajavartioalueen johtopaikan rakennuksen ulkoseinään lokakuussa 2006. Laattaa olivat paljastamassa vas. Mikael Heinrichs, Antti Henttonen ja Eino Konttiaho perinnetoimikunnasta sekä Aulis Vallinoja ja Matti Majoinen paikallisten veteraanien edustajina. Kuva: P-KR:n kuva-arkisto.

Hyökkäys Karjalaan on käynnistynyt heinäkuun alussa 1941. Rajajääkäri johdattaa osastoa Mönkön kohdalla. SA-kuva.

Suomalaiset joukot ylittävät Moskovan rauhan 1940 rajalinjan Tohmajärven–Pälksaaren maastossa. SA-kuva.

tila-ahoon Erillinen joukkue, jonka tehtävänä oli valmistella erillisen komppanian perustamista Rajavartiosto 4:n yhteyteen mahdollista liikekannallepanoa varten. Uusien selkkausten mahdollisuuksien varalta rajavartiostot ryhtyivät kesäkuun 2. päivänä kutsumaan henkilöstöä kertausharjoituksiin rajakomppanioittain. Osa rajakomppanioiden reserviin kuuluvista asevelvollisista kutsuttiin ylimääräisiin harjoituksiin 4. kesäkuuta alkaen. Neljä päivää myöhemmin reserviläisiä kutsuttiin lisää palvelukseen se määrä, joka tarvittiin käskettyjen yksiköiden perustamiseen. [208]

Kesäkuun 10. päivänä annetulla käskyllä määrättiin rajakomppaniat saatettavaksi sotavahvuiseksi ja Rajavartiosto 4 perusti neljä rajajää-

Seppeleenlasku Pohjois-Karjalan rajavartioston perinnejoukko-osastojen Rajajääkäripataljoona 4:n ja 5:n muistomerkille Onttolassa Rajavartiolaitoksen vuosipäivänä 21.3.2015. Muistomerkin paljastusjuhlaa vietettiin 17.5.2003, jolloin paljastuksen suoritti Rajavartiolaitoksen päällikkö, kenraaliluutnantti Hannu Ahonen. Kuva: P-KR:n kuva-arkisto

kärikomppaniaa (RjK). Tohmajärven komppania perusti 14. Rajajääkärikomppanian Tohmajärven Nenosenlammen maastossa, Ilomantsin komppania 24. Rajajääkärikomppanian Ilomantsin Tervaruukilla, Pielisjärven komppania 34. Rajajääkärikomppanian Pielisjärven Nurmijärvellä ja Erillinen Joukkue 44. Rajajääkärikomppanian Tuupovaaran Kattila-ahossa. Komppanioiden päälliköiksi määrättiin kapteeni Olli Korhonen, majuri Viljo Kivikko, kapteeni Antti Seitamo ja kapteeni Y. E. Saarelainen. Perustamisen jälkeen komppanioiden pääosat siirrettiin rajalle vartiotehtäviin. [209]

Rajajääkärikomppaniat saivat numeronsa rauhanajan komppanian ja rajavartioston numeron mukaan, joten esimerkiksi Ilomantsin komppania, joka oli Rajavartiosto 4:n 2. komppania, nimettiin 24. Rajajääkärikomppaniaksi (24. RjK). Rajavartiosto 3:een kuuluneesta Kiteen komppaniasta muodostettiin 43. RjK.

Kun puna-armeija pommitti Suomen kaupunkeja 25. kesäkuuta, katsottiin Suomen olevan jälleen sodassa Neuvostoliiton kanssa ja rajajääkärikomppaniat liitettiin kenttäarmeijaan eri yhtymille alistettuna. 14. RjK alistettiin VII Armeijakunnan esikunnalle ja osallistui Värtsilän valtauksen jälkeen sotatoimiin Sortavalan suunnalla. Sortavalasta komppania marssi Niiniselkään, mistä käsin se 7. divisioonalle alistettuna lähetti sissiosaston venäläisten selustaan. Hyökkäysvaiheen loppuvaiheessa 14. RjK joutui Syvärin lohkolle, jossa se lokakuussa siirrettiin divisioonan reserviksi.

24. RjK alistettiin sotatoimien alkaessa Ryhmä Oinoselle ja osallistui Kuolismaan valtaukseen. Elokuussa komppania alistettiin Osasto Kuussaarelle, jonka yhteydessä se eteni Porajärvelle ja alistettiin siellä 8. divisioonalle. Lopulta komppania määrättiin varmistustehtäviin Seesjärven tasalle. 34. RjK eteni 14. divisioonalle alistettuna Ruunaan alueelta Repolan kautta Roukkolaan, jossa se yhdistettiin 15. RjK:n kanssa Osasto Seitamoksi, josta myöhemmin tuli Rajajääkäripataljoona Seitamo. Pataljoona sai Rukajärven valtauksen jälkeen tehtäväkseen Ontajärvi–Ontajoki -linjan varmistamisen. 44. RjK:sta muodostettiin VI Armeijakunnan kevyt osasto, joka eteni Korpiselän kautta Kolatselän alueelle ja siirrettiin Varloihin. Myöhemmin komppania osallistui muun muassa Syvärin aseman valtaukseen ja alistettiin vuoden 1941 lopussa 7. divisioonalle. [210]

Hyökkäysvaiheen päätyttyä suoritetussa uudelleen järjestelyssä rajajääkärijoukot muodostettiin rajajääkäripataljooniksi. Pohjois-Karjalassa perustetut rajakomppaniat liitettiin Rajajääkäripataljoona 4:ään (14. ja 44. RjK), Rajajääkäripataljoona 5:een (24. RjK) ja Rajajääkäripataljoona 6:een (34. RjK). [211]

Rajajääkäripataljoona 4, jonka pitkäaikaisimpana komentajana oli majuri Olli Korhonen, toimi koko asemasodan ajan Syvärin ylä- ja keskijuoksun sillanpääasemissa. Kesällä 1944 pataljoona osallistui viivytystaisteluihin Aunuksen kannaksella. Majuri Viljo Kivikon komentama Rajajääkäripataljoona 5 vastasi korpialueesta Paatenen suunnalla ja kävi vuonna 1943 kovia talvitaisteluja Maaselän kannaksen sivustalla. Kesällä pataljoona osallistui viivytystaisteluihin Porajärven ja Ilomantsin suunnassa. Rajajääkäripataljoona 6 puolestaan toimi koko jatkosodan ajan suojaamistehtävissä Rukajärven suunnalla ja osallistui muun muassa talvella 1942 Osasto Majewskin retkeen Muurmannin radalle. Pataljoonan komentajana toimi majuri Matti Murole. [212]

TOISTUVIA JÄRJESTELYJÄ

VÄLIRAUHAN solmimisen jälkeen 19. syyskuuta 1944 siirrettiin kenttäarmeijan joukot vuoden 1940 rajan taakse. Rajanvartiointi aloitettiin aluksi myös näillä joukoilla. Pohjois-Karjalan alueella rajanvartioinnista vastasi Pielisjärven alueella Rajajääkäripataljoona 6, Ilomantsin, Tuupovaaran, Värtsilän ja Tohmajärven alueella everstiluutnantti Nikoskelaisen komentama Rajajääkäripataljoona 3 sekä Kiteen alueella Rajajääkäripataljoona 2.

Joukkojen kotiuttamisen käynnistyttyä antoi päämaja 9. marraskuuta käskyn, jossa määrättiin rajanvartiointivastuu luovutettavaksi rajavartiostoille 1. joulukuuta 1944 mennessä. Rajavartiostojen esikunta määräsi 15. marraskuuta perustettavaksi Pohjois-Karjalan alueen itä-

Suomalaiset joukot saapuvat valtakunnan rajalle Pielisjärven Kivipurolla syyskuussa 1944. SA-kuva.

Talikkajärven vartioasema toimi autoilija V. Laatikaiselta vuokratussa talossa Korpiselkään johtaneen tien varressa syksystä 1944 seuraavan vuoden kevääseen. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAVARTIOASEMAT RAJAVARTIOSTO 3:SSA/RAJAVARTIOSTO 2:SSA/RAJAJÄÄKÄRIPATALJOONA 2:SSA 1945–1947

1. KOMPPANIA (Tohmajärvi)
Haapavaara
Valkeavaara
Satulavaara (yhdistettiin 1945 Lahdenkylän vartioasemaan)
Välivaara
Musko (lakkautettiin 1945 ja toimintaa jatkoi Vepsänvaaran vartioasema)
Värtsilä (Ratavartio)
Kaurila (keskusvartio)
Kaustajärvi
Saarivaara

2. KOMPPANIA (Ilomantsi)
Luutalahti (lakkautettiin 1945)
Onnenvirta (lakkautettiin 1945)
Öllölä (puhelinvartio, lakkautettiin 1945)
Talikkajärvi (lakkautettiin 1945)
Ruhovaara (lakkautettiin 1945)
Syrjälampi (lakkautettiin 1945)
Mutalahti
Nehvonniemi
Möhkö
Aijenvaara
Korentovaara (yhdistettiin Niemijärven kanssa Ilajan vartioasemaksi 1945)
Niemijärvi (yhdistettiin Korentovaaran kanssa Ilajan vartioasemaksi 1945)
Hattuvaara
Polvikoski (lakkautettiin kesäkuussa 1945)
Naarva (yhdistettiin Laukkuvaaran kanssa Kivivaaran vartioasemaksi 1945)
Laukkuvaara (yhdistettiin Naarvan kanssa Kivivaaran vartioasemaksi 1945)

3. KOMPPANIA (Lieksa)
Nurmijärvi
Kivipuro
Valamajärvi
Koivujoki
Matovaara (lakkautettiin 1945)
Hatunkylä
Inari
Uramo
Näätävaara (lakkautettiin 1945)
Ruunaa (pääsijoituspaikan alainen)

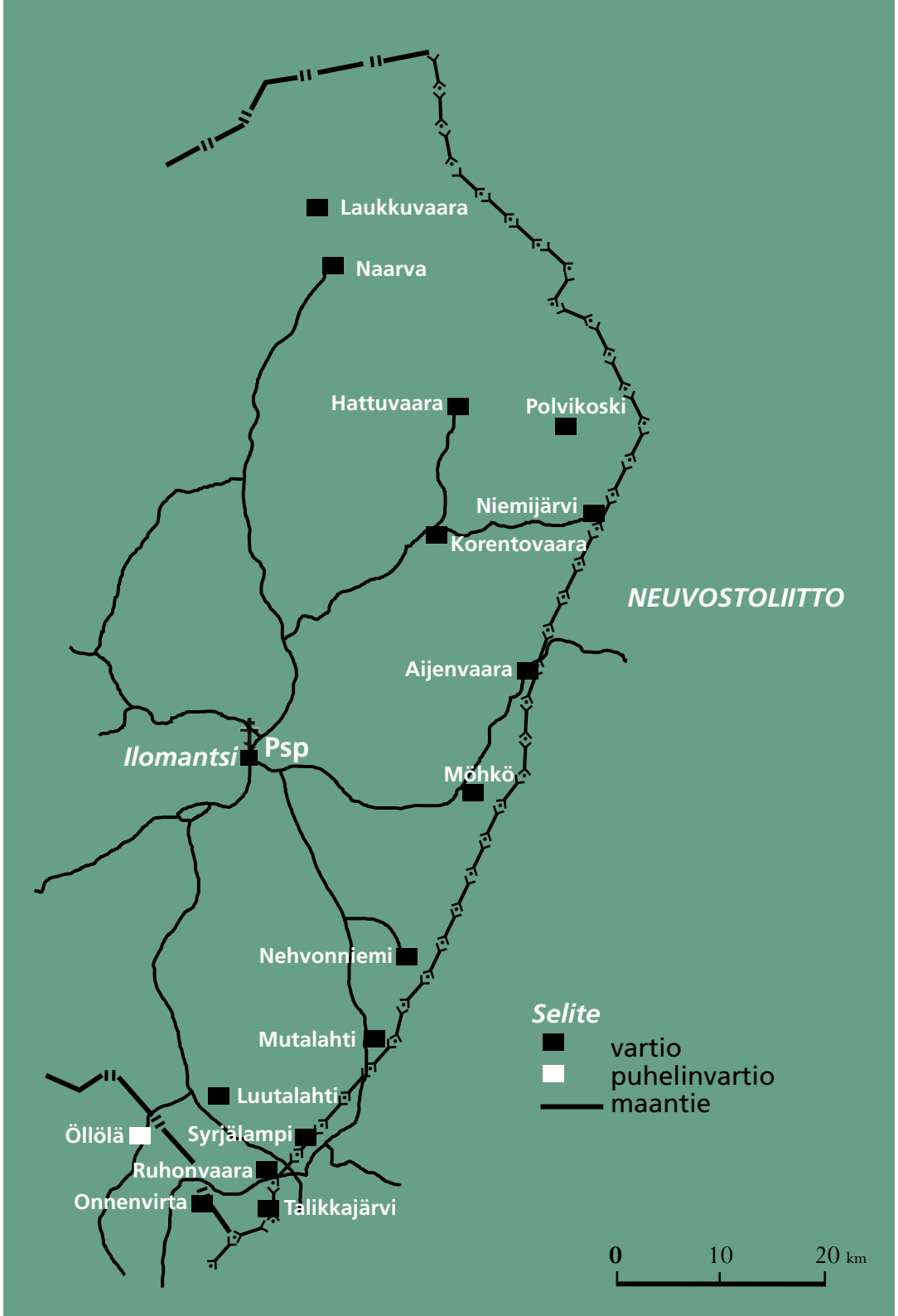

Rajavartiosto 3:n Ilomantsin komppanian (2./R 3) vartioasemat vuonna 1945.

rajalle Rajavartiosto 3:n (R 3), jonka tuli vastata rajanvartioinnista Kuopion ja Oulun läänien rajan ja Pyhäjärven välisellä alueella. R 3 otti rajanvartiointivastuun II armeijakunnalta 26. marraskuuta 1944. Komentajaksi määrättiin majuri Yrjö (Y. E.) Saarelainen. R 3 ryhmitettiin seuraavasti:

> ESIKUNTA (E/R 3) Onttolassa
> 1. komppania (1./R 3) Kiteen, Tohmajärven, Värtsilän ja Tuupovaaran pitäjien alueella. Yhteensä 21 vartioasemaa.
> 2. komppania (2./R 3) Tuupovaaran ja Ilomantsin pitäjien alueella. Yhteensä 12 vartioasemaa.
> 3. komppania (3./R 3) Pielisjärven pitäjän alueella. Yhteensä 10 vartioasemaa.

Vartioasemien määrä osoittautui pian liian suureksi ja jo kesäkuussa 1945 lakkautettiin 19 vartioasemaa. Samalla Rajavartiosto 3 muuttui Rajavartiosto 2:ksi (R 2). Vielä vuonna 1946 muutettiin Rajavartiosto 2:n nimi Rajajääkäripataljoona 2:ksi. Vuoden 1945 lopussa rajavartioston määrävahvuus oli 16 upseeria, 6 sotilasvirkamiestä, 104 kanta-aliupseeria, 247 rajajääkäriä, 116 asevelvollista ja 2 naista. Tammikuussa 1946 rajavartioston komentajaksi vaihtui everstiluutnantti Viljo Kivikko, joka siirtyi saman vuoden marraskuussa Rajavartiosto 1:n komentajan viransijaiseksi. Rajajääkäripataljoona 2:n komentajan tehtäviä hoitamaan määrättiin nyt Pielisjärven komppanian päällikkö majuri Mauri Virmakoski. [213]

Vuonna 1945 käynnistettiin rakennustoiminta vartioasemarakennusten uudistamiseksi ja parantamiseksi. Määrärahojen puutteen vuoksi osa vartioasemista joutui tyytymään aluksi tilapäisratkaisuihin. Saman vuoden aikana rakennettiin vartioasemarakennukset hirsistä vain Valamajärvelle ja Kivipurolle. Sen sijaan parakkirakennukseen jouduttiin turvautumaan Ruunaan, Hattuvaaran, Kivivaaran, Kiitsanjärven, Leminahon, Ilajan ja Valkeavaaran vartioasemilla. Parakit pystytettiin omalla työvoimalla. Tohmajärven komppanian pääsijoituspaikalle ostettiin Tohmajärven Kirkkoniemestä maa-alue, jolle rakennettiin omalla työvoimalla toimisto- ja majoitusparakit. [214]

> "Kivikko oli löytänyt kauniin niemen Kiitsanjärven rannalta ja hän sanoi, että siihen vartio perustetaan. Siihen perustettiin ja siinä oli niin kova aluskasvillisuus kun niemessä käveli, ei Kiitsanjärveä näkynyt. Siitä raivattiin ja ensimmäinen parakki valmistui kesällä 1945. Kun viimeinen kattolevy oli parakissa paikallaan, niin minä potkaisin sitä, että levy menisi paikalleen. Niin silloin koko parakki hajosi maan tasalle. Vääpeli Kempas sanoi minulle, että ala alusta tekemään uutta parakkia." [215]

Syrjäisimmillä vartioasemilla rajamiesten huoltoa ei voitu järjestää komppanian pääsijoituspaikoilta käsin. Tällainen oli esimerkiksi Ilomantsin Kivivaaran vartioasema, joka oli perustettu kesäkuussa 1945 yhdistämällä Naarvan ja Laukkuvaaran vartioasemat. [216]

> "Maito haettiin 4,5 kilometrin päästä joka toinen päivä. Muut ruokatarvikkeet käytiin repulla Naarvasta, jonne oli matkaa 11 km. Naapurin pellossa kasvatettiin perunaa ja pellavaa sekä juurikasveja. Asuntona oli huone ja keittiö." [217]

Koulutustoiminta käynnistettiin talvella 1945 ja saman vuoden maaliskuussa uusille rajajääkäreille järjestettiin rajamieskurssit Rajavartiostojen aliupseerikoulussa Onttolassa. Osa koulutettavista komennettiin Rajakouluun Immolaan, jossa myös varusmiesten koulutusta annettiin kurssimaisesti. Koulutus tapahtui vartioasemilla. Komppanioiden harjoituspäivät pidettiin puolestaan pääsijoituspaikoilla. Esimerkiksi Kiteellä koulutusta järjestettiin myös keskusvartioasemalla, joka sijaitsi Kiteen kirkonkylän osuusliikkeen rakennuksessa. [218]

RAJAPALVELU VAKIINTUU

VUONNA 1945 sovittiin Neuvostoliiton rajaviranomaisten kanssa yhteydenottopaikoista ja -merkeistä. Vuoden aikana kirjattiin kaikkiaan 79 yhteydenottoa. Heinäkuusta 1945 alkaen Niiralan ratavartion työmäärää lisäsi Suomesta Neuvostoliittoon käynnistynyt sotakorvausliikenne rautateitse. Vaunut tarkastettiin tarkoin ennen rajanylitystä Niiralan asemalla. Ennen liikenteen alkamista järjestet-

Suomen ja Neuvostoliiton rajapaalut III/20. Kuvattu kesällä 1941. SA-kuva.

tiin lennätinyhteys Tohmajärveltä Neuvostoliiton puoleiseen Värtsilään. [219]

Heinäkuussa 1946 suoritettiin raja-aukon raivaus. Raja-aukko olikin osittain epäselvä, esimerkiksi Ilomantsin Hattuvaaran alueella, sillä raja-alueella oli useita aukkoja eikä kukaan tiennyt tarkasti, missä raja kulki. Varsinaisen raivaustyön suorittivat puolustuslaitoksesta komennetut kaksi komennuskuntaa. Sen jälkeen molempien maiden viranomaiset suorittivat katselmuksen, jonka perusteella puuttuvien rajamerkkien tilalle voitiin asettaa uudet tai korjata vielä käyttökelpoiset rajamerkit. [220]

Raja-alueelle oli kesän 1944 aikana asetettu runsaita miinoituksia, joiden purkaminen ja raivaaminen kestivät yli vuoden. Jotta olisi vältytty samankaltaisilta siviilihenkilöiden aiheuttamilta rajaloukkauksilta kuin talvisodan jälkeen, rakennettiin 500–1000 metrin päähän rajasta piikkilanka-aita. Alueella siviilihenkilöiltä oli liikkuminen kielletty, joka myös ilmoitettiin kieltotauluilla. Talvella 1946 Ilomantsin komppanian miehet asettivat Korpijärvellä kieltotauluja erehdyksessä osittain rajanaapurin puolelle, josta neuvostoliittolaiset rajaviranomaiset tuohtuivat. Myös rajapartiot välttivät kulkemista piikkilanka-aidan sisällä rajan puolella. Osaltaan siihen oli syynä se, ettei haluttu venäläisten näkevän omien partioiden liikkumista. Varsinaisella raja-aukolla ryhdyttiin myös rakentamaan varsinaista raja-aitaa osittain kasvaviin puihin raja-aukon reunassa. [221]

Keväällä 1945 kielletty alue lakkautettiin ja alueelle voitiin päästää siviiliasukkaita. Huhtikuussa 1945 sisäasiainministeriö antoi uudet määräykset rajan läheisyydessä liikkumisesta ja oleskelusta. Tällöin muodostettiin enintään kolmen kilometrin levyinen vyöhyke, jota kutsuttiin rajavyöhykkeeksi. Vyöhykkeellä liikkumiseen ja oleskeluun tarvittiin poliisiviranomaisten lupa. Rajaviranomaiset saivat tehtäväkseen valvoa, että määräyksiä noudatettiin. Rajavyöhykkeelle luvan saaneita opastettiin tarkoin siitä, etteivät nämä syyllistyneet rajaloukkauksiin. Ohjeissa kiellettiin kaikenlainen yhteydenpito venäläisten kanssa, liikkuminen rajan välittömässä läheisyydessä, ampuma-aseiden ja räjähdysaineiden käyttö kolme kilometriä ja valokuvaus kilometriä lähempänä rajaa sekä valojen käyttö pimeänä aikana rajan läheisyydessä. Kaikenlainen rakennustoiminta, maanviljelystyöt sekä metsänhakkuut olivat myös rajavyöhykkeellä luvanvaraisia. [222]

Rajamiesten tehtävänä oli valvoa, että siviilit noudattivat kaikkia määräyksiä. Rikkomuksia kuitenkin tapahtui aluksi runsaasti. Esimerkiksi vuoden 1945 aikana Rajavartiosto 3:n alueella pidätettiin 174 henkilöä puuttuvan liikkumisluvan vuoksi. Neuvostoliittolaisten rajaviranomaisten kanssa selvitettiin myös jatkuvasti erilaisia luvattomia rajanylitystapauksia. Rajaseudulla paikalliset asukkaat kaipasivat rajan taakse jääneitä entisiä maitaan ja pyrkivät kulkemaan luvattomasti niitä katsomaan. Näitä tapauksia oli etenkin Värtsilän ja Ilomantsin Nehvonniemen alueilla. Liikkumista estäneisiin rajamiehiin suhtauduttiin tämän vuoksi yleensä vihamielisesti. Rajavartiostoissa tiedettiin, että Neuvostoliiton puolella kiinnijääneitä suomalaisia pyrittiin värväämään heidän tiedottajikseen. [223]

Siviileistä oli harmia myös muulla tavoin:

> "Puhelinlinjat olivat kenttätapsista, jotka oli jatkuvasti epäkunnossa. Kun oli pula-aika, niin siviilit evakuoivat tapsia sahanjänteeksi." [224]

Vuosina 1945 ja 1946 rajatapahtumia aiheuttivat ennen muuta karkuteille lähteneet ja rajan yli kulkeneet kotieläimet, mutta myös Suomen puolelta Neuvostoliittoon liikkuneet siviilit. Rajavartioston tietoon tuli 16 suomalaista henkilöä, jotka olivat ylittäneet rajan luvattomasti ja jotka neuvostoviranomaiset palauttivat takaisin Suomeen. Erikoisin tapaus näistä tapahtui toukokuussa 1946, kun värtsiläläinen asemamies ajoi voimakkaasti päihtyneenä resiinalla Neuvostoliiton puolelle. Aiemmin samana vuonna olivat neuvostoliittolaiset rajaviranomaiset Värtsilässä nostaneet suuren metelin siitä, kun he olivat löytäneet Suomesta tulleesta junanvaunusta pilapiirroksia Josef Stalinista ja vaativat suomalaisia tutkimaan asian. Rajavartiosto siirsi tutkinnan valtiolliselle poliisille. [225]

Pohjois-Karjalan rajaosuudella otettiin kiinni myös kuusi Neuvostoliitosta tullutta loikkaria. Elokuussa 1945 pidätettiin Hattuvaaran

vartioaseman toimesta kaksi venäläistä opettajaa, Juho Pimenoff ja Mikko Felikstoff. Saman vuoden heinäkuussa unkarilainen Istvan Toth saatiin kiinni Kesälahdella ja syyskuussa Leminahossa pidätettiin konepistoolilla aseistautunut Liettuan kansalainen Kazimir Frejeras. Kaikki pidätetyt luovutettiin takaisin Neuvostoliittoon. [226]

Elokuussa 1946 Ilomantsissa ylitti rajan kaksi suomalaissyntyistä miestä, Valle Kallio ja Oskari Pukonen. Molemmat olivat palvelleet puna-armeijassa. Heidät oli palautettu valvontakomission määräyksestä Neuvostoliittoon edellisen vuoden joulukuussa, mutta siellä käydyssä oikeudenkäynnissä vapautettu. Koska molempien omaiset asuivat edelleen Suomessa, päättivät miehet pyrkiä maahan metsien kautta. Suomessa miehet kuulustellut Valtiollinen poliisi (Valpo) luovutti heidät Neuvostoliittoon, jossa heidät sen jälkeen tuomittiin 10 vuodeksi pakkotyöhön. [227]

Samaan aikaan paljastui, että venäläiset olivat onnistuneet värväämään tiedottajikseen eli käytännössä vakoilijoiksi myös rajavartioston henkilökuntaa. Elokuussa 1946 Tohmajärven komppaniassa palvellut rajajääkäri Kalle Vimberg oli mennyt Kantosyrjän kylässä asuneen Onni Pyykön kanssa rajan yli, jossa neuvostoliittolaiset olivat tarjonneet miehille vodkaa, leipää ja makkaraa. Vimberg ja Pyykkö paljastivat samalla neuvostoliittolaisille tietoja Suomen puolen rajavartioinnista. Tämän jälkeen Vimberg kävi rajan takana vielä pari kertaa ja pyysi toista rajajääkäriä, Viljam Tiilikaista, keräämään mielialatietoja rajavartiostosta. Tiilikainen toimitti lisäksi tietoja neuvostoliittolaisille Joensuuhun. [228]

Syyskuussa Vimberg jäi kiinni paluumatkallaan Neuvostoliitosta rajamerkkien III/31 ja III/32 välillä. Kun Vimbergiä kuulusteltiin komppaniassa, paljasti hän kaiken omasta ja Tiilikaisen vakoilutoiminnasta. Kun Vimberg ja Tiilikainen luovutettiin Valpon Joensuun alaosastolle, muuttuivat heidän tarinansa täysin. Sisäasiainministeriö määräsi, ettei miehiä saanut syyttää oikeudessa mistään. Tapauksesta laadittiin väärennetyt pöytäkirjat ja ainoa rangaistus, joka rajajääkäreille voitiin antaa, oli erottaminen palveluksesta. [229] Asian saama käänne aiheutti tuohtumusta muun muassa rajavartioston komentajassa eversti Kivikossa:

> "Rajan varressa oli väijytys ja siihen hyppäsi piikkilanka-aidan ylitse toiselta puolen mies, joka oli päivävapaalla oleva rajajääkäri. Hän oli ollut saamassa koulutusta Neuvostoliiton puolella. Tällä miehellä oli vaaleankeltaiselle paperille kirjoitettu lyijykynällä tunnussana. Tunnussana oli lintu ja tällä pääset seuraavalla kerralla rajan yli. Tämä mies tunnusti kuulustelussa kaiken. Ja on toiminut niin ja niin kauan. Sen jälkeen tämä mies tuotiin Joensuuhun Leinon Valpon miehelle kuulusteltavaksi. Muutaman päivän perästä tuli pöytäkirja Onttolaan ja mies on kertonut olleensa puolukassa ja eksyneensä, eikä hän ole mikään vakooja. Minä kysyin pöytäkirjan tuojalta, miksi olette tehneet väärän pöytäkirjan. Eihän tämä ole totta, mitä mies on kertonut. Hän väitti, että eihän voi tehdä muunlaista pöytäkirjaa, koska ollaan ystävällisissä väleissä Neuvostoliittoon." [230]

Vimbergin ja Tiilikaisen vapauttaminen vastuusta aiheutti myös rajavartioston alemmassa portaassa mielipahaa. Esimerkiksi Tohmajärven komppaniassa tapaus heijastui rajamiesten mielialoihin ja kuriin negatiivisesti. Osaltaan heikkoon kuriin oli syynä rajavartiostojen kroonINEN henkilöstöpula, ja rajajääkäreiksi oli jouduttu ottamaan lähes kaikki halukkaat. Joukkoon päätyi tällöin heikkoa ainesta, joista eräs esimerkki Vimberg juuri oli. [231]

Kun Valtiollinen poliisi joutui kansandemokraattien ja kommunistien käsiin, ujutettiin tarkkailu myös rajavartiostoihin. Rajamiehiksi hakeutui outoja henkilöitä, joiden taustasta voitiin päätellä, etteivät he tulleet rajalle töihin tositarkoituksella. Myös vuonna 1946 käydyn rajankäynnin aikana Helsingistä solutettiin tulkiksi epäilyttäviä henkilöitä, joiden arveltiin olevan Valtiollisen poliisin tai valvontakomission lähettämiä urkkijoita. Valvontakomissio teki tarkastuksen Rajavartiosto 3:een tammikuussa ja kesäkuussa 1945. [232]

> "Minunkin vartiossa oli yksi Valpon mies. Oli vuoden päivät ja lähtiessä sanoi minulle, että olit niin hyvä esimies, että en raportoi sinusta ja samalla näytti Valpon korttinsa." [233]

RAJAVARTIOSTO JA RAJAMIES

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON MUODOSTAMINEN

OLOJEN vakiinnuttua havaittiin, etteivät Rajavartiolaitoksen sodan jälkeiset järjestelyt olleet enää toimivia. Rykmenttijärjestelmä väliportaineen sitoi liikaa henkilöstöä rajapalveluksen kustannuksella. Rajavartiostojen esikunta laati käytännöllisemmän ja kustannuksiltaan edullisemman organisaation, jossa päädyttiin ennen sotavuosia käytössä olleeseen ja hyväksi havaittuun rajavartiostojärjestelmään, jossa esikunnalle alistetut rajavartiostot toimivat itsenäisinä. Eduskunta hyväksyi Rajavartiolaitoksen uudelleen järjestelyn, joka vahvistettiin 30. kesäkuuta 1947 annetulla asetuksella. [234]

Maarajoilla toimineet viisi rajajääkäripataljoonaa hajotettiin 1. heinäkuuta 1947 ja niiden tilalle muodostettiin viisi rajavartiostoa. Rajajääkäripataljoona 2:sta tuli nyt Pohjois-Karjalan rajavartiosto, johon kuului Onttolassa sijainnut esikunta sekä kolme komppaniaa, joista 1. komppanian pääsijoituspaikka oli Tohmajärvellä, 2. komppanian Ilomantsissa ja 3. komppanian Lieksassa. [235] Komppanioiden nimet muutettiin vuonna 1965 rajajääkärikomppanioiksi ja vuonna 1983 rajakomppanioiksi. Pääsijoituspaikat puolestaan muutettiin vuonna 1964 komentopaikoiksi.

Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajaksi nimitettiin everstiluutnantti Viljo Kivikko, joka kuitenkin oli samaan aikaan komennettuna Kaakkois-Suomen rajavartioston komentajaksi. Komentajan viransijaiseksi määrättiin esikuntapäälliköksi nimitetty majuri Antti Seitamo. Komppanianpäällikön virkoihin määrättiin kapteeni Erkki Setälä (1./P-KR), kapteeni Aatto Mäkinen (2./P-KR) ja majuri Eino Puhakka (3./P-KR). Syyskuun 7. päivänä 1947 annetulla käskyllä majuri Seitamo määrättiin rajavartioston vakinaiseksi komentajaksi ja 3. komppanian päälliköksi määrättiin majuri Mauri Virmakoski. Rajavartioston esikuntaan kuului seitsemän toimistoa, jotka olivat komento-, koulutus-, raja- ja järjestely-, huolto-, majoitus-, taisteluväline- ja viestitoimistot. Vuonna 1954 toimistot järjesteltiin uudelleen komento-, koulutus- ja järjestely, viesti- ja huoltotoimistoiksi. [236]

VARTIOASEMIEN JÄRJESTELYT

RAJAVARTIOLAITOKSESSA oli sodan jälkeen otettu käyttöön keskusvartiojärjestelmä, jossa yksi rajavartioasema toimi samassa suunnassa olevien vartioasemien johtoportaina, koulutus- ja huoltopaikkoina. Järjestelmä havaittiin kankeaksi, ja vuonna 1949 Rajavartiostojen esikunta käski laatia uuden kokonaissuunnitelman, jossa vartioasemat tuli järjestää niiden toimintalaajuuden ja tarpeiden mukaan uudelleen. Perusvaatimus vartioasemien sijoittelussa oli, että rajapartioiden piti pystyä kulkemaan vartioasemien välin ilman yöpymisiä matkan varrella. [237]

Järjestelyjen jälkeen Pohjois-Karjalan rajavartiostossa lakkautettiin vuoden 1951 aikana Vepsävaaran vartioasema 1. komppanian ja Nurmijärven ja Uramon vartioasemat 3. komppanian toimintapiirissä. Vepsävaaran tilalle perustettiin vartioasema Muskoon ja keskusvartiona toimineen Uramon tilalle uusi vartioasema Kokkojärvelle. Vuonna 1953 lakkautettiin Hatunkylän vartioasema ja vuonna 1955 vielä Kiteen keskusvartioasema. Hatunvaaran vartioasema muutettiin uuteen sijoituspaikkaan ja sai nimen Välivaaran vartioasema 1957. [238]

Täysin uusina vartioasemina määrättiin vuonna 1951 perustettavaksi Närsäkkälän, Haapavaaran, Ruokojärven ja Särkkävaaran vartioasemat. Saarivaaran vartioasema, joka oli lakkautettu 1948, perustettiin uudelleen. Perustettavaksi määrätyistä vartioista Närsäkkälän vartioaseman toiminta käynnistettiin 1953 ja Haapavaaran vartioaseman

Majuri Antti Seitamo (1906–l975), Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja 1947–1961. SA-kuva.

1956. Närsäkkälä perustettiin Pohjois-Karjalan rajavartioston eteläisimmäksi vartioasemaksi valvomaan osaltaan myös vesiliikennettä Pyhäjärvellä ja Haapavaaran vartioasema otti rajavastuun Möhkön vartioaseman eteläpuolella. Vuonna 1955 perustettiin vielä Talikkajärven vartioasema vahventamaan paljon rajatapahtumia aiheuttanutta rajaosuutta Saaroistenniemen alueella. [239]

Särkkävaaran vartioasemarakennus valmistui 1963. P-KR:n kuva-arkisto.

Vuonna 1950 perustettiin Saarivaaran vartioasema Ryökkysen taloon, jossa sillä oli käytössään 3 x 3 metrin suuruinen kamari. Vartioasema pääsi muuttamaan uuteen vartioasemarakennukseen 1952. P-KR:n kuva-arkisto.

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON VARTIOASEMAT 1947

1. KOMPPANIA
(1./P-KR, pääsijoituspaikka Tohmajärvi)
Valkeavaara
Lahdenkylä (Satulavaara)
Kitee (keskusvartio)
Hatunvaara
Vepsävaara
Ratavartio
Sääperi
Kaustajärvi
Saarivaara

2. KOMPPANIA
(2./P-KR, pääsijoituspaikka Ilomantsi)
Kiitsanjärvi
Mutalahti
Nehvonniemi
Möhkö
Leminaho
Ilaja
Hattuvaara
Kivivaara

3. KOMPPANIA
(3./P-KR, pääsijoituspaikka Lieksa)
Hatunkylä (keskusvartio)
Inari
Uramo (keskusvartio)
Ruunaa
Nurmijärvi (keskusvartio)
Kivipuro
Valamajärvi

Mutalahden vartioaseman vuonna 1954 valmistunut vartioasemarakennus. P-KR:n kuva-arkisto.

Ruokojärven ja Särkkävaaran vartioasemat suunniteltiin perustettavaksi valvomaan rajaseudun suuria metsätyömaita, mutta niiden perustamista lykättiin. Vasta 1950-luvulla havaittiin, etteivät Inarin ja Kivipuron vartioasemat kyenneet valvomaan pitkien etäisyyksien takia kaikkia työmaita tehokkaasti. Niinpä vuosina 1962 ja 1963 perustettiin vanhaan kokonaissuunnitelmaan tukeutuen kaksi uutta rajavartioasemaa rajaseudun metsätyömaiden valvontaa varten. Ruokojärven vartioasema perustettiin Lieksan komppanian eteläisimmäksi vartioksi samannimisen järven rantaan lähelle Pielisjärven ja Ilomantsin kunnan rajaa ja Särkkävaaran vartioasema samannimiselle vaaralle Ruunaan ja Kivipuron vartioasemien välille. Ruokojärven ja Särkkävaaran vartioasemien perustaminen alkuperäiseen tarkoitukseensa osoittautui liian myöhäiseksi, sillä rajaseudulla hakkutyömaiden toiminta alkoi vähentyä jo 1960-luvulla. Ruokojärven vartioaseman perustamisen yhteydessä 1962 Ilomantsin ja Lieksan komppanioiden toimintapiirien rajaa siirrettiin noin viisi kilometriä etelään, jolloin osa uudesta rajaosuudesta tuli vasta perustetulle Ruokojärven vartioasemalle. [240]

Pohjois-Karjalan rajavartiosto oli käynnistänyt vilkkaan rakennustoiminnan heti sodan jälkeen vartiorakennusten rakentamiseksi. Osa vartioista toimi yksityisiltä vuokratuissa rakennuksissa ja osa tilapäisiksi rakennetuissa parakkirakennuksissa. Näiden tilalle valmistuivat vuoden 1947 aikana ensimmäiset omat rakennukset Kiteen, Kaustajärven, Leminahon, Hattuvaaran ja Ilajan vartioasemille. [241]

Rakennustoiminta Pohjois-Karjalan rajavartiostossa jatkui vilkkaana koko 1950-luvun, josta muodostui myös koko Rajavartiolaitoksen historiassa varsinainen rakennustoiminnan vuosikymmen, jolloin itärajalle saatiin luoduksi varsin kattava ja ajanmukainen vartioasemarakennuskanta. Valtion niukkojen määrärahojen vuoksi rakennustöitä jouduttiin tekemään paljon omalla työvoimalla sekä varusmiesten avustuksella. Osaltaan apuna oli myös vuonna 1955 hyväksytty laki, jonka mukaan rakennustöitä voitiin teetättää työllisyysvaroin. Rakennustyön laatu ei kuitenkaan ollut aina hyvä, sillä esimerkiksi Pohjois-Karjalan rajavartiostossa huomattiin jo varsin pian, että uudet vartioasemarakennukset olivat varsin kehnosti rakennettuja. [242]

Vartioasemien rakentamisvaiheessa esiintyi myös hankaluuksia. Näin tapahtui etenkin Mutalahden uutta vartioasemaa rakennettaessa vuonna 1954. Vartioasemarakennus rakennettiin Enso-Gutzeitilta vuokratulle tontille, mutta jo rakennusoikeutta sille haettaessa esiintyi vaikeuksia. Kun uudelle tontille oltiin rakentamassa tietä, syntyi myös siitä riita. Paikka havaittiin lopulta huonosti valituksi, sillä suoperäinen maasto aiheutti rakennusvirheitä, eikä lähialueelta saanut juomavettä mistään. [243]

Veden saanti tai sen laatu oli ongelmana myös muualla. Tohmajärvellä ja Ilomantsissa komppanioiden pääsijoituspaikkojen kaivot olivat vähävetisiä. Heikoin vesitilanne oli Välivaaran vartioasemalla, jonka kaivovesi oli juomakelvotonta. Muskon vartioasema joutui hakemaan vetensä lähteestä yksityisen mailta, jonka rajakoira veti tonkassa puolen kilometrin päästä. 1960-luvulla vettä vartioasemille ryhdyttiin tuomaan tankkiautoissa. [244]

Vartioasemien rakennustöissä käytettiin apuna varusmiehiä. Esimerkiksi Saarivaaran vartioaseman rakennustöihin komennettiin vuonna 1951 apumiehiksi 10 varusmiestä, jotka jouduttiin majoittamaan yksityistalossa sijainneen vartioaseman yhteyteen. Koska vartioasemalla oli talossa käytössään vain yksi kamari, joutui osa varusmiehistä

majoittumaan samaan tupaan talonväen kanssa. Ruoan miehet valmistivat samalla hellalla kuin talonväki. [245]

Uusia vartioasemarakennuksia kaivattiin paikoin kipeästi, sillä tilapäiset rakennukset saattoivat olla paitsi ahtaita, myös jo erittäin huonokuntoisia. Esimerkiksi Satulavaaran Säyneenkylässä sijainneessa parakkivartioasemalla saattoi talvisin olla niin kylmä, että vesi jäätyi yön aikana. Olosuhteet olivat muutoinkin huonot, sillä vartiolla ei ollut omaa emäntää ja lähin kauppa sijaitsi kaukana. Vartioaseman partiot poikkesivatkin mielellään aina sellaiseen taloon, josta tuli leivän tuoksu. Vartioasema pääsi ajanmukaisiin tiloihin vasta 1956, kun sille valmistui uusi vartiorakennus Kangasjärven rantaan. [246] Heikkokuntoisissa parakkivartioissa oli usein myös muita "asukkaita". Esimerkiksi Valkeavaaran vanhassa parakissa rajamiehiä kiusasivat lutikat, vaikka miehistötuvassa nukuttiin rautasängyissä:

> "Lutikkoo oli niin paljon, jotka yöllä laipiosta alkoivat pudottautua niskaan kuin laskuvarjojääkärit." [247]

Rakennustoiminta ulotettiin täydellä teholla myös komppanioiden pääsijoituspaikoille. Ensimmäisen komppanian pääsijoituspaikalle Tohmajärvellä rakennettiin vuosina 1954 ja 1955 parakkirakennusten tilalle kolmikerroksinen kasarmirakennus ja kaksikerroksinen asuinrakennus. Vuoteen 1960 mennessä valmistuivat vielä huoltorakennus, ampumarata sekä vesi- ja viemäriverkosto. Ilomantsissa toisen komppanian pääsijoituspaikalla valmistuivat vuonna 1956 uusi kasarmirakennus ja uusi asuinrakennus. Rakennusten vihkiäisjuhlaa vietettiin syyskuussa 1957. Vuonna 1959 valmistui vielä toinen asuintalo. Pääsijoituspaikan vanhat rakennukset huutokaupattiin ja purettiin. Kolmannen komppanian pääsijoituspaikalla Lieksassa sijainneet parakkirakennukset myytiin huutokaupalla 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa. Yksi rakennus, niin sanottu sotilaskotiparakki, siirrettiin Onttolaan. Tilalle valmistui vuonna 1960 kaksi asuinrakennusta, lämpökeskus ja sauna. [248]

1950-luvun lopussa paloivat salaman sytyttämänä uudet Närsäkkälän ja Talikkajärven vartioasemarakennukset. Närsäkkälässä vartioasema majoittui heinäkuussa 1957 sattuneen tulipalon jälkeen tilapäisesti ensin telttaan, josta se muutti palaneen vartiorakennuksen kellariin. Keittiöksi otettiin kuivaushuone ja vartiopäällikkö asettui asumaan saunaan. Kalustovarasto oli vartioaseman miehistöhuoneena ja toimistona. Kun uuden vartiorakennuksen rakennustyöt käynnistettiin palaneen vartioaseman paikalla, jouduttiin vartioasema jälleen siirtämään, nyt läheiseen yksityistaloon siihen asti, kunnes uusi vartiorakennus valmistui. [249]

Rajavartioston rakennusohjelma saatiin toteutettua kun Särkkävaaran vartioasemarakennus valmistui 1963. Onttolassa sen sijaan kantahenkilökunnan asuntotilanne ei vielä tuolloin ollut täysin tyydyttävä, sillä moni joutui asumaan varuskunta-alueen ulkopuolella. Tilanne korjautui vuoden 1964 joulukuussa, kun uusi asuinrakennus valmistui. [250]

Ensimmäisen komppanian komentopaikka Tohmajärvellä vuosipäivänä 21.3.1959. P-KR:n kuva-arkisto.

Kaustajärven vartioasemalla suoritettiin peruskorjaus vuonna 1962, jolloin rakennettiin uusi vartioasemarakennus ja vanha muutettiin perheasunnoiksi. Kuvassa uusi vartioasemarakennus. P-KR:n kuva-arkisto.

Uusien vartioasemarakennusten valmistumisen jälkeen ryhdyttiin vanhoja vartioasemarakennuksia korjaamaan ja muuttamaan ne asuinkäyttöön. Aluksi ne oli tarkoitettu vain poikamiehille, mutta perheellisten rajajääkärien määrän lisääntyminen pakotti korjaustoiminnassa huomioimaan myös perheasuntojen rakentamisen. Ensimmäinen rajavartioston perheasunto vartioasemaportaassa otettiin käyttöön jo 1951, kun Uramon kenttävartio lakkautettiin ja entinen vartioasemarakennus muutettiin perheasunnoksi. Rakennus oli rajavartiostolla vuoteen 1960, jolloin se luovutettiin Metsähallitukselle. Poikkeuksen muodosti vuonna 1957 valmistunut Välivaaran uusi vartioasemarakennus, johon rakennettiin kolme perheasuntoa. Kun Sääperin ja Nehvonniemen vartioasemat lakkautettiin vuonna 1968, muutettiin ne asuntovartioiksi. [251]

Kun Kokkojärven vartioasema sai uuden vartiorakennuksen 1956, tehtiin vanhasta vartiorakennuksesta asuntoja. Vuonna 1962 ensimmäistä kertaa rajavartioasemalle vierailulle saapunut toimittaja antoi Kokkojärven vartioasemarakennuksesta viihtyisän kuvan:

> "Saavumme Kokkojärven vartioon. Minulle oli puhuttu kämpästä. Mutta tämähän ei ole mikään kämppä – komea talohan tämä. Vartiotalon alakerrassa on majoitushuoneita, olohuone, tilava keittiö kaasuliesineen, päivystyshuone ja runsaasti muitakin tiloja. Ylä-kerrassa on vierashuone sekä majoitushuoneita. Täällä sisällä ei ole erämaasta tietoakaan. Transistoriradio soittelee kevyttä iskelmää ja emännän keittämä kahvi tuoksuu houkuttelevana eteiseen saakka." [252]

Perheellisten rajamiesten asuntokysymys nousi esille 1960-luvun puolivälissä niillä alueilla, joissa vartioasema sijaitsi lähellä asutuskeskuksia, sillä näillä alueilla rajamiesten avioliitot paikkakuntalaisten kanssa olivat jo yleisiä. Sen sijaan Lieksan rajajääkärikomppanian alueella, jossa vartioasemat olivat enimmäkseen erämaa-alueella, ei samaa asunto-ongelmaa vielä ollut. 1970-luvun alkuun mennessä olivat erilliset asuntorakennukset rakennettu tai korjattu jo lähes kaikkien vartioasemien yhteyteen. Ainoastaan Värtsilän, Valkeavaaran ja Kivipuron vartioasemilta sellainen puuttui. [253]

Rajavartioasemat olivat vielä 1950-luvulle saakka puulämmitteisiä ja valaistus hoidettiin kaasu- tai öljylampuin. Vuonna 1949 Kivivaaran vartioasemalle hankittiin sähköntuotantoa varten tuulilataaja, mutta laite osoittautui heikoksi ja oli jatkuvasti rikki. Vähitellen vartioasemille ryhdyttiin hankkimaan omia sähkövoimaloita eli aggregaatteja ja ensimmäinen sähkövalot saanut vartioasema oli Hattuvaara vuonna 1955. [254]

Vuonna 1964 rajavartiostossa oli vielä yhdeksän vartioasemaa, joissa ei ollut sähkövirtaa. Näistä kuudessa (Kivivaara, Inari, Kokkojärvi, Ruunaa, Kivipuro ja Valamajärvi) oli kaasuvalo, kolmessa (Saarivaara, Kiitsanjärvi ja Mutalahti) öljyvalaistus. Kaksi vuotta myöhemmin ilman sähkövaloa oli viisi ja vuonna 1969 vielä kolme vartioasemaa. [255]

Miesvahvuudeltaan suurin Pohjois-Karjalan rajavartioston vartioasemista oli Ratavartio. Vuonna 1963 vartion määrävahvuus oli 18 miestä. Kivipuron ja Ruunaan vartioasemien vahvuus oli 10 miestä ja kaikkien muiden vartioiden kuudesta yhdeksään miestä. Pienin miesvahvuus oli Leminahon vartioasemalla, jossa oli vain kuusi miestä. [256]

Ratavartiolla oli normaalien vartioaseman tehtävien lisäksi tehtävänä valvoa rautatieliikennettä Niiralassa, jossa vartiossa oli jat-

Ratavartion puomivartiorakennus, joka valmistui 1948. Junantarkastustorni on vuodelta 1964. P-KR:n kuva-arkisto.

Ratavartiolle vuonna 1948 valmistunut oma vartioasemarakennus, jossa se toimi vuoteen 1957 saakka. Rakennus saneerattiin sen jälkeen vartioaseman henkilöstön perheasunnoiksi. P-KR:n kuva-arkisto.

kuva puomivartiointi. Junaliikenne oli 1960-luvulle saakka hyvin harvaa, sillä rajan ylitti vuorokauden aikana vain kaksi tai kolme tavarajunaa. Esimerkiksi vuonna 1966 Neuvostoliitosta tuotiin Niiralan kautta runsaat 1000 vaunukuormaa haketta, vuorisuolaa, kyllästysaineita sekä koneita. Neuvostoliiton suuntaan sen sijaan kulki kolminkertainen määrä junanvaunuja, jotka käsittivät pääosiltaan erilaisia paperituotteita, pahvia ja kartonkia sekä maitopulveria. Vuonna 1963 Niiralaan valmistui uusi asemarakennus, johon tuli tilat myös tullille.

Niiralassa rajavartiosto, tulli ja valtion rautatiet tekivät yhteistyötä ja sekä tulli että rajavartiosto suorittivat rajalla molemmat junavaunujen tarkastuksen. Lopullisen tarkastuksen teki rajamies rautatien yli rakennetulta terässillalta. [257]

Kun Pohjois-Karjalan rajavartiostoon oli perustettu viimeiset vartioasemat 1960-luvun alkupuolella, oli vartioitavaa rajaosuutta teoreettisesti tarkasteltuna yhtä rajamiestä kohden suhteessa eniten poh-

Rajajääkäripataljoona 4:n veteraanit tutustuivat Värtsilän rajavartioaseman toimintaan asevelijuhliensa yhteydessä kesäkuussa 1978. P-KR:n kuva-arkisto.

joisemmissa vartioissa, eniten Särkkävaarassa 10,7 kilometriä. Yli 10 kilometriä rajaosuutta miestä kohden oli myös Ilajan ja Ruokojärven vartioasemilla. Sen sijaan Mutalahden, Sääperin ja Talikkajärven vartioasemilla vartioitavaa rajaosuutta oli jokaisella alle kaksi kilometriä miestä kohden. [258]

Vartioasemat olivat jo 1960-luvulle tultaessa saavuttaneet tietynlaisen maineen, eikä jokaisella vartioasemalla ollut samanlaista vetovoimaa rajamiesten keskuudessa. Suosituimpia olivat eteläiset Tohmajärven komppanian alueella olevat vartioasemat. Tällainen oli esimerkiksi Pyhäjärven rannalla sijainnut Närsäkkälän vartioasema. Sen sijaan vähemmän suosittuja olivat Ilomantsin ja Lieksan komppanioiden syrjäiset vartioasemat. Näillä vartioilla henkilöstö vaihtui usein, sillä rajamiehet anoivat hanakasti siirtoja lähemmäs maalikyliä. Tämä oli myös esimiesten tiedossa ja joskus siirtoa syrjäiselle vartioasemille saatettiin käyttää rangaistuskeinonakin. [259]

HUOLLON JÄRJESTELYT

SOTIEN jälkeen Pohjois-Karjalan rajavartioston varustilanne oli heikko, sillä varusvarastoissa olevista varusteista valtaosa oli vanhoja ja heikkokuntoisia. Saadut uudet varusteet olivat valmistettu villakankaasta, jotka kutistuivat pesussa ja joutuivat sitten ennen pitkää käyttökelvottomiksi. Vasta 1950-luvun aikana varustilanne parantui ja vaatetuksen kirjavuuskin poistui vähitellen. [260]

Sodan jälkeen rajajääkäreillä oli valtion lainaamat varusteet, jotka syksyisin piti esittää vartiopäällikölle varustarkastusta varten. Eräällä Ilomantsin vartioasemalla palveli rajamies, joka asui pienessä mökissä vartioasemaa vastapäätä. Rajamiehellä oli myös yksi lehmä, josta herui pieni määrä maitoa perheen lapsille, joita oli siunaantunut peräti yhdeksän:

> "Vartiopäällikkö havaitsi, että tarkastettavaksi määrätyistä varusteista puuttui tiettyjä varusesineitä. Aiheesta kehkeytyi rajamiehen kanssa seuraava keskustelu:
>
> - Missä on palvelusvyö?
> - Se on lehmän kytkyen kaulapantana.
> - Entäs päällystakki?
> - Se on lehmän selän peittona, kun navetta on hataran puoleinen.
> - Entä missä ovat palvelusnahkasaappaat?
> - Ne ovat eukolla navettakenkinä.
> - Vaateharjakin puuttuu.
> - Sillä harjataan lehmää.
> - Sadetakkikin puuttuu.
> - Se on tarpeellisessa käytössä – kaljasaavin peittona.
>
> Arvata saattaa, että vartiopäällikkö suuttui uhaten rajamiestä putkalla, sakolla, vankeudella ja kuritushuoneella sotaoikeuden käsittelyssä. Aikanaan puuttuvat varusesineet löytyivät ja vartiopäällikkö voi merkitä päiväkirjaan rajamiehen osalta asian olevan kunnossa." [261]

Myös ruokatilanne oli aluksi heikko, mutta parani vähitellen:

> "Silloin käytettiin ns. puuronkastiketta, suolalihaa, josta kaikki paistit oli leikattu pois, niin että jäljellä oli oikeastaan vain luita. Maitoannos oli kaksi desilitraa. Kuivattu peruna muodosti pääasiallisimman perustan aterioille. Vasta 1950-luvun alussa alettiin päästä normaaleihin oloihin, kun joukko-osastot alkoivat saada oikeuksia paikallishankintoihin." [262]

Vartioasemia huollettiin sodan jälkeen pääsijoituspaikoilta hevosilla tai autoilla. Muonatilaus toimitettiin kerran kuukaudessa ja täydennettiin tarvittaessa muiden kuljetusten mukana. Helposti pilaantuvia tuotteita toimitettiin myös linja-autossa. Muonitusaliupseeri otti vastaan tilaukset vartioasemilta ja hoiti hankinnat Onttolasta tai kauppaliikkeistä. Maidon kukin vartioasema hankki paikallisesti jostakin lähitalosta ja sen maksusta huolehti komppania. Maidon hakeminen maitotalosta oli vartioaseman päivystäjän tehtävä. Varushuolto ja vaihto sekä pyykin kuljetus vartioasemille tehtiin myös kerran kuukaudessa. Pyykki pesetettiin keskitetysti komppanioiden pääsijoituspaikoilla.

Polttopuut vartioasemille hankittiin omatoimisesti valtionmetsistä. Vuonna 1959 otettiin käyttöön uusi käytäntö, jolloin rajavartiosto osti puut valmiina koivuhalkoina joko Vapolta tai Metsähallitukselta. [263]

Vartioasemilla oli myös omia puutarhoja, joiden tuotto hyödynnettiin vartioiden ruokahuollossa. Möhkön vartioasemalle sellaista ei kuitenkaan ollut perustettu osaltaan siksi, että vartioasema sijaitsi vielä 1950-luvun alkupuolella vuokratiloissa kauppias Lundin talossa. Kun rajavartiostojen päällikkö kenraaliluutnantti Albert Puroma oli tulossa tarkastusmatkalle Möhköön, joutui vartiopäällikkö rajavääpeli Heikki Tolonen keksimään hätävalheen ja päätyi esittelemään esimiehelleen talon omistajan puutarhaa:

> "Heikki tiesi, että nyt se kehno tulee tänne, eikä vartion puutarhasta ole tietoakaan. Kun Puroma tuli sinne se sanoi: `Katsotaanpa nyt se puutarha.´ Tolonen vei sen sitten kauppiaan puutarhaan. `Tämä on paras, mitä minä olen tavannut näitä vartioston puutarhoista.´ Heikin käsi vapisi, mutta ei se huomannut." [264]

1960-luvulla rajavartioston elintarvikkeet hankittiin suurimmaksi osaksi paikallishankinnoilla. Tällä tavoin varuskuntaan ja vartioasemille hankittiin muun muassa peruna, juurekset, maito, piimä, liha ja kala. Varikolta toimitettiin lähinnä niin sanotut siirtomaatavarat eli rusinat, riisit, mausteet ja erilaiset säilykkeet. Jokaisella vartioasemalla oli myös niin sanottu kiintiöhirvi, jonka sai kaataa syksyisin. Rajavartioston esikunnalle kiintiöhirvi annettiin Lieksan hoitoalueelta. [265]

Rajavartioston emännät yrittivät osaltaan muuttaa myös pohjoiskarjalaisten varusmiesten ruokatottumuksia. Esimerkiksi vuonna 1964 koko Rajavartiolaitoksessa ryhdyttiin tarjoamaan miehille tukeva aamupala.

> "Kun ollaan Pohjois-Karjalassa, niin ollaan erikoisasemassa moneen muuhun maamme alueeseen nähden. Hyvä ateria on täällä sellainen, joka käsittää mahdollisimman paljon lihaa, ja päivän pääateria syödään vasta illalla. Nelisen vuotta sitten ryhdyttiin Rajavartiolaitoksessa kokeilemaan varhaisaamiaista lähtökohtana se, että heti aamulla on saatava kolmasosa päivän kaloritarpeesta, mikä nuorelle asevelvolliselle merkitsee n. 7–800 kaloria. Tähänastiset kokemukset ovat hyviä tietyin poikkeuksin. Tomaattikeitto ja lihaliemi muodostuivat kompastuskiveksi monelle pohjoiskarjalaiselle pojalle. Ei sellaista ´tiskivettä`oltu totuttu syömään. Mutta kehitystä on sekin, että jo nykyisin on totuttu syömään aamulla; lounaan ja päivällisen entinen valtava kastikkeen kulutus on huomattavasti laskenut." [266]

Iltatunnelma Lieksan rajajääkärikomppanian sotilaskodissa tammikuussa 1966. Sotilaskodin hoitaja M. Bunda palvelee komppanian vanhinta rajamiestä, ylirajajääkäri M. Parviaista. P-KR:n kuva-arkisto.

1960-luvulla rajavartioston muonituksen katsottiin olevan jo hyvin järjestetty. Kauppaliikkeistä ostettu ja varikkomuona olivat hyvää ja tuoretta. Logistiikka vartioasemille toimi hyvin, eikä tuotteilla ollut vaaraa pilaantua. [267]

Valkeavaaran rajavartioaseman vartiorakennus valmistui 1959 ja peruskorjattiin 1972. P-KR:n kuva-arkisto.

PULA RAJAMIEHISTÄ

VALTIO pyrki kovin menoin supistamaan palkkamenojaan 1950-luvun alusta alkaen. Tämä koski myös rajavartiostoja, jotka muun valtionhallinnon tavoin joutuivat panemaan satoja miehiä lakkautuspalkalle. Tavoitteena oli 10 prosentin henkilökarsinnat. Rajavartiostojen esikunnan mukaan supistuksilla vaarannettiin rajarauhan ja kansainvälisten sopimusten ylläpito. Rajaolot olivat yhä epävakaat ja rajatapahtumia sattui runsaasti. Lisäksi rajavartioasemien ja muiden rakennusten, puhelinlinjojen, partiokämppien ja raja-aidan rakentaminen sitoi huomattavasti työvoimaa. [268]

Käytännössä supistukset eivät näkyneet vartioasemaportaassa, sillä rajavartiostot kärsivät henkilöstöpulaa etenkin rajajääkärien osalta, sillä toimeen ei hakeutunut tarpeeksi paljon miehiä. Tämä johtui ennen muuta rajavartijoiden huonosta asemasta. Heidän palkkaustaan, muonitustaan, varusteitaan ja työolosuhteitaan pidettiin huonoina. Yhtenä syynä oli myös sodan synnyttämä kyllästyneisyys sotilasammattia kohtaan. Vuonna 1949 koko Rajavartiolaitoksessa rajajääkärien toimia oli täyttämättä peräti 46 prosenttia. [269]

Myös Pohjois-Karjalan rajavartiosto kärsi vajausta rajajääkäreistä. Rajavartioston määrävahvuudeksi oli määrätty 24 upseeria, seitsemän sotilasvirkailijaa, 133 aliupseeria, 552 rajajääkäriä ja kaksi naista. Määrävahvuus pystyttiin täyttämään kaikkien muiden osalta, paitsi ei rajajääkärien, sillä vuoden 1947 lopussa rajajääkärien kirjavahvuus oli vain 186. Rajajääkärien vajausta paikattiin varusmiehillä, joita samaan aikaan oli kirjoilla 148 jaettuna eri komppanioihin. Varusmiehet olivat koulutettavana komppanioiden pääsijoituspaikoilla, ja heitä käytettiin myös rajapalvelussa rajajääkärien apuna. Vuoden 1949 alkupuolella rajajääkärien määrävahvuus oli laskenut 470 mieheen, mutta kirjavahvuudessa oli vain 167 rajajääkäriä ja 124 varusmiestä. Vajausta oli siis edelleenkin lähes 40 prosenttia. Varsinaisia rajajääkäreitä palveli rajakomppanioissa yhteensä vain 141 miestä eli keskimäärin alle kuusi miestä vartioasemaa kohden. [270]

Vähitellen rajajääkärien kirjavahvuus Pohjois-Karjalan rajavartiostossa kasvoi yli 250 mieheen, mutta varusmiesten siirtäminen komppanioiden pääsijoituspaikoilta Onttolaan merkitsi sitä, ettei heitä voitu enää käyttää rajapalvelutehtävissä. Tämä tapahtui vuonna 1953 kun rajavartioston organisaatioon perustettiin esikuntakomppania, johon kaikki varusmiehet sijoitettiin. Esikuntakomppanian kokoonpanoon liitettiin koulutusosasto, komppanian oma toimitusjoukkue ja esikunnan eri toimistojen alaiset joukkueet. Lisäksi rajakomppanioista siirrettiin yhteensä 53 rajajääkärin vakanssia esikuntakomppaniaan. Helmikuussa 1958 esikuntakomppania hajotettiin ja sen tilalle muodostettiin jääkärikomppania eli 4./P-KR, johon varusmiesten koulutus keskitettiin kokonaisuudessaan. [271]

Rajavartiolaitos pyrki saamaan palvelukseensa lisää rajajääkäreitä ja harjoitti 1940-luvun loppupuolelta alkaen erityistä värväyskampanjaa miesten värväämiseksi. Rajavartijan työtä mainostettiin pääasiassa sanomalehti-ilmoituksin. Kun värväystoimillakaan ei saatu tarpeeksi kelvollisia uusia rajamiehiä, ulotettiin värväystoiminta myös omiin varusmiehiin ja muihin puolustusvoimien joukko-osastoihin. Ilmoituksissa haettiin varusmiespalveluksen suorittaneita, kunnollisia, ehdottomasti terveitä, hyväkuntoisia ja henkisesti vireitä alle 30-vuotiaita miehiä. Tehostettukaan värväystoiminta ei korjannut vajetta, sillä vaikka uusia miehiä tuli palvelukseen, heitä myös lähti pois vähintäänkin samaa tahtia. Vuonna 1959 tehdyn tilaston mukaan Pohjois-Karjalan rajavartiostossa palvelleiden rajajääkärien keski-ikä oli 28 vuotta ja he olivat palveluksessa keskimäärin vain 4,3 vuotta. [272]

Ilomantsin ja Tohmajärven rajakomppanioissa sattui sodan jälkeen useita tapauksia, joissa perheellinen rajamies jätti uusimatta sopimuksensa ensimmäisen vuoden jälkeen. Heille oli luvattu palvelukseen astuessaan, että he saisivat perheellisinä palvella kotipaikkakunnallaan, mutta heti kolmen kuukauden koeajan jälkeen, heidät kuitenkin siirrettiin toiseen rajavartiostoon. [273]

Vielä 1960-luvun alkupuolella rajajääkärien vaihtuvuus oli Pohjois-Karjalan rajavartiostossa tavallista suurempi, ja osa rajamiehistä pysyi palveluksessa vain joitakin viikkoja tai kuukausia. Tiheä vaihtuminen tuntui rajajääkärien kokemattomuutena, mikä pakotti osaltaan tehostamaan koulutusta vartiokohtaisesti. Miespulasta kärsittiin etenkin kesäisin, jolloin valtaosa rajajääkäreistä vietti vuosilomaansa. [274]

> "Kun minä tulin Möhköön, niin rappusilla otin päivystyksen ja vartiopäällikön tehtävät vastaan. Kivikon Martti soitti iltasella, että hän siirtää minulle Leminahosta kaksi miestä lissee, kun kaksi miestä oli vartion vahvuus. Toinen oli komennuksella rakennustyömaalla ja minä yksin kävelin rajaosuudet seuraavana päivänä. Että pakkohan se on käyvä kahtomassa, että tietää jottain." [275]

Vaikean henkilövajauksen takia rajavartiostoihin jouduttiinkin aina 1960-luvun alkupuolelle saakka hyväksymään lähes kaikki rajavartijoiksi halukkaat. Joukkoon päätyi paljon heikkoa ainesta, jotka eivät myöskään pysyneet ammatissaan pitkiä aikoja. Palvelukseen tuli paljon sellaisia, jotka eivät viihtyneet metsätöissä. Miespulasta johtuen rajamiehiksi pääsi myös paljon epäsopivia. Pohjois-Karjalan rajavartiostossa jäi rajamiehiä jopa kiinni valtion varusteiden varastamisesta ja niiden kaupittelemisesta salaisesti siviileille. [276]

> "Tuli surkeitakin miehiä, jotka eivät sopineet toimeen, mutta pulan takia jouduttiin pitämään palveluksessa." [277]

Pohjois-Karjalan rajavartioston henkilöstö oli vielä 1950-luvulla kotoisin pääosin muualta Suomesta. Ennen sotia rajavartiostoon oli värvätty miehiä etenkin Pohjanmaalta, joista osa jatkoi palveluaan vielä sodan jälkeenkin. Tuolloin rajamiehiä värvättiin palvelukseen kaikkialta Suomesta. Esimerkiksi marraskuussa 1953 Pohjois-Karjalan rajavartiostoon ilmoittautui värväyskampanjan tuloksena 63 rajavartijaa eri puolilta maata. Ilmoittautuneista 23 oli kotoisin Savosta, 16 Hämeestä, 12 Pohjois-Karjalasta ja 10 Pohjanmaalta. Aikaisemmalta ammatiltaan suurin osa ilmoitti olleensa sekatyömiehiä. Rajaseudulta rajamieheksi ei vielä tuolloin juurikaan värväydytty, sillä työskentely omien sukulaisten ja tuttavien valvojana ei herättänyt kiinnostusta. [278]

Ensimmäinen tilastoaineisto Pohjois-Karjalan rajavartioston rajajääkärien kotipaikoista on vuodelta 1963. Sen mukaan rajajääkäreistä oli kotoisin Pohjois-Karjalasta 42 prosenttia, muiden ollessa kotoisin tasaisesti eri puolelta Suomea. Seuraavina vuosina Pohjois-Karjalan osuus kasvaa selvästi ja 1970-luvulla se vakiintuu noin 60 prosenttiin. Seuraavaksi eniten rajajääkäreitä tuli muualta Itä-Suomesta. [279]

1960-luvun puolivälistä alkaen rajavartioston alipäällystön ja rajajääkärien toimien täyttämisessä ei enää esiintynyt suuria vaikeuksia. Tällöin voitiin toimien täyttämisessä ryhtyä kiinnittämään huomiota myös rajajääkärien laatuun ja rajajääkäreiksi pyrkivien kriteerejä tiukennettiin. Lisäksi vähemmän sopiviksi katsottujen rajajääkärien sitoumuksia jätettiin uusimatta. Tästä oli seurauksena, että lyhyen aikaa rajavartiostossa oli avoinna jopa useita kymmeniä rajajääkärien vakansseja. Vuosikymmenen loppupuolella rajavartiosto sai palveluk-

Kivivaaran vuonna 1959 peruskorjattu vartioasemarakennus. Taustalla asuntotalo.Kuvassa vas. rajavääpeli N. Rovio, ylirajajääkäri Riikonen sekä rajajääkärit Äikäs, Huttunen, Kemppinen, Tihinen ja Pesonen. Kuva vuodelta 1964. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAJÄÄKÄRIEN KOTIPAIKKA LÄÄNEITTÄIN (%) POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTOSSA 1963–1980

Vuosi	Pohjois-Karjalan	Kuopion	Vaasan	Mikkelin	Keski-Suomen	Muut läänit
1963	42	12	10	9	9	18
1968	57	11	5	8	7	12
1972	60	8	4	8	6	14
1975	61	8	5	7	5	14
1980	61	10	3	4	6	16

Lähde: Lähde: Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1963–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja T 25682/11, KA.

seensa jo vuosittain tarpeeksi laadukkaita rajajääkäreitä. Halukkuuteen oli syynä ennen muuta rajajääkärien palkkauksen ja sosiaalisten etuuksien parantuminen. Nämä myös pitivät rajamiehet yhä pitempään kiinni ammatissaan. [280]

Rajamiehiksi hyväksyttiin 1960-luvulle saakka pääsääntöisesti vain poikamiehiä. Miehistöpulan vuoksi palvelukseen otettiin poikkeuksellisesti myös perheellisiä. Pääasiallisimpana syynä poikamiesten suosimiseen oli se, ettei rajavartioasemilla ollut asuntoja perheellisille rajamiehille. Vielä 1950-luvulla vartioasemalla ainoa perheellinen oli yleensä vain vartiopäällikkö. Rajajääkärin halutessa avioitua, tarvitsi hän siihen rajavartioston komentajan luvan. Tämän jälkeen hän joutui yleensä etsimään perheelleen asunnon jostakin vartioaseman läheisestä talosta. [281]

Kokkojärven vartioaseman henkilöstöstä kolme oli perheellisiä vuonna 1968. Kuvassa vietetään rajajääkäri Suihkon ja hänen vartioemäntänä toimineen puolisonsa lapsen ristiäisiä tammikuussa 1968. Kolmas vasemmalta vartiopäällikkö rajaylikersantti P. Tolonen. P-KR:n kuva-arkisto.

POIKAMIESTEN OSUUS ALIPÄÄLLYSTÖSTÄ JA RAJAJÄÄKÄREISTÄ POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTOSSA 1959–1980

Vuosi	Poikamiehiä % alipäällystöstä	Poikamiehiä % rajajääkäreistä
1959	10	57
1963	15	55
1968	15	43
1972	7	40
1975	12	35
1980	20	28

Lähde: Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1959–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja T 25682/11, KA.

Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja everstiluutnantti Yrjö Kärkkäinen, Mutalahden vartioaseman päällikkö yliveääpeli V. Torvinen ja Nehvonniemen vartioaseman päällikkö vääpeli O. Lahikainen Simolampien kannaksella kesällä 1967. P-KR:n kuva-arkisto.

Kun vartioasemille ryhdyttiin 1950-luvun loppupuolella ja erityisesti 1960-luvulla rakentamaan erillisiä asuintaloja henkilökunnalle, lisääntyi perheellisten rajajääkärien osuus. Vuonna 1959, jolloin on käytettävissä ensimmäinen tilasto, Pohjois-Karjalan rajavartioston rajajääkäreistä oli poikamiehiä 57 prosenttia. Selvä muutos tapahtui 1960-luvun puolivälissä, jolloin perheellisten rajajääkärien määrä lisääntyi selvästi ja 1970-luvun aikana se nousi jo yli 70 prosentin. Saman tilaston mukaan alipäällystöön kuuluneiden poikamiesten osuus oli huomattavasti vähäisempi. Rajajääkärien perheellistymisellä nähtiin pian olevan myös myönteisiä vaikutuksia. Rajavartioston vuositarkastuksen yhteydessä havaittiin, että perheellinen rajajääkäri oli hyvä tehtävässään ja vapauttamisen pelko tai sitoumuksen uusimisen kieltäminen oli voimakas kiihoke hyvään palveluun. [282]

Tammikuussa 1970 voimaan astunut 40 tunnin työviikko aiheutti huomattavan kokonaistyöajan vähenemisen, mikä osaltaan lisäsi rajamiesten vapaa-aikaa. Kun samaan aikaan rajaseudun autioitumisen takia alueen palveluita karsittiin, heijastuivat nämä seikat vartioasemien henkilöstön pyrkimyksinä siirtoihin ja rajamiesten perheiden hakeutumisena asumaan asutuskeskuksiin, joissa puolisoilla oli työtilaisuuksia ja lapsilla paremmat mahdollisuudet koulunkäyntiin sekä harrastuksiin. Muutos oli ensimmäinen merkki vartioasemien muutoksesta pelkiksi työpaikoiksi. [283]

Myös rajamiehen arvostus koki suuren muutoksen 1950- ja 1960-luvuilla. Rajavartijat oli sidottu tiukasti työhönsä, vapaapäivät olivat harvinaisia ja lyhyempäänkin poistumiseen työpaikalta piti saada esimiehen lupa. Rajavartijoiden mielestä heidän asemansa ei ollut sopusoinnussa esimiesten korostaman vastuun kanssa. [284]

Myös rajaseudulla rajamiesten arvostus oli aluksi heikko, eikä heitä pidetty kunnollisina miehinä lainkaan. Osa siviileistä esimerkiksi Tohmajärven rajakomppanian alueella luuli, että rajavartijoiden työ oli liian helppoa suhteessa siitä maksettavaan palkkaan. Koska rajavartijoiden enemmistö oli kotoisin muualta Suomesta, uskottiin heidän tulleen rajalle ainoastaan helppojen ansioiden perässä ilman, että rajavartijoita olisi kiinnostanut rajaseudun väestön asiat lainkaan. [285]

Moni siviili epäili vielä 1950-luvulla, ettei rajamiehen työ olisi myöskään ollut raskasta:

> "Moni ehkä ajattelee, että se on helppoa, mutta sellaista se ei kuitenkaan ole. Se on raskasta jo sen vuoksi, koska se on epäsäännöllistä työtä. Ei tule kysymykseen satoiko vai paistoiko. (---) Liikkeelle lähdettäessä rajamiehellä on mukana kolme kovaa: kintut, kartta ja kompassi. Kaiken vaikeinta on liikkuminen keväisin, kun purot aukeavat. Silloin ei pääse enää suksilla, muuta ei pääse kunnolla vielä jalkaisinkaan." [286]

Rajamiehen tehtäväkenttä kehittyi 1960-luvulle monipuoliseksi. Hän valvoi valtakunnan rajan koskemattomuutta, puutavaran kuljetusta ja siihen liittyvää henkilöliikennettä rajan yli. Lisäksi hänen tehtäviinsä kuului kulontorjuntaa, yleinen järjestyksen ylläpito, riistanhoitotyö, avunanto poliisiviranomaiselle, pontikkatehtaiden hävittäminen, metsästyksen ja kalastuksen valvonta, kadonneiden ja rikollisten etsiminen, petoeläinten jahdit jne. Vuonna 1965 Ilomantsin komppanian päällikkö majuri Reino Rautsi kuvasi rajajääkärin työtä seuraavasti:

> "Rajamiehen toimi ei kuten valitettavan moni luulee, ole ikuista asevelvollisuutta ja sotilasharjoituksia. Rajajääkärien perinteellinen päätehtävä tietenkin on valtakunnan rajojen, oman maan koskemattomuuden suojeleminen. Mutta hänen toimiinsa kuuluu myös yleisen järjestyksen ja voimassaolevien lakien ja asetusten samoin kuin naapurimaiden kanssa tehtyjen sopimusten noudattamisen valvonta. Rajajääkärin työ on läheistä sukua poliisiviranomaisten työlle, koska hänen on suoritettava rajaliikennettä koskevaa poliisivalvontaa. Rajajääkärit huolehtivat myös tullivalvonnasta, vaikka siitä on vastuussa lähinnä tullilaitos, samaten kuin poliisivalvonnastakin vastaavat poliisiviranomaiset. Lisäksi rajamiehet pitävät silmällä kalastusta ja luonnonsuojelusta annettujen määräysten noudattamista. Tämä valvonta tapahtuu kuitenkin pääasiassa vain muiden virkatehtävien yhteydessä tai poliisi-, kalastus- tai luonnonsuojeluviranomaisten pyynnöstä jollakin määrätyllä alueella." [287]

VAKAA RAJAVARTIJAN TYÖ

RAJAJÄÄKÄRIEN ja toimiupseerien vaihtuvuus oli 1970-luvulla jo erittäin vähäistä. Ja uusia oli tulossa tilalle "jonokaupalla". Suurin osa Pohjois-Karjalan rajavartioston miehistä oli oman läänin alueelta ja useat heistä olivat saaneet sissikoulutuksen Onttolassa. Työssään rajavartioston rajavartijat viihtyivät keskimäärin yhä pitempään Kun vuonna 1959 rajavartijan keskimääräinen palvelusaika oli viisi vuotta, oli se vuonna 1970 kohonnut noin kahdeksaan vuoteen ja vuonna 1982 jo noin 13 vuoteen. [288]

Möhkön rajavartioaseman rajajääkäreitä tuvassaan maaliskuussa 1969. kuvassa vas. M. Pispa, H. Ropponen, P. Ihalainen, P. Savander, R. Laiho, T. Tuukki ja M. Hyttinen. P-KR:n kuva-arkisto.

Jatkosodan muistomitalien jakotilaisuus Ilomantsin rajakomppanian pääsijoituspaikalla itsenäisyyspäivänä 1957. Kuvassa vas. luutnantti Rahikainen, rajajääkäri Miettinen, ylikersantti Lahenne, vääpeli Mustonen, ylivääpeli Harju, ylikersantti Keränen, ylikersantti Rosengren, kersantti Mikkola, ylivääpeli Rokka, ylikersantti Kallioniemi, vääpeli Härkönen, kersantti Hård, ylikersantti Pasanen, ylikersantti Jaakonaho, ylikersantti Asposalo, kersantti Kempas, ylikersantti Kukkonen, kersantti Leinonen, ylikersantti Torvinen ja kersantti Puumalainen. P-KR:n kuva-arkisto.

> "Mutta vaihtuma meillä on nykyisin vähäistä. Täältä lähdetään vasta eläkkeelle. Kun minä viisitoista vuotta sitten tulin tänne, läksi poikia enemmänkin muille aloille. Nyt on kuva toinen." [289]

Koska halukkaita rajavartioston palvelukseen oli paljon, takasi se sen, että rajavartijoiksi valikoitui valioaineistoa. Vuonna 1976 rajavartioston komentaja Eero Naapuri arvioi alaisensa viihtyvän työssään myös parantuneiden palkkaetujen vuoksi:

> "Markkamääräisesti ei rajavartijan peruspalkka tunnu huikaisevalta. Tuhannesta neljästä-viidestäsadasta lähdetään liikkeelle, mutta kaikkine lisineen ja luontaisetuineen elintaso nousee aika korkeaksi. Nuukimmat poikamiehet pistävät tonnin kuussa pankkiin." [290]

Rajavartiostoon rajavartijaksi halukkaita riitti myös koko 1980-luvun. Ennen lopullista valintaa oli tapana, että rajavartioston apulaiskomentaja haastatteli jokaisen todistusten ja lausuntojen perusteella valitun pyrkijän. Vuonna 1984 rajavartiostoon palvelukseen otetuista puolet oli suorittanut varusmiespalveluksensa rajavartiostossa. Reserviupseerikoulun käyneitä oli 25 ja reservin aliupseerikoulun käyneitä 70 prosenttia. [291]

Rajavartioston henkilöstö oli myös tehtyjen testien perusteella hyvässä fyysisessä kunnossa. Vuonna 1984 suoritetussa Cooperin kuntotestissä saavutti kiitettävän tuloksen 48 prosenttia upseereista, 72 prosenttia toimiupseereista ja 68 prosenttia rajavartijoista. Vuonna 1973 koko henkilöstön osalta kiitettävän tuloksen oli saavuttanut 55, hyvän tuloksen 40 ja tyydyttävän tuloksen 5 prosenttia testiin osallistuneista. [292]

Rajavartijan työ oli edelleen epäsäännöllistä. Varallaolojärjestelmä merkitsi sitä, että rajamies joutui vuorollaan olemaan viikon kerrallaan tunnin lähtövalmiudessa. Hänen piti olla tavoitettavana joka hetki puhelimella ja tunnin kuluessa oli pystyttävä saapumaan työpaikalle varusteissa. Rajamiehen oli myös tarpeen vaatiessa suostuttava siirtoihin. Rajavartijan työ myös muuttui koko ajan uuden tekniikan myötä, jolloin liikkuminen tuli helpommaksi autojen ja moottorikelkkojen yleistyttyä. [293]

Työaikasopimuksen mukaan jokaisen rajamiehen työviikko muodostui kuudesta työpäivästä. Jokaiselle tehtiin työsuunnitelma kolmen viikon pätkissä. Nyt vapaapäivänään sai olla missä halusi. Rajamiehen palkkaetuihin laskettiin kohtuullisella korvauksella saatu ruoka ja asunto. Työnantaja järjesti myös suojavarusteet, joihin kuului housut, takki,

Olavi Aleksander (O. A.) Kaakinen (1916–1999), Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja 1961–1966. Siirtyi Rajavartiostojen esikunnan maaosaston päälliköksi, vuonna 1970 Rajavartiostojen päällikön apulaiseksi ja toimi vuosina 1975–1976 Rajavartiolaitoksen päällikkönä.

sadevaatteet, maastopuku, turkiskengät sekä kumisaappaat. Itse rajajääkäri joutui hankkimaan kuitenkin kolme pukua. [294]

1980-luvulla rajamiehet olivat yhä enemmän kotoisin rajaseudulta. Yhä useampi rajamies osallistui ympäröivän yhteiskunnan toimintoihin, kuten kunnalliselämään sekä urheiluseura- ja yhdistystoimintaan. Rajamiesten siirtyminen asumaan kirkonkyliin toi myös joitakin ongelmia, sillä urakierron edellyttämä siirtyminen toiseen paikkaan ei enää sujunut yhtä ongelmattomasti kuin aikaisemmin. Vaimon työssäkäynti mutkisti vielä usein asiaa. [295]

1980-luvulla perinteinen kuva vartioasemilla pysyvästi asuvista rajamiehistä oli jo murentunut lähes täydellisesti. Vapaista poikamiehistä oli tullut vakaita ukkomiehiä ja syrjäisten vartioasemien yhteiskämpistä on siirrytty mukavampiin oloihin maalikyliin. Rajamiesten työ,

Rajavartioston komentaja Antti Seitamo antoi Kivivaaran vartioasemalle elätiksi karhunpennun, jonka emo oli ammuttu pesältä vuonna 1955. Vartioasemalla pentu nimettiin Kimmoksi ja rakennettiin sille oma tarha, joskin se useinkin vietti aikaansa vapaana vartioaseman pihalla. Kimmo ryhtyi mielellään painimaan rajamiesten kanssa, mutta jollei voittanut, tuli siitä väkivaltainen. Kimmon kasvaessa ja tullessa vihaiseksi oli se keväällä 1957 olosuhteiden pakosta lopetettava. P-KR:n kuva-arkisto.

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON VUODEN RAJAMIEHET

Vuodesta 1959 lähtien Rajavartiolaitoksen päällikkö on nimennyt Vuoden Rajamiehen rajavartiostoista tulleiden esitysten pohjalta. Vuoden Rajamieheksi on sääntöjen mukaan voitu nimetä rajamies, jolla on erityistä tunnustusta ansaitseva rajapalvelustehtävä, esimerkillinen muu toiminta, joka on ollut omiaan kohottamaan Rajavartiolaitoksen nauttimaa arvonantoa, huomattava rajamieshenkeä osoittava teko, korkeatasoinen urheilusuoritus tai useita vuosia jatkunut arvokas ja esimerkiksi kelpaava toiminta.

Pohjois-Karjalan rajavartiostossa on vuoteen 2015 mennessä Vuoden Rajamieheksi nimetty kuusi rajamiestä: sotilasmestari Juho Kivistö 1962, majuri Matti Lappalainen 1969, luutnantti Arvo Kinnari 1973, rajaylivääpeli Olavi Svanberg 1985, yliluutnantti Asko Korhonen 1996 ja vanhempi rajavartija Jarkko Säynevirta 2005.

Juho Kivistön ja Matti Lappalaisen ansiona pidettiin heidän hyviä suhteitaan rajaseudun väestöön. Kivistö oli toiminut paikallisen väestön tukena ja kamppailussa petoeläimiä vastaan. Lieksan rajajääkärikomppanian päällikkö Matti Lappalainen oli lujittanut yhteistoimintaa rajaseudun väestön kanssa sekä oli omalla esimerkillään luonut terveen rajamieshengen alaisiinsa ja kehittänyt yksikkönsä rajapalvelutasoa merkittävästi. Arvo Kinnari ja Olavi Svanberg olivat saavuttaneet urheilussa erinomaisia tuloksia. Kinnari sotilasurheilun alalla ja Svanberg muun muuassa kolme maailmanmestaruutta. Asko Korhonen ja Jarkko Säynevirta palkittiin esimerkillisinä henkilökunnan ja varusmiesten kouluttajina.

Lähteet: Kilpeläinen 2012; Rajamme Vartijat 4/1963, 4/1974 ja 4/1986; Karjalainen 27.3.1997, Karjalan Maa 23.3.2006.

kaksimiehinen partiointi rajalinjan tuntumassa, ei ollut juurikaan muuttunut. Rajamiehet suorittivat partiointia virka-ajan puitteissa 120 tuntia kolmessa viikossa. Vartioasemien päälliköiden vallassa oli sovittaa työajat niin, että valvonta säilyi katkeamattomana. [296]

RAJAMIES VAPAALLA

RAJAJÄÄKÄREILLÄ ei ennen varsinaisen työaikalain voimaantuloa ollut varsinaista vapaa-aikaa, sillä rajamies oli palveluksessa käytännössä aina. Ainoastaan loma-aikoinaan hän ei ollut sidottu vartioasemansa päivärytmiin. Vapaa-ajaksi voitiin kuitenkin nimittää sitä aikaa, jolloin rajamies ei ollut partiossa tai muissa hänelle määrätyissä tehtävissä. Tämän ajan vietto kului useimmilla rajamiehillä lähinnä urheilun sekä metsästyksen ja kalastuksen parissa. Urheilulajeista suosituin oli hiihto, jota joillakin vartioasemilla harrastettiin oikein kilpailumielessä. Vartioasemille alkoi ilmestyä myös pieniä kirjastoja, jotka tarjosivat luettavaa. [297]

Vartioasemilla esiintyi joskus myös järjestyshäiriöitä, joiden aiheuttajana oli yleensä alkoholi. Ongelmat ratkaistiin siten, että riitapukareita siirrettiin toisiin vartioihin. Kaikista rajavartioasemilla tapahtuneista sattumuksista ei välttämättä ilmoitettu mitään eteenpäin. Esimerkiksi Saarivaaran vartiopäällikkönä 1960- ja 1970-luvulla toiminut rajaylivääpeli Tauno Poutiainen piti kunnia-asianaan sitä, ettei vartioasemalla sattuneet tapahtumat, kuten juopottelut tms., vuotaneet minnekään:

> "Se on pojat silleen, kun sitä ollaan ja tehhään näitä hommia, niin se on aina parempi mitä vähemmän ne komppaniassa tietää meijän tekemisistä."[298]

Metsänriistaa rajaseudulla, etenkin pohjoisimmilla vartioasemilla, oli runsaasti ja rajamiehet käyttivät mielellään vapaa-aikaansa metsästykseen. Jos metsästystä oli mahdollista harjoittaa työaikana, oli se vieläkin mukavampaa. Kaksi Ruokojärven vartioaseman rajamiestä sai syksyllä 1962 käskyn ampua metso, josta piti valmistaa paisti var-

tioasemalle vierailulle tulevalle Rajavartiolaitoksen päällikölle Antti Pennaselle:

> "Miehet aloittivat metson jahtaamisen, mutta päättivät etteivät ampuisi metsoa, vaikka hollille sattuisikin. Näin voitaisiin metsästellä työajalla muuta riistaa pari ylimääräistä päivää. Kolmantena päivänä metso piti sitten tiputtaa, muuten vartiopäällikön epäilykset voisivat herätä." [299]

Luonnossa liikkuville rajamiehille oli riistanhoitotyö luonteenomaista:

> "Ulkona on partio lähtemässä jokapäiväiselle matkalleen. Se ei ole yksistään marssimista. Tehdään huomioita, kuulostellaan, harjoitetaan riistanhoitotyötä – ellei muuta niin rakennetaan telkälle pesimäpönttöjä, tehdään kaloille kututuroja, pidetään kirjaa lintupoikueista tai seurataan susien ja karhujen liikkeitä. Partiolle riittää työtä ja tarpomista." [300]

Varsinainen petoseuranta luotiin vuonna 1967. Sen mukaan jokainen vartioasema kokosi havainnot kolmesti vuodessa raporttilomakkeelle ja postitti sen tutkijoille. Laskennalla havaittiin olevan myönteinen psykologinen merkitys rajamiehiin, kun he valpastuivat katselemaan sellaista, mikä heitä yleensä luontaisesti kiinnosti. [301]

Luonnonsuojelua ja riistanhoitoa harrastettiin etenkin Inarin vartioasemalla. Siellä oli muun muassa elättinä oma joutsen ja saukko, joka lähetettiin sittemmin Korkeasaaren eläinpuistoon. Myös kenneltoiminta oli vireää ja vartioasemalla kasvatettiin hyvärotuisia pystykorvia ja suomenajokoiria. [302]

Television yleistyminen 1960-luvun alkupuolella tarjosi rajamiehille aivan uudenlaisen vapaa-ajanviettomahdollisuuden. Televisio lisäsi myös vartioasemien viihtyvyyttä. Ensimmäiset televisiovastaanottimet

Rajasotilaskotiyhdistyksen Tohmajärven osasto luovuttaa Ratavartiolle radion ja Välivaaran vartioasemalle sähköntukanleikkuukoneen syksyllä 1968. Luovuttajina Tohmajärven osaston puheenjohtaja E. Taskinen ja emäntä A. Lötjönen sekä vastaanottajina rajavääpeli S. Karppanen ja ylikersantti L. Tahvanainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Kiitsanjärven vartioaseman henkilöstö kokoontuneena television ääreen ensimmäistä kertaa 31.10.1966. P-KR:n kuva-arkisto.

Lokakuussa 1961 rajamerkin II/140 tien suunnassa kaadettu susi. Jahtimiehinä rajaylikersantti Toivo Parkkonen Valkeavaaran vartioasemalta, autoilija Teuvo Kostamo ja huoltomies Sulo Törrönen. P-KR:n kuva-arkisto.

vartioasemille saatiin vuonna 1962. Radiovastaanottimia vartioasemilla ja komppanioiden pääsijoituspaikoilla oli jo paljon aikaisemmin. Esimerkiksi vuonna 1960 rajavartiostolla oli erilaisia radiovastaanottimia yhteensä 53. Televisioita koko rajavartiostossa oli vuoden 1963 lopussa 14 ja vuoden 1966 lopussa jo 32. Viimeisetkin vartioasemat saivat oman laitteensa vuosikymmenen loppuun mennessä. [303]

Ensimmäisiä television saaneita vartioasemia oli Ruokojärven uusi vartioasema, joka perustamisensa yhteydessä 1962 sai oman sähkölaitoksen eli aggregaatin:

> "Sähkövirran saannin jälkeen hankimme myös television päästessämme näkyväisyyden piiriin Kolin aseman valmistumisen jälkeen. Pojat saavat ilman muuta katsella sitä niin paljon kuin haluavat. Parisen kuukautta se meillä on ollut ja katsomme sitä kaiket illat ja kaikki ohjelmat, silloin kun on vapaa-aikaa. Emme ole vielä siihen ehtineet kyllästyä, niin että suorittaisimme tarkempaa ohjelman valintaa, kun iltaisin on täällä tosiaan hyvää aikaa." [304]

VIRANOMAISYHTEISTYÖTÄ

POHJOIS-KARJALAN rajavartiosto teki viranomaisyhteistyötä pääasiassa poliisiviranomaisten kanssa. Rajavartioston partiot avustivat poliisia muun muassa salaviinankeittäjien etsimisessä. Viinatehtaita oli etenkin Kiteen rajaseudulla. Vuonna 1957 Valkeavaaran vartioasema väijytti Ruokojärven maastossa erään tehtaan, jonka tehtailijaksi paljastui vartion lähinaapuri. Vuonna 1963 sama vartioasema löysi suurisuuntaisen yrityksen Säynejärven maastosta, jossa tavattiin valmista Kiteen kirkasta peräti 175 litraa. [305]

Rajapartiot avustivat poliisiviranomaisia käymällä rajaseudulla sijainneilla savottatyömailla tarkastamassa, löytyykö työmiesten joukosta etsintäkuulutettuja. Vartioasemille toimitettiin poliisisanomia, joiden avulla etsintäkuulutettujen tunnistaminen tehtiin. Rajamiesten tehtäviin rajaseudulla kuului muutoinkin suurten savottatyömaiden järjestyksen valvonta, joilla oli tunnetusti myös levotonta ainesta. Esimerkiksi palkanmaksun yhteydessä rajamiehiä pyydettiin paikalle turvaamaan järjestys. Savottatyömailla rajamiehet olivat näistä syistä epäsuosittuja. [306]

Partiot joutuivat harvoin kuitenkaan vaaratilanteisiin. Sellainen kuitenkin sattui talvella 1959, kun Hattuvaaran vartioaseman rajapartio joutui lähellä omaa vartioasemaa tulitaisteluun Jaakonvaarassa pai-

kallisten hirven salametsästäjien kanssa. Partio pääsi salametsästäjien jäljille siviileiltä tulleen vihjeen perusteella, mutta luuli ampujia ensin luvattomiksi rajanylittäjiksi, kunnes jäljityksen jälkeen heidän henkilöllisyytensä selvisi. [307]

Rajavartiostolta virka-apua pyysivät poliisiviranomaisten lisäksi myös muut viranomaiset. Pyynnöt liittyivät yleensä järjestyksen ylläpitoon, etsintätoimiin, kulojen valvontaan tai avunantoon pidätystilanteissa. Rajavartioston toimintakertomusten mukaan virka-apupyyntöjä tuli 1960-luvulla muutamia kymmeniä vuodessa. Esimerkiksi vuonna 1960 rajavartiosto antoi virka-apua poliisiviranomaisille 44, metsänhoitoviranomaisille 6, palosuojeluviranomaisille 10 ja muille viranomaisille 12 kertaa. Vastaavasti vuonna 1969 virka-apua annettiin poliisi- ja paloviranomaisille yhteensä 29 kertaa. Rajamiehet osallistuivat muun muassa tulipalojen sammuttamiseen 11 ja kadonneiden henkilöiden etsintään kuusi kertaa. [308]

> "Poliisiviranomaiset pyysivät komppanian esikunnalta apua taksiautoilijan ryöstöyritykseen syyllistyneiden miesten tavoittamiseksi. Partio lähi haravoimaan aluetta partiokoiran kera. Oli jo vierähtänyt 20 tuntia rikoksen tapahtumahetkestä. Siitä huolimatta koira vainusi jäljet ja löysi etsimänsä metsästä." [309]

Viranomaisyhteistyötä harjoitettiin myös Suojelupoliisin kanssa, jolla oli jo varhain joitakin yhteistyömiehiä rajavartioasemilla päällystön tietämättä valvomassa, ettei rajan yli harjoiteta luvatonta yhteyttä. Suojelupoliisin edustajat vierailivat usein myös vartioasemilla. 1970-luvun alkupuolella Suojelupoliisin kanssa järjestettiin myös yhteistoimintaharjoituksia. Tällöin yhden kuukauden aikana kaikille rajalle meneville teille järjestettiin valvonta, jolloin kirjattiin ylös kaikki teillä liikkuneet ulkomaalaiset. [310]

Pelastus- ja valvontatehtävien lisäännyttyä viranomaisyhteistyötä ryhdyttiin kehittämään tiiviimmäksi ja vuodesta 1965 Rajavartiolaitoksen, poliisin ja tullin kesken on järjestetty säännöllisiä PTR-kokouksia. Toiminnasta säädettiin lailla 1978 ja sen johtoon tuli valtakunnallinen PTR-johtoryhmä. [311]

1950- ja 1960-lukujen vaihteessa rajamiehet osallistuivat monin eri tavoin maakunnan raja-alueilla paljon vahinkoa aiheuttaneiden susien metsästykseen, toimien muun muassa susijahtien jälki-ilmoittajina, jahtimiehinä sekä jahtien johtajina ja järjestäjinä. Vuosi 1963 oli erityisen paha, jolloin esimerkiksi sudet raatelivat Kiteellä 387 eläintä. Sudet herättivät tunteita nimenomaan Kiteellä, jossa kunnanhallitus pyysi vuonna 1961 Pohjois-Karjalan rajavartioston apua muun muassa lasten saattamisessa, mutta rajavartiostolla ei ollut käytettävissä siihen ylimääräistä henkilöstöä. Rajavartiosto pystyi avustamaan siviiliväestöä ainoastaan olemalla mukana paikallisissa susijahdeissa. [312]

Ensimmäiset susijahdit järjestettiin Värtsilässä joulukuussa 1958 yhteistyössä rajamiesten ja siviilien kanssa. Lippusiimaan kierretyn suden ampui lopulta Kukkovaarassa Sääperin vartion vartiopäällikkö rajaylikersantti Jukka Hyytiä konepistoolilla. Vuosina 1961–1963 kuuden kilometrin säteellä Valkeavaaran vartioasemasta kaadettiin 11 sutta, joiden jahtiin myös vartioaseman miehet ottivat osaa. Vuoteen 1963 mennessä rajamiehet onnistuivat eri jahtien tuloksena ampumaan henkilökohtaisesti yhteensä 10 sutta pääasiassa Tohmajärven rajakomppanian alueella. Rajamiehiä susijahtiin innosti etenkin rajavääpeli Juho Kivistö. [313]

SUHTEET RAJAN KANSAAN

RAJASEUDUN siviiliväestö suhtautui sodan jälkeen rajavartiostoon paikoin kielteisesti. Tämä oli havaittavissa etenkin ensimmäisen komppanian toimintapiirin alueella, jossa valtakunnan raja rajavyöhykkeineen kulki tiheämmän asutuksen keskellä. Siviilitaloja rajavyöhykkeellä oli etenkin Ratavartion toimintapiirissä. Vuonna 1965 Tohmajärven rajajääkärikomppanian alueella oli vielä 59 asuttua taloa, jotka sijaitsivat rajavyöhykkeellä. Taloissa oli yhteensä 215 asukasta ja lähes puolet talojen ja asukkaiden lukumäärästä sijaitsi Ratavartion toimintapiirin alueella. Väestö koki rajaviranomaisten määräysten vaikeuttavan heidän elinkeinonsa harjoittamista ja siten häiritsevän heidän toimeentuloaan. Etenkin ne asukkaat, jotka olivat menettäneet maitansa rajanvedossa, suhtautuivat rajamiehiin penseästi. [314]

Negatiivinen suhtautuminen näkyi etenkin sellaisten maanomistajien taholta, joiden maat ulottuivat rajavyöhykkeelle. Osa maanomistajista ei hyväksynyt, että heidän mailleen olisi laitettu mitään rajavyöhykkeen takarajaa osoittavia kieltokylttejä. Vasta kun nimismies puuttui asiaan, saatettiin kieltomerkit pystyttää. Kielteinen suhtautuminen saattoi ulottua myös muuhun toimintaan yksityisten mailla. Paikoin maanomistajat kielsivät rajamiehiä tekemästä mailleen uusia polkuja ja vaativat muun muassa vuokraa rajavartiostolta niistä maa-alueista, joille vartiotorneja pystytettiin. Esimerkiksi Välivaaran vartion alueella Korkeakankaalla maanomistajan kanssa piti sopia tarkalleen, missä rajamiehet saivat kulkea. Myöskin Saarivaarassa suhtauduttiin nihkeästi rajavartiostoon ja vartiotornia varten saatiin vain vaivoin vuokrattua maa-alue. Pienempimuotoisia olivat sen sijaan ne rajamiesten ja rajaseudun siviilien väliset riitaisuudet, jotka koskivat paikallisia tyttöjä. Oli tapauksia, joissa kylän pojat eivät katsoneet hyvällä rajamiesten seurustelua kylän tyttöjen kanssa. Etenkin tanssipaikoilla sattui, että kilpakosijoiden välillä syntyi käsirysyjä, joita sitten vartiopäälliköt ja poliisit joutuivat ratkomaan. [315]

Suhteet rajaseudun siviiliväestöön parantuivat jatkuvasti, mutta vielä 1950-luvulla Tohmajärven komppanian alueella pitivät paikalliset maanviljelijät rajamiehiä laiskoina ja työtä vieroksuvina sekä varoittelivat tyttöjään, etteivät nämä naisi rajamiehiä. Osaltaan käsitykseen oli syynä väärä käsitys rajamiesten työstä:

> " Kauniina kesäpäivänä rajamiehet ajoivat pyörällä ja jättivät sen ja menivät jonnekin pusikkoon, jossa ottivat heinänkorsi suussa aurinkoa ja olivat liikkumatta koko päivän. Totta kai kuulostellen ja tähystäen samalla. Kun toiset niittivät viljaa tai heinää, niin todettiin, että kyllä ovat laiskoja nuo rajamiehet." [316]

Samaan aikaan Ilomantsin komppanian alueella oli vallalla kokonaan toinen käsitys ja rajamiesten kerrottiin olevan hyvin haluttuja paikallisten tyttöjen keskuudessa:

> "Heti tultuani Nehvonniemeen, joka on aivan rajan pinnassa, havaitsin, että rajajääkäri on todellinen `gentlemanni´ liikkuessaan rajan kansan parissa. Hän on ystävällinen, tahdikas, mutta samalla arvonsa tuntevan ryhdikäs – ei ollut ihme, että neitosten katseet hänessä viipyivät, jos oli kysymyksessä poikamies." [317]

Rajavartioston komentajan, everstiluutnantti Seitamon mukaan "rajajääkärien ja heidän vartiotupiensa ja asuntojensa ehdoton siisteys on usein hyvänä esikuvana paikkakunnalla". Suhteita rajaseudun väestöön kiinteytti myös rajamiesten osallistuminen paikkakuntiensa rientoihin, kun yhä useampi rajamies liittyi mukaan paikallisen urheilu- tai nuorisoseuran toimintaan. [318]

Vähitellen tuli pyrkimykseksi, että rajajääkärit huolehtivat tehtävistään tinkimättömästi, mutta eristäytyä he eivät saaneet. Rajaseudun väestöön tuli luoda hyvät suhteet. 1960-luvun alkuun mennessä suhteiden katsottiin muodostuneen jo kitkattomiksi:

> "Rajan väestö suhtautuu meihin erittäin hyvin ja luottamuksellisesti. Ja onhan meistä heille hyötyä monin eri tavoin. Vartion puhelimella voi toimittaa asioitaan ja lääkekaappikin on käytettävissä." [319]

Rajavartiosto pyrki kehittämään määrätietoisesti hyviä suhteita rajaseudun väestöön etenkin 1960-luvulla ja vuosikymmenen loppuessa suhteet olivat muodostuneet jo erittäin hyviksi. Näkyvänä toimenpiteenä vartioasemat pyrkivät auttamaan ja tukemaan rajaseudun vähäosaisia sekä sotainvalideja. Hyvien suhteiden kehittymistä edesauttoi myös se, että yhä useampi rajamies oli kotoisin maakunnasta ja sen raja-alueilta. Siviiliväestö puolestaan tuki rajavartiostoa ilmoittamalla vartioasemille raja-alueella liikkuvista tuntemattomista liikkujista. Rajatapahtumien selvittämisessä siviilien apu olikin useassa tapauksessa ratkaisevan tärkeä. Esimerkiksi Nehvonniemessä suhteet siviileihin olivat aina hyvät, eikä kukaan muistanut mitään ongelmia koskaan olleenkaan. [320]

Rajamiehet poikkesivat partiomatkoillaan totutusti rajavyöhykkeellä olevissa taloissa kyselemässä kuulumiset ja kertomassa vastaavasti muita uutisia. Asukkaat saattoivat samalla ilmoittaa rajavartijoille tärkeitä havaintojaan. Nehvonniemessä kylän asukkailla oli tapana tulla

Marraskuussa 1974 suoritettiin valtakunnallinen keräys sotainvalidien hyväksi. Rajajääkäri Hannu Rantavuori Muskon vartioasemalta on saapunut maanviljelijä Raimo Lihavaisen luokse. P-KR:n kuva-arkisto.

Joulupakettien jaossa ylivääpeli T. Kontsas (vas.) ja luutnantti T. Saharinen (oik.) Möhkön rajavartioasemalta. P-KR:n kuva-arkisto.

itse vartioasemalle kertomaan havaintoja. Välivaarassa vartiopäällikkö Sulo Karppanen organisoi kaikki kylän siviilit rajanvartiointiin ja opasti heidät tarpeen vaatiessa ilmoittamaan havainnoista vartioasemalle. Myös Sääperissä paikalliset siviilit ottivat aktiivisesti osaa rajanvalvontaan. Kiitokseksi toimivasta yhteistyöstä järjesti Sääperin vartioasema paikalliselle siviiliväestölle juhlat vartioasemalla. [321]

Rajamiesten ja siviilien suhteita lähensivät myös vartioasemien tarjoamat palvelut. Tärkein oli vartioasemille sijoitettu puhelin, joka yleensä oli ainoa laatuaan kylässä. Siviilit kävivät soittamassa vartioasemilla ja maksoivat puhelunsa paikan päällä. Kyläläiset tavoitti myös puhelimitse vartioasemalta ja tällöin rajamies kävi ilmoittamassa kyseiselle henkilölle, minne hänen tuli soittaa.

Puhelimen vuoksi vartioasemista muodostui kyläläisten tapaamispaikkoja. Muskon kyläläiset saattoivat istua vartioasemalla useitakin tunteja joka päivä, mikä oli rajamiehistä jo kiusallista.

Kun televisio yleistyi 1960-luvulla, lisäsi se vielä enemmän vartioasemien suosiota kun kyläläiset kokoontuivat sitä sinne katsomaan. [322]

Rajamiehet osallistuivat lisäksi erilaisiin talkootöihin siviiliasukkaiden luona. Useimmiten talkootöitä tehtiin heinätöissä, perunannostossa ja erilaisten rakennustöiden yhteydessä. Läheisimmät välit muodostuivat yleensä vartioaseman maitotilallisten kanssa ja suhteet saattoivat kestää hyvänä useita vuosikymmeniä. Tällainen oli Inarin vartio, jolle maidon toimitti 1950-luvun alkupuolelta alkaen läheinen Sirkkavaaran talo. Taloa viljeli vartion entinen vartiopäällikkö Oskari Juntunen, jonka kuoleman jälkeen maidon toimitusta jatkoi hänen leskensä Hanna aina 1970-luvulle saakka. Rajaseudun asukkaat kokivat, että vartioaseman lähellä asuminen loi turvallisuuden tunnetta. [323]

> "Vaikka ihmisen on hyvä olla yksinään, niin kyllä sitä ystäviä kaipaa. Harvoin tänne Sirkkavaaraan vieras osautuu; joku harhaileva metsämies, marjastaja ja niin: käyhän se Inarin vartiolta rajamies

Viljo Westman huoltohommissa
Aino Kuosmasen mökillä vuonna 1980.
P-KR:n kuva-arkisto.

joka uamu maijon haussa. Ei se poika arvoo, mikä ilo on Hannalle, kun se käypi ja turisoo hetken aikoo." [324]

Rajamiehet tunsivat rajaseudun asukkaat ja tiesivät, missä taloissa tarvittiin taloudellista tai muuta apua. 1960-luvulla Kesko ryhtyi jakamaan vuosittain huomattavia määriä avustustarvikkeita puutteenalaiselle rajaseudun väestölle. Tarvikkeet koottiin isoon pakettiin, johon tuli elintarvikkeita ja muuta hyödyllistä tavaraa. Rajakomppaniat laativat listan puutteenalaisista, joille paketti jaettiin yleensä ennen joulua siten, että luovuttamassa oli yksi kunniarajajääkäri, rajakomppanian päällikkö sekä vartioaseman edustajia. [325]

Rajavartiosto paransi näkyvyyttään myös esittäytymällä erilaisten yleisötapahtumien yhteydessä. Näkyvimpiä tilaisuuksista oli Kiteellä elokuussa 1969 pidetyt maatalousmessut, jossa kymmenet tuhannet ihmiset tutustuivat Pohjois-Karjalan rajavartioston osastoon, joka käsitti näyttelyalueen viereen rakennetun aidontuntuisen rajavyöhykkeen sekä rajalinjan paaluineen ja aitoineen. Suurta mielenkiintoa herätti myös rajakoirien esittely ja Rajavartiolaitoksen helikopteri, joka monelle rajaseudun asukkaalle oli ennennäkemätön ihme. [326]

TYHJENEVÄT VARTIOASEMAT

RAJAVARTIOSTON rakennustoiminta oli vilkasta koko 1970-luvun. Erityisen paljon rakennuskohteita oli käynnissä vuosikymmenen alkupuolella. Komentopaikoille ja vartioasemille rakennettiin asuintaloja ja muita huoltorakennuksia sekä tehtiin lukuisia peruskorjaustöitä.

Vuonna 1970 valmistui Lieksan rajakomppanian komentopaikalle asuinrakennus ja seuraavana vuonna viiden perheen asuintalo Tohmajärven rajakomppanian komentopaikalle. Vuonna 1972 rajavartiostolle valmistui peräti viisi uudisrakennusta, joista kaksi asuintaloa, muun muassa kahdeksan perheen asuintalo Onttolaan. Heti tämän jälkeen valmistuivat asuinrakennukset Talikkajärven ja Kivipuron vartioasemille. Vuosikymmenen loppupuolella myös Ilomantsin rajakomppanian komentopaikka sai asunnot kuudelle perheelle. [327]

Pohjois-Karjalan rajavartiosto piti jatkuvasti yhteyttä maakunnan kansanedustajiin. Kuvassa seurue nauttimassa virvokkeita Leminahon neuvottelumajalla syyskuussa 1980. Kansanedustajista paikalla olivat Lea Sutinen, Pauli Puhakka, Markku Kauppinen, Jukka Tuovinen ja Erkki Korhonen. Isäntinä toimivat eversti Teuvo Paanila ja majuri Juhani Matero. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartioston suurin vartio, Ratavartio eli Värtsilän vartioasema, sai henkilöstönsä käyttöön nykyaikaisen rivitalon vartioaseman lähelle vuonna 1970. Neljä vuotta myöhemmin vartiolle rakennettiin vielä uusi neljän perheen rivitalo ja vuonna 1978, kun vartiolle valmistui uusi vartiorakennus, peruskorjattiin vanha rakennus perheasunnoiksi. [328]

Vartioasemien peruskorjaukset eivät aina onnistuneet ja esimerkiksi Muskon vartioasemarakennusta vuonna 1972 peruskorjattaessa ulkoseinien lämmöneristys jäi kokonaan tekemättä. Kun vuonna 1979 Rakennushallitus tilastoi energian kulutuksia, havaittiin että Muskon vartioasema kulutti lämmitysenergiaa moninkertaisesti verrattuna vastaavan kokoisiin vartioasemiin. Muskon vartiolla oli ainoana Pohjois-Karjalan rajavartioston vartioasemista suora sähkölämmitys. [329]

Viimeiset aggregaatit poistuivat vartioasemilta 1970-luvun loppupuolella. Pohjois-Karjalan sähkö Oy:n verkkoon liitettiin Haapavaaran var-

tio 1975 sekä Kivivaaran ja Valamajärven vartiot 1976. Vuonna 1978 suoritettiin peruskorjaukset Särkkävaaran, Kokkojärven, Ruokojärven ja Inarin vartioasemilla, jolloin nämä vartiot sähköistettiin viimeisenä Pohjois-Karjalan rajavartioston vartioasemista. Samana vuonna kunnostustöitä tehtiin muutoinkin tavallista enemmän Lieksassa. Täydellinen peruskorjaus tehtiin Kivipuron ja Särkkävaaran vartioasemilla. Molempien vartioiden toiminnot siirrettiin remontin ajaksi metsähallinnon Laklajärven kämpälle. Kivipuron vartio koki täydellisen muutoksen, sillä huoneistojärjestys uusittiin ja lämpöeristystä lisättiin. [330]

Raja-alueiden autioituminen eteni voimakkaasti 1960- ja 1970-luvuilla, kun varsinkin nuorempi väki muutti rajakylistä asutuskeskuksiin. Samalla hävisivät erilaiset palvelut rajaseudulta, mikä vaikutti myös rajamiesten ja heidän perheidensä elinolosuhteisiin. Rajavartioasemat tyhjentyivät vähitellen, kun rajamiehet hankkivat omia asuntoja. Muuttoa edesauttoi omalla autolla työssäkäyntiä suosinut verotuskäytäntö. [331]

Rajavartioasemien asumistilanne muuttui huolestuttavaksi 1980-luvulla. Ilomantsin rajakomppaniassa oli vuosikymmenen puolivälissä vartioasemia, joissa ei asunut enää lainkaan rajamiehiä. Tällainen vartio oli esimerkiksi Haapavaara. Talikkajärven vartioasemalla asui poikkeuksellisesti vielä neljä rajavartijaa ja loputkin lähietäisyydellä. Ilomantsin komppanian rajamiehistä kirkonkylässä asui noin 60 prosenttia vartioasemien henkilöstöstä. Autioituneella vartioasemalla päivysti vain päivystäjä, joka joutui viettämään asemalla illat, yöt ja viikonloput yksinään vartioimassa vartioaseman omaisuutta. Vartioasemien tyhjentymisistä seurasi, että yhden tai useamman vartioaseman partioon määrätyt miehet matkustivat yhdessä työmatkalle kuntakeskuksista. [332]

Rajavartioston esikunnassa tilanne aiheutti vähitellen huolestuneisuutta, kun rajaseudun väestöön pidetyt yhteydet vähenivät. Myös vartioaseman henkilöstön keskinäiset suhteet ja yhteenkuuluvuus joutuivat koetukselle. Merkkejä tästä oli jo havaittavissa muun muassa välinpitämättömänä suhtautumisena vartioasemilla tapahtuviin ruokailuihin sekä huolettomana asennoitumisena partioiden lähettämiseen ja vastaanottamiseen. Huolettomuus ilmeni muun muassa siten, että eräällä vartioasemalla päivystäjä pääsääntöisesti lähetti ja vastaanotti rajapartiot, vaikka tehtävä kuului vartiopäällikölle. Käytäntöä perusteltiin sillä, ettei partiointia voitu aina satuttaa vartiopäällikön virka-ajan puitteisiin. [333]

Palvelu syrjäisillä vartioasemilla ei sopinut kaikille, joten palvelukseen hakeutuvien rajamiesten harrastuksiin kiinnitettiin huomiota valintaa suoritettaessa. Eristäytyneelle vartioasemalle sijoitettiin mieluummin poikamiehiä. Ruokojärven vartioasemalla ainoa perheellinen oli vielä vuonna 1977 vartiopäällikkö Esko Kuitunen. Keskellä laajaa asumatonta erämaata sijainnut vartio veti puoleensa poikamiehiä, sillä heidän elämäntyylinsä oli toinen kuin perheellisillä. Matkaa Ruokojärveltä Lieksan keskustaan oli 70 km, eikä matkaa joka mielitekoon lähdetty kulkemaan, vaikka lähes jokaisella rajamiehellä olikin oma auto. [334]

Kokkojärven rajavartioaseman rivitalo rakennettiin vuosina 1981 ja 1982. P-KR:n kuva-arkisto.

Närsäkkälän rajapartio, rajajääkärit Martti Hirvonen ja Pentti Vanhanen, kesällä 1983. Partiovarustukseen kuuluivat polkupyörä, Televa-puhelin, karttalaukku, rynnäkkökivääri, partioasu ja kumikengät. Kuva: Timo Päivisen arkisto.

Perinteinen Närsäkkälän ja Suitsan vartioasemien välinen pilkkikilpailu päättyi keväällä 1975 Suitsan eduksi. P-KR:n kuva-arkisto.

"Komppanian huoltoauto tuo kerran viikossa tarvikkeita vartiolle. Posti tuodaan kolmasti viikossa ja tuo kerrallaan kasan lehtiä jotka luetaan tarkkaan."

Sen sijaan esimerkiksi Närsäkkälän vartioasemaa ei pidetty eristäytyneenä, sillä sinne toivat palvelujaan myymälä- ja kirjastoautot. Koululaisauto puolestaan nouti lapset kouluun ja tie oli perille saakka hyvässä kunnossa. Närsäkkälän vartiolla oli myös hyvät suhteet paikalliseen väestöön ja teki muun muassa kiinteää yhteistyötä paikallisten kalastuskuntien kanssa koska rajamiehiä toimi niiden pyytäminä kalastuksenvalvojina. [335]

Närsäkkälän vartiolla oli lisäksi harvinaisen hyvin voiva suhde eteläiseen naapurivartioonsa, Kaakkois-Suomen rajavartioston Suitsan vartioon. Vartiot ovat yhteydessä toisiinsa kiinteästi ja sopivat rajapalveluun liittyvät tehtävät viikoittain. Normaalien palvelustehtävien lisäksi

Kesällä 1985 rakennettiin Värtsilän rajavartioaseman paikoitusalueelle helikopterin laskeutumispaikka. Kuvassa joukkueenjohtaja lähdössä valvontalennolle. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartiolaitoksen ensimmäiseksi vuoden rajavartioasemaksi valittiin Särkkävaaran vartioasema. Kiertopalkinnon ja kunniakirjan vartioasemalle luovutti Rajavartiolaitoksen päällikkö, kenraaliluutnantti Olavi Kaakinen 14.5.1976. Kuvassa kenraali tervehtii spn Vallaa ja koiran ohjaaja ylirajajääkäri Reino Piirosta. P-KR:n kuva-arkisto.

vartiot järjestivät vuosittain perinteeksi muodostuneet viestinhiihto- ja pilkkiongintakilpailut, joiden järjestelyt hoidettiin vuorotellen. [336]

Pohjois-Karjalan rajavartioston suurimman vartion, Värtsilän rajavartioaseman henkilöstömäärä lisääntyi 1970-luvulta alkaen kun toimintoja keskitettiin erityisesti sinne. Kun rajanylitysliikenne henkilöliikenteelle käynnistyi 1980-luvun loppupuolella, vartioaseman henkilöstömäärä kohosi noin 50 henkilöön. Vartiolla palveli silloin kuusi toimiupseeria, joille jokaiselle oli määrätty oma vastuualue. Kahdelle kuului vastuu ylikulkuasioista, kahdelle varsinaisesta rajanvartioinnista ja yhdelle kiinteistöjen hoitoon liittyvistä asioista. [337]

Rajavartiolaitoksen vuosipäivänä 1976 julkistettiin ensimmäisen kerran valitut vuoden raja- ja merivartioasemat. Kilpailun sääntöjen mukaan vuoden vartioasemaksi voitiin valita vartio, joka oli suorittanut jonkun merkittävän työn pelastuspalvelun tai muun teon palveluksessa tai muuten pitkän ajan kuluessa saavuttanut korkean tunnustusta ansaitsevan tuloksen. Valinta julkistettiin aina seuraavan vuoden laitoksen vuosipäivänä. Palkitsemisajatuksen isä vuorineuvos Ville Lehtinen lahjoitti vuosittain kiertäväksi tunnustuspalkinnoksi Urho Mäntysen veistämän pronssisen pienoishirven. Ensimmäisenä tunnustus myönnettiin Pohjois-Karjalan rajavartioston Särkkävaaran rajavartioasemalle, joka valittiin vuoden 1975 rajavartioasemaksi. Aiemmin Särkkävaaran vartio oli valittu jo kahdesti Pohjois-Karjalan rajavartioston parhaimmaksi vartioksi. Luovuttaessaan kunniakirjan ja tunnustuspalkinnon vartioaseman vartiopäällikölle rajavääpeli Eero Ylijuolakselle toukokuussa 1976, totesi Rajavartiolaitoksen päällikkö kenraaliluutnantti O. A. Kaakinen Särkkävaaran vartion toimineen tunnustusta ansaitsevalla taidolla ja innostuksella. [338]

> "Vartiointi on ollut hyvin suunniteltua ja toteutettua. Miesten koulutustaso on korkea. Vartioaseman ulkoinen järjestys ja sisäinen henki ovat olleet hyvät. Vartio ulkopuolinen ihminen on saanut lähteä aina tyytyväisin mielin vartiolta." [339]

Vuoden 1979 vartioaseman tittelin sai Haapovaaran rajavartioasema, jonka perusteiksi mainittiin moitteeton puutavaran rajanylitystoimin-

nan hoitaminen ja valvominen. Yksi peruste vuoden vartioasemaksi valinnalle oli myös henkilöstön harrastustoiminta ja siinä varsinkin monipuolinen urheilutoiminta. Seuraavat vuoden rajavartioasema-nimitykset Pohjois-Karjalaan tulivat myös vartioasemille, jotka toimivat rajanylityspaikkojen valvontatehtävissä. Vuoden 1983 vuoden vartioasemaksi valittiin Värtsilän rajavartioasema ja vuoden 1987 vartioasemaksi Kokkojärven rajavartioasema. Värtsilän vartio tunnettiin suurvartiona, jonka valvonnassa oli yhä laajeneva rautatie- ja maantieylikulku Niiralan raja-asemalla. Aloitteellisuus, työn tehokkuus ja suhteet siviiliväestöön mainittiin ansioina, joihin nimitys perustui. Kokkojärven vartion ansioksi katsottiin sen moitteeton puutavarakauppaan liittyvä ylikulun valvonta yli 30 vuoden ajalla. [340]

> "Rajan vartiointi ja ylikulun valvonta on hoidettu täällä hyvin. Laitokselle ei ole sama, miten tämä työ tehdään. Täällä se on tehty esimerkillisesti. Vartioasemalla on myös vallinnut hyvä yhteishenki, joka on tärkeä asia koko Rajavartiolaitokselle." [341]

VARTIOASEMIEN MÄÄRÄ PUOLITETAAN

TYÖAIKALAINSÄÄDÄNNÖN aiheuttamat muutokset henkilöstöpolitiikassa pakottivat Rajavartiolaitoksen säästämään kuluja ja organisoimaan toimintaansa. Vuonna 1968 lakkautettiin viisi rajavartioasemaa, joista Pohjois-Karjalan rajavartioston toimintapiirissä Sääperin ja Nehvonniemen rajavartioasemat, jotka muutettiin asuntovartioiksi. Samana vuonna tehtiin työaikakokeiluja viisipäiväiseen työviikkoon siirtymisessä. Työaikakokeilusta saatiin hyviä kokemuksia ja henkilövajausta paikkaamaan keksittiin alavartiojärjestely, jota myös kokeiltiin seuraavana vuonna. Pohjois-Karjalan rajavartiostossa kokeiluvartioina toimivat Valkeavaaran–Satulavaaran ja Kiitsanjärven–Talikkajärven vartioasemat. Tarkoituksena oli pitää useampi vartio toimintakykyisessä vahvuudessa henkilövajauksesta huolimatta siten, että toinen vartio toimi asuntovartiona. Satulavaara ja Talikkajärvi muutettiin mainittujen vartioiden alavartioiksi vuoden 1970 lopussa. [342]

Kesällä 1977 Kaustajärven vartioasema sai vieraakseen huomattavan joukon merkkihenkilöitä. Sisäministeri Eino Uusitalon johdolla Kukonkaulan partiomajalla vierailivat kaikki Suomen maaherrat vaimoineen sekä poliisipäällystöä, yhteensä 40 henkilöä. Mukana olivat myös Rajavartiolaitoksen päällikkö kenraaliluutnantti Yrjö Kärkkäinen ja Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja eversti Eero Naapuri. Kaustajärven rajamiehet pitivät huolen tarjoilusta ja tarjosivat muun muassa savumuikkuja ja vatruskoja. Kuvassa kahvista nauttimassa Pohjois-Karjalan läänin maaherra Esa Timonen, Lapin läänin maaherra Asko Oinas, sisäministeri Eino Uusitalo ja Rajavartiolaitoksen päällikkö Yrjö Kärkkäinen. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartiolaitos ryhtyi toteuttamaan kokeiluja, joilla pyrittiin ottamaan huomioon työaikakysymys siten, että päivystys- ja huoltopisteitä vähennettiin ja henkilöstöä keskitettiin tärkeimmille vartioasemille. Alavartiojärjestelmä ennakoi tiheän vartioasemaverkoston alasajoa, jolloin vartioasemaketju korvattiin vähitellen suuremmilla yksiköillä, hankkimalla liikkumisvälineitä ja uusilla valvontamenetelmillä. 1980-luvun puoleenväliin mennessä Rajavartiolaitoksessa lakkautettiin kaikkiaan 27 vartioasemaa. Osana tätä Pohjois-Karjalan rajavartiostossa lakkautettiin Kiitsanjärven vartioasema 1975, Muskon vartioasema 1980 ja Satulavaaran vartioasema 1983.

Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajan apulainen majuri Stig-Erik Malmen, komentaja everstiluutnantti Aarno Sihvo ja huoltopäällikkö kapteeni Kaarlo Parviainen vuosipäivänä 21.3.1969. P-KR:n kuva-arkisto.

Esimerkiksi Muskon vartioaseman lakkauttaminen toteutui ensin viiden kuukauden kokeiluna 1.8.1980 alkaen, ja jäi pysyväksi tämän jälkeen. Vartioaseman henkilöstö siirrettiin Värtsilän ja Välivaaran vartioasemille. Myös Satulavaaran vartio oli ensin lakkautettuna kokeiluluontoisesti 1.9.1982 alkaen, ja lakkautettiin lopullisesti huhtikuussa 1983. Tämän jälkeen vartio otettiin partiomajakäyttöön. Muskon vartiolla lakkauttamista ei pidetty järkevänä ratkaisuna ja vartiopäällikkö ylirajavääpeli Otto Juntunen uskoi rajamerkille III/53 johtavan tien ja Rämejärven vesialueen jäävän lakkautuksen jälkeen vaille tehokasta valvontaa, mitä ei voitaisi jatkossa korvata muilla menetelmillä. [343]

1980-luvulla rajavartiostoja kehotettiin edelleen tarkastelemaan vartioasemiensa toimintaa, jota oli tarkoitus järkiperäistää. Rajavartiostot eivät saaneet uusia virkoja, vaan tehtävät tuli hoitaa entisellä miesvahvuudella samalla kun rajaviranomaisilta vaadittiin tehokasta rajavalvontaa. Suuremmassa yksikössä rutiinitehtävät ja varsinaiset rajanvalvontatehtävät voitiin jakaa mielekkäämmällä tavalla. Rajavartiolaitoksessa ryhdyttiin järkeistämään tehtäviä yhdistelemällä pienempiä rajavartioasemia toisiinsa. Vartioasemaverkosto ei enää vastannut toiminnallisesti ja tilojenkaan puolesta aikakauden vaatimuksia. Lakkauttamisajatusta tuki myös se, että 1960- ja 1970-luvuilla lakkautetuista vartioasemista

ei ollut koitunut haittaa rajanvartioinnille ja kokemukset vartioiden yhdistämisestä olivat olleet myönteiset. Pienillä vartioasemilla huolto- ja päivystystehtävät sitoivat kohtuuttoman suuren osuuden työajasta. Laskettiin, että yhdistämisen kautta vapautui miehiä varsinaiseen rajavalvontaan. Asemien lakkauttamisten pääsyyt olivat osittain myös taloudelliset.

Vuonna 1984 nousi puheenaiheeksi Saarivaaran tai Kaustajärven vartion lakkauttaminen. Vartioiden yhdistämistä kävi vuoden aikana vartioilla tarkkailemassa Rajavartiolaitoksen päällikkö kenraaliluutnantti Ilmari Kirjavainen ja huoltopäällikkö everstiluutnantti Olli Kaikkonen. Hanke kuitenkin haudattiin osaltaan siksi, että hanke olisi vaatinut uuden vartioaseman rakentamisen. Uudisrakennus olisi jouduttu rakentamaan Kaustajärvelle, sillä Saarivaaran vartion tontti ei pienuutensa vuoksi sallinut enää lisärakentamista. Lakkauttamishanke kuitenkin puhutti rajaseudun väestöä vielä seuraavanakin vuonna, jolloin Saarivaaran ja naapurikylän Hoilolan yhteinen kylätoimikunta esitti huolestuneisuutensa vartioaseman mahdollisesta lakkauttamisesta. Kylätoimikuntaa huolestutti myös rajan pinnassa lisääntynyt matkailu ja sen mukanaan tuomat ongelmat. [344]

Voimavarojen ja henkilöstön uudelleen kohdentaminen oli esillä myös vuonna 1986, kun keskusteltiin Särkkävaaran ja Ruokojärven vartioasemien lakkauttamisesta. Molemmat vartioasemat toimivat sivusuunnassa, niiden toimintapiiri oli lähes asumatonta ja tiestön hoito oli tarpeen vain vartioasemien toiminnalle. Vartioasemien kiinteistöt vaativat myös perusparannustöitä. Rajavartiolaitoksen esikunnassa Särkkävaaran ja Ruokojärven vartioiden lakkauttamista ei kuitenkaan tuolloin pidetty vielä ajankohtaisena. [345]

Rajavartiolaitoksessa tehdyistä saneeraussuunnitelmista tiedotettiin viimein syksyllä 1989. Saneerauksessa oli kyse toiminnan tehostamisesta, jolloin luovuttiin pienemmistä vartioasemista. Vartioasemia lakkautettiin niiden pienuuden vuoksi, koska nämä keskittyivät itsensä huoltamiseen, eikä varsinaiselle tehtävälle jäänyt enää aikaa. Isommissa yksiköissä rajan vartioinnin katsottiin olevan tehokkaampaa. Vartioasemien lakkauttamisen lisäksi lisää miehiä rajalle saatiin vähentämällä rajavartiostojen huoltoa sekä rajakomppanioiden komentopaikkoja. [346]

Esityksen mukaan rajavartioasemia Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella päätettiin vähentää 21:stä kymmeneen vuoteen 1994 mennessä. Vartioista vuonna 1989 lakkautettaviksi määrättiin Leminaho, Kaustajärvi ja Särkkävaara sekä vuonna 1990 Haapavaara, Iljala ja Ruokojärvi. Lisäksi vuoteen 1994 mennessä lakkautettavaksi suunniteltiin Valamajärven, Kokkojärven, Kivivaaran, Saarivaaran ja Närsäkkälän vartioasemat. [347]

Vuonna 1989 Rajavartiolaitoksen järjestelytoimiston päällikkö Martti Kukkonen esitteli laitoksen päällikölle Matti Autiolle kolmen ensimmäisen vartioaseman lakkauttamisen. Esittelyn yhteydessä Kukkonen ilmoitti, että mukana on yksi sellainen vartioasema, jota ei saisi lakkauttaa. Kyseessä oli Leminahon vartioasema, joka oli Kukkosen syn-

Maaherra Esa Timonen vierailulla Lieksan rajajääkärikomppaniassa huhtikuussa 1987. Kivijärven partiomajan edustalla vas. maaherra Timonen, majuri Martti Ossi, rajajääkäri P. Nevalainen, eversti evp Eero Naapuri, majuri evp Matti Lappalainen, eversti Aaro Moilanen ja rajajääkäri P. Turunen. P-KR:n kuva-arkisto.

Valamajärven rajavartioaseman henkilöstö Rajavartiolaitoksen vuosipäivänä 21.3.1989. Takana vas. rj M. Piirainen, ylirj S. Kärkkäinen, rj Y. Eronen ja ylirj M. Kärkkäinen. Keskirivissä vas. rj A. Sormunen, vartioemäntä E. Riikonen ja rj R. Airaksinen. Edessä vas. rj T. Turunen, ylirj T. Martikainen, vartiopäällikkö luutnantti E. Kuitunen, vääpeli J. Karhinen ja rj E. Räisänen sekä spu Oki ja spu Rina. P-KR:n kuva-arkisto.

nyinpaikka. Kuultuaan perustelut, katsoi Autio karttaa ja ilmoitti: "Se lakkautetaan ensimmäisenä." [348]

Vuonna 1989 lakkautetun Kaustajärven vartion henkilöstö siirrettiin Saarivaaran, Värtsilän, Välivaaran ja Valkeavaaran vartioasemille. Kaustajärven vartioasemasta muodostettiin tämän jälkeen neuvottelu- ja virkistyskäyttötila. Samana vuonna lakkautetun Särkkävaaran vartiorakennus oli autioituneen Ohtavaaran kylän viimeinen asuttu rakennus. Viimeinen perhe vartiolta oli muuttanut pois jo 1982. [349]

> "Vartion lakkauttaminen ei heikennä lainkaan rajan vartiointia, vaan pikemminkin päinvastoin. Paljon työtä jouduttiin tekemään kiinteistön ylläpitämiseksi, mikä työpanos vapautuu nyt varsinaiseen tehtävään. Nykyinen tiestö ja käytettävissä oleva kalusto mahdollistavat rajan vartioinnin aikaisempia vuosia paljon tehokkaammin, eivätkä välimatkat ole enää niin suuri este." [350]

Tyhjilleen jääneet rajavartioasemat Rajavartiolaitos tarjosi vuokralle virkistyskäyttöön. Kyselyjä vuokratiloista tuli runsaasti ja tarjousten perusteella vartioasemat vuokrattiin viideksi vuodeksi kerrallaan. Etusijalle asetettiin muut valtion viranomaiset. Vuokraajan velvollisuutena oli ympärivuotinen kunnossapitovelvollisuus. [351]

Vartioasemien väheneminen ei vaikuttanut rajapartiointiin, sillä vaikka päivystyspisteet vähenivät, miehiä saatiin partiointiin lisää. Vartioasemien välit kuitenkin pitenivät huomattavasti ja kun aiemmin oli pärjätty polkupyörillä ja muutamalla autolla, jouduttiin partiointia varten hankkimaan lisää autoja ja moottorikelkkoja. Rajavartiostolle rajanvartioinnin teknistäminen tuli halvemmaksi kuin miestyövoima. Tekniikan avulla rajanvartiointia oli mahdollisuus jopa tehostaa. [352]

Rajamiehen kannalta vartioasemien lakkauttaminen merkitsi ennen kaikkea pitkään yhdessä olleen porukan hajaantumista ja ystävyyssiteiden katkeamista. Työ pysyi kuitenkin samana, vaikka rajaosuudet hieman uudistuivat kun voimat keskitettiin isommille vartioille. Valvontatehtävissä liikennevälineiden osuus korostui. Partiot heitettiin tiettyihin pisteisiin ja haettiin määrätystä pisteestä pois. [353]

Osana Rajavartiolaitoksen säästösuunnitelmia Rajavartijainliitto ehdotti kesällä 1991 jopa Pohjois-Karjalan rajavartioston lakkauttamista itsenäisenä toimintayksikkönä. Sisäministeri Mauri Pekkariselle jätetyn esityksen mukaan rajavartiosto olisi liitetty eteläosiltaan Kaakkois-Suomen rajavartiostoon ja pohjoisosiltaan Kainuun rajavartiostoon. Rajavartijainliitto oli tuohtunut laitoksen kehittämissuunnitelmista, joiden mukaan kaikki säästö otettaisiin rajavartijoiden palkkapussista. Liiton mielestä laitoksessa oli liikaa esikuntia ja esiupseereita, jonka vuoksi oli järkevää yhdistää vartiostoja. Liitto oli huolissaan myös rajataktiikan muutoksesta, johon kuului ihmistyön laajamittainen korvaaminen teknisillä ja elektronisilla valvontalaitteilla. Pohjois-Karjalan rajavartioston lakkauttaminen ei kuitenkaan ollut Rajavartiolaitoksen suunnitelmissa. Sen sijaan rajalla liikkui huhuja siitä, että rajavartiostot voitaisiin supistaa jopa kahteen, Lapin ja Karjalan rajavartiostoihin, joista jälkimmäisen komentopaikaksi tulisi Onttola. [354]

Ruokojärven vartioaseman rakennuttaja ja ensimmäinen vartiopäällikkö rajavartiomestari evp E. Rilkonen asettamassa luutaa ovelle vartioaseman lakkauttamispäivänä 1.5.1990. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJASOPIMUKSET JA RAJAPALVELU

RAJAVYÖHYKKEEN VALVONTA

RAJARAUHAN säilyttämiseksi ja rajaloukkausten estämiseksi liikkumista ja oleskelua rajaseudulla oli rajoitettu jo heti sodan jälkeen. Huhtikuussa 1945 oli muodostettu rajavyöhykkeeksi kutsuttu alue, jolla liikkumiseen ja oleskeluun tarvittiin poliisiviranomaisen lupa. Liikkumista vyöhykkeellä valvoivat rajaviranomaiset. [355]

Laki rajavyöhykkeestä hyväksyttiin eduskunnassa toukokuussa 1947 sitä varten asetetun komitean työn pohjalta. Lain mukaan valtakunnan rajalle voitiin rajarauhan ja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämiseksi ja tehostamiseksi muodostaa erityinen rajavyöhyke, jonka leveydeksi maarajoilla tuli kolme kilometriä. Vyöhykkeen takaraja tuli merkitä maastoon kulkuväylien kohdalla. Rajavyöhykkeellä liikkuminen ja oleskelu ilman poliisiviranomaisen lupaa kiellettiin. [356]

Rajavyöhyke pyrittiin vetämään niin, että se olisi mahdollisimman vähän häirinnyt siviiliväestöä.

Rajavyöhykkeellä oleskeluun tarvittava erityinen liikkumis- ja oleskelulupa hankittiin rajavartioston komentajalta ja sen sai määräajaksi. Lupamenettely aiheutti hankaluutensa takia lukuisia valituksia. Kaksi vuotta myöhemmin liikkumis- ja oleskeluluvan hakumenettelyä uudistettiin rajaseudun siviiliväestön osalta. Nyt luvan sai rajavyöhykkeeltä kotoisin olleet henkilöt toistaiseksi ja samalla kertaa yhdellä hakemuksella koko perhe. Jokaisella yli 15-vuotialla täytyi kuitenkin liikkues-

Rajavyöhykkeen takaraja Kaustajärven vartioaseman toimintapiirin kohdalla. P-KR:n kuva-arkisto.

saan rajavyöhykkeellä olla mukanaan henkilökohtainen lupa. Lisäksi rahavyöhykkeellä maata omistaneet, mutta muualla asuneet saivat toistaiseksi voimassa olevan luvan. Merkittävä parannus oli myös se, että lupahakemuksen saattoi jättää lähimmälle rajavartioasemalle, josta se välitettiin asianomaiselle viranomaiselle. Myönnetyn luvan saattoi myös noutaa rajavartioasemalta. Tarvittaessa rajavartijat toimittivat luvan hakijan kotiin partiomatkan yhteydessä. [357]

Rajavyöhykkeelle asetettiin kulkurajoitteiden lisäksi myös muita rajoituksia, joiden valvominen oli rajamiesten vastuulla. Valokuvauslaitteiden tuominen ja käyttö kiellettiin kokonaan. Myöskin ampuma-aseiden, -tarvikkeiden ja räjähdysaineiden hallussapito ja käyttö oli kielletty vyöhykkeellä ilman erityislupaa. Vyöhykkeen kalavesille ei ollut mahdollista päästä ilman lupaa ja yöaikaan kalastaminen rajavesillä oli kokonaan kiellettyä. Erilaisia valoja tuli käyttää siten, ettei valokeila leikannut tai valaissut rajakaistaa tai Neuvostoliiton aluetta. Siviileiltä kiellettiin lisäksi kaikenlainen keskustelu neuvostoliittolaisten kanssa raja-aukon ylitse. Kieltoa pyrittiin myös valvomaan, sillä rajalla tapahtui tämän tästä neuvostoliittolaisten värväysyrityksiä. Rajavartiostojen esikunta kehotti rajavartiostoja muun muassa vuonna 1951 valvomaan erityisesti tätä kieltoa. [358]

Varsinaisen raja-aukon Suomen puoleiselle reunalle pystytettiin piikkilanka-aita, jonka tarkoituksena oli estää lähinnä kotieläinten liikkuminen rajan yli ja osoittaa muille, missä raja-aukon reuna kulki. Rajavyöhykkeen takarajaa osoittavat Seis-taulut asetettiin paikalleen kulkuväylien kohdille 1950. Vuonna 1955 rajavyöhykkeen takaraja merkittiin maastossa kasvaviin puihin keltaisella renkaalla. Vuonna 1969 käynnistettiin tutkimus, voitaisiinko raja-aitaa vähentää joissakin paikoissa ja korvata se vähemmän varoja ja työtä vaativalla rajan osoitusaidalla. Lieksan rajajääkärikomppanian alueelle oli vastaavaa aitaa rakennettu yhdeksän kilometrin pätkä neljä vuotta aikaisemmin. [359]

Hankauksia rajaviranomaisten kanssa syntyi erityisesti metsästys- ja kalastusasioiden yhteydessä. Rajavyöhykkeellä lupa metsästykseen ja kalastukseen heltyi vain poikkeustapauksessa. Metsästykseen eli ampuma-aseen ulkosalla hallussapitoon ja käyttöön tarvittiin erityislupa. Sen myönsi erittäin painavista syistä paikallinen nimismies rajaviranomaisten lausunnon perusteella. Kalastus rajavyöhykkeellä, samoin kuin marjastus ja sienestys, oli jätetty paikallisten eli lähellä rajaa asuvien oikeudeksi. Lupia muille ei juurikaan myönnetty. Rajan välittömässä läheisyydessä kalastus oli kokonaan kielletty ja se merkittiin selvästi vesistöön. [360]

Kenraaliluutnantti (kuvassa kapteenina) Yrjö Kärkkäinen (s. 1918) palveli Pohjois-Karjalan rajavartiostossa useassa eri virassa: Ilomantsin rajakomppanian päällikkönä 1946–1947, koulutustoimiston päällikkönä 1947–1949, rajatoimiston päällikkönä 1951–1954, komentajan apulaisena 1954–1959 ja komentajana 1966–1969. Vuonna 1975 Kärkkäinen nimitettiin Rajavartiolaitoksen apulaispäälliköksi ja toimi Rajavartiolaitoksen päällikkönä 1976–1978. P-KR:n kuva-arkisto.

Eräs ongelmapaikka oli Värtsilän Sääperijärvi, jonka keskeltä kulki rajavyöhykkeen raja. Järven länsipäässä harrastettiin runsaasti metsästystä ja kalastusta, ja metsä- ja kalamiehet rikkoivat jatkuvasti rajavyöhykkeestä annettuja liikkumis- ja oleskelulupamääräyksiä. Vuonna 1951 rajavartioston komentaja Antti Seitamo esitti tilanteen korjaamiseksi, että rajavyöhykettä olisi laajennettu länteen niin, että koko Sääperijärvi olisi jäänyt rajavyöhykkeen sisään. [361]

Rajavyöhyke vaikeutti vyöhykkeellä ja sen läheisyydessä asuneiden siviilien elinkeinojen harjoittamista ja päivittäistä elämää. Siviiliväestö esittikin jatkuvasti toivomuksia rajavyöhykkeen kaventamisesta. Rajavyöhykettä kavennettiin monin paikoin jo 1950-luvulla ja useaan kertaan 1960-luvun alkupuolella erityisesti Ilomantsin rajakomppanian alueella. Vuonna 1965 komppanian alueelle jäi rajavyöhykkeelle vielä 65 asuttua taloa, joissa asui 301 asukasta. Paikoin vyöhyke supistui alle kilometrin levyiseksi. Rajavyöhykkeen takarajan muutoksella rajaviranomaiset halusivat nimenomaan helpottaa rajaseudun väestön jokapäiväistä elämää ja toimeentuloa. [362]

Vuonna 1965 rajavyöhykkeen takarajaa Pohjois-Karjalassa tarkistettiin jälleen perusteellisesti. Nyt havaittiin, että rajan vartioinnin käytännön toteutus vaikeutui huomattavasti, mutta rajan ja vyöhykkeen tehokas valvonta ei kuitenkaan kärsinyt. Sen sijaan huomattiin, että rajaseudun väestön mieliala muuttui positiivisemmaksi ja sen auttamishalu rajavartioston suuntaan kasvoi. Vyöhykkeen siirto helpotti osaltaan myös rajaviranomaisten työtä, sillä liikkumis- ja oleskelulupia rajavyöhykkeelle ei tarvinnut myöntää enää niin paljon kuin aikaisemmin. [363]

1960-luvulla lisääntynyt matkailu, viikonvaihteen vapaa-aika sekä parantuneet tieolosuhteet toivat yhä enemmän liikkujia Pohjois-Karjalan rajaseudulle. Etenkin käyttöön otettujen Sinisen tien sekä Runon ja Rajan tien vaikutus oli suuri. Tämä lisäsi matkailijoiden ja retkeilijöiden määrää raja-alueella, mikä puolestaan edellytti rajavartioinnilta yhä suurempaa liikkuvuutta ja nopeutta. Matkailua lisäävänä tekijä oli rajakuntien voimistunut matkailun myynti, millä pyrittiin vahvistamaan kuntien elinehtoja. Matkailumainonnassa ryhdyttiin käyttämään hyväksi myös rajan erityisluonnetta. Rajavartiosto ei pystynyt vastaamaan lisääntyneeseen liikkuvuuteen varsinkaan viikonloppujen aikana määrärahojen niukkuuden ja työaikamääräysten vuoksi. [364]

Rajavyöhykkeellä eläminen aiheutti hankalan lupakäytännön vuoksi kuitenkin katkeruutta etenkin tiheämmin asutulla Tohmajärven rajakomppanian alueella. Katkeruus purettiin joskus rajamiehiin, joiden vastuulla oli rajavyöhykelupien tarkastaminen. Tämä aiheutti luonnollisesti ajoittain hankauksia rajaseudun väestön ja rajavartioston välillä. Ilmiötä ei kuitenkaan esiintynyt pohjoisempana Ilomantsin ja Lieksan rajakomppanioiden alueilla. [365]

KAIKEN PERUSTANA RAJAJÄRJESTYSSOPIMUS

SUOMEN ja Neuvostoliiton välisen valtakunnan rajaan liittyneiden raja-asioiden hoito järjestettiin osapuolten kesken solmituin sopimuksin. Niiden käytännön toteuttajina toimivat rajavaltuutetut, jotka molempien maiden hallitukset nimesivät. Rajavaltuutetut olivat velvolliset ehkäisemään rajatapahtumat ja ratkaisemaan sattuneet tapaukset. Suomessa rajavaltuutettuina ovat toimineet rajavartiostojen komentajat ja Neuvostoliitossa rajavartio-osastojen komentajat.

Sodan jälkeen määrättiin Liittoutuneiden Valvontakomission toimesta ensimmäiset rajavaltuutetut ja vuoden 1945 loppuun mennessä valtuutettutoiminta käynnistyi koko itärajalla. Valtuutettujen tehtävänä oli rajaloukkausten ja muiden vähäpätöisten tapahtumien selvittely ja ratkaiseminen. Rajatapahtumat käsiteltiin pääosin kirjeitse, joita suomalainen osapuoli pääasiassa lähetti. Rajalla suoritettiin myös joitakin tutkimuksia, mutta niissä ei aina päästy yhteisymmärrykseen ja joillakin rajaosuuksilla tilanteet saattoivat kärjistyä varsinkin loikkari- ja ampumistapausten yhteydessä. [366]

Neuvottelut rajaselkkausten ja rajan hoitoa koskevan sopimuksen aikaansaamiseksi käynnistyivät suomalaisten aloitteesta ja Neuvostoliiton vuoden 1948 alussa tekemän luonnoksen pohjalta. Sopimus rajaselkkausten ja -tapahtumain selvittämisjärjestyksestä allekirjoi-

Neuvostoliiton rajajoukkojen komentaja, kenraalieversti Pavel Zyrjanov seurueineen tutustui Pohjois-Karjalan rajavartiostoon maaliskuussa 1965. Suomalaisina isäntinä toimivat Rajavartiolaitoksen päällikkö kenraaliluutnantti Antti Pennanen, eversti Martti Arvela ja Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja everstiluutnantti O. A. Kaakinen. Neuvostoliittolaiset saunoivat ja yöpyivät Onttolassa sekä tutustuivat esikuntaan ja kasarmialueen eri rakennuksiin. Tutustumiskohteena oli myös ylikersantti Esa Kervisen koti Onttolan uudessa asuntotalossa, jota vieraille esitteli Kervisen venäjänkielentaitoinen vaimo. Vieraiden oli tarkoitus tutustua myös Särkkävaaran vartioasemaan, mutta se peruttiin kuitenkin viime hetkellä. Kuvassa vieraat isäntineen Onttolassa. Vas. everstiluutnantti O. A. Kaakinen, kenraaliluutnantti P. I. Ionov, kenraaliluutnantti Antti Pennanen, kenraalieversti P. I. Zyrjanov, konsuli Kosonen, eversti A. G. Lashkov, majuri V. V. Suharov ja majuri V. K. Jekortshenko. P-KR:n kuva-arkisto.

Ruhovaaran neuvottelumaja lähellä rajamerkkiä III/153 kuvattuna vuonna 1957 sen jälkeen kun majaa oli laajennettu. P-KR:n kuva-arkisto.

tettiin Moskovassa 19.6.1948. Pääosa sopimuksesta käsitteli rajavaltuutettujen yhteistyötä. Viidennessä artiklassa lueteltiin 15 erilaista rajatapahtumaa, joiden tulkinta ja ratkaisu oli valtuutettujen vastuulla. Rajavaltuutetuilla oli oikeus siirtää mikä tahansa tärkeän merkityksen omaava tapaus diplomaattista tietä ratkaistavaksi. Saman vuoden joulukuussa syntyi vielä rajajärjestyssopimus, jossa määrättiin rajan ja sen merkkien kunnossapidosta. [367]

Pohjois-Karjalan alueen rajavaltuutetun apulainen majuri Olli Hirvisalo ja Neuvostoliiton Suojärven alueen rajavaltuutetun apulainen everstiluutnantti Makarov kohtaavat Kuolismaan tiellä heinäkuussa 1969.
P-KR:n kuva-arkisto.

Pohjois-Karjalan ja Repolan rajavaltuutettujen tapaaminen Kivipuron vartioasemalla tammikuussa 1970 oli poikkeuksellinen, sillä tapaamisen yhteydessä Repolan rajavaltuutettu eversti Nikolai Utkin antoi haastattelun suomalaiselle toimittajalle. Utkin kertoi harvinaisessa haastattelussaan varsin avoimesti näkemyksiään rajavaltuutettujen toiminnasta ja omasta elämästään. Haastattelu julkaistiin Lieksan Lehdessä 30.1.1970. Kuvassa vas. Repolan rajavaltuutetun sihteeri majuri Nikolai Bulatov, rajavaltuutettu eversti Nikolai Utkin, tulkki vänrikki Eugen Usano, Pohjois-Karjalan rajavaltuutettu everstiluutnantti Aarno Sihvo ja Lieksan rajajääkärikomppanian päällikkö kapteeni Matti Lappalainen (selin). P-KR:n kuva-arkisto.

Suomen ja Neuvostoliiton rajavaltuutetut kokemassa pyydyksiä Kangasjärvellä huhtikuussa 1990. P-KR:n kuva-arkisto.

Sopimuksen allekirjoituksen jälkeen Pohjois-Karjalan alueen rajavaltuutetuksi nimitettiin rajavartioston komentaja majuri Antti Seitamo ja hänen sijaisekseen esikuntapäällikkö majuri Eino Puhakka. Rajavaltuutetun apulaisiksi nimitettiin silloiset rajakomppanioiden päälliköt, majuri Mauri Virmakoski, luutnantti Mikko Rantanen ja kapteeni Aapo Sutinen. Päätulkiksi nimitettiin Pekka Tarva ja apulaistulkiksi vääpeli Armas Hiles. Rajavaltuutetulle kuului toiminnastaan palkkio, joka oli 3000 markkaa (nykyrahassa noin 130 euroa) kuukaudessa. Apulaisten palkkio oli 1000 markkaa. [368]

Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuus rajoittui Neuvostoliiton puolella kolmeen rajavartioalueeseen. Sortavalan alueen rajavaltuutetun sijoituspaikka oli Sortavalassa ja hänen apulaistensa sijoituspaikat Kaalamossa (rajalohko III/36–II/123) ja Värtsilässä (rajalohko III/139–III/36). Suojärven rajavaltuutetun sijoituspaikkana oli Suojärvi ja hänen apulaistensa sijoituspaikat sijaitsivat Korpiselässä (rajalohko III/217–III/139) ja Kuolismaassa (rajalohko 584–III/217). Repolan alueen rajavaltuutetulla, jonka sijoituspaikka oli Repola, oli kolme apulaista, jotka oli sijoitettu Lupasalmelle (rajalohko 584–604), Lentiiraan (rajalohko 604–634) ja Tuulivaaraan (rajalohko 634–655). [369]

Pohjois-Karjalan alueen rajavaltuutettu kutsuttiin Neuvostoliiton Suojärven ja Sortavalan alueiden rajavaltuutettujen toimesta ensimmäiseen istuntoon Värtsilän asemalle 18. elokuuta 1948. Istunnossa vahvistettiin molempien osapuolten valtuutettujen sijaiset ja apulaiset. Suojärven alueen kohtaamispaikaksi sovittiin rajamerkki III/153, jossa myös postinvaihto ja henkilöiden luovutus tapahtuisi. Apulaisten kohtaamispaikaksi sovittiin tarvittaessa myös rajamerkki III/239. Sortavalan alueen kohtaamispaikaksi sovittiin rajamerkki III/67 ja apulaisten kohtaamispaikaksi rajamerkki III/25. Eläimet sovittiin luovutettavan ylityspaikassaan. Yhteydenottomerkiksi molempien neuvostoliittolaisten rajavaltuutettujen kanssa sovittiin päivällä lippu ja pimeän aikana kolmen valkoisen raketin sarja. Lippu oli määrä pitää ylhäällä niin pitkään, kun yhteys oli saatu. Pimeällä ammuttiin tarvittaessa useampia rakettisarjoja. [370]

Seuraavana päivänä järjestettiin istunto Pohjois-Karjalan alueen ja Repolan alueen rajavaltuutettujen kesken rajamerkin 647 lähellä sijaitsevassa vartiomajassa. Valtuutettujen sijaisten ja apulaisten vahvistusten jälkeen sovittiin kohtaamispaikaksi rajamerkki 647, jossa myöskin postinvaihto ja henkilöiden luovutus sovittiin tapahtuvaksi. Toiseksi yhteydenottopaikaksi sovittiin rajamerkki 618. Myös tällä lohkolla eläimet päätettiin luovuttaa siellä, missä ne olivat ylittäneet rajan. Yhteydenottomerkiksi sovittiin kolmen kiväärinlaukauksen sarja, joka tuli ampua rajamerkin 647 tai 618 kohdalla kello 12 Moskovan aikaa. Mikäli toinen osapuoli ei kuulisi merkkiä, ammuttaisiin 40 minuuttia myöhemmin kolmen valkoisen raketin sarja. Kuultuaan yhteydenottopyynnön, täytyi toisen osapuolen vastata siihen yhdellä kiväärinlaukauksella. Keväällä 1949 rajamerkillä 647 tapahtuva yhteydenotto sovittiin tapahtuvaksi säännöllisesti keskiviikkoisin kello 12. Kiireellisissä tapauksissa yhteydenottoa voitiin yrittää myös muina päivinä, mutta aina samaan kellonaikaan. Suomalaisilla oli ajoittain vaikeuksia saada yhteyttä neuvostoliittolaisiin, jolloin ainakin Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella yhteydenottopaikkana käytettiin viimeisenä keinona Värtsilän ylityspaikkaa, jossa yhteismerkkinä oli valomerkki. [371]

Vuonna 1948 solmitut sopimukset umpeutuivat vuonna 1958, jolloin Neuvostoliitto esitti niihin huomattavia muutoksia ja lisäyksiä viitaten käytäntöön muilla rajoillaan. Suomen tehtyä vastaehdotuksensa, allekirjoitettiin uusi rajajärjestyssopimus 23.6.1960, jossa edelliset sopimukset yhdistettiin vähäisin tarkistuksin. Rajajärjestyssopimuksen ensimmäinen osa käsitteli rajaviivan kulkua, rajamerkkejä ja rajan hoitoa, toinen osa rajavesien ja rajaviivaa leikkaavien rautateiden ja maanteiden käyttöjärjestystä, kolmas osa rajan lähellä tapahtuvaa metsätaloutta, kalstusta, metsästystä ja vuorityötä, sekä neljäs osa rajavaltuutettuja sekä heidän oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan. Lisäksi sopimukseen liittyvässä pöytäkirjassa säädettiin rajavaltuutettujen toimintalohkoista ja sijoituspaikoista. [372]

Rajavaltuutettujen ja heidän sijaistensa nimeäminen tapahtui samoin kuin vuoden 1948 sopimuksessa oli sovittu. Rajavaltuutettujen yhteiset päätökset olivat lopullisia ja sopimuspuolia velvoittavia. Rajaval-

Rajavaltuutettujen tapaaminen Leminahossa rajamerkin III/239 kohdalla 20.11.1972. Tervetuliaismaljaa nauttimassa vasemmalta Ilomantsin rajajääkärikomppanian päällikkö majuri Olli Hirvisalo, tulkki luutnantti Eugen Usano, Suojärven rajavaltuutettu eversti Uskov, Pohjois-Karjalan rajavaltuutettu everstiluutnantti Eero Naapuri ja tulkki yliluutnantti Levshin. P-KR:n kuva-arkisto.

Uittoasioita käsitelleen rajavaltuutettujen tapaamisen osanottajat rajamerkin 647 kohdalla toukokuussa 1974. Kuvassa vas. metsänhoitaja Kosunen, uittopäällikkö Valkola, Lespromhozin johtaja Grinevits, majuri Kuzmin, kapteeni Korotovskih, piirimetsänhoitaja Ojalainen, uittovaltuutettu Gushkalov, rouva Mara, majuri Mäkinen, uittovaltuutettu Lammassaari, eversti Ponomaranko, luutnantti Usano, majuri Moilanen, eversti Naapuri, teknikko Yletyinen, aluemetsänhoitaja Huovinen, luovuttajat Mazarov ja Lukin sekä tulkki Arjonsalo. P-KR:n kuva-arkisto.

tuutetut olivat tehtävässään oikeutetut ylittämään rajan, kantamaan virkapukuansa ja henkilökohtaista asettansa sekä heidän mukanaan olevien virka-asiakirjojen koskemattomuus taattiin. [373]

Rajajärjestyssopimuksen mukaan rajavaltuutettujen tehtävänä oli ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin rajatapahtumain ennalta ehkäisemiseksi, tutkia ja tarpeen vaatiessa ratkaista kaikki rajatapahtumat sekä tutkia ja ratkaista kaikenlaiset toisen osapuolen tai sen alueella olevien henkilöiden esittämät, rajatapahtumista johtuvat korvausvaatimukset. Kun rajatapahtuma todettiin, oli valtuutetulla ensimmäisenä toimenpiteenä sen saattaminen mahdollisimman nopeasti toisen osapuolen tietoon. Mikäli rajatapahtuma näin vaati, tehtiin yhteiset tutkimukset rajalla, ja asia saatettiin loppuun yhteisellä päätöksellä. [374]

Rajavaltuutetullla oli edelleen oikeus siirtää mikä tahansa tärkeä kysymys diplomaattista tietä ratkaistavaksi ilmoitettuaan siitä toiselle osapuolelle. Tahalliset rajanylitykset ja erityisen vakavat tapaukset siirrettiin suoraan diplomaattien käsiteltäväksi. Tapaukset, joista valtuutetut eivät päässeet yksimielisyyteen, siirtyivät myös diplomaattiseen käsittelyyn. [375]

Tehtävien käytännöllistä hoitamista varten rajavaltuutetut nimittivät itselleen apulaisia ja sihteerin. Suomen puolella rajavaltuutettujen sijaisina toimivat rajavartiostojen apulaiskomentajat ja apulaisina rajakomppanioiden päälliköt. Apulaisilla ei ollut päätäntävaltaa, mutta heillä oli oikeus mennä rajatapaamisiin ja tutkia rajatapahtumia. Sihteereinä toimivat rajavartiostojen rajatoimistojen päälliköt. Tämän lisäksi oli rajavaltuutettujen edustajia, joiden tehtävät olivat lähinnä teknisiä, kuten kirjallisten ilmoitusten kuljettamista. Jokaisessa neuvottelussa ja kohtaamisessa oli läsnä myös molempien osapuolten tulkit. Rajavaltuutetut olivat oikeutettuja turvautumaan myös asiantuntijoihin. [376]

Rajavaltuutetut käsittelivät toimialaansa kuuluvia asioita yhteisissä neuvotteluissa, rajalla tapahtuvissa kohtaamisissa tai vaihtamalla kirjallisia tai suullisia ilmoituksia. Neuvottelut pidettiin vuoroin kummankin osapuolen alueella tai käsittelyä esittäneen rajavaltuutetun puolella, kyseessä olevan asian luonteesta riippuen. Kirjeet ja suulliset ilmoitukset vaihdettiin yhteisesti sovitulla kohtaamispaikalla rajalla. [377]

Pohjois-Karjalan rajavaltuutettu oli yhteydessä Repolan, Suojärven tai Sortavalan rajavaltuutettuun säännöllisesti. Vuosittain kohtaamisia oli yhteensä keskimäärin 20 kertaa. Rajavaltuutetun apulaiset sen sijaan tapasivat neuvostoliittolaisia kollegojaan huomattavasti useammin. Jo 1950-luvulta alkaen kohtaamisia oli useana vuonna 200 kertaa vuodessa. Valtaosa valtuutettujen apulaisten kohtaamisista käsitteli puutavaratuontia koskevia asioita. 1970-luvun alkuun saakka apulaisten kohtaamisia oli vain harvoin Tohmajärven rajakomppanian alueella, jossa puutavarantuonti käynnistyi vasta vuosikymmenen puolivälissä. Vuonna 1975 tapahtunut tapaamisten voimakas kasvu johtui pelkästään Pyhäjärvellä käynnistettyjen puutavarantuonnin neuvotteluista. [378]

POHJOIS-KARJALAN RAJAVALTUUTETUN JA HÄNEN APULAISTENSA YHTEYDENPITO NEUVOSTOLIITON RAJAVIRANOMAISIIN 1948–1954.

Vuosi	Rajavaltuutettujen neuvotteluita	Muita tapaamisia
1948	9	98
1949	7	151
1950	11	160
1951	10	170
1952	16	213
1953	18	201
1954	17	174
1955	26	231

Lähde: Tilastot rajavaltuutettujen tapaamisista ja rajatapahtumista Pohjois-Karjalan rajavartiostossa 1948–1954, P-KR:n arkisto.

Rajavaltuutettujen istunnot järjestettiin vuoronperään rajan molemmin puolin ja isäntänä oleva valtuutettu vastasi järjestelyistä. Suomen puolella istuntoja varten ryhdyttiin rakentamaan neuvottelumajoja, mutta ne olivat aluksi hyvin vaatimattomia. Vähitellen ryhdyttiin rakentamaan varsinaisia neuvottelumajoja. Malli otettiin neuvostoliittolaisilta, jotka pystyttivät vaatimattomia niin sanottuja istuntotaloja. Tällainen oli muun muassa Kivipuron ylityspaikalla noin 150 metrin päässä rajasta. Neuvottelumajat sijoitettiin käytännöllisistä syistä lähelle rajaa virallisen kohtaamispaikan kohdalle. Pohjois-Karjalan rajavartioston puolella ensimmäinen neuvotteluja varten valmistettu Ruhovaaran neuvottelumaja lähellä rajamerkkiä III/153:a otettiin käyttöön syyskuussa 1950. Vuonna 1957 majaa laajennettiin tekemällä siihen toinen huone. Neuvostoliittolaisilla ei ollut mahdollisuutta toteuttaa vastaavia rakennustöitä, jonka vuoksi avuksi tulivat suomalaiset puutavarayhtiöt, jotka huolehtivat rakennustöistä. Töiden kustannukset maksettiin puulla. [379]

Vuoden 1963 aikana valmistui Lutikan neuvottelumaja Kuolismaahan johtavan tien varteen. Rakennuspuut majaa varten lahjoitti Enso-Gutzeit Oy ja pirttikaluston Ahlström Oy. Maja rakennettiin Leminahon vartioaseman omana työnä. Lutikan neuvottelumajan vihkiäiset järjestettiin joulukuussa 1963 ja tilaisuuteen osallistuivat molempien maiden rajavaltuutetut seurueineen sekä metsäyhtiöiden edustajia. Leminaholle saatiin valmiiksi tilava neuvottelumaja vuonna 1972 ja Värtsilässä korjattiin seuraavana vuonna työllisyysvaroin vanha vartioasemarakennus neuvottelumajaksi. [380]

Sortavalan rajavaltuutetulla oli Pyhäjärven rannassa neuvottelutalo, jossa myös moskovalaiset Neuvostoliiton Rajavartiolaitoksen kenraalit viettivät kesälomia. Kerran talo paloi, mutta Sortavalan rajavaltuutettu ei uskaltanut ilmoittaa siitä Moskovaan. Neuvostoliittolaiset ryhtyivät neuvottelemaan uuden rakentamisesta suomalaisten kanssa ja lopulta joensuulainen Rakennusliike Jouni Puhakka lupasi rakentaa uuden neuvottelutalon sillä ehdolla, että saa tuoda Pyhäjärven rannoilta tukkipuuta Suomeen. Sopimus syntyi, tulli antoi tuontiluvan ja uusi neuvottelutalokin valmistui ajallaan. [381]

Erityisesti sellaiset rajavaltuutettujen istunnot, joissa käsiteltiin puutavaran tuontia, häiritsivät vartioasemien normaalia päivärytmiä. Istuntoja pidettiin lähes joka toinen viikko ja niihin osallistui jopa 20 henkilöä kerrallaan. Istunnot jouduttiin järjestämään vartioasemilla, koska normaaleissa rajavaltuutettujen istunnoissa käytetyt neuvottelumajat olivat tarkoitukseen liian ahtaita. Istuntojen aikana vartioasemat jouduttiin tyhjentämään ja järjestämään uudelleen sitä varten. [382]

POHJOIS-KARJALAN RAJAVALTUUTETUN JA HÄNEN APULAISTENSA YHTEYDENPITO NEUVOSTOLIITON RAJAVIRANOMAISIIN 1963, 1967–1980.

Vuosi	Rajavaltuutettujen kohtaamisia	Rajavaltuutetun apulaisten kohtaamisia
1963	16	213
1967	23	149
1968	18	143
1969	16	175
1970	20	130
1971	18	148
1972	19	186
1973	20	181
1974	21	179
1975	20	301
1976	19	257
1977	21	253
1978	21	237
1979	24	223
1980	20	232

Lähde: Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1963, 1967–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja T 25682/11, KA.

Vääpeli Ossi Huovinen antaa partiokäskyn rajajääkäri Väinö Tähkäselle ja rajajääkäri Olavi Ukonmaanaholle 1960-luvulla. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAPARTIOINTI

RAJAPALVELUA sääteli vuonna 1945 annettu Rajapalvelusohje maarajoilla, jota täydennettiin rajavyöhykettä koskevilla säädöksillä 1947. Vuonna 1950 rajapalvelua selvennettiin huomattavasti, kun uusi rajapalveluohjesääntö eli RPO otettiin käyttöön. Ohjeen mukaisesti komppanianpäällikkö antoi joukkueenjohtajille partioinnin yleisohjeen yhdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Rajapalveluksen suunnitelmallisuutta lisättiin 1952, kun vartioasemilla otettiin käyttöön partiointi- eli palvelussuunnitelma, jonka vartiopäällikkö laati etukäteen viikoksi kerrallaan. Rajapalvelusohjesääntöä noudatettiin vuoteen 1963, jolloin julkaistiin uusi Rajavartio-ohjesääntö I. Se oli ensimmäinen rajataktillinen ohjesääntö, jonka toinen osa otettiin käyttöön 1965. [383]

Kullakin rajavartioasemalla oli oma toimintapiirinsä, painopistealueet, tärkeät alueet ja muut alueet. Painopistealueella partioitiin jokaisena päivänä ja tärkeällä alueella noin joka toinen päivä. Partioinnin tärkeimpänä tehtävänä oli pyrkiä ehkäisemään rajatapahtumat ennakolta. [384]

Partiointi toteutettiin pääosin rajavyöhykkeen takarajan välittömässä läheisyydessä. Rajasta kauempana kulki peruspolku ja rajan välittömässä läheisyydessä rajapolku. Rajapolku kulki paikassa, mistä oli näkyväisyys raja-aukolle. Polulta partio muun muassa tähysti, ettei raja-aukolle ollut kaatunut puita, ja että raja-aita oli kunnossa. Raja-aukon tarkastus tehtiin kerran tai kahdesti viikossa. Partiot tekivät myös väijytystoimintaa painopistesuunnissa. Tarpeen vaatiessa väijytys kesti useita vuorokausia. Partioiden pääasiallinen liikkumisalue oli rajavyöhykkeellä. Jokaisen vartioaseman toiminta-alue ulottui kuitenkin myös jonkun matkaa sisämaahan päin. Välillä lähetettiin niin sanottuja sisämaan partioita, jolloin partio liikkui rajavyöhykkeen ulkopuolella eli "siviilimaalla". 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa partiointiin otettiin käyttöön uusi taktiikka, niin sanottu keskipolku. Tämän taktiikan mukaan partiot eivät kulkeneet aina rajalinjan vieressä. Taktiikan muutos ei aina onnistunut, sillä se vaati metsien raivaamista, mikä ei aina ollut mahdollista. [385] Sodan jälkeisinä vuosina partiointia ei voitu tehdä miespulasta johtuen aina määräysten mukaan.

> "Sen aikuisten määräysten mukaan olisi pitänyt takamaasto kulkea vähintään kerran kuukaudessa sekä rajaosuus kerran viikossa, mutta sillä vahvuudella mikä meillä oli käytössä, se oli käytännössä mahdoton tehdä. Tehtiin mikä pystyttiin." [386]

Miespulan lisäksi rajapalvelua haittasi rajamiehille määrätyt muut työtehtävät, kuten erilaiset metsä- ja rakennustyöt. Esimerkiksi vuonna 1949 Ilomantsin Kivivaaran vartioaseman miehet kaatoivat hirret Ratavartion vartiorakennusta varten sekä tekivät Onttolan ampumaradan aidan paalutustyöt. Tämän lisäksi vartioasema valmisti 300 kappaletta puhelinpylväitä. Hirret raahattiin käsipelissä maantien varteen, josta autot ne hakivat. Vartioaseman miehistä puolet oli aina metsätöissä, toisen puolen ollessa rajalla. [387]

Vartioasemaketjun valmistuminen 1960-luvun alkuun mennessä, partiomajojen ja vartiotornien rakentaminen sekä uusien ilmaisinlaitteiden kehittäminen mahdollistivat myös rajapartioinnin tehostamisen. Tämä toteutettiin erilaisilla väijytyksillä, tähystyksellä, kuulostuksella, koiratoiminnalla, monipuolisella ilmaisintoiminnalla sekä partioinnin vaihtelevuudella ajallisesti, paikallisesti tai reitityksin. Vartiotorneja hyödynnettiin 1970-luvulle saakka huomattavan paljon ja partiot saattoivat harjoittaa tornitähystystä jopa pari vuorokautta yhteen menoon useamman miehen voimin. Rajaseudun autioituminen muuttoliikkeen seurauksena 1960-luvulla vaati lisäksi entistä tehokkaampaa valvontaa, sillä rajavyöhykkeellä olleita autiotiloja vuokrattiin kesäkäyttöön myös sellaisille, joilla ei ollut tottumusta liikkumiseen raja-alueella. Havainnointia ryhdyttiin parantamaan vuosikymmenen loppupuolelta alkaen, kun peruspolkujen varrelle ryhdyttiin tekemään kilometritolppia eli niin sanottuja "rajamiehen matkapaaluja" havaintopaikoiksi. [388]

Rajapartioinnin järjestelyissä jouduttiin tekemään suuria muutoksia 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Rajavartiolaitoksen määrärahojen niukkuus sekä uusi työaikalaki sunnuntai-, ilta- ja yötyölisien aiheuttamine lisäkustannuksineen pakottivat rajoittamaan partiointia. Aluksi partioiden painopistettä muutettiin keskittämällä partiotoimintaa. Samalla siirryttiin osittain yhden miehen partioiden käyttöön. Vuonna 1970 partiointia voitiin järjestää vain päiväaikaan. [389]

Noin vuorokauden pituisen partion varustus painoi 1960-luvulla noin yhdeksän kiloa. Siihen kuulunut partio- ja sissimuona oli monipuolista, mitä oli helppo valmistaa partiomajalla, laavulla tai nuotiolla.

Rajaperinteen muistokivi Onttolan varuskunta-alueella. Taiteilija Veikko Jalavan suunnittelema muistokivi kuvaa rajamiestä koirineen ja on kiinnitetty Salpa-linjan kiviesteeseen. Muistomerkin pystyttämistä tukivat puutavarayhtiöt ja joensuulainen kunniarajajääkäri Kosti Aaltonen. Muistomerkki paljastettiin 13.9.1980. P-KR:n kuva-arkisto.

Muonaan kuului lihapullia säilöttynä, erilaisia makkaroita, säilöttyä keittoa, kuivattua mannavelliä ja mustikkakeittoa, voita, leipää, kahvia, teetä ja sokeria. [390]

Rajapartiot testasivat myös uusia varusteita ja esimerkiksi 1954 Pohjois-Karjalassa kokeiltiin muovisia sadepukuja, kokeilusaappaita ja soputelttoja. Seuraavana vuonna kokeiltavana olivat muoviset tal-

Kesällä uusittiin Tsiikonjoen yli mennyt silta. Ylirajajääkäri P. Korhosen valvonnassa rajajääkärit K. Rautanen, K. Parviainen ja A. Soininen. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajajääkäri V. Kuosmanen kasvattinsa spu Sakun kanssa vesistöpartiossa Lieksanjoella kesällä 1972. P-KR:n kuva-arkisto.

vipuvut, mutta nämä osoittautuivat epäonnistuneiksi. Vuonna 1956 olivat vuorossa satulareput ja nylon-turkisliivit. [391]

Vuonna 1965 Pohjois-Karjalan rajavartiostossa ilmeni kaksi tapausta, jolloin rajapartio ei ollut suorittanut sille annettua tehtävää käsketyllä tavalla. Molemmissa tapauksissa asianomaiset vapautettiin palveluksesta. [392]

Rajavartioston toimintapiirissä rajapartioiden tekemät matkat poikkesivat toisistaan alueellisesti. Tohmajärven komppanian toimintapiirissä partiomatkat jäivät asutuksen ja tiheämmän vartioasemaverkoston ansiosta lyhyemmiksi kuin Ilomantsin tai Pielisjärven komppanian alueilla. Partiomatkat olivat esimerkiksi Hattuvaaran vartioasemalla keskimääräistä pitempiä, koska vartioasema sijaitsi kauempana rajasta kuin mikään muu vartioasema. [393]

Rajavartioston partioinnista on käytettävissä tilastointia 1960-luvulta alkaen. Vuonna 1964 Pohjois-Karjalan rajavartioston rajavartioasemat lähettivät yhteensä runsaat 17 000 partiota. Vuorokaudessa lähetettiin siis keskimäärin 48 partiota eli jokainen vartioasema lähetti keskimäärin 1,8 partiota. Vilkkainta partiotoiminta oli Ratavartioasemalla Värtsilässä, jossa lähetettiin joka vuorokausi keskimäärin 4,7 partiota. Vähemmän kuin keskimäärin yksi partio vuorokaudessa lähettivät Hattuvaaran ja Kivivaaran vartioasemat. Tilastointi ei ole vertailukelpoinen, sillä Ratavartio oli henkilöstömäärältään selvästi suurin vartioasema ja sen toimintapiiri oli tavallista pienempi. [394]

Vartioasemien henkilöstö taivalsi samana vuonna partiomatkoina kävellen tai hiihtämällä yhteensä vajaat 500 000 kilometriä. Vartioasemaa kohden tämä tarkoitti keskimäärin noin 19 000 kilometriä ja vuorokautta kohden keskimäärin noin 52 kilometrin partiomatkoja. Eniten partioita lähettäneen Ratavartion partioille matkaa kertyi vuorokaudessa keskimäärin 12 kilometriä ja yhdelle partiolle keskimäärin vain 2,5 kilometriä. Vastaavasti vähän partioita lähettäneen Hattuvaaran vartioaseman yhden partion partiomatka oli keskimäärin 61 kilometriä. [395]

PARTIOMAJAT JA VARTIOTORNIT

POHJOIS-KARJALAN rajavartiosto menetti sotavuosina kaikki sen toimintapiirin alueella olleet partiomajat. Sodan jälkeen ensimmäiset partiomajat rakennettiin vuonna 1948 Ilomantsin komppanian toimintapiiriin. Nietaselän rannalle Mäntyniemen kapeikkoon tehty partiomaja rakennettiin vanhoista parakkilevyistä. Toinen partiomaja rakennettiin Hattuvaaran ja Ilajan vartioasemien saumakohtaan Lahnajärvelle. Vähintään samanikäinen oli Jorkan partiomaja, joka alun perin sijaitsi Vanhassa Jorkassa ja oli rakennettu sinne heti sodan jälkeen talvisodassa palaneen partiomajan viereen. Uusi Jorkan partiomaja rakennettiin vuonna 1958 Jorkankankaalle lähemmäksi rajaa ja partioreittien varteen. [396] Vuoteen 1968 mennessä partiomajoja rakennettiin 33, joista lähes puolet (15) sijaitsi Lieksan, 11 Ilomantsin ja seitsemän Tohmajärven rajajääkärikomppanian toimintapiirissä. [397]

Partiomajat tehtiin vartiostojen omana työnä mitä erilaisimmista materiaaleista. Useimmiten majoista tehtiin hirsirakenteisia. Esimerkiksi Kaustajärven vartioasema rakensi Sääperistä tuodun vanhan majan tilalle uuden partiomajan, johon käytettiin vanhasta aittarakennuksesta saatuja hirsiä. Rajamerkki 648:n maastoon vuonna 1964 pystytetyn partiomajan rakentamisessa käytettiin vanhan metsäkämpän hirsiä. Partiomaja nimettiin rakentajansa mukaan Kuitusen korsuksi. Vanhan riihen hirsiä puolestaan käytettiin partiomajaan, joka rakennettiin Inarin ja Ruokojärven vartioasemien saumakohtaan 1967. [398]

Ruostesuolle rakennettiin partiomaja Satulavaaran vartioaseman vanhasta saunasta 1958. Majaa lämmitettiin aluksi alkuperäisellä saunan kiukaalla. 1960-luvulla Muskon vartioaseman toimintapiiriin rakennettiin partiomaja rajamerkin III/47 maastoon entisestä maakorsusta, jonka tekemiseen oli käytetty pitkoslankkuja. Majan katto laitettiin pellistä, joka saatiin Uusi-Värtsilän rautatehtaalta vaihdossa vanhaan moottoripyörän romuun. Särkkävaaran ja Ruunaan vartioasemien saumamajaksi 1960-luvulla rakennettu Rajakiven partiomaja tehtiin poikkeuksellisesti lautarakenteiseksi, eikä se soveltunut partioiden majoitukseen, vaan vain lyhytaikaiseen oleiluun. Vuonna 1961 Valamajärven vartioasema sai käyttöönsä vanhan Veitsiluoto Oy:n majan Pitkätammella, jonka yhtiö oli rakentanut uittomiesten majaksi 1940-luvulla. Aluksi vartioasema kunnosti vain majan saunan pukuhuoneen lepotilaksi partioille. [399]

Partiomajoina käytettiin myös rajanylityspaikoille valvontapartioiden yöpymispaikoiksi rakennettuja majoja. Sellainen rakennettiin esimerkiksi Lahnalammille 1966. Ruunaan vartioasema käytti partiomatkoillaan myös uitonvalvontamajoiksi rakennettuja partiomajoja Aittokoskella ja Aittovaaralla. Rajapartiot saattoivat käyttää partioretkillään myös neuvottelukäyttöön rakennettuja niin sanottuja neuvottelumajoja. Tällainen oli rajamerkki 647:n maja Kivipurolla, jonka partiokäyttö oli tosin vähäistä. [400]

Partiomajoille järjestettiin komppanioiden toimesta patjat ja peitehuovat, keittiö- ja ruokailuvälineet, lyhdyt valaisua varten sekä kamina ja hella lämmittämistä ja ruoanlaittoa varten. Vuonna 1967 valmistuneeseen Kukkolammen partiomajaan lahjoittivat sotilaskotisisaret neljän hengen ruokailuvälineet ja muut keittiövälineet. [401]

Lahnajärven vuonna 1948 valmistunut partiomaja. P-KR:n kuva-arkisto.

PARTIOMAJAT JA VARTIOTORNIT POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON TOIMINTAPIIRISSÄ 1948–1968.

Vuosi	Partiomajoja	Vartiotorneja
1948	2	
1949	2	
1950	2	
1951	3	
1952	6	
1953	6	
1954	6	
1955	9	
1956	11	1
1957	12	6
1958	14	8
1959	16	10
1960	17	12
1961	19	13
1962	19	15
1963	20	16
1964	23	21
1965	26	23
1966	30	23
1967	32	23
1968	33	23

Lähde: P-KR:n rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

Välittömästi sodan jälkeen Rajavartiolaitoksessa suhtauduttiin kielteisesti tähystys- eli vartiotornien rakentamiseen, ettei sillä olisi ärsytetty Neuvostoliiton viranomaisia. Torneja oli ehditty rakentaa muutamia vuosien 1940 ja 1941 aikana. Sodan jälkeen tähystystä suoritettiin korkeilta paikoilta ja puihin rakennetuilta tähystyslavoilta. Vuonna 1952 ulkoministeriö kuitenkin katsoi, että torneja voidaan ryhtyä rakentamaan Suomen puoleiselle raja-aukolle sellaisille paikoille, joista olisi mahdollisimman hyvät mahdollisuudet tähystää. Ministeriön ohjeiden mukaan torneja ei kuitenkaan saanut rakentaa kerralla useita, jottei Neuvostoliitto olettaisi jotain poikkeuksellista olevan tekeillä. [402]

Vuonna 1958 rakennettu Jänissaaren partiomaja purettiin 1983 ja siirrettiin Jalkaväkimuseoon Mikkeliin. P-KR:n kuva-arkisto.

Ensimmäinen vartiotorni rakennettiin Ratavartiolle 1956. Seuraavana vuonna valmistuivat Ilomantsin komppanian ensimmäiset vartiotornit yksityisten maille Saaroistenniemelle Talikkajärven vartioaseman alueelle ja Ostronvaaraan Mutalahden ja Neuvonniemen vartioasemien saumalle. Lieksan rajakomppanian alueelle valmistui samana vuonna torni Kivivaaran päälle. Rakentajana oli maanviljelijä Lauri Hiltunen Kaksinkantajasta, joka urakoi seuraavina vuosina kaikki Lieksan rajakomppanian alueen vartiotornit. Rajavartioston pohjoisin torni rakennettiin Otrosvaaraan 1961. Tornia käyttivät yhteistoiminnassa Valamajärven vartioasema ja Kainuun rajavartioston eteläisin Jonkerin vartioasema. Perinteisesti tornissa kävi jokainen alueella liikkunut partio kesäisin ja talvisin. [403]

Vartiotorneista koottu tähystysverkko oli vielä 1960-luvun loppupuolella liian harva. Lisäksi osa torneista sijoitettiin myöhemmän havainnon mukaan vääriin paikkoihin. Sen sijaan vartioasemien läheiset tornit olivat hyviä johtamispaikkoja aluesulkuja ja takaa-ajoja järjes-

Kahden puun varaan tehty tornirakennelma Saarivaarassa tuhoutui salaman iskusta kesällä 1971. P-KR:n kuva-arkisto.

Saaroisten vuonna 1957 valmistunut vartiotorni. P-KR:n kuva-arkisto.

Valkeavaaran vartiotorni. P-KR:n kuva-arkisto.

Inarin vartiotorni, joka uusittiin vuonna 1976. P-KR:n kuva-arkisto.

tettäessä. Sovituin merkein sieltä todettiin voitavan johtaa maastossa liikkuvia partioita viestivälineillä saatujen tilannetietojen ja maastosta saatujen havaintojen perusteella. Kivivaaran vartiotornista pidettiin yhteyttä naapurivartioihin valomerkeillä, ampumalla ja erivärisin tauluin. [404]

Uusien partiomajojen ja vartiotornien puhelinyhteyksien avulla voitiin helpottaa rajapalvelun ilmoitustoimintaa, mutta muutoin se oli vielä 1960-luvulla kankeaa ja hidasta. Vartioasemat saivat käyttöönsä ensimmäiset radiopuhelimet (Panu-radiot) 1960-luvun alkupuolella, jotka osoittautuivat käyttökelpoisiksi aluesulkutoiminnassa, mutta eivät soveltuneet painonsa ja kokonsa takia rajapartioiden ilmoitusvälineeksi. [405]

Vuoteen 1968 mennessä vartiotorneja rakennettiin kaikkien rajajääkärikomppanioiden toimintapiirien alueelle, eniten kuitenkin Ilomantsin (10). Lieksan rajajääkärikomppanian toimintapiirissä oli seitsemän ja Tohmajärven rajajääkärikomppanian kuusi vartiotornia. Lisäksi Ilomantsin alueelle rakennettiin 1962 ja 1964 yhteensä neljä kolmiomittaustornia, joita myös vartioasemat saivat käyttää tähystykseen. Vuosina 1968 ja 1969 rakennettiin useita tähystyslavoja, esimerkiksi Möhkön vartioaseman alueelle kaksi lavaa ja Leminahon vartioaseman

Hoikan partiomajan peruskorjaus tehtiin syksyllä 1986 Kivivaaran ja Hattuvaaran vartioasemien voimin. Kirvesmiehenä toimi Kari Martiskainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Koijanvaaran partiomajaan on sytytetty tunnelmavalot, josta nauttivat rajavartijat Matti Kämäräinen ja Topi Ylä-Mononen. P-KR:n kuva-arkisto.

alueelle kolme. Leminahon lavat tehtiin rajamerkkien III/228, III/231 ja III/239 maastoon 10–15 metrin korkeudelle maasta. [406]

Neuvostoliiton puolella vartiotorneja havaittiin olevan huomattavasti enemmän. Vuonna 1968 tehdyn tilaston mukaan Tohmajärven rajajääkärikomppanian toimintapiirin kohdalla oli 37, Ilomantsin rajajääkärikomppanian kohdalla 33 ja Lieksan rajajääkärikomppanian kohdalla 18 vartiotornia. Havaintojen mukaan torneista tehtiin jatkuvaa tai ajoittaista tähystystä kuitenkin vain yhteensä 10 tornista. [407]

Uuden työaikalainsäädännön tultua käyttöön 1970-luvun alussa, ei pitkäkestoisia partioita enää voitu lähettää niin usein kuin aikaisemmin. Tämä johti myös siihen, että partiomajojen käyttö jäi vähäisemmäksi. [408]

> "Melkein saa sanoa, että se on teatterikuvausta, kun partio löytyy laavulta. Kyllä sitä tukeudutaan partiomajaan tai johonkin metsäkämppään. Eli missä vain on tulenpitomahdollisuus. Eri asia ovat tietysti sotilaskoulutukseen liittyvät harjoitukset." [409]

Näkymät talvella 1985 valmistuneen Rännän tornikopista olivat hyvät. Oikealla Kokkojärven vartioaseman vartiopäällikkö luutnantti Tauno Oksanen. P-KR:n kuva-arkisto.

Saveliusvaaran vartiotornin nostettiin paikalleen Puolustusvoimien helikopterin avulla syksyllä 1985. Kokkojärven vartioasemalta komennettiin erityistehtäviin ylirajajääkäri Saarelainen sekä rajajääkärit Hautamäki ja Ryynänen.

Rajavartioston rajalaitteet, vartiotornit ja partiomajat, todettiin tarkastuskertomuksessa 1984 korkeatasoisiksi. Muutamat partiomajat havaittiin rakennetun liiankin korkeatasoisiksi. Tällaisia partiomajoja olivat muun muassa Konnukan ja Ruhovaaran partiomajat. [410]

Talvella 1989 Lieksan rajakomppanian Jorkan kylmä ja epäkäytännöllinen partiomaja uudistettiin perusteellisesti. Majan harjaa korotettiin ja lisätilaan rakennettiin nukkumaparvi. Valmistuessaan uudistuneen partiomajan varustukseen kuului muun muassa vuolukiviuuni, kamina antamassa ensilämpimän, viemäri ja kaasuvalo. Lisäksi rakennettiin erillinen moottorikelkkatalli-halkovarasto. Tallista tuli lämpöeristetty, joten siellä voitiin tehdä pienimuotoisia korjaus- ja huoltotöitä. [411]

Rajavartioston vartiotornikanta karttui vuosittain, kun rajaosuudelle rakennettiin uusia torneja. Torneja myös peruskorjattiin ja esimerkiksi vuonna 1975 poistettiin käytöstä viisi tornia heikkokuntoisina. 1970-luvun lopussa rajavartioston torniverkosto oli kuitenkin edelleen harva, varsinkin Lieksan rajakomppanian alueella ja kaikkialla yli-ikäinen. [412]

Nehvonniemen vartioaseman venelaituria rakennetaan vuonna 1951. P-KR:n kuva-arkisto.

Närsäkkälän vartioaseman käytössä oli useita veneitä. Kuvassa soutuveneen takana vuonna 1978 käytöstä poistettu puuvene R-136. P-KR:n kuva-arkisto.

Pohjois-Karjalan rajavartioston ensimmäinen moottorikelkka esiteltiin Närsäkkälän rajavartioasemalla 20.12.1968. Vas. everstiluutnantti Aarno Sihvo, majuri Olli Hirvisalo ja majuri Matti Lappalainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Vuonna 1973 yksityinen Lankisen konepaja kehitti ja urakoi teräksisen vartiotornin, joka pystytettiin Saarivaaraan. Torni oli uudentyyppinen muistuttaen rakenteeltaan savupiippua, kun aiemmat tornit olivat ristikkorakenteisia. Saarivaaran torni oli aluksi koekäytössä ja sitä käytettiin erityisesti turistiliikenteen valvontatehtäviin. [413]

Vähitellen terästornit syrjäyttivät puutornit. Vuosina 1979 ja 1980 rajavartioston alueelle rakennettiin työllisyysvaroin kahdeksan uutta terästornia, niistä viisi Tohmajärven rajakomppanian alueelle. Samaan aikaan poistettiin käytöstä seitsemän vanhaa kyllästämättömästä puusta tehtyä ja osittain jo lahonnutta vartiotornia. 1980-luvulla tornirakenteita myös parannettiin ja esimerkiksi vuonna 1985 Aittovaaran torniin vaihdettiin uusi lujitemuovinen tornikoppi. [414]

TEKNIIKKA AVUKSI

PARTIOINTIA helpottamaan kehitettiin erilaisia ilmaisimia. Aluksi sellaisina käytettiin lähes pelkästään luonnosta löytyviä välineitä, kuten risuja, tikkuja, jälkien lakaisemista tai suksen ladulla näkyviä merkkejä, joita tarkkailtiin partiomatkojen yhteydessä. Partiot levittivät myös hiekkaa oletetuille kulkureiteille jälkien saamiseksi talteen. 1960-luvun alkupuolelle saakka rajamiehet virittelivät mustia lankoja polkujen poikki. Kun lanka oli katkennut, havaittiin polkua jonkun kulkeneen. Ongelmana oli se, ettei useinkaan tiedetty kuka tai mikä oli paikalla kulkenut. Useimmiten aiheuttajana oli eläin. 1960-luvulla otettiin käyttöön nylonlangasta valmistettuja ilmaisimia ja sähkökäyttöisiä hälyttimiä. Käytössä ollut To-Pu-ilmaisinlaite oli herkkä ja rikkoutui etenkin ukkosten aikana. Vuosikymmenen loppupuolella kokeiltiin myös laatikkokameraa, mutta tulokset jäivät heikoiksi, sillä myös tällä valvontamenetelmällä saaliiksi jäi lähinnä eläimiä. [415]

1960-luvulla tehoa rajapalvelukseen pyrittiin saamaan monipuolisella ilmaisintoiminnalla, tähystyksillä ja kuulostuksilla, runsaalla koiran käytöllä ja partioinnin vaihtelulla. Vuosikymmenen puolivälissä rajavartiostossa otettiin käyttöön ula-puhelimet. Aluksi niiden toimivuudessa oli suuria vaikeuksia, ja esimerkiksi yhteys Onttolasta Lieksaan oli aivan sattumanvaraista. Vuonna 1968 rajapartiot saivat käyttöönsä Stanofone-partiopuhelimet ja uudet radiopuhelimet, jotka osoittautuivat hyviksi apuvälineiksi. [416]

Vuonna 1968 valmistui Lieksan rajajääkärikomppanian raja-alueelta kartta-aineisto mittakaavassa 1:20 000, mikä tehosti rajanvartioinnin suunnittelua ja johtamista. Kartat osoittautuivat tarpeellisiksi. Varojen riittämättömyyden vuoksi vastaavia karttoja ei voitu hankkia Ilomantsin eikä Tohmajärven rajajääkärikomppanioiden raja-alueilta. [417]

Vuonna 1969 käytettiin ensimmäistä kertaa myös helikopteria valvontalentoihin raja-alueella. Rajavartiostolla oli myös kokeilukäytössä maavalvontatutka Pyhäjärvellä, jossa sitä käytettiin maa- ja vesialueella. Molemmista valvontamuodoista saatiin myönteisiä kokemuksia. Seuraavana vuonna kokeiltiin vielä Hattuvaaran vartioasemalle sijoitettua tukiasemaa AjP-radioineen. [418]

Hattuvaaran vartioasema sai vuonna 1970 ula-keskusradioaseman (Ajon) yhteyksien parantamiseksi. Luutnantti E. Kekäläinen ottamassa yhteyttä uudella ula-radiolla. P-KR:n arkisto.

Kusiaispesäkankaan ja rajamerkin III/265 välille rakennettiin keväällä 1982 pitkospuut polkupyörille. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajapalvelua helpottamaan vartiostot saivat 1960-luvun alkupuolella myös uudenmallisia moottoriajoneuvoja, joiden avulla pystyttiin nopeuttamaan muun muassa aluesulkujen käynnistystä ja rajatapahtumien tutkintaa. Rajavartioston kalustoon kuului tuolloin viisi henkilöautoa, pakettiauto, 10 kuorma-autoa, linja-auto, traktori sekä seitsemän moottorivenettä. [419]

Rajakoiria käytettiin partiomatkoilla 1950-luvulla kerran tai kahdesti viikossa, mutta 1960-luvulla jo noin 10 kertaa kuukaudessa. Tämän lisäksi koiria käytettiin erikoistehtävissä, kuten virka-apuna suoritetuissa etsintätehtävissä. Esimerkiksi syksyllä 1964 rajakoira löysi Juuan Polvelassa kolmevuotiaan pojan, joka oli ollut kadoksissa ja jota oli aiemmin etsinyt 120 henkeä. [420]

Partioiden helpottamiseksi partioreiteille rakennettiin erilaisia siltoja ja kosteiden paikkojen ylitse pitkospuita. Esimerkiksi Muskon vartioaseman miehet rakensivat 1960-luvun loppupuolella partiomatkojen yhteydessä erikoisia polkusiltoja helpottaakseen partiointia pimeän aikana. Pitkospuiden ja siltojen rakentaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista kaikkiin paikkoihin määrärahojen puutteessa. Myös se, että maat olivat yksityisomistuksessa, hidastivat niiden rakentamista. [421]

Rajamiehet olivat oikeutettuja pitkospuita rakentaessaan kaatamaan paikalla olevia puita valtion mailta. Sen sijaan yksityisten mailla tämä ei ollut mahdollista ja pitkospuitten rakentaminen oli vaikeaa. Suoranaisia riitojakin syntyi esimerkiksi Möhkön ja Haapavaaran vartioasemien välisellä alueella. Esimerkiksi Möhkön vartioasemalle pitkospuumateriaalit saatiin vasta syksyllä 1962 sen jälkeen, kun Rajavartiolaitoksen apulaispäällikkö Veikko Karhunen oli vartioaseman läheisillä partiopoluilla liikkuessaan pudonnut useaan kertaan vetelään suohon. Karhunen järjesti asian niin, että Enso-Gutzeit Oy leimasi mailtaan niin paljon pitkospuutavaraa kuin oli tarve, ja vartioaseman miehet saattoivat aloittaa pitkospuiden rakentamisen. [422]

Pitkoksia tehtiin yleensä joka vuosi niin sanottujen pitkospartioiden toimesta tai normaalipartioiden aikana. Lieksan rajakomppanian alueella komppanianpäällikkö Matti Lappalainen vaati, ettei pitkospui-

Kivivaaran vartioaseman rajaosuudelle iskettiin kesällä 1992 pitkosta lähes puolitoista kilometriä sekä uusittiin osaksi vanhaa. Kuvassa on Palojärven rantaan syntymässä uutta pitkosta rajajääkärien J. Karhapään, E. Karvosen ja A. Karvosen toimesta. P-KR:n kuva-arkisto.

den teossa saanut käyttää lainkaan nauloja, vaan liitokset piti tehdä puutapein. Myöskään moottorisahaa pitkospuiden teossa ei saanut käyttää sakon uhalla. [423]

Joulukuussa 1968 rajavartiosto sai käyttöönsä ensimmäisen moottorikelkan kokeilukäyttöön. Lumikko-niminen kelkka sijoitettiin Tohmajärven rajajääkärikomppaniaan. Rajavartiolaitos oli saanut ensimmäiset moottorikelkat jo 1963. Lumikko oli ensimmäinen kotimainen moottorikelkka, mutta erittäin epäluotettava. Sittemmin moottorikelkkojen suunnittelussa käytettiin apuna myös rajamiehiä ja 1970-luvulla Rajavartiolaitoksen käyttöön tulleet kelkat olivat jo huomattavasti käyttökelpoisempia kuin aiemmat mallit. Ensimmäisiä moottorikelkkoja käytettiin aluksi jääalueilla tapahtuvaan partiointiin ja kuljetusvälineenä hevosen ja ahkion asemesta. Sittemmin kelkkoja käytettiin menestyksekkäästi partiolatujen avaamisessa, partioiden siirtymisissä ja valvonta-alueen, erityisesti avoimen alueen sekä maasto- ja valvontalinjojen tarkastuksissa. [424]

Rajavartiosto sai vuonna 1971 seuraavat kaksi moottorikelkkaa. Vuonna 1973 käyttöön tuli viisi uutta kelkkaa, jolloin jokaisella rajakomppanialla oli käytössään jo vähintään kaksi kelkkaa. Aluksi yhtä kelkkaa käytti useampi vartioasema yhdessä. Vuoden 1974 rajavartioston vuosikertomuksessa moottorikelkkojen käytön todettiin tehostaneen selvästi rajanvartiointia. Rajavartiosto sai käyttöönsä uusia kelkkoja vuosittain ja vuonna 1978 niitä oli käytössä jo 19 kappaletta. [425]

Moottorikelkasta tuli hyvä apuväline, mutta vielä 1980-luvun loppupuolella rajapartioiden tärkein liikkumisväline oli talvisin sukset. Rajavartiostojen ajoneuvokalustoa kehitettiin jatkuvasti siinä suhteessa, kun se oli rajanvartioinnin kannalta mielekästä. Valvonnalla oli suuri merkitys, mutta se ei korvannut koskaan hiljaista partiointia maastossa. [426]

Pohjois-Karjalan rajavartiosto kärsi moottoriajoneuvojen vähyydestä ja heikkokuntoisuudesta koko 1970-luvun. Ajoneuvoja puuttui nimenomaan vartioasemilta ja siten varsinaisista rajavartiotehtävistä. Rajalle tarvittiin lisää autoja ja moottoripyöriä sekä talvisin moottorikelkkoja. Omaa helikopteria Pohjois-Karjalan rajavartiostolla ei ollut. Jos tarvetta siihen ilmeni, niin kone saatiin lainaan Kainuun rajavartiostosta tai Suomenlahden merivartiostolta. [427]

Partiointi suunniteltiin edelleen rajavartioasemakeskeisesti. Partioiden siirroissa käytettiin joukkueajoneuvoja, mutta myös yksityisiä ajoneuvoja. Rajamiesten omien autojen käyttö ei perustunut esimiesten käskyyn, vaan rajamiesten omaan haluun. Mitään korvausta heille ei omien ajoneuvojensa käytöstä maksettu. Vain kiireellisten rajatapahtumien selvittelyn yhteydessä auton omistajille matkakulut voitiin korvata. [428]

Vuonna 1972 rajanvartiointiin saatiin merkittävä edistysaskel, kun rajavartiosto sai käyttöönsä huomattavan määrän lähiradioita ja rajan läheinen tukiasemaverkosto saatiin aukottomaksi. Lisäksi kannettavaa radiokalustoa saatiin jaettua tärkeimpiin paikkoihin. Vuonna 1974 rajavartiosto sai käyttöönsä kannettavia kenttäradioita, joita käytettiin vartioasemien tilapäisinä tukiasemina. Jokapäiväiseen rajapartiokäyttöön laite ei kuitenkaan soveltunut. Vuonna 1977 kaikille vartioasemille rakennettiin kiinteät maatasoantennit. [429]

Myös tähystysvälineet kehittyivät tuntuvasti 1980-luvun alkupuolella. Esimerkiksi Värtsilän ylityspaikan läheisessä maastossa kokeiltiin uusia ilmaisimia. Vuonna 1986 Värtsilän vartiolla otettiin käyttöön TV-valvontajärjestelmä rajalle menevän tien rajavyöhykkeen takana. [430]

Pohjois-Karjalan rajavartiostossa kehitettiin tähystyksen ja valvonnan teknisiä apuvälineitä myös oma-aloitteisesti 1980-luvulla. Tällaisesta kekseliäisyydestä on mainittava vartiotornien pyörivät tähystyspöydät valaistuine karttapohjineen sekä Ilajan vartioasemalla yksityiseltä henkilöltä käyttöön saatu ilmaisinlaite, joka välitti radioteitse lankailmaisimen laukeamisen vartioaseman päivystäjälle useiden kilometrien etäisyydeltä. Rajavartiostossa kehitettiin myös valvontatorneihin tarkoitettuja kiikariripustuksia. Rajanvartiointia voitiin tehostaa rajanylityspaikoille asennetuilla hälyttimillä ja ilmaisimilla. Sen sijaan koiran käyttöä tiheästi partioiduilla alueilla heikensi runsaan liikkumisen aiheuttama hajukenttä. [431]

PUUTAVARAN TUONNIN VALVONTA

ENSIMMÄINEN sodanjälkeinen rajauitto käynnistettiin vanhan uitto- ja lauttaussopimuksen pohjalta.

Rajavaltuutettujen kesken sovittu puutavaran uitto tapahtui keväällä 1948 Enso-Gutzeit Oy:n ja Ahlström Oy:n toimesta rajamerkkien III/224–215 välisellä jokirajalla sekä Viiksin- ja Melaselän rajavesissä. Vuosien 1951 ja 1953 keväällä puutavaraa uitettiin myös pieniä määriä Koitajoessa Konnukkajärveltä alkaen. [432]

Puun saatavuuden heikkeneminen ja hinnan nousu Suomessa herättivät suomalaisten kiinnostuksen venäläiseen puuhun. Vuonna 1953 käynnistettiin neuvottelut laajamittaisten rajauittojen järjestämisestä Koitajoella ja tammikuussa 1954 Ilomantsin rajakomppanian päällikkö kapteeni Jaakko Törmi asiantuntijaryhmän avustamana tarkasti Koita-

Uittoneuvottelut Kiitsanjärven vartioasemalla ovat päättyneet keväällä 1964. Edessä vas. metsäneuvos Valkama, metsäneuvos Timonen, majuri Saharov, everstiluutnantti Kaakinen ja majuri Rautsi. Takana vas. herra Burnagin, aluemetsänhoitaja Kärki, yliluutnantti Vasiljev, herra Konrutshov, metsänhoitaja Niku, päätulkki Tarva, majuri Nikitenko, ylimetsänhoitaja Haapanen, majuri Redkin, uittopäällikkö Valkola ja herra Fofanov. P-KR:n kuva-arkisto.

ja Luovejokien uittokelpoisuuden. Ensimmäinen Neuvostoliiton alueen kautta tapahtunut uitto suoritettiin Ylä-Koitajoessa ja Luovejoella toukokuussa samana vuonna ja uittoa jatkettiin keväisin ja kesäisin seuraavinakin vuosina. Koitajoki kiersi noin 70 kilometrin matkan Neuvostoliiton puolella palaten sen jälkeen takaisin Suomen puolelle. Puut laskettiin rajamerkin III/271 kohdalla Luokkiputaalla rajan yli. Samalla Ilomantsin komppania perusti uiton ajaksi uitonvalvonta-asemat Aliselle-Aittojärvelle, Luokkiputaalle ja Konnukalle. [433]

Seuraavaksi Enso-Gutzeit neuvotteli kauppasopimuksen neuvostoliittolaisten kanssa tukki- ja havupuusta vuonna 1955. Samana vuonna käynnistettiin uitto Tuulijoella ja sitä laajennettiin kaksi vuotta myöhemmin myös Lieksanjoelle. Marraskuusta 1956 tammikuulle 1957 kokeiltiin puutavaran tuontia myös kuorma-autoilla Inarin rajanylityspaikan kautta. Enso-Gutzeit luopui uitosta Tuulijoella 1963, jonka jälkeen sitä jatkoi Veitsiluoto Oy vuoteen 1972. Lieksanjoella uitto jatkui aina vuoteen 1986 saakka, jolloin se lopetettiin kustannussyistä. Puun kuljetus kuorma-autoilla voitiin toteuttaa huomattavasti nopeammin. Noin 30 vuoden aikana Lieksanjoen kautta uitettiin puuta noin 7,7 miljoonaa kuutiometriä. [434]

Neuvostoliitosta ostettua puuta ryhdyttiin uittamaan Koitajokea pitkin kesästä 1961 alkaen. Neuvostoliittolaiset rakensivat lauttauspaikan Kuolismaahan, jonka jälkeen noin 10 miestä alkoi kulkea päivittäin rajan yli, jossa he vastaanottivat ja leimasivat saamansa puutavaran. Vuonna 1964 majuri Rautsi tarkasti Vieksijoen uittokelpoisuuden, jonka jälkeen Ahlström käynnisti puutavaran uiton Vieksijokea Koitajokeen. Puut tulivat Möhköön, jossa ne eroteltiin ja lastattiin autoihin.

Vieksijoella tapahtui myös uittoa ja siellä olevat miehet kävivät töissä Suomen puolelta joka päivä. Uitto Möhkön kautta päättyi 1976. [435]

Uitoista sovittiin aina ensin rajavaltuutettujen välisissä neuvotteluissa, joissa olivat edustettuina myöskin puutavarayhtiöt. Vuonna 1955 Koitajoen uiton osalta sovittiin tarkasti uittokohdat, uittomäärä tukin tarkkuudella, tukkeihin laitettavat merkit, uittomiesten määrä, työkalut ja liikkumavälineet, työajat sekä muun muassa uittomiesten

Rajavartiosto piti yhteyttä myös Metsähallituksen miehiin. Kuvassa vas. työnjohtajat I. Hyvärinen ja U. Puhakka sekä rajavääpeli A. Väyrynen. P-KR:n kuva-arkisto.

Uittoneuvotteluihin Luokkiputaalla keväällä 1971 osallistuivat muun muassa Ilomantsin rajajääkärikomppanian päällikkö majuri Olli Hirvisalo (oikealla), Ilajan vartioaseman päällikkö Erkki Salminen ja Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja everstiluutnantti Eero Naapuri (maastotakissa). P-KR:n kuva-arkisto.

sallitut liikkuma-alueet Neuvostoliiton puolella. Neuvottelutilanteessa syntyi ilmiriita monesta sovittavasta asiasta, mutta pitkien neuvottelujen jälkeen asioista päästiin yksimielisyyteen. [436]

Suomalaiset olivat tyytyväisiä puutavaran laatuun, sillä se oli järeää ja hyvin sahapuuksi soveltuvaa. Alkuaikoina venäläiset tosin saattoivat pysäyttää uiton aivan yllättäen. Syynä saattoi olla se, että venäläisten mielestä puutavaran joukossa oli liian ohuita, liian vääriä tai muutoin vääränlaisia puita. [437]

Uittomiesten majapaikat sijaitsivat yleensä rajavyöhykkeellä. Esimerkiksi Lieksanjoen uittohenkilöt majoittuivat Haapapyörteen kämpälle, joka sijaitsi noin 700 metrin päässä valtakunnan rajasta. Aamuisin uittomiehet kävelivät majapaikastaan rajalle, jossa täytyi olla vähintään puoli tuntia ennen rajan sovittua avautumisaikaa. Tänä aikana uittomiehille jaettiin kulkuluvat. Rajamiehet puolestaan olivat tulleet paikalleen jo tätä ennen. Rajan avautumis- ja sulkemisajat oli määritelty rajavaltuutettujen tapaamisessa. Ennen rajan ylitystä uittomiesten kulkuluvat, varusteet ja kunto tarkastettiin, sillä päihtyneenä rajanylitys olisi tyssännyt heti. Jokaisella uittomiehellä oli numeroitu kulkulupa. Rajamiehet huusivat kulkulupien numeroita, jotka sen omistaja nouti. Rajan avautumisaikana molempien maiden valvontapartiot kohtasivat rajalla ja tekivät sotilaallisen ilmoittautumisen, jonka jälkeen rajan ylittäjät vasta päästettiin kulkemaan rajan yli. Neuvostoliiton puolella jokainen jätti kulkulupansa neuvostoliittolaiselle valvontapartiolle. Uittovalvontaa rajamiehet tekivät yleensä kahden miehen voimin kolmen vuorokauden tai viikon vuoroissa kerrallaan. [438]

Uitot olivat vilkkaimmillaan 1960-luvun puolivälistä seuraavan kymmenen vuoden aikana, jolloin puun tuonnissa oli mukana useita eri yhtiöitä. Erimielisyyksien välttämiseksi yhtiöt sopivat keskenään niin sanotun raamisopimuksen, jossa määriteltiin Suomeen tulevat kuljetusväylät, rajanylityspaikat sekä määriteltiin jokaiselle paikalle yksi vastaanottajayhtiö. Esimerkiksi Lieksanjoen uittojen vastaanottajana toimi Enso-Gutzeit Oy, mutta puuta toimitettiin myös Rauma-Repolalle ja Veitsiluodolle. Puutavaran uitto hiljentyi vähitellen ja rajauitot

Lokakuussa 1974 avattiin tilapäinen ylityspaikka rajamerkin II/129 kohdalle. Kuvassa rajajoukkueen johtaja rajavartiomestari Karppanen (keskellä) sekä Närsäkkälän puomivartion kersantti Kareinen ja rajajääkäri Mujunen. Taukotuvassa rajavartiomestari Sirola. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajajääkäri Kärnä tarkastamassa kuorma-autoa Lutikan puomimajalla. P-KR:n kuva-arkisto.

lopetettiin 1970-luvun puolivälissä kaikkialla muualla, paitsi Lieksanjoessa. Havupuun osuus tuontipuusta väheni ja tilalle tuli koivupuu, joka ei sopinut niin hyvin uittoon, joten puuta siirryttiin nyt kuljettamaan maantiekuljetuksina. [439]

Puutavaran tuontia autokuljetuksin oli kokeiltu Inarin kautta talvella 1956–1957. Suurimittainen puutavaran ajo kuorma-autoilla Neuvostoliitosta Suomeen aloitettiin talvella 1964. Puuta ryhdyttiin ajamaan Kuolismaasta Leminahon ja Repolasta Lahnalammin rajanylityspaikkojen kautta. [440]

Enso Gutzeit Oy oli ryhtynyt ostamaan puuta Kuolismaasta 1961 ja Leminahosta meni rajan yli sitä varten savottamiehiä. Toimintaa jatkoi seuraavana vuonna Ahlström Oy. Puutavarakuljetukset Leminahon kautta jatkuivat yhtä mittaa vuoteen 1979 saakka. Aluksi puuta osti Enso Gutzeit Oy vuoden ajan, mutta sen jälkeen yksinomaan Tehdaspuu Oy. Neuvostoliittolaiset kaatoivat puun itse ja toimittavat sen Kuolismaan välivarastoon. Täällä suomalaiset mittamiehet ottavat sen vastaan. Miehet asuvat parakeissa Kuolismaassa ja tulivat koteihinsa viikonvaihteeksi. Puutavaraa Leminahon kautta tuotiin lähes ympäri vuoden, vain kelirikkoaikana keväisin tuonnissa oli taukoja. Puunostaja kunnosti maantien rajalta Kuolismaahan ja sen hoidosta huolehti Tehdaspuu. Puutavaraa kuljettavia kuorma-autoja oli kesäisin toistakymmentä ja talvella jonkun verran enemmän. Autoilijat olivat enimmäkseen ilomantsilaisia, joista usea ehti olla mukana useita vuosia. Lutikan puomilla rajamerkki III/239 kohdalla liikenne alkoi aamuisin kello 6 ja puomi suljettiin kello 17. Lauantaisin puomit olivat auki 12:een saakka. Sunnuntaisin liikennettä ei ollut lainkaan. [441]

Lahnalammin ylityspaikan kautta puuta kuljetettiin Veitsiluoto Oy:n Kevätniemen sahalle Lieksaan. Metsäautotie tehtiin talven aikana Valamaan ja Vihariin menevältä tieltä yli soitten ja halki korpimaisemien. Tie jäädytettiin noin neljän kilometrin matkalta kestämään puutavara-autojen paino. Esimerkiksi talvella 1969 puuta kuljetti yhteensä yhdeksän autoa, joista jokainen ehti ajaa matkan Lieksaan kolmesti päivässä. Lahnalammilla rajanylitysten valvonta kuului Suomen puolella Valamajärven vartioasemalle. Neuvostoliiton puolella kuormauspaikka oli kuusi kilometriä rajasta. Puutavara oli ajettu sinne suuriin kasoihin paikallisella työvoimalla. Veitsiluodolla oli siellä oma mittausryhmä niitä vastaanottamassa. Vuosittain rajanylityspaikka

Puomit aukeavat Kuolismaan tiellä. Partiossa rajakersantti Hakkarainen ja rajajääkäri Laakkonen.
P-KR:n kuva-arkisto.

PUUTAVARATOIMITUKSET POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON ALUEELLA NEUVOSTOLIITOSTA VUONNA 1965.

Rajanylityspaikka / rajamerkki	Toimituspaikka ja -alue	Valvova vartioasema
III/67	Värtsilästä autokuljetuksena	Ratavartio
III/217	Koitajoella uittona Ala- Vieksijärveltä	Möhkö
III/224	Koitajoella uittona Kuolismaasta	Leminaho ja Möhkö
III/239	Kuolismaasta autokuljetuksena	Leminaho
629	Lieksanjoella uittona	Kokkojärvi
637	Tuulijoella uittona	Ruunaa
653	Talviajona autoilla	Valamajärvi

Lähde: P-KR:n vuosikertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

avattiin joulukuussa ja suljettiin huhtikuussa. Puun tuonti Lahnalammilla päättyi vuonna 1974. [442]

Puutavaran tuonti autokuljetuksin Haapovaaran rajanylityspaikan kautta käynnistettiin vuonna 1971, Inarin rajanylityspaikan kautta vuonna 1973 ja rajamerkkien 128 ja 129 väliltä Pyhäjärvellä vuonna 1975. Pyhäjärven kautta puun tuonti lopetettiin 1979, mutta käynnistettiin kahdeksi vuodeksi uudelleen 1985. Inarista puutavaran kuljetus siirtyi vuonna 1980 Kokkojärvelle, jossa se jatkui vuoteen 1995. Haapovaaran kautta puutavaran tuonti lopetettiin vuonna 2000. [443]

Rajanylityslupaa anoi aina puutavaran tuoja. Henkilöt olivat yleensä yhtiön vakituisia tai pitkäaikaisia työntekijöitä, jotka yhtiössä tunnettiin luotettavaksi. Ellei mitään erityistä syytä ollut, antoi rajaviranomainen henkilöille rajanylitykseen oikeuttavan lupakirjan, jonka molempien maiden rajavaltuutetut hyväksyivät ja sen jälkeen henkilöllä oli oikeus kulkea rajan yli. Oli työnantajan etujen mukaista, ettei työntekijä menettänyt rajanylityslupaansa, sillä henkilöstöä oli hankala vaihtaa. [444]

Ylittäessään valtakunnan rajan automiehellä oli Suomen ja Neuvostoliiton rajavaltuutettujen hyväksymä lupakirja, jonka he saivat rajamieheltä ja luovuttivat sen sitten Neuvostoliiton puolella rajan pinnassa oleville rajavartijoille ja tulomatkalla taas päinvastoin. Rajanylittäjät joutuivat rajamiesten suorittamaan tarkastukseen, jolloin katsottiin tarvittavat asiakirjat, ajoneuvo ja kuorma. Neuvostoliiton rajaviranomaiset tekivät omalla puolellaan vastaavat tarkastukset. Rajavaltuutettujen välillä oli tarkoin sovittu, mitä tavaroita rajanylittäjillä sai olla mukana. Esimerkiksi Kuolismaan suunnalla miehillä sai olla mukana muun muassa radio ja televisio sekä tietty määrä kalastusvälineitä. Silloin tällöin tehtiin tarkastus perusteellisesti. Salakuljetusyrityksiä tapahtui harvoin, sillä rajanylittäjillä oli riski, että kulkulupa mitätöidään heti, jos hän syyllistyy rikkeisiin. Neuvostoliiton puolella liikuttaessa automiehille oli määrätty oma reittinsä, josta ei saanut poiketa. Sama koski uittomiehiä ja myös vastaanottajien sekä lastaajien yöpymispaikat oli määrätty tarkoin. [445]

Puutavaran tuonti Pohjois-Karjalan rajanylityspaikkojen kautta kasvoi 1960-luvulle saakka. Vuonna 1965 määrä oli jo 800 000 kiintokuutiometriä. Uittoväylät olivat ostettua puuta täynnä koko sulan vuodenajan ja puutavaran autokuljetukset muodostuivat ympärivuorokautisiksi. Uittomäärät olivat suurimmillaan 1960-luvun puolivälissä, jolloin puutavaraa toimitettiin Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuuden kautta uittaen neljän eri rajanylityspaikan ja autokuljetuksin kolmen rajanylityspaikan kautta. [446]

Vuoden 1971 aikana Pohjois-Karjalan rajavartioston alueen kuuden rajanylityspaikan kautta tuotiin puutavaraa yhteensä 535 000 kiintokuutiometriä. Puolet tästä määrästä uitettiin Lieksajokea pitkin. Vieksijokea pitkin uitetun puun määrä oli 70 000 kiintokuutiometriä. Maanteitä myöten kuljetettiin puutavaraa Lahnalammen, Inarin, Konnukan ja Leminahon sekä Värtsilän kautta yhteensä noin 200 000 kiintokuutiometriä. [447]

Suomen ja Neuvostoliiton välisen rajajärjestyssopimuksen mukaan rajavaltuutetut määräsivät yksityiskohtaisesti ylikulkutoiminnan säännöt ja menettelytavat. Liikenteen valvonnan rajalla hoitivat rajaviranomaiset. Koska puutavaran tuonti tapahtui rajoitettujen ylityspaikkojen kautta, kuului myös tullivalvonta rajaviranomaisille. Valvontaa varten jouduttiin rakentamaan erityisiä valvontapaikkoja ja hankkimaan valvontakalustoa. Esimerkiksi Ilajan vartioasema joutui vuosina 1954 ja 1955 rakentamaan uitonvalvonta-asemat Luokkiputaalle ja Ruukinpohjaan rajamerkkien III/271 ja III/252 maastoon. Vuonna 1957 Ilajan vartioasema sai käyttöönsä vielä moottoriveneen joka keväisten uittojen valvontaa varten. [448]

Lahnalammilla rajanylikulun valvontaa varten Veitsiluoto luovutti rajamiehille valvontakopin, joka sijoitettiin parikymmentä metriä valtakunnan rajasta. Lutikan rajanylityspaikalle valmistui 1968 uusi hirsinen puomimaja ja majan läheisyyteen puutavarakuormien tarkastuslava, joiden tarvikkeet saatiin lahjoituksena Ahlströmilta. Puutavaran kuljetus Lahnalammen kautta sujui ilman hankaluuksia ja rajavartiosto oli tyytyväinen kaikkien toimintaan. Rajaseudun auto- ja savottamiehet tiesivät entuudestaan, että rajavartioston kanssa tuli parhaiten toimeen, kun tinkimättömästi noudatti heidän antamiaan ohjeita. [449]

Rajauittojen ja puutavarakuljetusten valvonta rasitti merkittävästi niitä vartioasemia, joiden vastuulla valvonta oli. Näistä vartioasemista muodostui pian puutavarauittojen tai -kuljetusten vakituisia valvontapisteitä. Tilanne oli huolestuttavin kesäisin, jolloin osa miehistöstä oli lomalla. Tällöin valvontavartioasemille jouduttiin siirtämään miehistöä muilta vartioasemilta. Kun puutavarakuljetusten määrä kasvoi vuosittain, esitti rajavartioston komentaja vuosina 1964 ja 1965, että Möhkön, Leminahon, Kokkojärven ja Ruunaan vartioasemien määrävahvuuden nostamista yhdellä tai kahdella rajajääkärillä. [450]

Puutavaratuonnin alkuvuosina esiintyi myös pari suomalaisiin uittotyömiehiin kohdistunutta värväysyritystä. Elokuussa 1957 Tuulijoen uittotyömaalla oli venäläinen tulkki pyytänyt erästä uittotyömiestä saapumaan Neuvostoliittoon salaa kalastamaan. Asiaa ei otettu esille rajavaltuutettujen tapaamisessa, mutta samaa uittotyömiestä ei enää laskettu rajan yli. Kesäkuussa 1958 Luovejoella kaksi venäläistä rajaviranomaista yritti houkutella kahta suomalaista uittomiestä yhteydenpitoon kanssaan. Uittomiehet pelästyivät ja kieltäytyivät enää menemästä rajan yli. [451]

Uittomuistomerkki Aittokoskella ja rajakoira Roosa. Kuva: Ari Komulainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajamerkki 579 kevättulva-aikaan. Kuva: Marko Parviainen. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJA-ASIAT

RAJATAPAHTUMIA JA LUVATONTA LIIKKUMISTA

RAJATAPAHTUMIA aiheuttivat ihmiset, kotieläimet, esineet ja luonnonvoimat. Esineen aiheuttamia rajatapahtumia on esimerkiksi puun kaatuminen valtakunnan rajan poikki. Luonnonvoimien aiheuttama rajatapahtuma voi olla esimerkiksi salaman aiheuttama tulipalo. Kaikki rajatapahtumat vaativat omat selvittelynsä.

Kun rajatapahtuma havaittiin, oli rajavaltuutettujen ensimmäisenä toimenpiteenä ilmoitettava siitä mahdollisimman nopeasti toisen osapuolen tietoon. Rajajärjestyssopimuksen mukaan henkilöt, jotka tahattomasti ylittivät rajan ja tulivat pidätetyksi, oli mahdollisimman pian luovutettava sen sopimuspuolen rajavaltuutetulle, jonka alueelta he olivat tulleet. Luvattoman rajanylityksen tai rajavyöhykerikkomuksen tapahduttua, suoritti henkilön kuulustelun ensimmäisenä asianomainen rajaviranomainen. Rajanylitystapauksissa henkilö luovutettiin aina sen jälkeen suojelupoliisin haltuun. [452]

Pohjois-Karjalan rajaosuudella havaittiin, etteivät neuvostoviranomaiset eräiden rajatapahtumien kohdalla toimineet aina rehellisesti ja ilmoittaneet jokaista heidän puolelleen rajan yli tullutta henkilöä. Esimerkiksi marraskuussa 1952 Tuupovaaran Ruhovaarassa rajan ylitti saman pitäjän Hoilolan kylästä kotoisin ollut Eino Puumalainen, jonka selvät jalanjäljet rajalla Kiitsanjärven vartioaseman rajapartio selvitti. Puumalaisen rajanylityksen varmistivat vielä hänen sukulaisensa ja naapurinsa. Suomalaiset ilmoittivat rajatapahtumasta heti myös neuvostoliittolaiselle rajavaltuutetulle, joka myönsi jalanjäljet heidän puolellaan, mutta ilmoitti useampaan kertaan, ettei mainittua Puumalaista heidän puolellaan ollut tavattu. Tämä osoittautui myöhemmin valheeksi, sillä Puumalainen palautettiin takaisin Suomeen helmikuussa 1954. [453]

1960-luvulla rajatapahtumien selvittelyssä ja rajavaltuutettujen välisessä toiminnassa yleensäkin oli havaittavissa selviä myönteisen kehityksen piirteitä:

> "Tuntuu, kuin SNTL:n rajavaltuutettu ja heidän mukanaan kaikki rajaviranomaiset vilpittömästi pyrkisivät rajarauhan säilymiseen niin, ettei rajaloukkauksia pääsisi tapahtumaan." [454]

1960- ja 1970-luvuilla valtaosa henkilöiden aiheuttamista rajatapahtumista aiheutui mielenhäiriöön joutuneiden tai alkoholin vaikutuksen alaisten henkilöiden toimesta. Ensin mainituista työllisti rajavartijoita etenkin eräs vuonna 1909 syntynyt polvijärveläinen mieshenkilö, joka vuosien 1952 ja 1966 välisenä aikana kulki Lieksan rajaosuuden kohdalla rajan yli Neuvostoliittoon peräti seitsemän eri kertaa. Rajatapahtumiksi kirjattiin myös joitakin rajapartioiden rajaloukkauksia, jolloin toisen maan partiot ylittivät vahingossa rajalinjan. [455]

Kun epäiltiin luvattoman liikkujan olevan liikkeellä joko sisämaahan tai rajalle päin, vartioasemat tekivät niin sanotun aluesulun, jolloin vartioaseman toimintapiirin rajaosuus suljettiin aikaisemmin tehdyn suunnitelman pohjalta. Tarkoitus oli, ettei liikkuja päässyt läpi sulusta ja että hänet saadaan kiinni. [456]

Suomalaiset rajaviranomaiset saivat rajan takaa tulleilta tai siellä käyneiltä hyödyllistä tietoa Neuvostoliiton rajavalvonnasta. Esimerkiksi marraskuussa 1957 rajamerkin 639 pohjoispuolelta rajan ylittäneeltä ja rajan takana kulkeneelta mieheltä saatiin tietää, että Neuvostoliiton puolella noin puolentoista kilometrin päässä rajalta oli tiheälankainen piikkilanka-aita, jossa oli portti. Aita oli myös sähköistetty ja varmistettu valonheittimillä. [457]

Henkilöiden aiheuttamia rajatapahtumia Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuudella tilastoitiin vuosittain keskimäärin kuusi tai seitsemän. 1960-luvulla tapausten määrä on ollut vielä tätäkin pienempi. Vuosina 1948–1954 rajavyöhykkeellä ilman asianmukaista lupaa liikkuneita ja kiinniotettuja henkilöitä tilastoitiin vuosittain muutamia kymmeniä. Liikkuminen rajavyöhykkeellä ilman lupaa johtui yleensä tietämättömyydestä tai huolimattomuudesta. Suurin osa rikkomuksen tekijöistä oli kotoisin rajapitäjistä. Valtaosa rajavyöhykerikkomuksista tapahtui Tohmajärven komppanian alueella, jossa asutus rajaseudulla oli huomattavasti tiheämpää kuin pohjoisemmassa. Esimerkiksi vuonna 1959 kaikkiaan 50 rajavyöhykerikkomuksesta 39 tapahtui Tohmajärven komppanian toimintapiirissä. Rajavyöhykkeen kaventaminen vähensi rajavyöhykerikkomukset puoleen 1960-luvulta alkaen. [458]

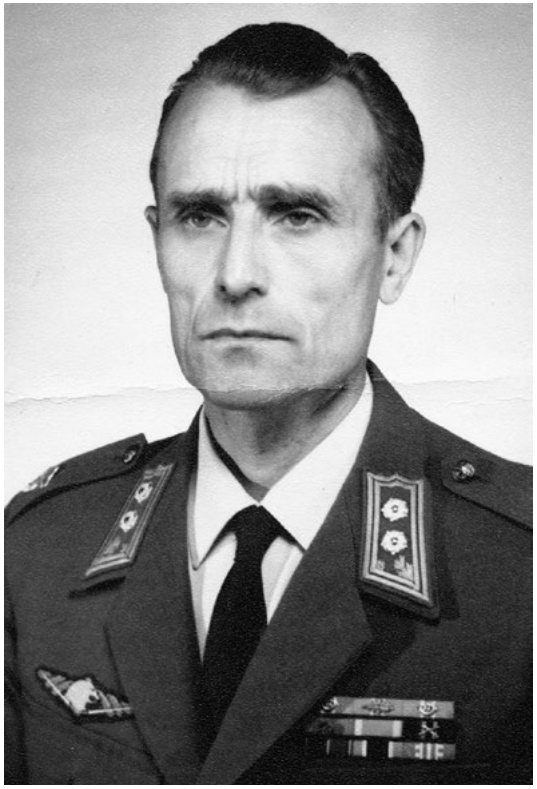

Everstiluutnantti, vuodesta 1973 eversti Eero Naapuri (1918–1987) toimi Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajana 1970–1978. Naapuri oli palvellut kaukopartion johtajana Osasto Kuismasessa jatkosodassa ja saavuttanut sodan jälkeen menestystä sotilaspartiohiihdossa. P-KR:n kuva-arkisto.

Eläinten aiheuttamia rajatapahtumia tapahtui 1950-luvulle saakka vuosittain useita. Tämä johtui siitä, ettei raja-aitaa ollut ehditty rakentaa vielä koko matkalle. Raja-aita esti lähinnä isompien eläinten, kuten hevosten, lehmien ja vasikoiden, kulkemisen rajan yli, mutta ei esimerkiksi koirien kulkemista. Eläinten aiheuttamista rajatapahtumista koirat aiheuttivat 1970-luvulle saakka muutamia tapauksia vuodessa.

Neuvostoliittolaiset lentokoneet loukkasivat valtakunnan rajaa usein. Loukkaustapauksia tapahtui erityisesti Lapissa ja jonkin verran myös Pohjois-Karjalassa, mutta niistä ei saanut raportoida eteenpäin:

> "Vuonna 1948 kesällä olin Aijenvaarassa. Yhtenäkin aamuna ensimmäinen kone lensi viiden paikkeilla, vähän vaille kuusi meni kaksi konetta sekä vaille kahdeksan meni yksi kone. Venäjän puolella lensivät hävittäjäkoneet. Minä menin Leminahon vartiolle ja soitin komppaniaan ja sieltä sanottiin, että mitään ei ole tapahtunut. Kenellekään ei saa puhua. Minkäänlaista tutkimusta ei saa ruveta tekemään." [459]

Havainnot ilmatilanloukkauksista kirjattiin ylös, mutta niistä ei saanut puhua eteenpäin. Vasta 1950-luvun alkupuolella ylilentotapauksia ryhdyttiin kirjaamaan ylös ja suorittamaan niistä jonkinlaisia tutkimuksia.

> "Kesällä 1950 heinäkuussa Rajakosken kämpällä olimme yötä ja aamulla viiden paikkeilla hyvin matalalla lensi Haapajoelta päin venäläisten kaksimoottorinen kone. Lensi 100 metriä Haapajoen linjassa ja paineli rajasta yli. Oli meille näkyvissä noin 10 sekunnin ajan. Ilmoitettiin komppaniaan ja komppanianpäällikkö sanoi, ette te ole mitään nähneet. Sellaista ei saa tapahtua ja siitä ei saa puhua kellekään." [460]

Erilaisia ilmatilan loukkauksia Neuvostoliiton puolelta Suomeen tapahtui yksittäisinä tapauksina lähes vuosittain. Helikopterin rajaloukkaus todettiin ensimmäisen kerran Välivaaran vartioaseman toimintapiirissä syksyllä 1957, jolloin helikopteri oikaisi Suomen puolelle rajamerkkien III/29–III/30 välisen mutkan kohdalla. [461]

HENKILÖIDEN AIHEUTTAMAT RAJATAPAHTUMAT JA KIINNIOTOT POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON RAJAVYÖHYKKEELLÄ 1948–1955.

Vuosi	Rajatapahtumia			Kiinniottoja		
	1. K (Tohmajärvi)	2. K (Ilomantsi)	3. K (Lieksa)	1. K	2. K	3. K
1948	4	-	-	11	10	10
1949	-	3	5	7	10	9
1950	4	1	1	30	23	7
1951	2	-	-	43	9	2
1952	3	3	4	54	20	6
1953	5	1	2	19	5	9
1954	3	3	2	23	4	13
1955	1	1	3	27	1	13

Lähde: Tilastot rajavaltuutettujen tapaamisista ja rajatapahtumista Pohjois-Karjalan rajavartiostossa 1948–1955, P-KR:n arkisto.

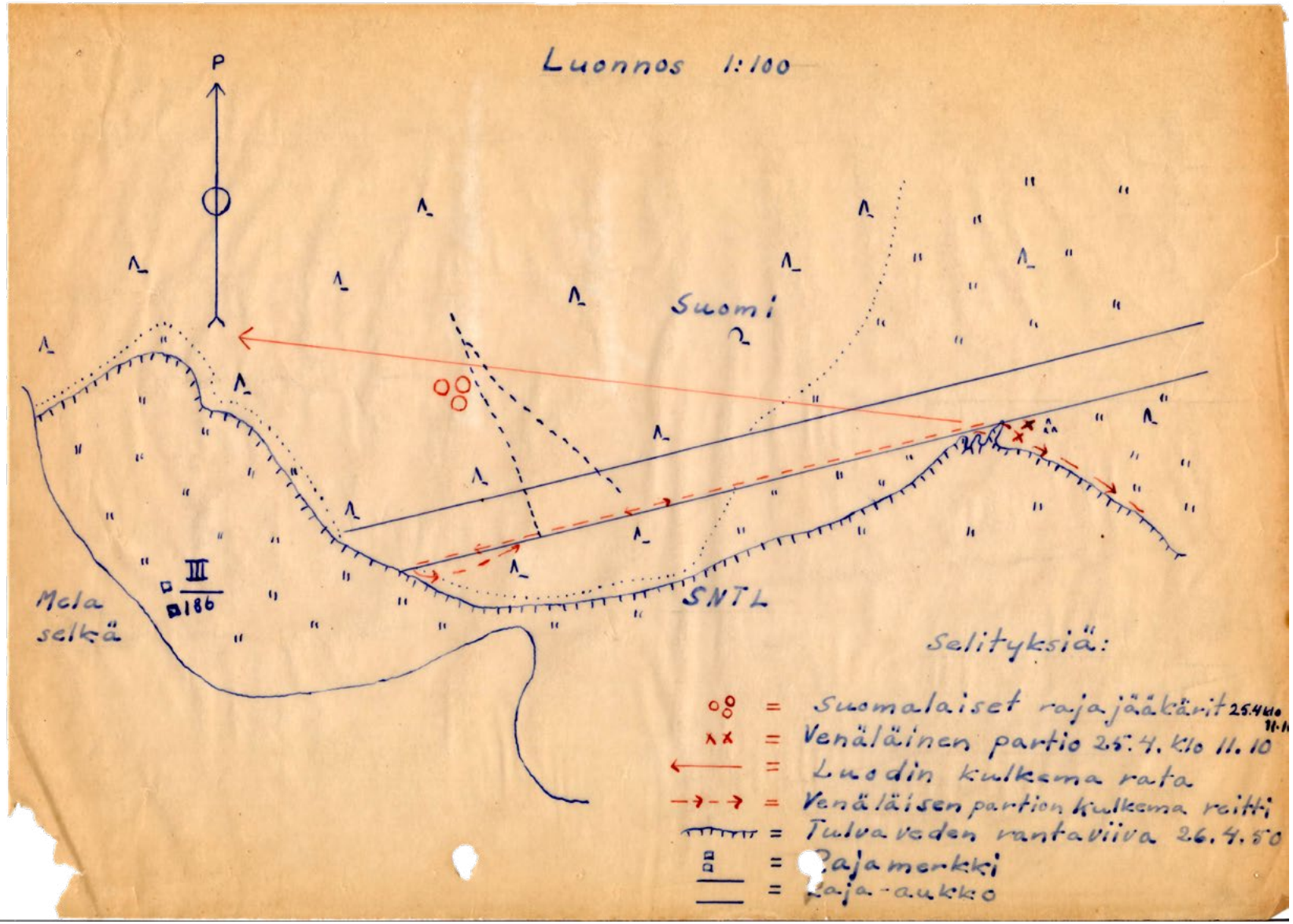

Huhtikuussa 1950 raja-aitapylväitä tekemässä olleet Nehvonniemen vartioaseman rajajääkärit Pentti Lötjönen, Toivo Kauppinen ja Vilho Kujala huomasivat rajan välittömästä läheisyydestä Suomen puolelle ammutun kiväärin luodin rajamerkin III/186 läheisyydessä. Rajajääkärit huomasivat samalla venäläisen rajapartion. Suoritetuissa tutkimuksissa selvisi, että luoti oli tullut kimmokkeena Suomen puolelle sen jälkeen, kun venäläinen partio oli ampunut kaloja rantavedestä. Rajatapahtumasta suoritettiin kuulustelut ja laadittiin oheinen piirros. P-KR:n arkisto.

Rajan taakse jääneen kotiseudun katsojia ei enää 1950-luvulla juurikaan esiintynyt rajatapahtumien joukossa. Viimeinen tapaus lienee ollut syyskuussa 1957, kun isokyröläinen mies yritti päästä käymään entisellä kotitilallaan Jaakkimassa ja ylitti rajan Rämeenjärven eteläpuolella rajamerkki III/47:n kohdalla. Ylittäessään rajaa hän hukkasi kompassinsa rajamerkin luokse, jonka pian huomasi alueella liikkunut Suomen rajapartio. Järjestettiin heti aluesulku ja neljä tuntia myöhemmin Pöllänen saatiin pidätettyä, koska hän oli kompassin kadottamisen huomattuaan kääntynyt paluumatkalle. [462]

HENKILÖIDEN AIHEUTTAMAT RAJATAPAHTUMAT POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON RAJAOSUUDELLA 1956–1973.

Vuosi	1. K (Tohmajärvi)	2. K (Ilomantsi)	3. K (Lieksa)
1956	5	3	4
1957	4	3	3
1958		2	1
1959		1	
1960	2	4	2
1961	1	2	1
1962			1
1963	3	1	1
1964	2	3	1
1965	2	2	1
1966	3	3	4
1967		4	
1968	3	2	2
1969	1		1
1970	1		
1971	2		
1972	1	1	3
1973	1		1

Lähde: Salaiset luettelot rajatapahtumista 1956–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

Ensimmäisen kerran Pohjois-Karjalan rajaosuudella puututtiin valokuvaukseen kesällä 1956, kun Uusi-Värtsilässä rajavyöhykkeen rajalla helsinkiläinen lehtori sekä kaksi saksalaista tiedemiestä valokuvasivat Neuvostoliiton suuntaan. Tiestön kehittyminen etenkin 1960-luvulla toi runsaasti turisteja ja muitakin liikkujia rajavyöhykkeen tuntumaan. Vyöhykkeen kapeus tietyillä paikoilla loi myös mahdollisuuden valokuvata Neuvostoliiton aluetta rajavyöhykkeen ulkopuolelta, mitä ei rajajärjestyssopimuksen mukaan voitu sallia. Vuonna 1966 Rajavartiostojen esikunta antoikin uuden pysyväismääräyksen naapurivaltakunnan alueen valokuvaamisesta ja määräsi, että valokuvauskieltotauluja tuli lisätä ja partioiden tuli puuttua tehokkaammin valokuvauksen estämiseksi. [463]

Rajavalvontaa on ollut tarve tehostaa myös kansainvälisistä syistä. Helsingin olympiakisojen aikana 1952 rajavartiosto tehosti partiointia ja vartiointia rajalle johtavilla teillä, jolloin varauduttiin ulkomaalaisten kiinnostukseen itärajaa kohtaan. Vielä laajemmin varauduttiin elokuussa 1968 niin sanotun Tsekkoslovakian kriisin aikana, jolloin puolustusvoimat kohotti valmiutta ja Rajavartiolaitos siirsi vartioinnin painopistettä rajalle johtavien teiden ja kulku-urien suunnille sekä lisäsi tähystystä ja kuulostelua. Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuudella vapaapäivillä olevia rajamiehiä kutsuttiin takaisin töihin, pidettiin yllä jatkuvaa tornitähystystä ja muun muassa asetettiin kuulovartioita määrättyihin pisteisiin. Tehostettua valvontaa pidettiin yllä pari–kolme päivää. Tähystäjät havaitsivat Neuvostoliiton puolella ylimääräistä toimintaa. Leminahon vartioaseman miehet kirjasivat ylös rajan takaa kuuluvia telaketjujen ääniä ja Kaustajärven vartioaseman miehet havaitsivat naapurimaan vartiomiesten miehittäneen rajan 50 metrin välein. [464]

Kesällä 1957 Pohjois-Karjalan rajavartiosto sai osakseen voimakasta arvostelua heikosta tiedotuslinjastaan. Ilomantsin Möhkössä levisi huhu, jonka mukaan lähimetsissä piileskelisi kaksikymmentä neuvostoliittolaista sotilaskarkuria. Huhuja vahvistivat neuvostoliittolainen helikopteri, joka lensi raja-alueella ja rajamiesten suorittamat ajoneuvojen tarkistukset. Kysymyksessä oli kuitenkin vain kaksi Suomen puolelle Koitajokea myöten veneellä harhautunutta neuvostoliittolaista rajamiestä, jotka palautettiin neuvottelujen jälkeen kotimaahansa. Rajaseudun asukkaat nuhtelivat rajavartiostoa siitä, ettei se antanut

LUVATTOMAT LIIKKUMISTAPAUKSET POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON RAJAVYÖHYKKEELLÄ 1959–1980.

Vuosi	Tapauksia	Vuosi	Tapauksia
1959	50	1970	13
1960	32	1971	21
1961	44	1972	5
1962	16	1973	27
1963	27	1974	27
1964	10	1975	47
1965	7	1976	16
1966	27	1977	13
1967	18	1978	13
1968	13	1979	24
1969	13	1980	25

Lähde: P-KR:n vuosikertomukset 1959–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA.

oikeita tietoja julkisuuteen, jolloin paisuvilta huhuilta olisi vältytty kokonaan. [465]

> "Tämä oli aivan normaalitapaus, ei rajanylityksiä tietenkään joka päivä tapahdu, mutta inhimillinen asiahan tämä on. Eivätköhän ne siellä tapahtumapaikalla tiedä asian oikeata laitaa ilman tiedoituksiakin." [466]

Syksyllä 1960 Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuudella tehtiin havaintoja lentävistä esineistä. Kaikenlaisten huhujen eliminoimiseksi Rajavartiolaitoksen oma asiantuntija selvitti, että esineet olivat todennäköisesti tekokuita tai niiden osia. Vuosina 1967 ja 1968 tehtiin raja-alueella useita havaintoja valoilmiöistä. Esimerkiksi elokuussa 1968 havaittu noin viisi minuuttia kestänyt valoilmiö kuvattiin vaaleaksi pallon puolikkaaksi, joka nousi kaakkoiselle taivaalle puolenyön jälkeen. Tämän jälkeen havaittiin pallon oikeassa laidassa kolme punaista leimahdusta, jonka jälkeen kaksi pienempää samanlaista vaaleaa palloa kasvoi edellisten keskeltä. Valoilmiöiden aiheuttajaa ei pystytty silloin tunnistamaan ja ne aiheuttivat rajamiehille paljon ylimääräistä työtä, sillä tutkinnan aikana jouduttiin kuulustelemaan useita henkilöitä. [467]

LUVATTOMIA RAJANYLITTÄJIÄ

RAJAVARTIJAT suorittivat luvattomasti rajanylittäneiden kiinniottoja myös siviiliasukkailta tulleiden vihjeiden tai heidän apunsa perusteella. Osa rajanylittäjistä halusi oma-aloitteisesti ilmoittautua viranomaisille. Syyskuussa 1951 rajan ylitti Onkilammen kohdalta Värtsilän vankileiriltä karannut ilmavoimien luutnantti Vasili Krilov, joka Suomen puolella tuli Hermanni Leinosen mökkiin ja selitti mökin väelle haluavansa ilmoittautua viranomaisille. Emännän neuvottua lähimmän rajavartioston, ottivat rajavartijat Krilovin kiinni lähellä Kaurilan asemaa. [468] Lokakuussa 1955 rajan yli Suomeen rajamerkkien 638–639 väliltä tullut vieljärveläinen Timo Jakovlev pysäytti autoilijan Hattuselkonen–Särkkäjärvi -tiellä ja halusi ilmoittautua viranomaisille. Jakovlev oli matkalla veljensä luokse Ruotsiin, jonne hänet kuulustelujen jälkeen myös laskettiin. [469]

Kesäkuussa 1959 kaksi Neuvostoliiton kansalaista, Pekka Tupitsin ja Vilho Forsell, ilmoittautuivat Ilomantsin Nehvonniemessä paikalliselle metsäkämpän asukkaalle rajan yli tulleina. Tulijat saatettiin Nehvonniemen vartioasemalle, jossa loikkarit sanoivat rajamiehille selvällä suomenkielellä: "Hyvää huomenta ja terveisiä Petroskoista". Paljastui, että loikkarit olivat tulleet maahan poliittisina pakolaisina. Vartioasemalla miellyttiin miehiin ja suunniteltiin jopa kolehdin keräämistä, jotta heidät olisi saatu lähetettyä Ruotsiin. Normaalikäytännön mukaisesti loikkarit luovutettiin suojelupoliisille ja miehet pyysivät poliittista turvapaikkaa. Vaikka suojelupoliisi ja Rajavartiolaitos puolsivat oleskelulupaa, määräsi ulkoasiainvaliokunta presidentti Kekkosen vaatimuksesta miehet palautettavaksi Neuvostoliittoon. Taustalla oli presidentin omaksuma linja neuvostoloikkarien suhteen, etteivät loikkarit saaneet vaarantaa Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. [470]

Kivimerkki 581.
Kuva: Marko Parviainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajamiehet mieltyivät seitsemän vuotta myöhemmin myös inkeriläiseen Valentin Virolainen -nimiseen loikkariin, joka elokuussa 1966 loikkasi Ilomantsissa rajan yli Suomeen. Kuulustelut tehtiin Möhkön vartiolla, jossa loikkari teki hyvän vaikutuksen Ilomantsin komppanian päällikköön majuri Reino Rautsiin. Virolainen halusi jäädä Suomeen, mutta hänet määrättiin palautettavaksi Neuvostoliittoon Kiitsanjärven vartioaseman kautta. Täällä Virolainen teki vielä pakoyrityksen, mutta se epäonnistui. [471]

Kaustajärven vartioaseman toimintapiirin alueella Tuupovaaran Öllölässä vangittiin kesäkuun viimeisenä päivänä 1953 kaksi miestä, jotka olivat ylittäneet rajavyöhykkeen takarajan. Miehet kertovat olevansa kalamiehiä, mutta pian paljastui, ettei se pitänyt paikkansa. Miesten reitillä ei ollut ainoatakaan järveä. Toinen miehistä todettiin pian syyttömäksi, mutta Väinö Partasen väärennettyjä henkilöpapereita käyttäneen henkilön tarinasta löytyi epäselvyyksiä. Suojelupoliisin kuulusteluissa Partanen paljastui todellisuudessa Vasili Vasiljev -nimiseksi Neuvostoliiton kansalaiseksi. Kuulustelut paljastivat, että Suomesta nyt turvapaikkaa pyytänyt Vasiljev oli tullut toukokuun lopussa Neuvostoliitosta rajan yli samalla kohtaa, sillä hänestä oli havaintoja tuolta ajalta Öllölästä. Vasiljev oli siis oletettavasti ollut palaamassa takaisin Neuvostoliittoon kun hänet pidätettiin rajavyöhykkeellä. Vähitellen selvisi, että Vasiljev oli neuvostoliittolainen vakooja, joka oli aiempina vuosina tehnyt useita salaisia matkoja Suomeen. Vakoilijataustaan viittasi myös se, etteivät neuvostoliittolaiset kyselleet hänen peräänsä Suomen rajaviranomaisilta. Oikeudessa Vasiljev tuomittiin neljäksi vuodeksi vankeuteen. Vasiljevin pidätys oli merkittävä myös sen vuoksi, että suomalaiset viranomaiset vaihtoivat hänet vuotta myöhemmin Neuvostoliitossa olleisiin suomalaisiin sotavankeihin. [472]

Vuotta myöhemmin syyskuussa 1954 Pielisjärven Kitsissä pidätettiin henkilö, joka muistutti Vasiljevin tapausta. Pidätetty oli ruotsia puhunut Karl Holmström, jonka todettiin olevan matkalla rajalle Inariin. Rajavartioston ja suojelupoliisin kuulusteluissa selvisi, että Ruotsissa syntynyt Holmström oli Neuvostoliiton kansalainen, jonne hän oli muuttanut lapsena. Hän oli tullut Suomeen kuukausi aiemmin salaa rajan yli Inarin vartioaseman alueelta ja matkustanut sen jälkeen Pohjois-Suomen kautta Norjaan. Holmströmin rajan yli tulo ei ollut jäänyt huomaamatta ja häntä etsittiin siviileiltä saatujen vihjeiden perusteella. Myöskään Holmströmiä eivät neuvostoviranomaiset kyselleet. Nyt näytti selvästi siltä, että hän oli palaamassa takaisin tuloreittiään pitkin. Holmströmiä epäiltiin samanlaiseksi ammattilaiseksi kuin Vasiljev, mutta varmistusta tähän ei saatu. Suomenkieltä osaamaton Holmström käytti nähtävästi Suomea vain läpikulkupaikkanaan. [473]

Rajankäyntiosasto vaihtoi rajapaalun rm 590 Alinen Aittojärven pohjoispäähän. Kapteeni Kulmala tutki pöytäkirjaa, josta selvisi tarkka rajapaalun paikka. Kivivaaran vartioaseman asettamaan suomalaiseen partioon kuuluivat luutnantti Saarelainen, ylivääpeli Luukkanen sekä rajajääkärit Sivonen, Tuononen ja Mulari. P-KR:n arkisto.

Rajatapahtuman tutkinta käynnissä Konnukan pohjoisrannalla rajamerkki III/229:llä elokuussa 1996. P-KR:n kuva-arkisto.

Neuvostoliittolaiset vakoilijat suosivat joitakin reittejä, joiden kautta he ylittivät valtakunnan rajan. Tällaisia olivat muun muassa Värtsilän eteläpuolella sijainnut Rämejärvi, Tuupovaaran Öllölän seutu sekä Melaselkä Ilomantsissa. Öllölän alueella luvatonta ylikulkua näyttää tapahtuneen erityisesti Ruhovaaran kautta. Kesällä 1954 tätä kautta Neuvostoliiton puolella kävivät muun muassa Paavo ja Jukka Pelkonen, jotka rahapalkkiota vastaan sitoutuivat toimittamaan tietoja sotilaskohteista Kuopion alueelta. Seuraavana kesänä Paavo Pelkonen oli jälleen menossa Neuvostoliittoon mukanaan Veikko Jormalainen, mutta rajapartio otti miehen kiinni rajavyöhykkeellä Ruhovaarassa. Miesten hallusta löytyi nähtävästi edellisen ylityksen pohjalta piirretty kartta rajanylityspaikasta. [474]

Kansainvälisesti yhdeksi tunnetuimmista Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuudella tapahtuneesta rajanylitystapauksesta kohosi virolaisten loikkarien Artur Lööken ja Herman Treialin tapaus. Miehet tulivat rajan yli Suomeen Ilomantsin Ilajan kohdalla heinäkuussa 1949 ja pyysivät turvapaikkaa Suomesta. Loikkaustapaus herätti paljon kohua ja asiasta uutisoitiin myös ulkomailla. Pariisin rauhasopimuksen mukaan maanpettureiksi määritellyt henkilöt oli luovutettava, joten Suomi teki päätöksen tästä huhtikuussa 1950, jonka jälkeen Lööke luovutettiin, mutta vaikeasti sairas Treial menehtyi suomalaisessa sairaalassa sen jälkeen, kun oli tehnyt pakoyrityksen sieltä. [475]

Merkittävänä ulkopoliittisena linjanvetona voidaan puolestaan pitää rajamerkki III/86:n kohdalla Suomeen loikanneen autonkuljettaja Aleksander Saltykovin tapausta. Saltykov pidätettiin heinäkuussa 1960 rajapartion toimesta Patsolassa maantiellä, jonka jälkeen hän pyysi Suomesta poliittista turvapaikkaa. Rajavartioston kuulustelussa loikkarin kertomusta pidettiin uskottavana ja myös suojelupoliisi puolsi turvapaikkahakemusta. Ulkomaalaistoimisto kuitenkin päätti toisin ja Saltykov palautettiin nopeasti Neuvostoliittoon. Saltykovin loikkaus liittyi mahdollisesti samana vuonna solmittuun uuteen rajajärjestyssopimukseen, jota neuvostoliittolaiset halusivat testata suomalaisilla viranomaisilla. [476]

Venäläisen sotilaan loikatessa tai eksyessä Suomen puolelle, toimittiin hänen palauttamisekseen tavallista nopeammin. Kesäkuussa 1961 venäläinen asevelvollinen ui Koitajoen yli rajamerkki III/218:n luona ja pyysi turvapaikkaa Suomesta, mutta hänet palautettiin pikaisesti. Asevelvollisen Möhkön vartioasemalle toi paikallinen maanviljelijä. Samoin kävi kesällä 1966 Värtsilään loikanneelle neuvostoliittolaiselle sotilaalle, joka palautettiin jo runsaan vuorokauden päästä siitä, kun hän oli ylittänyt valtakunnan rajan rajamerkin III/66 maastossa. Myös kesällä 1971 rajamerkin III/60 kohdalla rajan yli tullut venäläinen sotilas pidätettiin rajavartijoiden toimesta pari tuntia myöhemmin ja luovutettiin takaisin Neuvostoliittoon jo samana päivänä. [477]

PINTAVAKOILIJOITA

NEUVOSTOLIITTOLAISET onnistuivat värväämään palvelukseensa raja-alueelta myös paikallisia asukkaita ja ainakin yhden rajajääkärin. Ilomantsin Leminahossa ja Haapavaarassa tapahtuneet pintavakoilutapaukset tulivat rajavartioston tietoon vasta vuosia myöhemmin.

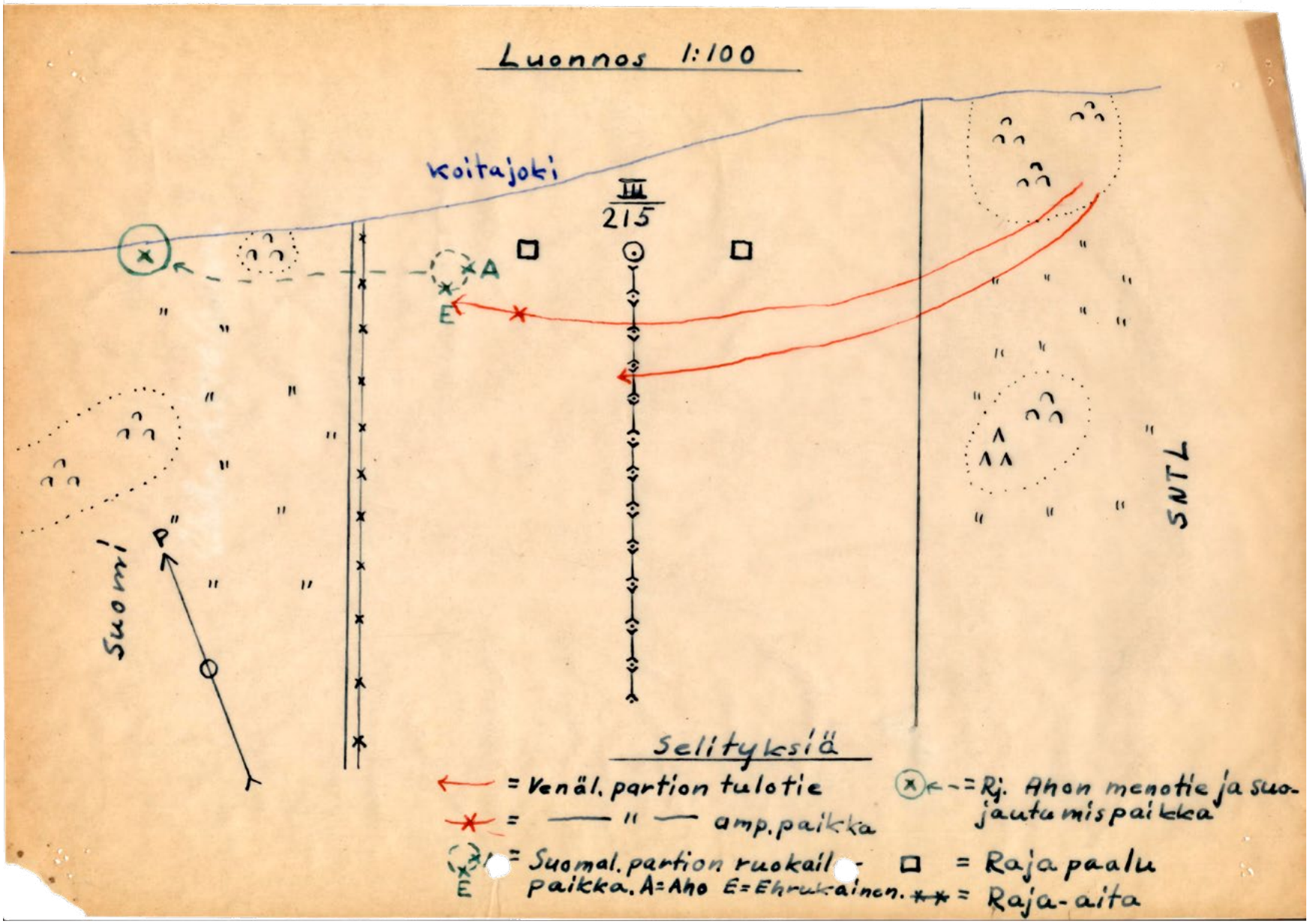

Rajailmoituksen yhteyteen piirrettiin tarkka kuvaus rajajääkäri Ahon ja Ehrukaisen vangitsemisesta rajamerkki III/215:n kohdalla. P-KR:n arkisto.

Rajamerkki III/234 Leminahossa. Kuva: Marko Parviainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Haapavaarassa pintavakoiluun syyllistyneet Johannes Jeskanen ja Johannes Purmonen olivat käyneet alkoholinhakumatkalla rajan takana vuosina 1947–1949, jolloin olivat kertoneet neuvostoliittolaisille haapavaaralaisten nimiä ja puoluekantoja. Miehet pidätettiin maanpetoksesta epäiltynä kesällä 1955, jolloin rajanylitykset paljastuivat. Purmonen kertoi lisäksi, että häneen oli oltu yhteydessä ensimmäisen kerran jo kesällä 1945 rajamerkin III/192 kohdalla, jolloin raja-aukolla ollut venäläinen mies oli tarjonnut hänelle tupakkaa, vodkaa ja säilykelihaa sekä pyytänyt Purmosta selvittämään jo silloin haapavaaralaisten nimet ja puoluekannat. [478]

Samoissa asioissa rajan takana liikkuivat Ilomantsin Kusurissa asuneet Erkki ja Toivo Eronen, jotka ollessaan kesäkuussa 1951 Leminahon vartioasemalla sahaamassa puita, olivat päättäneet lähteä käymään rajan takana hakemassa vodkaa. Yhteys venäläisiin saatiin rajamerkin III/234 kohdalla. Tämän jälkeen veljekset, eritoten Erkki, kävivät viinanhakumatkoilla useita kertoja vuosien 1951 ja 1952 aikana. Vastapalvelukseksi saamastaan vodkasta Eroset toimittivat tietoja Leminahon vartioasemasta ja alueen siviiliasukkaista. Vodkan lisäksi he saivat myös pieniä rahapalkkioita. Veljesten matkat rajan taakse paljastuivat vasta vuonna 1959, kun suojelupoliisi ryhtyi tutkimaan tapausta paikkakunnalla liikkuneiden huhupuheiden perusteella. [479]

Eroseen saatu yhteys kesällä 1951 rohkaisi neuvostoliittolaisia ottamaan yhteyttä samassa suunnassa muihinkin suomalaisiin. Heinäkuussa samana vuonna venäläiset kohdistivat värväysyrityksen rajajääkäri Onni Ehrukaiseen Leminahon vartioasemalla. Ehrukainen oli venäläisille jo tuttu rajamies, sillä hän oli vuotta aiemmin joutunut neuvostopartion pidättämäksi rajamerkin III/215 luona. Juhannuksen jälkeisellä viikolla 1950 oli rajamerkin luona sattunut pienimuotoinen

rajaselkkaus, kun neuvostorajapartio pidätti kaksi suomalaista rajamerkkejä maalaamassa ollutta rajamiestä, rajajääkärit Onni Ehrukaisen ja August Ahon. Suomen puolelle raja-aukossa tullut partio ampui konepistooleilla ja niillä uhaten pakotti suomalaiset rajamiehet siirtymään Neuvostoliiton puoleiselle raja-asemalle. Kuulustelujen jälkeen rajamiehet kuitenkin palautettiin takaisin rajalle ja myöhemmin tehtyjen tutkimusten jälkeen Suojärven rajavaltuutetun oli myönnettävä, että ampuminen ja suomalaisten pidätys oli tapahtunut Suomen puolella rajaa. [480]

Ehrukainen oli nytkin maalaamassa rajamerkkejä ja venäläiset saivat houkuteltua hänet rajan toiselle puolelle rajamerkin 234 kohdalla vodkan, konjakin, tupakan, kaviaarin ja muiden elintarvikkeiden voimalla. Samalla Ehrukainen kertoi venäläisille Leminahon ja Kiitsanjärven vartioasemien tietoja sekä rajaseudun asukkaiden mielialoja. Venäläiset antoivat Ehrukaiselle myös rahaa ja pyysivät häntä toimittamaan lisää tietoja alueen siviiliasukkaista sekä muun muassa valokuvaamaan Kontiorannan varuskunnan kasarmit. Ehrukainen teki perusteellista työtä ja keräsi kaikkien siviiliasukkaiden tiedot vartioasemansa asiapapereista ja kyseli heidän poliittisia kantojaan muilta. Lopuksi hän vielä matkusti Joensuuhun kyselemään tietoja Kontiorannan varuskunnasta. Ehrukainen kuitenkin katkaisi yhteydet neuvostoliittolaisiin seuraavana talvena, kun hänen palvelussitoumuksensa päättyi ja hän muutti asumaan sisämaahan. Juttu paljastui joulukuussa 1954, kun Ehrukainen tunnontuskissaan tunnusti vakoilutoimintansa suojelupoliisille. [481]

Pintavakoilutapaukset vähenivät Suomen itärajalla Stalinin kuoleman 1953 jälkeen ja loppuivat käytännössä vuosikymmenen puolivälissä. Syynä tähän oli, ettei neuvostotiedustelu pitänyt enää värväys- ja vakoilutoimintaa tarpeellisena. Toisena syynä oli Suomen rajavartiostojen ja suojelupoliisin tiivistynyt valvonta ja yhteistyö, mikä teki vakoilutoiminnan rajaseudulla entistä hankalammaksi. [482]

ULKOMAALAISTEN SEIKKAILUT

KESÄLLÄ 1949 kiinnitettiin huomiota siihen, että Pielisjärvelle sijoitetuissa ylioppilaiden kansainvälisillä raivausleireillä oltiin tavanomaista enemmän kiinnostuneita valtakunnan rajasta ja rajavyöhykkeestä. Kiinnostus kulminoitui siihen, että kolme ulkomaalaista ylioppilasta nähtävästi seikkailunhalusta ylitti valtakunnan rajan ja neljä pidätettiin rajavartioviranomaisten toimesta luvattomasta oleskelusta rajavyöhykkeellä. [483]

Ensimmäinen rajanylitys tapahtui heinäkuussa 1949, kun englantilainen ylioppilas Norman Greene ylitti valtakunnan rajan Kivipuron rajapuomin kohdalla. Greene oli tullut Pielisjärven Nurmijärvellä sijainneelle Suomen ylioppilaskuntien liiton kansainväliselle raivausleirille. Uintiretkellä ollessaan ajoi polkupyörällä Kivipuron tietä rajavyöhykkeelle, jossa jätti polkupyöränsä noin 600 metriä ennen raja-aukkoa

Raja-asiaintoimikunta vieraili Pohjois-Karjalan rajavartiostossa marraskuussa 1987. Kahvitauolla Tornimäen laavulla vas. kapteeni Arvo Kinnari, everstiluutnantti Toivo Juntunen, eversti Aaro Moilanen, toimistopäällikkö T. Tolvanen, kenraaliluutnantti Ilmari Kirjavainen, alivaltiosihteeri Klaus Törnudd ja majuri Juvakka. P-KR:n kuva-arkisto.

olevalle piikkilanka-aidalle ja käveli metsän kautta rajan yli Neuvostoliiton puolelle. Kuukautta myöhemmin samassa paikassa rajan yli kävelivät tanskalaiset Thyra Rasmussen ja Gunnar Hallingdal, jotka olivat tulleet Pielisjärven Egyptinkorvessa olleelle Rauhan Ystävät -yhdistyksen työleirille. Myös he olivat ajaneet rajalle polkupyörillä ja jättäneet ne aivan lähelle rajapuomia, jossa ei silloin ollut ketään vartijaa. [484]

Rajan ylitettyään Norman Greene käveli tietä pitkin noin 200 metrin päässä rajasta olleelle neuvostoliittolaisten rajavartijoiden mökille, jossa hänet pidätettiin. Myös Rasmussen ja Hallingdal kävelivät Neuvostoliiton puolella samalle mökille, jossa tanskalaiset pelästyneenä lähtivät juoksemaan takaisin Suomen rajalle päin, mutta joutuivat rajavartijoiden ammunnan kohteeksi, jolloin Hallingdal sai surmansa ja Rasmussen pidätettiin. Greenen rajan ylitys tuli tietoon heti, sillä hänen pyöräseurueensa hälyttivät Kivipuron vartioaseman etsimään miestä. Sen sijaan Rasmussenin ja Hallingdalin rajanylitys havaittiin vasta myöhemmin samana päivänä, kun vartiopäällikön sijainen oli mennyt rajapuomille ja havainnut sen läheisyydessä kaksi polkupyörää. [485]

Vakoilusta Neuvostoliitossa epäillyt Greene ja Rasmussen palautettiin molemmat Suomeen muutamaa viikkoa myöhemmin ja tuomittiin Pielisjärven–Lieksan käräjäoikeudessa luvattomasta valtakunnan rajanylityksestä 7000 ja 5000 markan sakkoihin. Rajalla ammutun Hallingdalin ruumis jäi Neuvostoliittoon. [486]

Kesällä 1953 Suomen itärajalla seikkaili rajaviranomaisille harmia aiheuttanut omalaatuinen englantilainen sotilaskarkuri John Plumridge, joka kiertomatkansa aikana kertoi halunneensa nähdä rajaseutua ja valitsi matkakohteekseen Värtsilän. Täällä hänet opastettiin Ratavartion vartioasemalle kulkeneeseen autoon. Asemalla rajamiehet eivät tienneet, miten miehen kanssa tulisi menetellä, koska kukaan ei osannut englantia. Komppaniasta lopulta saadun ohjeen mukaan vierasta tuli pitää valvonnan alaisena ja saattaa seuraavana päivänä Joensuun junaan. Yön aikana Plumridge kuitenkin pakeni käymäläkäyntinsä aikana ja ylitti valtakunnan rajan rajamerkki III/67 kohdalla, mutta harhautui suunnasta ja tuli takaisin Suomen puolelle rajamerkki III/62:n pohjoispuolelta, jonka jälkeen joutui suomalaisen rajapartion pidättämäksi. Kuulusteluissa Plumridge kertoi aikoneensa hakea poliittista turvapaikkaa Neuvostoliitosta. [487]

Tammikuussa 1957 suomalaisille rajaviranomaisille paljastui henkilön luovutuksen yhteydessä edellisenä syksynä rajamerkistä 639 kaakkoon tapahtunut rajanylitys, johon oli syyllistynyt Ruotsin kansalainen Hugo Tengbjörk. Kivipuron partio oli kyllä löytänyt Kalliojärveltä rajavyöhykkeeltä teltanpohjan ja muita esineitä, mutta ei mitään merkkejä luvattomasta rajanylityksestä. Tengbjörk kertoi kuulusteluissa olleensa vankina Petroskoissa, jolloin hän oli tavannut suomalaisen Reino Kuisman, jolta oli kuullut tämän tulleen rajan yli Ilomantsin Naarvan kohdalta elokuussa 1956. Kuisman rajanylitys oli rajaviranomaisille tuntematon, mutta varmistui vuotta myöhemmin, kun Kuisma palautettiin Suomeen. [488]

RAJAN YLITYS JÄI HUOMAAMATTA

KAIKKIA rajanylityksiä ei havaittu. Osa luvattomista rajanylityksistä tuli rajaviranomaisten tietoon vasta myöhemmin, osan jäädessä kokonaan pimentoon. Rajapartiot huomioivat raja-alueella usein jälkiä, joiden perusteella voitiin päätellä luvattoman rajanylityksen tapahtuneen. Tapaukset otettiin tutkintaan, ja mikäli jäljet olivat suuntautuneet Neuvostoliiton puolelle, ilmoitettiin siitä myös vastapuolen rajavaltuutetulle. Neuvostoliiton puolella toimittiin periaatteessa vastaavalla tavalla. Pohjois-Karjalan rajavartioston rajaosuudella sattui kuitenkin myös niin, että neuvostoliittolainen rajavaltuutettu ilmoitti heidän palauttavan suomalaisen henkilön tiettynä päivänä sovitussa paikassa, mutta suomalaisille ei annettu etukäteen mitään tietoa siitä, kuka henkilö oli, tai milloin tämä oli ylittänyt rajan. [489]

Pohjois-Karjalan rajaosuudella paljastui myöhemmin useita rajanylitystapauksia, joita rajaviranomaiset eivät olleet havainneet lainkaan. Luvattomia rajanylikulkutapauksia sattui molempiin suuntiin erityisesti 1950-luvun aikana. Esimerkiksi entisen rajajääkärin ja Kivipuron

vartioaseman tulkin rajanylitys Neuvostoliittoon Kivipuron kohdalta heinäkuussa 1947 saatiin tietoon vasta useita vuosia myöhemmin. [490]

Saman vuoden syyskuussa saatiin sen sijaan tuoreeltaan tieto, että Kiteen Riihisyrjään oli Neuvostoliiton puolelta saapunut kolme Kanadasta Neuvostoliittoon siirtynyttä suomalaista. Neuvostoliittolaiset ilmoittivat henkilöiden henkilöllisyyden ja vaativat heidän palauttamistaan. Etsiskelyistä huolimatta rajamiehet eivät löytäneet henkilöitä, kuten eivät myöskään heidän rajanylityspaikkaansa. [491]

Valtaosa suomalaisilta rajamiehiltä pimentoon jääneistä rajanylityksistä tapahtui Neuvostoliitosta Suomeen. Porajärveltä Suomeen kesäkuussa 1952 loikanneet Aarne ja Sirkka Koivuniemi tulivat rajan yli huomaamatta Ilomantsissa ja pääsivät kulkemaan aivan vapaasti sisämaahan ja vangittiin vasta sen jälkeen, kun rajaylikersantti Onni Pesonen oli ryhtynyt kyselemään outojen kulkijoiden perään Kuuksenvaarassa. Koivuniemet olivat syntyperältään suomalaisia, sillä he olivat joutuneet Neuvostoliittoon vanhempiensa mukana 1930-luvun pulavuosina. Neuvostoliiton puolella loikkareita ei kyselty, joten rajanylitys oli nähtävästi jäänyt myös heiltä huomaamatta, sillä tutkimuksissa ei mikään viitannut siihen, että heidät olisi lähetetty Suomeen tarkoituksella. Syntyperältään suomalaisina aviopareille myönnettiin oleskelulupa ja myöhemmin he saivat vielä Suomen kansalaisuuden. [492]

Peräti Joensuuhun asti onnistui pääsemään kaksi rajan yli salaa tullutta vakoilijaa. Syksyllä 1954 Kalle Karjalainen -niminen vakoilija ylitti rajan Värtsilässä rautatien eteläpuolelta ja käveli sen jälkeen Tohmajärven asemalle, josta matkusti edelleen Joensuuhun ja jossa hänet vangittiin. Kaksi vuotta myöhemmin poliisi pidätti Joensuussa ulkomaalaiselta vaikuttaneen miehen, joka ilmoitti nimekseen Olavi Ahlström. Ahlström paljastui suojelupoliisin kuulusteluissa leningradilaiseksi työmies Olavi Keihääksi, joka Neuvostoliiton sotilastiedustelun GRU:n lähettämänä oli tullut salaa Suomeen tehtävänään sotilasvakoilu. Keihäs kertoi tulleensa rajan yli rakentamallaan lautalla Viiksinselässä olevaan Ostronsaareen. Varastamallaan veneellä, kävelemällä ja peukalokyydillä Keihäs saapui Joensuuhun, jossa aloitti tietojen

Rajankäyntiin kesällä 1984 osallistuneet Suomen ja Neuvostoliiton edustajat kahvi- ja ruokatauolla Kartitsan laavulla. Suomen edustajina majuri Esko Juvakka ja luutnantti Raimo Saarelainen. P-KR:n kuva-arkisto.

"Ystävyyden" rajapaalujen III/239 juhlallinen vaihto suoritettiin 13.12.1974. P-KR:n kuva-arkisto.

keräämisen, kunnes häneen kiinnitettiin huomiota Joensuun rautatieasemalla ja pidätettiin siellä. [493]

Kuulustelussa Keihäs kertoi, että rajanylitystä varten hänelle oli kerrottu Suomen puolen vartioasemien sijainnit ja rajapartioiden kulkureitit, jotka neuvostoliittolaiset tuntuivat tietävän tarkasti aiempien

pintavakoilijoiden ansiosta. Keihään rajanylitys ei kuitenkaan jäänyt täysin huomaamatta, sillä varastettu vene johdatti Mutalahden vartioaseman tutkimaan asiaa. Samalla löytyi Keihään lautta eli koplukka, jolla hän oli tullut Ostronsaareen. [494]

Heinäkuussa 1963 19-vuotias neuvosto-opiskelija Valeri Shipalov onnistui huomaamatta ylittämään rajan Ilomantsin Hattuvaarassa rajamerkin III/275 kohdalta. Nuorukainen jäi kiinni vasta kun oli kysynyt tietä Turkuun paikallisilta asukkailta. Työnjohtaja Veijo Jeskanen otti loikkarin kiinni ja toimitti hänet Hattuvaaran vartioasemalle. Suojärven alueen rajavaltuutetulta tuli jo samana päivänä palautuspyyntö. Pohjois-Karjalan rajavaltuutettu O. A. Kaakinen ilmoitti palauttavansa Shipalovin jo seuraavana päivänä. Tätä ennen loikkaria ehti kuulustella Hattuvaaran vartioasemalla myös suojelupoliisi. [495]

Suomesta Neuvostoliittoon rajavartijoiden huomaamatta rajan ylittäneistä tunnetuin tapaus oli kersantti Olavi Kontturi. Hän meni rajan yli Mutalahdessa juhannuksen jälkeisenä päivänä 1951.

Palveluspaikassaan Kuopiossa vaikeuksiin joutunut Kontturi yritti ryöstää konepistoolilla uhaten vuokra-auton, jonka jälkeen matkusti linja-autolla Mutalahteen ja käveli rajan yli kylän eteläpuolelta kenenkään näkemättä. Mutalahdessa Kontturin oli nähnyt kaksi rajajääkäriä, mutta he eivät olleet osanneet kiinnittää huomiota kersantin univormuun pukeutuneeseen sotilaaseen. Vasta seuraavana päivänä rajakomppaniaan tuli ilmoitus Kontturista ja hänen aikeistaan mennä rajan yli. Tämän johdosta suoritettiin heti rajasulku ja ryhdyttiin suorittamaan tutkimuksia. Mitään jälkiä Kontturista ei kuitenkaan rajaalueelta löytynyt. Kun neuvostoliittolainen rajavaltuutettukin ilmoitti miehen olevan heille tuntematon, jäi Kontturin kohtalo epäselväksi. Rajanylitys varmistui vasta sen jälkeen, kun Kontturi Stalinin kuoleman jälkeen palautettiin vankileiriltä takaisin Suomeen. [496]

Rajaseudulla liikkui myös henkilöitä, jotka kulkivat rajan yli molempiin suuntiin rajavartijoiden huomaamatta jopa useita kertoja. Siirtokarjalainen Yrjö Jetsonen tunnusti tehneensä vuosina 1947–1948 kolme luvatonta rajanylitystä Värtsilässä, jolloin hänet oli myös värvätty

Rajamerkki 258:n vaihdossa rajavartiomestari Hannu Ruokolainen ja rajavartija Leo Purmonen. P-KR:n kuva-arkisto.

vakoilijaksi. Oltuaan välillä mielisairaalassa jatkoi Jetsonen epämääräisiä reissujaan eri puolilla itärajaa. Hän meni luvattomasti Neuvostoliittoon vuonna 1955 ja sai siellä kansalaisuuden. Syyskuussa 1961 Jetsonen tuli taas Neuvostoliitosta Suomeen ja ilmoittautui Muskon vartioasemalle. Neuvostoliiton kansalaisena hänet karkotettiin Suomesta viideksi vuodeksi, mutta kesällä 1964 Jetsonen ilmestyi taas Suomeen ja ilmoittautui poliisille Kiihtelysvaarassa. Rajan hän oli ylittänyt salaa jälleen Muskon kohdalla. [497]

Useimmat huomaamatta jääneet rajanylitykset näyttävät tapahtuneen Värtsilän seudulla. Näistä jäi usea tapaus yksityiskohtaisesti selvittämättä. Laajalla alueella rajaseutua liikkunut suomalaissyntyinen neuvostoliittolainen vakoilija Otto Karppinen ylitti rajan useaan kertaan vuosina 1946–1953. Reissuillaan hän yritti värvätä vakoilijoiksi Tohmajärven Kenraalinkylässä asuneita sukulaisiaan. Toimeen hän sai

ainoastaan Tuupovaaran Saarivaarassa asuneen veljensä Johanneksen, joka ryhtyi veljensä värväämänä kulkemaan luvatta rajan yli. Lukuisten eri kertojen aikana Johannes Karppinen toimitti tietoja neuvostoliittolaisille Saarivaaran ja Kaustajärven vartioasemista ja rajapartioista sekä myöhemmin vielä tietoja rajaseudun asukkaista ja siellä toimineista yhdistyksistä, työmaista ym. [498]

Vuonna 1956 vangittu Johannes Karppinen tunnusti 18 luvatonta rajanylitystä, jotka hän onnistui tekemään rajamiesten tietämättä. Tohmajärven rajakomppanian rajatapahtumiin on kirjattu muutamia tapauksia, joissa partio oli löytänyt jälkiä rajan yli kulkemisesta, mutta kulkija jäi tutkimuksista huolimatta tuntemattomaksi. Mielenkiintoinen on myös Johannes Karppisen tunnustus siitä, että neuvostoliittolaiset vaativat häntä tekemään rajanylityksen aina sovittuun aikaan sovitussa paikassa, jottei hän olisi joutunut tekemisiin neuvostorajavartijoiden kanssa. Venäläinen tiedusteluorganisaatio toimi siis erillään rajavartiointiviranomaisista. Karppisen veljekset saattoivat liikkua rajan yli usean vuoden ajan useita kertoja ilman ilmiantoa, mikä kertoo siitä, että rajaseudun väestö ei ollut vielä 1950-luvulla halukas paljastamaan omiaan. [499]

Otto Karppisen tapainen vakoilija oli Eino Hartikainen, jonka identiteetti on jäänyt edelleen tuntemattomaksi. Hartikainen myös värväsi Suomessa vakoilijoita ja asiamiehiä, joita kuljetti salaa rajan yli. Esimerkiksi vuonna 1953 Hartikainen kuljetti värväämänsä Pekka Ruikan ja Atte Ellilän rajan yli Neuvostoliittoon Värtsilän eteläpuolelta Perä-Muskon kylän läheisyydestä. Ellilä palasi Suomeen seuraavana vuonna salaa pohjoisemmasta Inarin vartioaseman alueelta. Neuvostoliittolaisilla oli myös salainen pullopostipaikka Tohmajärven Lahdenvaaran seisakkeen kohdalla, jonka posteja Suomen ja Neuvostoliiton välillä kuljetti Taavi Kellinsalmi -niminen neuvostovakooja vuosien 1949–1952 välillä ainakin neljä eri kertaa. Rajan yli kuriiri kulki kertaakaan paljastumatta Tuupovaaran kohdalta ja Rämejärven pohjoispuolelta. Rajan Kellinsalmi ylitti aina iltaisin, sillä hänelle oli kerrottu suomalaisten rajamiesten liikkuvan rajan läheisyydessä harvoin ja silloinkin aamuisin. [500]

RAJAVARTIOSTO SUOJELEE RAJAVYÖHYKKEEN KOSKEMATTOMUUTTA

LIIKKUMINEN rajavyöhykkeellä ilman asianomaista lupaa lisääntyi etenkin kesäisin ja rajamiehet joutuivat päivittäin opastamaan rajavyöhykkeelle tulevia ja sen läheisyydessä liikkuvia matkailijoita. Niinpä partioita pyrittiin suuntaamaan erikoisesti teiden suuntiin. Esimerkiksi vuoden 1976 kesällä rajamiehet joutuivat ohjaamaan yksinomaan Ilomantsin rajakomppanian alueella 130 luvatta liikkujaa pois kielletyltä vyöhykkeeltä. Tietämättömyyttään rajavyöhykkeelle joutuneet pääsivät huomautuksella, mutta vakavimmissa tapauksissa rajamiehet tekivät aina rikosilmoituksen. [501]

Raja veti turisteja puoleensa myös Leminahossa, jossa kesäaikana puomi oli aina miehitetty vähintään yhdellä partiomiehellä. Paitsi raja, myös vartioasema kiinnosti liikkujia. Raja-alueella liikkuivat 1970- ja 1980-luvulla myös sotaveteraanit, jotka kävivät alueella verestämässä sotamuistojaan ja kyselivät rajamiesten kuulumisia. Vielä 1980-luvulla toi rajaseudulle levinnyt uusi matkailumuoto, kanoottiretkeily, tarpeen rajavartiostolle arvioida rajalle johtavien useiden houkuttelevien vesistöreittien valvominen uudelleen. [502]

1980-luvulla turisteista oli kuitenkin yhä vähemmän haittaa, sillä liikkujat olivat vähitellen valveutuneempia ja tiesivät raja-alueen säännöt jo paremmin. Rajavartijat joutuivat kuitenkin edelleen antamaan opastusta raja-alueella liikkumisessa. Ne vartioasemat, jotka ryhtyivät myymään paikallisen kalastuskunnan lupia, pitivät järjestelyä hyvänä, sillä lupaa myydessä ostajalle voitiin antaa ohjeet, miten rajavesillä tuli liikkua ja kalastaa. [503]

> "Täällä on ymmärretty, että raja-alueelle muodostettu rajavyöhyke on valtakuntien välisen rajajärjestyssopimusten ehtojen, rajarauhan sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämiseksi ja tehostamiseksi tehty suoja-alue." [504]

Elokuussa 1976 rajamiehet saivat sakotusoikeuden lievemmissä rajavyöhykerikkomuksissa nimismiehen valvonnan alaisena. Oikeus perus-

Eversti Teuvo Paanila (s. 1931) toimi Pohjois-Karjalan rajavartioston apulaiskomentajana 1973–1978 ja komentajana 1978–1987.

tui voimaan astuneeseen uuteen rajavyöhykelakiin.

Kun vanhan lain mukaan kaikki rajavyöhykerikkomukset oli käsitelty tuomioistuimessa, voitiin nyt lievemmät rikkomukset hoitaa niin sanotulla pikasakolla. Lieväksi rikkomukseksi katsottiin tapaukset, jossa rikkuri oli tahallaan mennyt vyöhykealueelle ilman lupaa, mutta ei ollut sekaantunut muihin puuhiin. [505]

Rajamiehet eivät joutuneet käyttämään sakotusoikeuttaan kovinkaan usein. Vuosittain Pohjois-Karjalan rajavartioston rajamiehet joutuivat turvautumaan sakotukseen alle sadassa tapauksessa, joista ulkomaalaisia oli 20–30 henkilöä. [506]

"Pyrimme käännyttämään turistit jo rajavyöhykkeen takarajalta, ettei heitä turhaan tarvitsisi rangaista. Suhtaudumme matkailijoihin opastavasti ja auttavasti, mutta jos rikkomus on sattunut, ei meillä virkamiehinä ole muuta mahdollisuutta kuin tasapuolisesti rapsauttaa." [507]

Syksyllä 1976 Pohjois-Karjalan rajavartiosto joutui ikävään julkisuuteen, kun SKDL:n kansanedustaja Pauli Puhakka ja puolueen Joensuun piirijärjestö syytti rajavartioston estäneen heidän vaalimenestyksensä raja-alueella. Puhakka oli järjestänyt vaalitilaisuuden Tuupovaaran Ruhoniemessä rajavyöhykkeellä sijainneessa talossa, mutta rajamiehet olivat käännyttäneet rajavyöhykkeen takarajalta kaikki Puhakan vaalitilaisuuteen pyrkineet, joilla ei ollut vyöhykelupaa.

Rajavartiostoa syytettiin siitä, että aikaisemmin vastaavissa tilaisuuksissa olisi noudatettu paikallista tapaa, jolloin ilman vyöhykelupaa olevat olisi laskettu tilaisuuksiin ilman vyöhykelupaa vartiopäällikön luvalla. Tuupovaaran nimismies piti rajamiesten menettelyä kuitenkin oikeana. [508]

"Käytännössä on mahdollista, että rajaviranomaiset jakavat paikan päällä nimismiehen valmiiksi allekirjoittamia lupia, mutta siihen heillä ei ole velvollisuutta." [509]

1980-luvulla Pohjois-Karjalan rajavartiosto joutui törmäyskurssille rajakuntien kanssa, jotka pyrkivät kehittämään elinkeinotoimintaa rajaseudulla. Vuonna 1981 Tuupovaaran Syrjävaaran vanhan maatilan ostanut suomalais-saksalainen pariskunta ryhtyi perustamaan pääasiassa ulkomaisille turisteille tarkoitettua lomakylää 800 metrin päähän rajavyöhykkeestä, jolle lääninhallitus myönsi poikkeusluvan. Yrittäjät eivät kuitenkaan saaneet investointi- ja käynnistysavustusta kauppa- ja teollisuusministeriöltä rajaviranomaisten kielteisen kannan vuoksi. Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajan Teuvo Paanilan mukaan perustettava lomakylä sijaitsi liian lähellä rajaa, eivätkä rajaviranomaiset voineet sen vuoksi taata rajan ja rajavyöhykkeen koskemattomuutta. Paanilan näkemyksen mukaan jos rajan pinnasta löytyi jäljet, eikä kävijästä ollut tietoa, asia jouduttiin selvittämään. Mitä enemmän rajan lähellä on liikettä, sitä enemmän rajavartijoilla oli työtä. [510]

Rajaviranomaisten päätös merkitsi taloudellista takaiskua yrittäjälle, joka lopulta ajautui lomakylän rakennuskannan tuhopolttoon ja itsemurhaan. Tuupovaaran kunta pyrki tämän jälkeen avaamaan Syrjävaaran lomakylän toisen yrittäjän toimesta, mutta eversti Paanilan kannan mukaan yrittäjän vaihtuminen ei muuttanut rajavartioston kantaa. [511]

"Ongelman ydin on siinä, että alueella lisääntyisi rajaviranomaisten valvonnan tarve." [512]

Rajavartioston ja rajakuntien edut törmäsivät uudelleen kesällä 1985, kun Tuupovaaran Korpiselkä-talo ryhtyi markkinoimaan kirkkoveneretkiä rajalle rajavyöhykkeen reunaan. Rajavartiosto otti asiaan tiukan kannan ja ilmoitti, ettei rajaa saa mainostaa ja vaati Runon ja Rajan

tiellä ollutta mainostaulua, jossa veneilyä rajalle mainostettiin, poistettavaksi. [513]

> "Rajavartioston kannalta ei ole perusteltua, että rajaa lähdetään mainostamaan matkailun takia. Tämä ei ole mikään Länsi-Berliini." [514]

Tuupovaaran kunnanjohtaja Jussi Hoskonen piti rajavartioston kielteistä suhtautumista outona, ja muistutti lääninhallituksen asettaneen tavoitteeksi rajakuntien kehittämisen rajan vetovoimaa ja romantiikkaa hyödyntämällä. Rajavartiolaitoksen esikunta tuki eversti Paanilaa ja piti rajan mainostamista rajavyöhykelain hengen vastaisena. Lopulta rajavartiosto ja Rajahotelli Korpiselkä pääsivät asiassa yhteisymmärrykseen ja sopivat, ettei hotelli enää korostanut rajaa mainosmielessä. [515]

> "Minä en hoida ulkopolitiikkaa. Minä hoidan rajavartiostoa." [516]

Toisaalla Pohjois-Karjalan rajavartiosto suhtautui raja-alueen elinkeinotoimintaan myös myönteisesti. Esimerkiksi rajavartiosto puolsi rajavyöhykkeen kaventamista Tuupovaaran Tsiikossa ja Saaroisessa, jotta vyöhykkeellä toimineen kalanviljelyslaitoksen kalalammikot tulivat vyöhykkeen ulkopuolelle. [517]

Vuonna 1985 käytiin kiivasta keskustelua sisäasiainministeriön päätöksestä muuttaa rajavyöhykeasetusta, joka astuisi voimaan vuoden 1986 alusta. Päätös tehtiin Rajavartiolaitoksen aloitteesta. Uusien sovellutusohjeiden mukaan rajavyöhykelupia ei enää myönnetty virkistyskäyttöön, kuten marjastukseen, kalastukseen ja metsästykseen. Myöskään ennen väljemmin perustein myönnettyjä lupia ei uusittu.

Uusi lupakäytäntö oli ollut myös Pohjois-Karjalan rajavartioston toiveena. Esimerkiksi Ilomantsin nimismiespiirissä oli käytetty tavanomaisesta käytännöstä poikkeavia menetelmiä myönnettäessä liikkumis- ja oleskelulupia rajavyöhykkeelle. Rajavartioston mielestä varsinkin ulkopaikkakuntalaisille myönnetyt luvat marjastukseen, sienestykseen, kalastukseen ja jopa maapuiden keräilyyn muodostivat turhan uhan luvattomiin rajanylityksiin. Ilomantsin rajakomppanian päällikön mukaan vuonna 1984 tällaisia lupia oli myönnetty peräti yli tuhat kappaletta. Rajavartiosto halusi vaikuttaa siihen, että Ilomantsin alueella voitaisiin jatkossa noudattaa muualla maassa vallitsevaa käytäntöä lupien myöntämisperusteissa. [518]

Kun sisäasiainministeriö julkisti uudet ohjeet rajavyöhykelupien myöntämisestä talvella 1985, nousi asiasta suuri häly etenkin Ilomantsissa, jossa uuden lupakäytännön katsottiin mullistavan rajaseudun asukkaiden vanhat käytännöt. Rajavyöhykeasetuksen mukaan toistaiseksi voimassa oleva lupa rajavyöhykkeelle voitiin myöntää vain vyöhykkeellä asuvalle, mutta nautintaoikeuksiin perustuvia lupia voivat saada muutkin. Niin sanotuissa paikallisneuvotteluissa oli sovittu, että nautintaoikeuksiin perustuvia lyhytaikaisia liikkumislupia aivan vyöhykkeen tuntumassa asuville saivat myöntää paikalliset rajavartioasemat. Esimerkiksi Hattuvaaran vartio oli myöntänyt tällaisia lupia kyläläisille kalastusta ja marjastusta varten. [519]

Kiteen museolla on rajaosasto, jossa nähtävissä mm. Suomen ja Venäjän rajapaalut sekä rajavyöhyketaulut ja -merkit. Kuva: P-KR:n kuva-arkisto

Rauta-Ville partioi Pyhäjärvellä vuosikymmeniä kunnes se siirrettiin merimuseoon Kotkaan. Kuva: P-KR:n kuva-arkisto

Nyt sisäasiainministeriö kiristi rajaseutulupien myöntämisperusteita niin, ettei esimerkiksi paikkakuntalaisilla ollut enää mahdollisuutta käydä marjassa ja kalastamassa rajavyöhykkeellä. Ministeriön kanta oli yksiselitteinen; rajan katsominen, marjastus, kalastus tai metsästys eivät enää olleet hyväksyttäviä syitä rajavyöhykkeellä liikkumis- ja oleskeluluvan saamiselle. Rajaseudun asukkaiden lisäksi uudesta käytännöstä olivat käärmeissään hirvimiehet, joiden mukaan tiukentuva lupakäytäntö aiheuttaisi haittaa hirvi- ja petoeläinkantojen lisääntymisen rajoittamiselle. Rajavartiostossa myönnettiin, että lupakäytäntö vyöhykelupien osalta nimenomaan metsästyksessä ja aseenkäytössä oli Pohjois-Karjalassa päässyt höltymään. Uuden käytännön mukaan ei ampumapaikkoja rajavyöhykkeelle enää ollut mahdollisuutta saada. [520]

Suurimmin uudesta käytännöstä protestoivat Ilomantsin Hattuvaaran kyläläiset, joiden parhaimmat kalavedet ja marjametsät sijaitsivat juuri rajavyöhykkeellä. Kyläläiset kääntyivät asiassa maaherran puoleen ja muun muassa kansanedustaja Kerttu Törnqvist teki asiasta eduskuntakyselyn. Myös kunnan viranomaiset asettuivat rajaseudun asukkaiden kannalle ja esimerkiksi Ilomantsin elinkeinoasiamies katsoi, että marjastus ja sienestys pitäisi katsoa vapaaksi elinkeinoksi, kuten muukin luonnontuotteiden keräily. Hattuvaaralaiset pelkäsivät lupien epäämisen kärjistävän rajavartijoiden ja heidän välisiä erinomaisia suhteita. [521]

Hattuvaaralaisten lisäksi uusi käytäntö herätti vastustusta myös Mutalahden kyläläisissä. Eversti Paanila kävi henkilökohtaisesti selvittämässä uuden raja-asetuksen ohjeita kyläläisille ja vakuutti, ettei edes rajamiesten vaimoille myönnetä vyöhykelupaa sen kummemmin perustein kuin muillekaan. Rajamies sen sijaan sai liikkua vapaa-aikanaan rajavyöhykkeellä ja myös kalastaa ja marjastaa, mutta silloinkin hänellä oli oltava päällään virkapuku. [522]

> "Kaikki sienet ja marjat tahtovat nykyisin kasvaa rajavyöhykkeellä. (---) Meidän tehtävämme on vartioida valtakunnan rajaa. Emme ehdoin tahdoin halua työllistää itseämme ja siksi emme halua rajalle mitä tahansa toimintaa. Haluamme olla yhteistyössä rajan asukkaiden kanssa." [523]

Riita rajavyöhykelupien myöntämisestä rauhoittui pian ja nimismiehet myönsivät lupia liikkumiseen kaikille, joilla oli siihen pätevä syy.

Pisimmät luvat annettiin viideksi vuodeksi. Lupia annettiin myös metsästykseen, joskaan ei siinä laajuudessa, kuin esimerkiksi hirvimiehet olisivat halunneet. Lieksan nimismiespiirissä tosin myönnettiin rajavyöhykelupia ja siihen liittyviä erityislupia aseen käyttöön muutamille hirviseurueen jäsenille vastoin rajavartioston kantaa. [524]

RAJATAPAHTUMAT VÄHENEVÄT

RAJATAPAHTUMIA 1970- ja 1980-luvuilla aiheuttivat määrällisesti eniten kotieläinten rajanylitykset. Kotieläimiä tilastoitiin liikkuneen rajan yli vuoden aikana useita kymmeniä eri tapauksia. Näistä yli 90 prosenttia oli koirien aiheuttamia. [525]

Henkilöiden aiheuttamia rajatapahtumia kirjattiin 1970-luvulta alkaen entistä vähemmän. Huomatuimpia olivat neuvostoliittolaisten sotilaiden loikkaustapaukset, joita tapahtui elokuussa 1971 rajamerkin III/60 kohdalla, kesäkuussa 1973 rajamerkin 639 kohdalla sekä kesällä 1975 rajamerkin II/137 kohdalla. Kaikki loikkarit saatiin kiinni ja palautettiin Neuvostoliittoon. Kesällä 1973 loikannut sotilas pysäytti maantiellä puutavararekan ja pyysi päästä sen kyytiin, jonka jälkeen autoilija toi miehen Särkkävaaran vartioasemalle. [526]

Viime mainittua sotilasta pidettiin yleisesti neuvostoliittolaisten lähettämänä niin sanottuna maalimiehenä, jolla testattiin suomalaisten rajavalvontaa ja juuri samaan aikaan Lieksan rajakomppanian päälliköksi siirtyneen majuri Pertti Mäkisen toimenpiteitä uudessa virassaan. Samanlaisen testauksen kohteeksi joutui Ilomantsin rajakomppanian päällikkyyden elokuussa 1977 vastaanottanut majuri Juhani Matero, jolle neuvostoliittolainen rajavaltuutettu ilmoitti heidän puoleltaan kadonneen henkilön ja hänen tuntomerkkinsä. Tällä kertaa rajan yli ei ollut lähetetty ketään, mutta Ilomantsin rajakomppaniassa jouduttiin panemaan etsinnät käyntiin. [527]

Vuonna 1980 Suomeen tuli Lieksan rajakomppanian alueelta yhteensä kolme neuvostoliittolaista loikkaria, kaksi Hattuvaaran ja yksi Valamajärven vartioaseman alueelta. Ensin mainitut otettiin kiinni tiellä Hattuvaaran vartion läheisyydessä. Miehet yrittivät päästä länteen, mutta eivät pyytäneet turvapaikkaa Suomesta, joten heidät luovutettiin takaisin Neuvostoliittoon. Kolmas mies jäi kiinni Valtimolla yleisövihjeiden perusteella ja kertoi tarinan aikomuksestaan mennä Ruotsin kautta partisaaniksi Salvadoriin. Kertomus herätti epäilyjä ja myös hänen arveltiin olleen lähetetty testaamaan Suomen rajavartiointia. [528]

Moskovalaisiksi opiskelijoiksi puolestaan paljastuivat kaksi neuvostoloikkaria, jotka tulivat rajan yli heinäkuussa 1985 jossakin päin Pohjois-Karjalan rajavartioston toimintapiiriä. Miehet pääsivät Joensuuhun, jossa vaihtoivat vaatteensa roskalaatikoista löytämiinsä länsimaisiin vaatteisiin, anastivat polkupyörät, joilla polkivat Joensuusta Haaparantaan ja saivat Ruotsista poliittisen turvapaikan. [529]

Rajavyöhykerikkomuksia kirjattiin 1970-luvulla keskimäärin 22 tapausta vuodessa. Huippuvuonna 1975 rikkomuksia oli 47, jotka johtivat 61 syytetapaukseen. 1980-luvulla tapauksia kirjattiin enää keskimäärin kahdeksan vuodessa. 1970-luvulla raja ja rajavyöhyke veti edelleen puoleensa päihtyneitä henkilöitä ja ulkomaalaisia turisteja. 1980-luvulla rikkomuksia aiheuttivat etenkin marjametsällä, kalastamassa ja metsästämässä liikkuneet henkilöt.

> "Kokemus on osoittanut, että rajarauhan häiritsijät ovat useimmiten humalatilassa olevia miehiä. Raja kiehtoo ja lietsoo seikkailumieltä. (---) Ainuita murheenkryynejä ovat olleet ajokoirat ja haavoittuneet hirvikoirat, jotka ovat vilahtaneet vieraan valtion puolelle ja jotka pitäisi saada sieltä jollain konstilla pois." [530]

1970-luvun alkupuolella rajavyöhykkeellä tavattiin jokaisena kesänä ulkomaalaisia turisteja, jotka halusivat valokuvata rajavyöhykkeen takarajalta Neuvostoliiton suuntaan. Vuosina 1971 ja 1973 rajavartijat poistivat rajavyöhykkeellä Värtsilässä valokuvanneet ranskalaisen ja hollantilaisen turistin ja takavarikoivat heidän filminsä. Vuonna 1972 vastaava toimenpide tehtiin Leminahossa saksalaiselle turistiseurueelle. Vuoden 1976 kesällä neljä ranskalaista turistia ylitti valtakunnan rajan Kaustajärven vartion alueella ja yritti varastaa Neuvostoliiton rajamerkistä kilvet. Kun se epäonnistui, saivat turistit irrotettua lei-

jonamerkit Suomen rajapylväistä III/97 ja 98. Turistit otettiin kiinni ja karkotettiin maasta. Samana kesänä neljä suomalaista huuteli rajamerkin III/138 kohdalla Neuvostoliiton puolella Pyhäniemen vartiotornissa olleelle sotilaalle, mutta tekijöitä ei koskaan saatu kiinni. [531]

Kesällä 1983 Neuvostoliiton rajamerkin kilpi sen sijaan onnistuttiin varastamaan Tohmajärven rajakomppanian toimintapiirissä ilman, että rajavartijat huomasivat varkautta. Tapaus paljastui vähän myöhemmin, kun tekijät kerskuivat teollaan julkisesti Joensuussa. [532]

Kevättalvella 1984 vangittiin rajavyöhykkeen takarajalta Leminahon tieltä kaksi helsinkiläistä miestä, jotka syyllistyivät aivan uudentyyppiseen salakuljetukseen. Miehet ehtivät lähettää ilmapalloilla pienen lastin venäjänkielistä uskonnollista kirjallisuutta rajan yli, ennen kuin heidän puuhansa keskeytettiin. Miesten tarkoituksena oli salakuljettaa useita kymmeniä kiloja kirjallisuutta rajan yli Neuvostoliittoon. Omalla autollaan Leminahon tielle saapuneiden miesten salakuljetusyritys tuotti tekijöilleen 20 päiväsakon rangaistuksen. [533]

Julkisuudessa paljon huomiota saivat kesällä 1983 Ruunaassa käynnistetty suuretsintä kahden loikkariksi epäillyn miehen tavoittamiseksi sekä vuotta myöhemmin Suomesta Neuvostoliittoon Inarin vartioaseman alueelta yli menneen työttömän suomalaisen seikkailukertomus.

Ruunaan suuretsintä rajan tuntumassa usean rajamiehen ja helikopterin voimalla käynnistyi sen jälkeen, kun huonoa suomea puhuneet miehet pelästyttivät Ruunaankylässä vain parinsadan metrin päässä Ruunaan vartioasemasta asuneen emännän ilmestyttyään tämän kotitalon ovelle pyytämään leipää. Emäntä hälytti rajavartioston, joka käynnisti heti etsinnät. Aluksi epäiltiin, että miehet olisivat tulleet itärajan takaa, mutta rajanylitykseen viittaavia havaintoja ei tehty. Rajakoirat pääsivät miesten jäljille, mutta jäljet hävisivät lopulta suolle. Rajavartiosto piti mahdollisena, että kulkijat olivat olleet liikkeellä autolla ja tapaus jäi lopulta selvittämättä. [534]

Elokuun 1984 loikkaustapauksen päähenkilö oli ylistarolainen työtön metsuri Mauno Palomäki, joka päätti mennä hakemaan Neuvostoliitosta oikeutta, jota ei Suomessa saanut. Palomäki ajoi Ylistarosta mopedilla Joensuuhun tarkoituksenaan jatkaa suoraan valtakunnan rajan yli Värtsilässä. Mitään tietoja rajan olosuhteista hänellä ei ollut. Joensuusta hän kuitenkin ajoi harhaan ja päätyi lopulta Lieksaan Inarin vartioaseman läheisyyteen. Mopedin hän jätti noin puolen kilometrin päähän rajasta. Ylitettyään rajan rajamerkin 614 eteläpuolelta, käveli Palomäki rajasta muutaman kilometrin päähän, jossa yöpyi nuotiolla. [535]

> "Siinä rajavyöhykkeellä tuli vastaan yksi rajavartija, mutta ei se minuun mitenkään reagoinut. Myöhemmin kyllä muisti kohtaamisemme." [536]

Seuraavana päivänä Palomäki päätyi piikkilanka-aidalle, jossa joutui neuvostoliittolaisen rajavartijan pidättämäksi. Suomeen loikkari luovutettiin kaksi päivää myöhemmin Inarin ylityspaikalla.

> "Ne tarrasivat heti lujasti käsivarsiini, olivat melkein hysteerisiä, puristelivat ja tönivät, vaikka itse oli rauhallinen...tunsin heti tulleeni takaisin suomeen..." [537]

Suomessa Palomäkeä kuulusteltiin ensin Inarin vartioasemalla suojelupoliisin läsnä ollessa.

Luvaton valtakunnanrajan ylitys tuomittiin kymmenen päiväsakon suuruiseen rangaistukseen. [538] Myöhemmin Palomäki kertoi rajaviranomaisten ja suojelupoliisin edustajien udelleen häneltä olosuhteista rajan takana:

> "Tivasivat, mitä olin nähnyt, millaisia torneja siellä oli, millaisia viestiyhteyksiä havaitsin? Alkuun kerroin jotain, mutta sitten sanoin, että en ryhdy vakoojaksi, koska neuvostoliittolaisetkaan eivät tiedustelleet oloista Suomen rajalla." [539]

Vuoden 1973 merkittävimmäksi rajatapahtumaksi kirjattiin heinäkuussa Kiitsanjärven alueella rajamerkkien III/161–169 alueella raivonnut suuri tulipalo. Neuvostoliiton puolelta alkunsa saanut tulipalo levisi Suomen puolelle. Sammutustöitä suoritettiin rajalla ja osittain

Neuvostoliiton puolella, jolloin noin viiden kilometrin palorintama saatiin pysäytettyä niin, että vain noin 20 hehtaarin suuruinen alue paloi Suomen puolelta. Palon sammutustöihin osallistui rajakuntien palokuntien lisäksi rajavartioston henkilöstöä ja varusmiehiä, paikkakuntalaisia siviilejä sekä Karjalan Jääkäripataljoonan ja Pohjois-Karjalan patteriston henkilöstöä ja varusmiehiä, kaikkiaan yhteensä noin 500 miestä. Toimia johti Neuvostoliiton puolella rajavaltuutetun ominaisuudessa rajavartioston komentaja Eero Naapuri, joka joutui tapauksen jälkeen tutkinnan alaiseksi siitä, että oli vienyt suomalaisia sotilaita Neuvostoliiton valtion alueelle ja näin ylittänyt virkavelvollisuutensa. Ettei asia olisi tullut julkisuuteen, ei Naapuria rangaistu, mutta ei myöskään palkittu. [540] Kerrotaan, että tiedon suomalaisten osallistumisesta sammutustöihin Neuvostoliiton alueella ilmoitti puolustusvoimain komentajalle kenraali Kaarlo Leinoselle Pääesikunnan päämajamestari Ermei Kanninen seuraavin sanoin:

> "Herra kenraali, Suomen sotaväki on ensimmäistä kertaa vuoden 1944 jälkeen astunut Neuvostoliiton alueelle." [541]

Aivan erityinen "rajatapahtuma" sattui elokuussa 1975 Värtsilän Ratavartiossa, kun junapartio löysi Neuvostoliitosta tulleesta tiesuolavaunusta tuntemattoman kuoriaisen. Partion johtajana toiminut tunnustettu hyönteisten ja sienten asiantuntija, rajavääpeli Kalervo Rinne tunnisti kuoriaisen ennen Suomessa tuntemattomaksi pelätyksi koloradonkuoriaiseksi ja lähetti hyönteisen tuhoeläintutkimuslaitokselle, joka varmisti löydön. [542]

Rajamerkki III/229. Kuva: Marko Parviainen. P-KR:n kuva-arkisto.

KOULUTUSTOIMINTA

Omaisia saapunut vierailulle Pohjois-Karjalan rajavartioston leiripäiville Ilomantsin Tervaruukissa kesällä 1949. P-KR:n kuva-arkisto.

HENKILÖSTÖN KOULUTUS

VUONNA 1947 Rajavartiolaitoksen koulutusta ryhdyttiin suuntaamaan sotilaallisista asioista yhä enemmän rajapalveluun ja rajavartiostoille annettiin yksityiskohtaisemmat ohjeet koulutuksen järjestelyistä. Saman vuoden organisaatiomuutoksen yhteydessä Onttolassa toiminut Raja-aliupseerikoulu siirrettiin Immolaan ja siellä toiminut Rajajääkärikoulu 1 siirrettiin Lieksaan. [543]

Samalla Rajavartiostojen esikunta yhtenäisti laitoksen liikuntakoulutuksen ja kilpailutoiminnan. Koulutuksen tavoitteeksi asetettiin reippauden, fyysisen kestävyyden, ryhdin ja ruumiinhallinnan kehittäminen. Kilpailutoiminnalla oli tarkoitus palvella rajanvartioinnin päämääriä. Rajavartiolaitos järjesti omia mestaruuskilpailuja eri kilpailulajeissa samoin kuin rajavartiostot keskuudessaan. [544]

Alipäällystölle järjestettiin kouluttajakursseja, joita ryhdyttiin 1950-luvulla kehittämään yhä enemmän rajanvartiointia palvelevaksi. Samalla kurssien nimi muutettiin raja-aliupseerien vartiopäällikkökursseiksi. Kurssien tarkoituksena oli perehdyttää aliupseerit vartiopäällikön ja vartioaliupseerin tehtäviin. [545]

Ensimmäinen Pohjois-Karjalan rajavartioston yhteinen vartiopäällikkökurssi järjestettiin Onttolassa vuonna 1947. Seuraavana vuonna raja-aliupseerien ja rajajääkärien jatkokoulutusta ryhdyttiin tehostamaan, järjestämällä kaksi kertaa vuodessa harjoituspäiviä komppanioittain. Harjoituspäivien ohella Pohjois-Karjalan rajavartiosto ryhtyi järjestämään kesäleiripäiviä Ilomantsin Tervaruukin leirialueella. Leiripaikka sijaitsi Ilomantsista Möhköön johtavan tien läheisyydessä järveen pistävällä niemellä. Maasto oli harjoitusmaastolle ihanteellista mäntykangasta. Leirialueen jyrkille rantatöyräille kaivettiin saunat ja kellarit. Keskellä teltta-aluetta oli luonnon muodostama leiri- ja samalla urheilukenttä, mikä vapaa-aikoina toimi myös pesäpallokenttänä. [546]

Ensimmäinen kesäleiri järjestettiin elokuussa 1947, jonka jälkeen kesäleirejä järjestettiin joka kesä vuoteen 1953 saakka. Esimerkiksi vuonna 1951 viikon mittainen leiri huipentui kolmipäiväisiin sotaharjoituksiin, joihin osallistui myös Rajakoulu. Leirien yhteydessä järjestettiin myös omaistenpäiviä. Kesäleirien tilalla ryhdyttiin vuodesta 1952 järjestämään talvileiriharjoituksia. Pielisjärven Nurmijärvellä pidetty talvileiri huipentui myös sotaharjoitukseen, jossa Rajakoulu oli mukana. Vuonna

1954 talvileiri järjestettiin Ilomantsin Naarvassa, jolloin mukana oli ensi kertaa myös juuri palvelukseen astuneita varusmiesalokkaita. Rajavartioston ensimmäinen oma sotaharjoitus järjestettiin kesällä 1955 Ilomantsin ja Enon pitäjien rajamaastossa. Vuodesta 1958 alkaen rajavartioston sotaharjoitukset pidettiin talvisin. [547]

Rajajääkärit saivat peruskoulutuksensa rajajääkärikoulussa tai sen rinnakkaiskursseilla, joita järjestettiin myös Onttolassa. Rajavyöhykelain astuttua voimaan 1947 rajajääkärien peruskurssi uusittiin sisällöltään ja kestoltaan kolmen kuukauden pituiseksi. Kursseja pidettiin Rajajääkärikoulussa Lieksassa vuoteen 1956 ja sen jälkeen koulun uudessa sijoituspaikassa Lohjalla. Vuonna 1964 rajajääkärien peruskoulutuspaikka muuttui Immolaan sijoitettuun Rajakouluun. 1950-luvun alkupuolella rajajääkärien jatkokoulutuksesta puolet oli erityyppistä taistelukoulutusta, muun muassa taistelutoimintaa talviolosuhteissa ja kykyä toimia vihollisen selustassa. Rajavartiolaitoksen koulutusohjeissa painotettiin myös panssarintorjuntaa. [548]

Vuonna 1959 otettiin ensi kertaa käytäntöön rajapalvelua koskevat karttaharjoitukset ja seuraavana vuonna oppitunneilla ryhdyttiin käsittelemään uusinta aseteknologiaa, kuten atomipommia, ydinräjähteitä yleensäkin sekä singon käsittelyä ja ammuntaa. [549]

Raja-aliupseerien koulutuksessa havaittiin vuonna 1960 selkeä puute. Etenkin vanhempien aliupseerien tehtävien muuttuessa yhä vastuullisemmiksi havaittiin, ettei heille ollut tarjolla mitään jatkokursseja. Nyt ryhdyttiin raja-aliupseereille järjestämään erikoiskoulutusta kahden erillisen, 6–10 vuoden väliajoin pidettävän 5–6 viikkoa kestäneen kurssin avulla. Lähes heti kanta-aliupseerin peruskoulutuksen saatuaan joutui jokainen nuori raja-aliupseeri käymään vartiopäällikkökurssin. Saatuaan sitten monen vuoden aikana kokemusta sekä rajalla että kouluttajana oli raja-aliupseerin, tullakseen päteväksi vääpelin tai joukkueenjohtajan asemaan, käytävä raja-aliupseerien jatkokurssi. [550]

Rajajääkärien koulutustasoa saatiin nostettua huomattavasti myös johdetulla itseopiskelulla. Tämän koulutusohjelman aloitti Tohmajärven rajajääkärikomppaniassa majuri Olli Heiskanen vuonna 1962.

Koulutustilaisuus Tohmajärven pääsijoituspaikalla vuonna 1958. P-KR:n kuva-arkisto.

Itseopiskelu käsitti rajapalvelusta, yleistä lakien tuntemusta, sissikoulutusta ja muun muassa yleissotilaallista koulutusta. Koulutukseen liittyi paitsi teoriaa myös pienten oppituntien ja harjoitusten pitoa. Opiskelu tapahtui vartioasemaportaassa jatkuen päällikön johtamaan ja valvomaan loppukilpailuun komentopaikalla. Paras rajajääkäri palkittiin aina. Koulutusmuoto levisi pian koko rajavartiostoon ja innostus kilpailua kohtaan oli suurta. Samaan aikaan kiinnitettiin erityistä huomiota myös koirakoulutukseen. Vartioston koirapalvelualiupseeri laati keväällä 1966 tehostetun koulutuksen ohjelman, joka sai innostuneen vastaanoton. Tuloksena jo samana syksynä koirakokeissa 11 koiraa pystyi valioluokan suoritukseen. [551]

Vartioasemilla koulutus tapahtui vartiopäällikön johdolla komppanianpäällikön koulutuskäskyn mukaisesti. Tällöin jokainen mies sai toimia vuorollaan kouluttajana. Vähitellen määrättiin, että koulutukseen tuli käyttää kuukaudessa yksi tai kaksi päivää. Miehet kerättiin joukkueen alueelta yhdelle vartiolle, jossa koulutus tapahtui joukkueenjohtajan johdolla. Keskeisimmät koulutusaiheet käsittelivät rajapalvelusta, ohjesääntöjä, ammuntaa, asekäsittelyä, sulkeisjärjestystä ja suunnistusta. Koulutusaiheet vietiin läpi oppitunteina, käytännön harjoituksina ja erilaisina kilpailuina.

Pohjois-Karjalan rajavartioston päällystön jatkokurssi pidettiin Tohmajärven rajajääkärikomppanian komentopaikalla vuonna 1967. Edessä oikealla rajavartioston komentaja everstiluutnantti Yrjö Kärkkäinen. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajakomppanioiden komentopaikoilla vartioasemien henkilöstöä koulutettiin erilaisten leirien yhteydessä. Alipäällystö kokoontui kerran kuukaudessa ja rajajääkärit kaksi kertaa kuukaudessa valmennusleirille, jolloin miehet saivat yhtenäistä koulutusta. Leirien yhteydessä järjestettiin taisteluharjoitukset, joita olisi ollut vaikea vartioaseman tai joukkueen puitteissa järjestää. Valmennusleirejä oli erilaisia, kuten suunnistus-, rajapartio-, ampuma-, koiranohjaaja- ja hiihtovalmennusleirejä. Näillä leireillä ohjelma keskittyi aina sen aiheen ympärille, mitä leiri koski. [552]

Rajajääkärien vartioasemakohtainen koulutus keskittyi vain rajapalvelukseen ja vartioaseman toimintaan liittyviin asioihin. 1960-luvun puolivälissä pidettiin entistä tärkeämpänä laajentaa koulutusta myös rajapartion toiminnan opetteluun. Tämän taustalla oli halu pitää yllä rajaseudun väestölle jo syntynyttä luottamusta rajamiehiin ja heidän ammattitaitoonsa. Vartioasemille annettiin ohjeeksi kiinnittää rajajää-

Lipunnosto toisen rajajoukkueen koulutuspäivien yhteydessä Kivipuron vartioasemalla toukokuussa 1985. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartijoiden jatkokoulutustilaisuuden maastovaihe Inarin–Lieksan–Voisenahon alueella syksyllä 1987. Kuvassa vas. yliluutnantti M. Heiskanen, yliväpeli P. Hakkarainen, rajavartiomestari V-M Niskanen, yliluutnantti K. Holma ja rajajääkäri T. Vähäkoski. P-KR:n kuva-arkisto.

kärien koulutuksessa erityistä huomiota partioiden asioimiseen siviiliväestön kanssa. [553]

1960-luvulla työaikalainsäädännön muuttuminen rajoitti aluksi koulutuksen toteuttamista, sillä koulutushenkilökuntaa ei enää voitu käyttää vapaasti koulutustehtävissä. Kesäisin loma-aikoina rajajääkäreistä oli edelleen pulaa. Rajajääkäreiden vaihtuminen oli tuolloin myös nopeaa, mikä tuntui rajajääkärien kokemattomuutena. Tämä pakotti tehokkaampaan koulutukseen vartioasemakohtaisesti, mikä lisäsi vartioasemien työtaakkaa. Rajavartioston päällystölle ja alipäällystölle tarkoitetut vuosikoulutusohjelmat 1960-luvulla sisälsivät rauhanaikaista toimintavalmiuteen, puolueettomuusarviointiin sekä yleiseen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen tähtäävää koulutusta. Rajajääkäreille järjestetyillä valmennusleireillä harjoiteltiin sissitoimintaan liittyvää sulutustoimintaa. Muutoin koulutus painottui rajapalveluun ja sissiharjoituksiin. [554]

VARUSMIEHISTÄ SISSEJÄ

POHJOIS-KARJALAN rajavartiosto koulutti myös asevelvollisia, joita astui palvelukseen aluksi 50–70 miestä saapumiserässään, myöhemmin noin 80. Varusmiesten vuosittainen kirjavahvuus oli vuosien 1947 ja 1958 välisenä aikana 130–200. Varusmiehille annettiin puolustuslaitoksen koulutusohjelman mukainen jalkaväen peruskoulutus sekä rajapalvelukoulutusta. Koulutus tapahtui rajakomppanioiden pääsijoituspaikoilla, jossa varusmiehiä käytettiin myös vartioasemaportaassa. Vuonna 1950 varusmiesten koulutusohjelma muutettiin jääkärijoukkojen koulutusohjelmaksi ja rajapalveluksen opettaminen lopetettiin. [555]

1950-luvulla ryhdyttiin käyttämään yhä enemmän omien varusmiesten työpanosta. Varusmiehiä käytettiin erilaisissa rakennustöissä ja komentopaikkojen moninaisissa palvelustehtävissä. Ylimääräiset tehtävät merkitsivät sitä, että varusmiesten koulutusta jouduttiin monesti laiminlyömään muiden tehtävien kustannuksella. Rajanvartiointitehtäviin varusmiehiä käytettiin vain poikkeustapauksissa ainakin Kainuun ja Kaakkois-Suomen rajavartiostoissa. [556]

Rajavartiostojen organisaatio pysyi muuttumattomana vuoteen 1953, jolloin – lähinnä esikunnan tarpeita silmälläpitäen – perustettiin rajavartiostoihin esikuntakomppaniat. Siihen kuului esikuntajoukkue ja varusmiesten koulutusjoukkue tai -osasto. Esikuntajoukkueeseen kuuluvat henkilöt työskentelivät eri korjaamoilla ja varastoilla sekä autonkuljettajina ja ajomiehinä. Koulutus rajakomppanioiden komentopaikoilla lakkautettiin ja asevelvollisuuskomppania ryhtyi toimimaan Onttolan kasarmialueella ensimmäistä kertaa talvisodan jälkeen. Koulutus yhdenmukaistettiin ja rajapalvelun opetus lopetettiin. Uudeksi koulutusohjeeksi määrättiin armeijan jääkärijoukkojen koulutusohjelma, jonka mukaisesti koulutus suunniteltiin. [557]

Koulutusosastoon siirrettiin kouluttajahenkilökuntaa ja kouluttajaharjoittelijoita. Lisäksi osastoon komennettiin apukouluttajiksi eli ryhmänjohtajiksi rajoilta tilapäisesti muutama rajajääkäri, mikä oli tarkoitettu heille valmennuskurssiksi raja-aliupseerin tehtäviin siirtymistä varten. Pohjois-Karjalan rajavartiostossa esikuntakomppaniaan siirrettiin rajajääkärikomppanioista 53 rajajääkärin vakanssia. [558]

Esikuntakomppanian majoitustilat Onttolan vanhassa kasarmirakennuksessa olivat aluksi erittäin heikot. Kasarmi oli ahdas ja synkkä. Sen ensimmäisessä kerroksessa komppanialla oli käytössään kuusi ja toisessa kerroksessa neljä majoitustupaa. Ensimmäisen kerroksen sotilaskodin puoleisessa päädyssä sijainneet kuivaushuone sekä peseytymis- ja käymälätilat olivat riittämättömät. Vanhan kasarmin peruskorjaus käynnistettiin joulukuussa 1955 ja valmistui helmikuussa 1958, jolloin kasarmirakennukseen rakennettiin kolmas kerros. [559]

Remontin aikana vain pieni osa varusmiehistä voitiin sijoittaa vanhaan puukasarmiin sen huonokuntoisuuden takia. Majoitus jouduttiin järjestämään poikkeusjärjestelyin. Ensin varusmiehet sijoitettiin Lieksan komppanian majoitustiloihin. Kesällä 1957 majoitus järjestettiin telttoihin Onttolan kasarmialueelle, josta siirryttiin korjaamo- ja autotallirakennuksen kellaritiloihin. Syksyllä 1957 miehet siirrettiin ampumaradalle valmistuneeseen ampumamajaan, joka oli rakennettu Lieksassa puretusta sotilaskotiparakista. Komennuksella Onttolassa olleet varusmiehet majoitettiin vanhan puukasarmin alakertaan,

XXX Rajaviesti on juuri käynnistynyt Valkeavaaran vartioasemalta 26.3.1974. Vasemmalla Lieksan rajajääkärikomppanian partio ylirajajääkäri K. Kaakkola ja rajajääkäri M. Neuvonen, keskellä Ilomantsin rajajääkärikomppanian partio rajaylikersantit M. Tanninen ja M. Hyttinen sekä oikealla Tohmajärven rajajääkärikomppanian partio rajajääkärit T. Kalaniemi ja E. Väistö.
P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAVIESTI

Pohjois-Karjalan rajavartiostossa järjestettiin vuodesta 1945 alkaen sen maineikkain kilpailu, rajaviesti. Vaikka vastaavia rajaviestejä oli hiihdetty jo ennen sotia, ensimmäisen kerran vuonna 1919, muodostui rajaviestistä vasta sotien jälkeen perinteinen paljon huomiota herättänyt vuositapahtuma.

Kilpailun säännöt muovautuivat vuosien saatossa useaan otteeseen. oleellisinta säännöissä kuitenkin oli, että kilpailu suoritettiin vuosittain kerran talvessa komppanioiden välisenä partioviestihiihtokilpailuna, joka jakautui korkeintaan 17 osuuteen. Kilpailun tarkoituksena oli edistää henkilöstön fyysisen kunnon kohottamista, yhteenkuuluvaisuutta ja muita hyvään rajamieshenkeen kuuluvia ominaisuuksia. Viestikapulana joukkueet käyttivät puista karhunpäälaattaa, johon voittanut komppania sai saavutuksensa merkiksi lyödä messinkisen naulan.

Kilpailureitin tuli olla vähintään 300 kilometriä pitkän. Viestin osuus saattoi muuttua vuosittain muutamilla kilometreillä metsätöiden tai muiden ladun tekoon vaikuttaneiden syiden takia. Rajakomppaniat asettivat kutakin osuutta varten kaksimiehisen partion, joten komppanioiden viestijoukkueen vahvuudeksi tuli korkeintaan 34 miestä. Lisäksi joukkueisiin kuului johtaja, kaksi huoltajaa ja kolme varamiestä. Viestiosuuksien pituudet olivat 8–42 kilometrin mittaisia.

Viestin lähtö ja maali olivat vuorovuosin Lieksan Kivipuron ja Tohmajärven Valkeavaaran vartioasemilla. Viestilatu tehtiin rajan tuntumaan ja kulki vartioasemilta toisille, joissa myöskin vaihdot tapahtuivat. Lähtö tapahtui aina iltaisin, joten suurin osa kilpailusta hiihdettiin pimeässä. Ennen moottorikelkkojen tuloa viestiladun aukaisu kysyi aikaa ja vaivaa.

> "Parhaiten on mieleeni jäänyt eräs 1960-luvun lopulla hiihdetty viesti. Kaverina minulla oli Heikki Muikku ja osuudeksi oli määrätty Nehvo–Mutalahti. Sehän on melkein kokonaan järviosuutta. Heikin kanssa mentiin toisilta vaihtoa odottavilta partioilta piiloon ja viilattiin sauvojen piikit naskalinteräviksi. Jäällä oli vettä ja sohjoa juuri sen verran, että piikit ylti jäähän. Edellisellä osuudella oli Ilomantsin partiolta katkennut suksi ja niin oltiin pahasti jäljessä, kun vaihto lopulta tuli. Mutta Mutalahden vaihtoon tultiin Heikin kanssa keulilla ja se sauvojen viilaus pelin ratkaisi."

Vuonna 1996 rajaviestin lähtöpaikka muutettiin Inarin vartioasemalle ja maali Välivaaran vartioasemalle. Kilpailumatkan pituus lyheni näin noin 70 kilometriä. Samalla kilpailuajankohta muutettiin tapahtuvaksi päiväaikaan. Vuonna 2000 maali muutettiin Värtsilään. Rajaviestin pituudeksi tuli nyt noin 200 kilometriä ja osuuksia oli 13. Vuonna 2011 rajaviesti siirrettiin rajalta Onttolan läheiselle Lykynlammella. Rajaviesti on toistaiseksi hiihdetty viimeisen kerran vuonna 2014, jolloin oli vuorossa järjestyksessään 70. rajaviesti. Viesti sisälsi viisi osuutta, jotka olivat pituudeltaan 4–12 kilometriä ja viestin yhteispituudeksi tuli 47 kilometriä. Jokaisella osuudella suoritettiin myös pistooliammunta.

Lähteet: Karjalainen 23.3.1965; Peltola 1986, Sillä Rajalla 2/2002; P-KR:n tiedote 21.2.2014, P-KR:n arkisto.

Vuosipäivän paraati Onttolan varuskunta-alueella vuonna 1953. Vasemmalla puinen varastorakennus ja sen takana talli- ja sikalarakennukset.

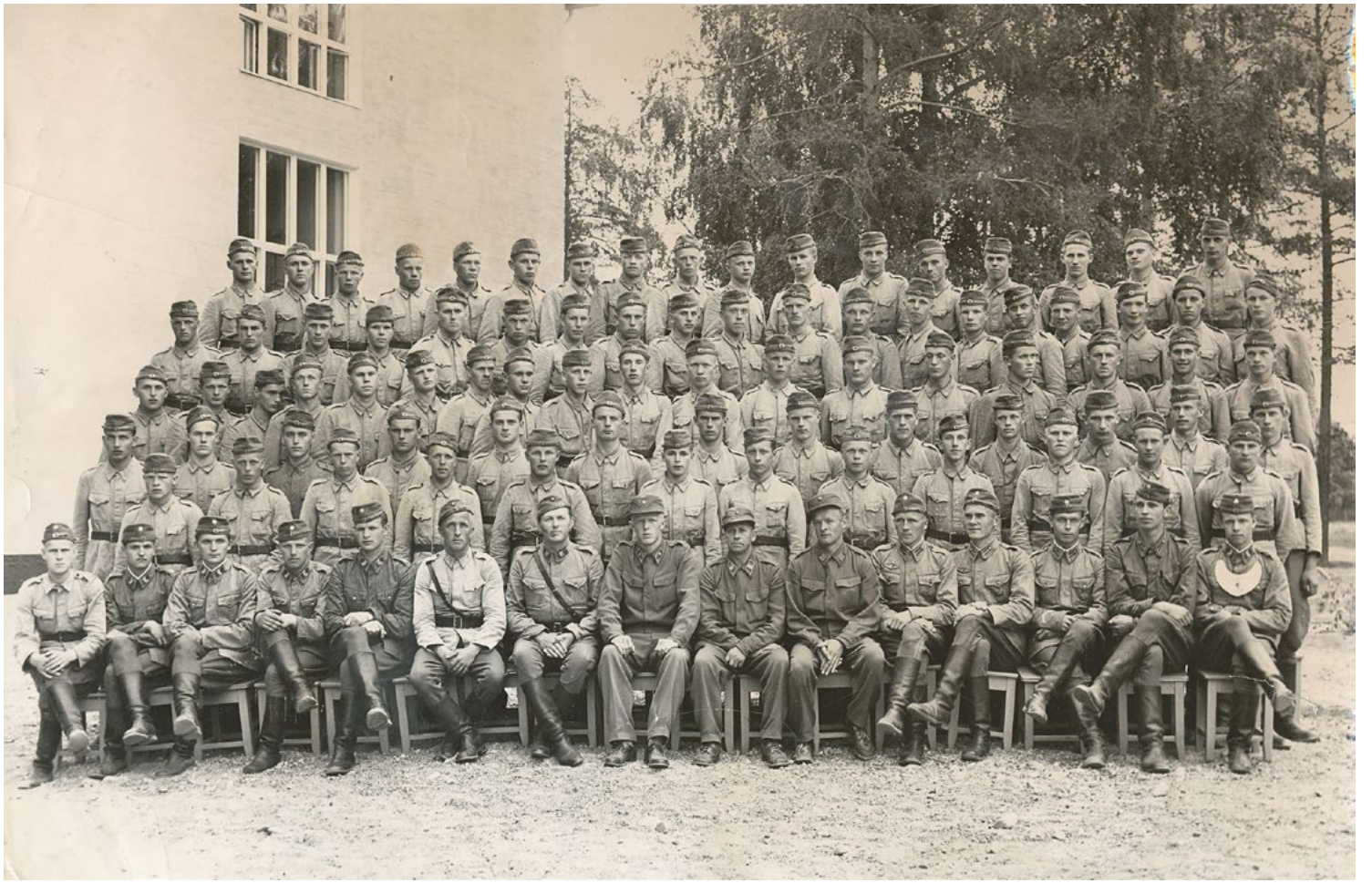

Kesäkuussa 1958 palveluksensa Pohjois-Karjalan rajavartiostossa aloittanut varusmiesikäluokka kouluttajineen. P-KR:n kuva-arkisto.

jota voitiin vielä lämmittää. Majoitusolosuhteet autotallin kellarissa ja ampumamajalla olivat erittäin heikot, sillä muun muassa peseytymistilat olivat ulkona ja käymälätilat alkeelliset. Poikkeusjärjestelyt näkyivät varusmiesten terveydentilassa lisääntyneenä sairasteluna. [560]

"Kun meitä astui 15.6.1957 palvelukseen 80 alokasta, oli Onttolan kasarmi remontissa ja meidät majoitettiin kaikki autotallin yhteen huoneeseen. Siinä oli vuoteita päällekkäin ja pienet kaapit. Siitä kun lähdettiin joka aamu aamulenkille, niin palatessa tehtiin aamupesu ulkona, johon oli vedetty putki ja kuusi vesihanaa." [561]

Helmikuussa 1958 esikuntakomppania hajotettiin ja sen tilalle muodostettiin jääkärikomppania eli 4./P-KR, johon varusmiesten koulutus keskitettiin kokonaisuudessaan. Nyt koulutusta annettiin komennus-

ja erikoiskoulutuskausien aikana jatkuvasti ja työpalvelu keskitettiin erikseen sovituille ajanjaksoille koulutuksen välille. [562]

Asevelvolliset Pohjois-Karjalan rajavartiostoon tulivat Joensuun, Jyväskylän ja Pohjois-Uudenmaan sotilaspiireistä. Saapumiserät olivat tasoltaan epäsuhtaisia, sillä usealla palvelukseen tulleella oli ollut vaikeuksia kurin suhteen jo siviilissä. Lisäksi monen fyysinen kunto oli heikko. Asevelvolliset jaoteltiin koulutushaaroittain useaan eri haaraan; kiväärimiehiin, pikakivääri- ja konepistooliampujiin, sisseihin sekä talous-, lääkintä, kenttämittaus-, eläinlääkintä- ja taisteluvälinealiupseereihin. [563]

Puolustusvoimissa suunnitelmat erityisen sissikoulutuksen käynnistämisestä yhteistyössä Rajavartiolaitoksen kanssa oli käynnistetty 1950-luvun alussa siten, että sissitoimintaan tarkoitettujen joukkojen koulutus- ja perustamisvastuu tulisi osaltaan myös Rajavartiolaitokselle. Mahdollisessa kriisitilanteessa rajavartiointiin oli tarkoitus käyttää reserviläisillä täydennettyjä rajakomppanioita ja sodan uhatessa oli varauduttava perustamaan ja käyttämään sissijoukkoja. Rajavartiolaitoksen vastuulle tuli perustaa valmiutta kohotettaessa rajavartiostoista sissitoimintaan kykeneviä rajajääkäripataljoonia. Rajavartiostojen esikunnassa ohjeet sissikoulutuksen järjestämisestä annettiin vuoden 1951 lopussa ja valmius perustaa tarvittaessa suoja-

Ammunnat käynnissä Pohjois-Karjalan rajavartioston ampumaradalla vuonna 1957. P-KR:n kuva-arkisto.

joukoiksi kuusi sissitoimintaan kykenevää rajavartiostoa ja sissikomppaniaa, saavutettiin jo seuraavana vuonna. [564]

Pohjois-Karjalan rajavartiosto järjesti sissikoulutukseen liittyneen ensimmäisen leirin vuoden 1955 lopussa. Leirin yhteydessä järjestettiin sissitoimintaharjoitus, jossa varusmiesosastot toimivat maaliosastona. Seuraavan sissitoimintaa koskeneen sotaharjoituksen rajavartiosto järjesti vuonna 1957 Kadettikoulun kanssa. Seuraavana vuonna annetun pysyväismääräyksen mukaisesti rajavartiostojen tuli järjestää sissitoimintaa sotaharjoitusten yhteydessä tiiviissä yhteistyössä puolustuslaitoksen kanssa. Tähän pohjautuen Pohjois-Karjalan rajavartiosto ryhtyi järjestämään yhteisharjoituksia lähes vuosittain Karjalan jääkäripataljoonan ja Pohjois-Savon prikaatin kanssa. [565]

Sissikoulutus Pohjois-Karjalan rajavartiostossa käynnistettiin vuonna 1956. Peruskoulutuskauden jälkeen seurannut komennus- ja erikoiskoulutuskausi oli koulutuksellisesti tehokasta vain niiden varusmiesten osalta, jotka oli nimetty koulutettaviksi sissitehtäviin. Sissikoulutus oli järjestetty siten, että jokainen rajakomppania sai vuorollaan koulutettavaksi kolme ryhmää käsittävän joukkueen saapumiserästään. Koulutus tapahtui esikunnan ohjeiden mukaan käyttämällä kouluttajina komppanioiden omaa henkilöstöä. Onttolaan jääneille varusmiehille ei käytännössä annettu komennus- ja erikoiskoulutuskaudella enää lainkaan koulutusta, koska heidän aikansa käytettiin lähes kokonaisuudessaan erilaisissa työpalvelutehtävissä. [566]

> "Tulin varusmieskoulutukseen kokelaana kouluttamaan vanhempaa ikäluokkaa. He olivat kokeneita sissejä ja siinä oli kokelaalla tekemistä pysyä mukana, koska he hiihtivät paremmin kuin minä. Kun tuli tauko, heti joku katsoi kuivat oksat ja tekaisi tulet. Kun sanoin, että teltta tähän, niin heti se oli valmiina, joten hirmuisen hyvin koulutettua porukkaa. Erikoista oli myös se, että meitä kolmea kokelasta kohdeltiin kuin herroja." [567]

Onttolan varuskunta-aluetta 1950-luvulla. Sotilaskodin kulmalta otetussa kuvassa oikealla vanha reservikasarmi (purettiin 1962), vuonna 1930 rakennettu ruokalarakennus ja vuonna 1925 rakennettu leipomorakennus (purettu 1961). P-KR:n kuva-arkisto.

Komennuskauden alkaessa lähetettiin kuhunkin rajakomppaniaan myös muutama varusmies työpalvelukseen. Onttolaan jäi työpalvelusta ja vartiointia varten kerrallaan noin joukkueen verran miehiä. Työpalvelutehtävät käsittivät pääasiassa erilaisia rakennustöitä. Joskus kiireellisinä aikoina saatettiin jopa lähettää koulutuksessa olevat varusmiehet työpalvelukseen. Koulutustavoitteiden saavuttaminen oli näinä vuosina mahdotonta. Koska rajavartioston määrärahat olivat tarpeeseen nähden riittämättömät, käytettiin varusmiehiä erilaisissa töissä runsaasti aina 1960-luvun loppupuolelle saakka. [568]

> "Onttolassa muun muassa vuonna 1956 alkukesällä varusmiestyöryhmä löi kaikki ne sementtitiilet, jotka tarvittiin uuden korjaamo- ja autotallirakennuksen työmaalla. Pojat tekivät hirmu urakan paiskien töitä vielä iltahartaudenkin jälkeen, mutta kun urakan antajana oli komentaja, ei siihen ollut komppanialla sanan sijaa. Pojat tosin voittivat aikaurakassa itselleen viikon loman, mutta tuntui siltä, että loma meni haavojen nuolemiseen ja raskaan urakan aiheuttaman väsymyksen voittamiseen." [569]

Rajavartioston komentajaksi 1961 tullut Olavi Kaakinen toi mukanaan Lapista sissitaito- eli sissikuntokilpailun, joka järjestettiin varusmiehille ensimmäisen kerran saman vuoden syksyllä. Kyseessä oli vaativa rajajääkärin kypsyyskoe, joka kysyi osanottajilta hyvää kuntoa ja neuvokkuutta. Kilpailu alkoi lähes 50 kilometrin pituisella polkupyöräsuunnistuksella, joka oli niin vaativa, että osa kilpailijoista joutui keskeyttämään kilpailun jo tässä vaiheessa. Kilpailu jatkui erilaisilla sissitaitoja punninneilla tehtävillä, kuten aseiden käsittelytehtävillä ja ensiavun antamisella haavoittuneelle partiotoverille sekä pioneeritaitoja vaativilla tehtävillä. Lisäksi kilpailija joutui vastaamaan moniin kysymyksiin ohjesääntökuulustelussa. Yön koittaessa kilpailijat joutuivat osallistumaan yösuunnistukseen, joka jatkui aamulla päiväkilpailuna. Puolitoista vuorokautta kestäneen kilpailun aikana eri tehtävien välillä oli mahdollisuus vain lyhyisiin lepohetkiin. Vuosikymmenen lop-

pupuolella kirjallinen ohjesääntökoe suoritettiin viimeisenä. Kilpailun voittanut rajajääkäri ylennettiin korpraaliksi. [570]

1960-luvulla Onttolassa kilpailtiin myös ryhmäkohtaisena kilpailuna Sissitoveruuden maljasta. Pokaalin kilpailua varten lahjoittivat jatkosodan Osasto Törnin jääkärit kilpailtavaksi suomalaisen erä- ja sissitaidon, neuvokkuuden, sitkeyden ja toveruuden kehittämiseksi ja lujittamiseksi. [571]

Sissikoulutuksen koulutusohjelma uusittiin vuonna 1962, jolloin koko palvelusaika varattiin sissikoulutukseen. Rajavartioston sissikoulutuksesta muodostui todellinen monitaitoisen taistelijan kuntokoulu. Vuonna 1965 pidettyjen varuskuntasotaharjoitusten yhteydessä voitiin panna merkille, että rajajääkärien sissitaidot olivat lähes samanveroiset kuin harjoituksiin osallistuneilla Utin laskuvarjojääkäreillä. [572]

> "Sissin tehtävä on kyllä sananmukaisesti vaativa ja monipuolinen. Hänen tulee olla normaali jalkaväkitaistelija, hallita pioneeri- ja viestialan tehtäviä, omata hyvä fyysinen kunto ja kyky tulla toimeen erämaaolosuhteissa selustassa omin avuin. Sissillä pitää niin ikään olla myös hyvä suunnistus- ja ampumataito. (---) Fyysisen kunnon kohentamista silmälläpitäen koulutusohjelma sisältää huomattavan määrä tätä vaativia taistelutehtäviä. Kilpailutoimintaa on joka viikko; suunnistusta, hiihtoa, maastojuoksua. Sissikoulutus huipentuu sissiretkiin, joita jokainen saapumiserä tekee neljä. Ne suuntautuvat varuskunnasta kauas saloseuduille." [573]

Onttolan varuskunnan lähiympäristö soveltui maastonsa puolesta erinomaisesti sissikoulutukseen. Sitä varten rakennettiin rajavartioston ampumaradan maastossa sijaitsevaan "Saharaan" kiinteitä koulutuskohteita. Täydellinen eräelämä varuskunnan lähimetsissä ei kuitenkaan ollut mahdollista, sillä metsät olivat yksityisomistuksessa. Tästä syystä sissiretkiä suunnattiin myös Ilomantsin ja Pielisjärven saloille, joissa maat kuuluivat valtion omistukseen. Rajavartiosto lunasti 1960-luvun loppupuolella yksityisiltä maanomistajilta itselleen maa-alueita varuskunta-alueen välittömästä läheisyydestä turvatakseen jatkuvan koulutusmahdollisuuden. [574]

Varusmiehistä jouduttiin kotiuttamaan 1960-luvulla kesken palveluksen noin 10 prosenttia palvelukseen astuneista. Vuoden 1970 alusta alkaen Pohjois-Karjalan rajavartiostoon otettiin asevelvollisia vain Joensuun sotilaspiiristä, jolloin samalla ryhdyttiin kiinnittämään erityistä huomiota rajavartiostoon palvelukseen astuvien varusmiesten laatuun. [575]

Syksyllä 1970 Onttolassa alkaneiden korjaustöiden vuoksi jääkärikomppaniasta sijoitettiin osa Ilomantsiin ja toinen osa Lieksaan, joissa varusmiehet majoitettiin ja koulutettiin rajakomppanioiden tiloissa. Poikkeavat koulutusjärjestelyt koskivat lokakuun 1970 ja helmikuun 1971 saapumiseriä. Lieksassa rajajääkärien koulutusolosuhteet olivat poikkeukselliset. Tilanpuutteen takia muun muassa osa luennoista jouduttiin pitämään käytävällä. [576]

Varusmiesten koulutus Pohjois-Karjalan rajavartiostossa vastasi suurimmaksi osaksi jalkaväen joukko-osastoissa annettavaa jääkärikoulutusta paitsi siten, että rajavartiostossa koulutusvaihe oli pitempi sillä niin sanottu komennusvaihe jätettiin kokonaan pois. Koulutuksen pääosan muodosti sissikoulutus. Peruskoulutus kesti 10 viikkoa, jolloin opittiin asevelvolliselle hyödyllisiä tietoja ja taitoja. Sen jälkeisellä erikoiskoulutuskaudella annettiin varsinainen sissikoulutus ja lopuksi seuranneella sotaharjoituskaudella kerrattiin jo opittuja asioita. Erikoista koulutuksessa oli, että vartio- ja työkomennuksia sisseillä ei ollut. Varsinaisen sissikoulutuksen lisäksi asevelvollisille annettiin myös sissipioneeri- ja viestikoulutusta. Oppitunneilla annettiin opetusta myös yleisissä kansalaistaidoissa – miten käyttäydytään ravintolassa, tansseissa ja monissa muissa tilanteissa. [577]

> "Sissikoulutus on rankinta, mitä armeijassa annetaan. Sissit ovat paljon maastossa. Sissin on opittava paljon taitoja. Hänen on opittava tulemaan maastossa toimeen yksinkin, osattava käyttää Suomen ankaria sääolosuhteita omaksi edukseen ja kääntämään ne vastustajaa vastaan." [578]

Pohjois-Karjalan rajavartioston vuonna 1960 valmistunut esikuntarakennuksen ympäristö koristeltuna vuosipäivän 1969 juhlallisuuksiin. Myöhemmin rakennus sai lisäsiiven pääoven oikealle puolelle. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavartiosto

Varusmiehille annetaan taistelukoulutusta Onttolan varuskunta-alueella. P-KR:n kuva-arkisto.

Vuonna 1965 Pohjois-Karjalan rajavartiosto ryhtyi suunnittelemaan sissikoulutusta varten omaa harjoitusrataa ja siltaa. Hanke konkretisoitui kaksi vuotta myöhemmin, kun rajavartiosto sai Metsähallitukselta haltuunsa maa-alueen Ilomantsin Hiienvaarasta, jonne ryhdyttiin rakentamaan taisteluampumarata-aluetta. Määrärahojen niukkuuden ja työvoimapulan vuoksi alueelle perustettiin työleiri, jonne komennettiin muutaman kerran koko jääkärikomppania. Lisäksi useisiin sissiharjoituksiin liitettiin mukaan harjoitustöitä taisteluampumaradalla. Ensimmäiset taisteluammunnat Hiienvaarassa järjestettiin syksyllä 1967 ja seuraavana vuonna vastaavia ammuntoja järjestettiin jo kuudet. Hiienvaarasta muodostui nopeasti erinomainen rajavartioston koulutustukikohta, missä oli mahdollisuus pitää erilaisia harjoituksia vartioaseman toiminnasta sissitoimintaan ja taisteluammuntoihin. Alueella voitiin harjoitella todenmukaisen tilanteen ja välineiden avulla niin rauhan kuin sodan ajan tilanteissa. [579]

Pohjois-Karjalan rajavartiostossa ei oltu tyytyväisiä varusmiesten laatuun 1970-luvulla. Syyksi arveltiin nuorison yleistä liikuntaharrastusten vähäisyyttä, minkä vuoksi terveeksikin luokitelluilla miehellä ei ollut riittävän hyvää kuntopohjaa. Heikkokuntoisille varusmiehille määrättiin ylimääräistä liikuntakoulutusta. [580]

Rajavartioston kahdeksan kuukauden pituinen varusmieskoulutus jakaantui peruskoulutus-, erikoiskoulutus- ja sotaharjoituskauteen. 10 viikon peruskoulutuskaudella annettiin jokaiselle miehelle perustiedot ja -taidot. Tämä käsitti yleissotilaallista koulutusta, taistelutaitojen opettamista, kouluammuntaa kiväärikaliiperisilla aseilla ja taistelukoulutusta maastossa. Sissikoulutus käsitti peruskoulutuskaudella lähinnä erämiestaitoja, ensiapu- ja sissipioneerikoulutusta sekä suojelu- ja suunnistuskoulutusta. [581]

Sissierikoiskoulutuskausi kesti 17 viikkoa. Tällöin kiinnitettiin erityinen huomio mieskohtaisten sissitaitojen opettamiseen. Tähän koulutukseen sisältyi muun muassa jokaisen harjoittaminen erämiestaitojen ja suunnistuskoulutuksen avulla selviytymään omatoimisesti erämaaolosuhteissa. Sissiviestikoulutuksessa opetettiin jokainen sissi rakentamaan yksinkertaisimpia viestiyhteyksiä sekä käyttämään puheradioita. Monipuolisten taitojen opettaminen kontrolloitiin koulutuksen jälkeen pidettävissä erilaisissa kilpailuissa ja kokeissa. Toisen kokonaisuuden erikoiskoulutuskaudesta muodosti harjoittaminen toimintaan sissiosaston mukana erilaisissa tuhoamistehtävissä. Tähän koulutusvaiheeseen sisältyi myös pitempiaikaisia, maastossa tapahtuvia yhtäjaksoisia sissiharjoituksia sekä taisteluampumaleiri. [582]

Pohjois-Karjalan rajavartioston sissit harjoitusleirillä talvella 1959. P-KR:n kuva-arkisto.

Koulutus kertaus- ja sotaharjoituskaudella kesti seitsemän viikkoa. Sen tavoitteena oli joukon puitteissa tapahtuvan harjoittelun avulla yhdistää johtajien ja miehistön saama erikoiskoulutus ja siten luoda taistelukelpoinen sissijoukko. [583]

Jääkärikomppanian toimintaan toivat väriä Hiienvaarassa järjestetyt ampumaleirit ja osallistuminen kertausharjoituksiin. Taisteluampumaradalla oli käytössä moottorikäyttöinen maalivaunu. Kertausharjoituksissa varusmiehet muodostivat oman osaston ja esittivät esimerkiksi sissijoukkueen taistelua kertausharjoitusosaston päällystölle. [584]

Rajavartioston alokkaat vannovat sotilasvalan Rajavartiolaitoksen vuosipäivänä 1969. P-KR:n kuva-arkisto.

Hiienvaaran harjoitusalue liitettiin valtakunnan sähköverkkoon 1981. Seuraavana vuonna alueelle rakennettiin uusi koulutus- ja huoltorakennus, johon tulivat ruoanvalmistus- ja tarjoilutilat, emäntien huone, varastot, kouluttajien huoneet, sosiaaliset tilat sekä sauna. Samalla peruskorjattiin taisteluammuntarata. Taisteluammunta-alueet suojattiin riittävillä valleilla ja

Vuodesta 1988 alkaen Ilomantsin ja Lieksan rajakoirat ohjaajineen ja koiratoimintaupseereineen suorittivat kuntokokeen koirille ahkiovetoleirin yhteydessä. Leireille osallistui myös poliisikoiramiehiä eri puolilta Pohjois-Karjalaa. Kuvassa ahkiovetoleiriläiset tauolla. P-KR:n kuva-arkisto.

ammuntoja varten hankittiin radio-ohjatut maalilaitteistot, jotka ilmoittivat automaattisesti ammuntojen tulokset. [585]

Pohjois-Karjalan rajavartiosto käytti Hiienvaaran harjoitusaluetta varusmiesten taisteluammuntojen lisäksi kaivuleirien ja sissiharjoitusten tukikohtana. Alue soveltui hyvin myös kertausharjoitusten koulutuskeskukseksi. Alueella voitiin suorittaa kaikki ammunnat ja räjäytysharjoitukset. Lisäksi alueen ympäristöä voitiin käyttää sissikoulutukseen. Hiienvaarassa pidettiin myös rajavartioston henkilöstön koulutustilaisuuksia ja se soveltui majoitustilojensa puolesta erilaisten neuvottelu- ja tutustumistilaisuuksien pitopaikaksi. Ammuntojen merkitystä sotilaskoulutuksessa pidettiin edelleenkin keskeisenä. Hiienvaaran ampumarataa kohennettiin tarmokkaasti koulutuksen tehostamiseksi. Asialla oli tärkeä merkitys, sillä taisteluammuntojen tarkoituksena oli saada varusmiehet luottamaan aseisiinsa ja itseensä pystyvinä taistelijoina. [586]

Pohjois-Karjalan rajavartioston varusmiesten katsottiin soveltuvan ainakin osittain heikosti koulutettavaksi rajavartiojoukkoihin 1980-luvulla. Esimerkiksi saapumiserän III/1984 varusmiehistä noin 40 prosenttia oli kotoisin rajakuntien ulkopuolelta. Ylioppilaiden määrää pidettiin suurena, siviilissä rikkeitä oli kertynyt yli puolelle saapumiserästä ja yli kol-

masosalla palveluskelpoisuusluokka oli muu kuin A I. Varusmiesaineksen laadun parantamiseksi rajavartiosto ryhtyi tarmokkaisiin toimenpiteisiin muun muassa yhteistyössä sotilaspiirin kanssa. [587]

1980-luvun alkupuolella Onttolan koulutukselliset tilat olivat edelleen riittämättömät. Varuskunnasta puuttui myös yhteiset kokoontumistilat. Tilanpuute vaikeutti muun muassa henkilökunnan koulutusta, sillä suurempia yhteisiä koulutustilaisuuksia ei pystytty järjestämään, vaan ne jouduttiin pitämään useammassa erässä rajakomppanioissa. Yleiset puitteet monipuoliselle sotilaskoulutukselle Onttolan kasarmialueella olivat kuitenkin hyvät. Ainoastaan joitakin ongelmia ilmeni maanomistussuhteista ja asutuksesta johtuen ampumarata-alueen käytössä, lähialueella pidettyjen harjoitusten läpiviennissä sekä latuurien suuntaamisessa. [588]

Ilomantsin rajajääkärikomppanian koiramiehet koulutuksessa vuonna 1983. Koulutustilaisuudesta vastasivat yliveääpeli H. Lyhykäinen, vääpeli T. Poikonen ja rajajääkäri M. Sivonen. P-KR:n kuva-arkisto.

Helmikuussa 1988 Puolustusvoimain komentaja kenraali Jaakko Valtanen ja Rajavartiolaitoksen päällikkö kenraaliluutnantti Ilmari Kirjavainen hiihtivät seurueineen Lahnajärveltä rajan kautta Leminahoon. Kuvassa seurue taukopaikalla rajamerkin III/265 laavulla. Oikealla eversti Aaro Moilanen, joka toimi Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajana vuosina 1987–1992.

Rajavartioston kilpahiihtäjien valmentautumista varten tehtiin Värtsilän vartioaseman alueelle Rillinkisuolle koepätkä niin sanottua turvepolkua. Kuva syksyltä 1981. P-KR:n kuva-arkisto.

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO SATSAA URHEILIJOIHIN

Varsinainen urheilijoiden valmennustoiminta Pohjois-Karjalan rajavartiostossa käynnistyi vuonna 1961, jolloin perustettiin ensimmäiset valmennusryhmät. Samalla käynnistettiin systemaattinen harjoittelu ja ryhdyttiin värväämään urheilumiehiä rajavartioston palvelukseen. Värväystoiminta kohdistui aluksi ampumaurheilijoihin, mutta vähitellen myös hiihtäjiin. Tähän innosti myös vuosittain hiihdetty rajaviesti.

Pohjois-Karjalan rajavartioston urheilutoimintaan vaikutti merkittävällä tavalla majuri Pentti Tiainen, joka toimiessaan koulutustoimiston päällikkönä 1973–1987 vaikutti siihen, että rajavartiostossa satsattiin urheiluun merkittävän paljon. Osaltaan tähän vaikutti rajavartioston komentajana 1970-luvulla toiminut eversti Eero Naapuri, joka itsekin innokkaana urheilumiehenä piti urheilutoimintaa erittäin tärkeänä. Myös Naapurin seuraaja eversti Teuvo Paanila arvosti urheilutoimintaa ja tuki Tiaisen hankkeita. Tiainen muun muassa pyrki kiinnittämään huomiota urheilijoihin jo ennen kuin he tulivat palvelukseen ja pyrki värväämään jo ennakolta parhaimmat urheilumiehet rajavartioston palvelukseen. Vuonna 1977 Vilho Laaksoharju sai tehtäväkseen aloittaa rajavartioston kivääriampujien valmentamisen sekä uusien kykyjen etsinnän ja sellaisten värväämisen rajavartioston palvelukseen.

Satsaukset näkyivät nopeasti ja Pohjois-Karjalan rajavartioston urheilumiehet menestyivät etenkin hiihto- ja ammuntalajeissa. Esimerkiksi rajavartioston rajamieshiihtäjistä kymmenkunta kuului 1980-luvulla SM-tason hiihtäjien parhaimmistoon, heistä tunnetuimpana olympia- ja MM-mitalisti Aki Karvonen. 1980-luvulla Pohjois-Karjalan rajavartiosto menestyi erityisesti joukko-osastojen välisissä kilpailuissa. Rajavartiosto voitti Puolustusvoimien yleismestaruudesta jaetun Urho Kekkosen pystin peräti seitsemän kertaa.

Satsaus urheilijoihin väheni 1990-luvulla osana Rajavartiolaitoksen organisaatiomuutosta, jolloin lakisääteiset tehtävät tuli hoitaa taloudellisemmin ja pienemmillä henkilöresursseilla. Pohjois-Karjalan rajavartiostossa urheilija suoritti työtehtävänsä samoin kuin toisetkin. Rajakomppanioissa oli kuitenkin omat valmennusryhmänsä, joihin kuuluneet saivat käyttää viikossa tietyn määrän työaikaa valmentautumiseen.

Lähde: Sillä Rajalla 2/2002.

RAJATURVALLISUUS-VIRANOMAINEN

ORGANISAATIO JA RESURSSIT

VUONNA 1989 tehdyn suunnitelman mukaisesti Pohjois-Karjalan rajavartioston vartioasemista lakkautettiin vuonna 1990 Haapavaaran, Ilajan ja Ruokojärven vartioasemat, vuonna 1992 Saarivaaran ja Valamajärven vartioasemat sekä vuonna 1993 Kokkojärven, Kivivaaran ja Mutalahden vartioasemat. Viimemainittu ei ollut mukana neljä vuotta aikaisemmin tehdyssä suunnitelmassa. Sen sijaan Närsäkkälän vartioaseman sijasta lakkautettiin Kaakkois-Suomen rajavartioston pohjoisin Suitsan vartioasema, joka sijaitsi Närsäkkälän vartion eteläpuolella. Joulukuussa 1996 suljettiin vielä Kiteen Valkeavaaran rajavartioasema, jolloin kyläläisille järjestettiin läksiäiskahvitilaisuus. Vartioaseman 15 rajamiestä siirrettiin Tohmajärven rajavartioalueen kolmelle jäljelle jääneeseen vartioasemalle, Värtsilään, Närsäkkälään ja Välivaaraan. [589]

Rajavartioston organisaatio koki suuren muutoksen 1990-luvulla. Rajakomppanioiden nimi muutettiin vuonna 1993 rajavartioalueeksi ja komentopaikan nimi johtopaikaksi. Rajajoukkueet lakkautettiin 1991. Vuonna 1993 Tohmajärven rajavartioalueen eteläisin rajamerkki siirrettiin rajamerkin II/123 kohdalle, koska Pohjois-Karjalan rajavartiosto sai valvottavakseen osan lakkautetulle Suitsan vartioasemalle kuulunutta vesialuetta Pyhäjärvessä. [590]

Rajavartioasemilla työskentelevien määrä vähentyi vuosikymmenen kuluessa neljänneksen. Ilomantsin ja Lieksan rajavartioalueiden rajavartioasemilla vähennys oli tätäkin suurempi, noin 35 prosenttia. Tohmajärven rajavartioalueen henkilöstömäärä pysyi samansuuruisena, pelkästään Värtsilän rajavartioasemalla lisääntyneiden tehtävien takia. Pohjois-Karjalan rajavartioston henkilömäärästä katosi 1990-luvun aikana neljännes. Vuosituhannen vaihteessa rajavartiostossa työskenteli 400 henkeä. [591]

> "Kun väki on vähentynyt 150:llä, niin toki se tuntuu. Tehtävät olemme kuitenkin pystyneet hoitamaan, kiitos henkilöstön hyvän motivaation ja ammattitaidon. Oleellista muutoksessa on ollut juuri naapurin olosuhteiden muuttuminen. Venäjän voimavarat ovat huonontuneet ja se näkyy myös rajanvartioinnin voimavarojen vähenemisessä. Siinä mielessä meidän vastuumme on kasvanut." [592]

Harventunut rajavartioasemaverkosto ja työaikalain säädökset pakottivat rajamiehet turvautumaan entistä useammin moottoriajoneuvoihin. Käytännössä autopartio suorittaessaan aluevalvontaa, kyyditsi samalla rajalla kävellen liikkuvaa partiota paikasta toiseen. Kun ennen

Kivivaaran rajavartioasema lakkautettiin 1.8.1993. Vartioaseman nimikilpi on tehnyt tehtävänsä. P-KR:n kuva-arkisto.

Pohjois-Karjalan rajavartioston lakkautetut vartioasemat 1989-2012

Rajavartiolaitos
Gränsbevakningsväsendet
The Finnish Border Guard

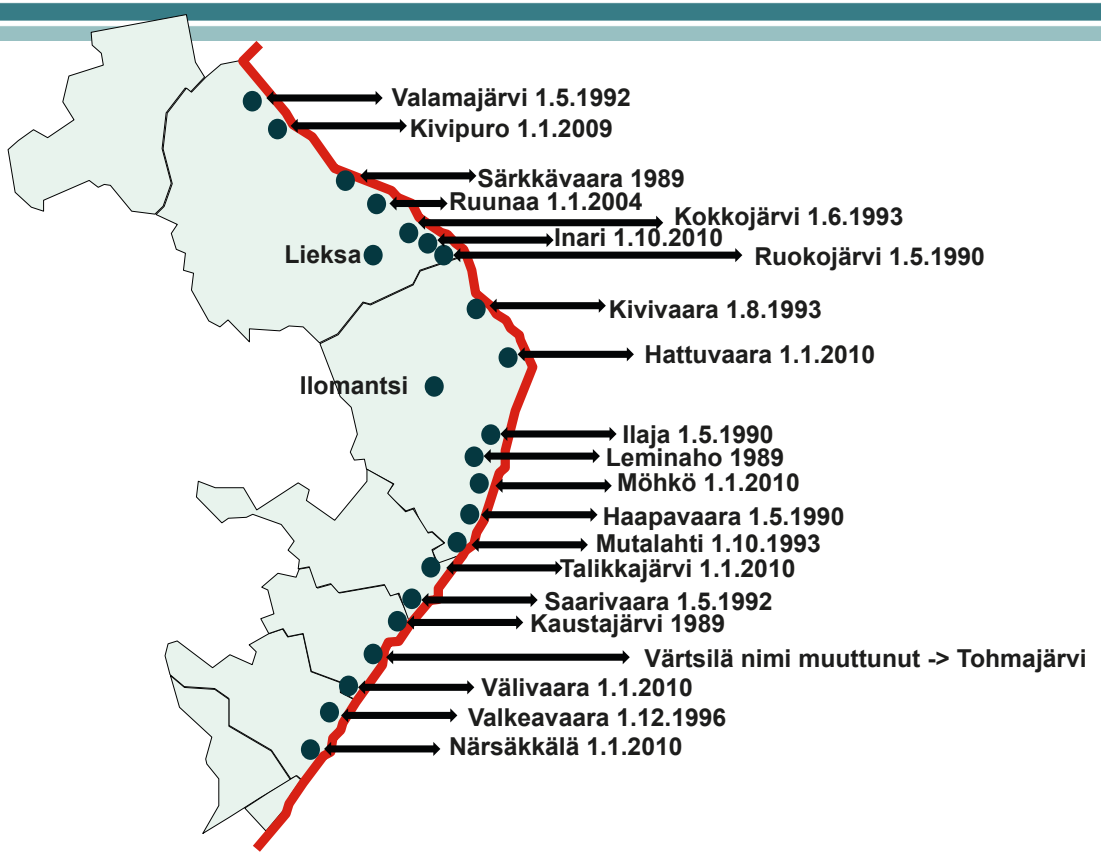

partio kulki kävellen yhteen suuntaan 10 kilometriä ja saman matkan takaisin, kulki partio nyt yhteen suuntaan 20 kilometriä ja autopartio nouti sen pois. Kesäisin raja tarkastettiin joka päivä koiran avulla, tärkeimmät paikat useamminkin. Talvisin rajapartiot liikkuivat edelleen suksin ja moottorikelkoin. [593]

Onttolan varuskunnassa viesti aselajina lakkasi vuoden 1992 alussa ja se liitettiin osaksi huoltotoimistoa. Huoltokeskuksen ja rajajääkärikomppanian henkilöstöä vähennettiin kolmanneksella, mutta esikunnan henkilömäärä säilyi ennallaan. Tämä johtui esikunnan työtehtävien lisääntymisestä. Johtopaikkojen alasajon yhteydessä erityisesti henkilöstö- ja materiaalihallinnon tehtäviä siirtyi johtopaikoilta esikunnan hoidettavaksi. Myös tulosohjaukseen siirtymisen seurauksena toiminnan ja talouden suunnittelu- ja seurantajärjestelmä työllisti esikuntaa entistä enemmän. Rajatilanteen seurantajärjestelmä ja valvontalaite- ja tietoliikennesektori sekä tietojärjestelmien kehittäminen vaativat myös esikunnalta lisätöitä. [594]

Ensimmäinen Pohjois-Karjalan rajavartioston palvelukseen astunut naisrajavartija oli Kaisa Gröhn, joka suoritti syksyllä 2000 Värtsilän rajavartioasemalla neljän kuukauden harjoittelujakson. Kesäkuussa 2001 rajavartiosto sai Rajavartiolaitoksen ensimmäisen naisupseerin, kun Mervi Pehkonen astui luutnanttina Pohjois-Karjalan rajavartioston palvelukseen. [595]

Elokuussa 1993 vietettiin Hattuvaaran rajavartioasemalla avointen ovien päivää. Henkilöstö esitteli siviiliväestölle uutta rakennusta ja rajavartija Veli Vainikainen rajakoiransa Ukon taitoja. P-KR:n kuva-arkisto

Hattuvaaran vartioasema sai Rajavartiolaitoksen juhlavuonna 1994 arvonimen "Vuoden rajavartioasema". Rajavartioalueen päällikkö majuri Uljas Turunen luovuttaa vartioupseeri Timo Poikoselle Rajan Haarikan. Arvonimeä vastaanottamassa ylirajajääkäri Antti Silvan, ylirajajääkäri Tuomo Turunen, rajavartija Jari Kettunen ja emäntä Salme Sauvula. P-KR:n kuva-arkisto.

1990-luvun loppupuolella Pohjois-Karjalan rajavartiostossa herätti keskustelua etenkin rajavartijoiden siirrot passintarkastajiksi pääkaupunkiseudun ja lentoaseman rajanylityspaikoille, jossa lisääntyneen rajanylikulun vuoksi kärsittiin suurta henkilöstöpulaa. Keväällä 1997 Pohjois-Karjalasta joutui siirtymään 16 rajamiestä passintarkastustehtäviin Helsingin eteläsatamaan ja lentoasemalle. Vastaava määräys annettiin myös Kainuun ja Lapin rajavartioston rajamiehille. Tapaus oli historiallinen, sillä rajavartijoita ei ollut aikaisemmin virkasuhteeseen kuuluvan siirtovelvollisuuden nojalla vaadittu muuttamaan työpaikkaansa. Siirtyjät saatiin kokoon vapaaehtoisuuden perusteella, eikä ketään jouduttu

määräämään vastoin tahtoaan. Pohjois-Karjalan rajamiehet eivät vastustaneet tehtävien vastaanottoa Helsingissä, mutta eivät hyväksyneet mahdollisia pakkosiirtoja. Sen sijaan Pohjois-Karjalan rajakunnat vastustivat kaavailtuja rajamiesten siirtoja Etelä-Suomeen. [596]

Seuraavan kerran rajavartijoita Pohjois-Karjalasta siirtyi passintarkastajiksi etelään keväällä 1998. Kasvava rajaliikenne ja vuonna 2001 voimaan astuneen Schengenin sopimuksen uudet vaatimukset lisäsivät edelleen työvoimantarvetta Etelä-Suomen kansainvälisillä rajanylityspaikoilla ja rajamiehiä muun muassa Pohjois-Karjalan rajavartiostosta tarvittiin paikkaamaan henkilövajausta.

Siirtojen asemesta Etelä-Suomen rajanylityspaikkojen työvoimapulaa ryhdyttiin paikkaamaan vapaaehtoisilla komennuksilla Suomenlahden merivartiostoon etenkin kesäisin. Viiden viikon komennuksille oli nyt useitakin halukkaita lähtijöitä Pohjois-Karjalasta. Vuoden 2007 aikana lähes jokainen Ilomantsin ja Lieksan rajavartioalueen rajavartija työskenteli rajatarkastajana määräajan pääkaupunkiseudulla tai kaakkoisrajalla. Komennusten syynä oli Suomenlahden merivartioston ja Kaakkois-Suomen rajavartioston jo tutuksi tulleet tilapäiset resurssivajaukset. Viron liityttyä Schengen-sopimukseen vuoden 2008 alusta rajatarkastukset Helsingissä vähenivät ja komennusmiehet saivat palata takaisin joukko-osastoonsa. [597]

Rajavartijoiden siirtyminen Pohjois-Karjalan rajavartiostosta Etelä-Suomeen lähinnä passintarkastustehtäviin nosti osaltaan jälleen esille pienten vartioasemien kohtalon 2000-luvun alussa. Rajavartijoiden siirtyminen merkitsi resurssien vähenemistä ja kiinteistöjen tyhjäkäyttöä. Merkittävämpi syy oli rajavartijoiden virkojen määrätietoinen vähentäminen Pohjois-Karjalan rajavartiostossa. Osa viroista lakkautettiin, osa siirtyi tyhjinä virkoina Kaakkois-Suomen rajavartioston täytettäväksi. Vuonna 2002 laaditussa rajavartioston talous- ja viisivuotissuunnitelmassa oli esillä jopa aie, jossa Ilomantsin ja Lieksan rajavartioalueen kaikki vartioasemat olisi suljettu ja rajavartijat olisivat siirtyneet tekemään työtään kuntakeskuksissa sijaitsevilla johtopaikoilla. Kyse oli viime kädessä työpaikkojen säilymisestä Pohjois-Karjalassa. [598]

Eversti Toivo Juntunen (s. 1942), Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja 1992–2000. P-KR:n kuva-arkisto.

Eversti Martti Kukkonen (s. 1949, vasemmalla) toimi Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajana 2000–2004 ja luovutti rajavartioston komentajan tehtävän eversti Tero Kaakiselle (s. 1960) vuoden 2004 lopussa. Kaakinen toimi Pohjois-Karjalan rajavartioston komentajana 2005–2011.
Kuva: P-KR:n kuva-arkisto.

Lieksan rajaperinnetalo sijaitsee Lieksan rajavartioaseman alueella Timitrassa. Sen kokoelmassa on lähes 5000 esinettä, noin 3500 valokuvaa, yli 1000 kirjaa ja noin 600 karttaa. Kuva: Liisa Vattulainen. P-KR:n kuva-arkisto.

> "Kiinteistökulujen pienentymisellä turvattaisiin henkilöstön säilyminen. Myös erilaisista kiinteistöjen tuki- ja huoltotoimista, kuten vaikkapa pienistä korjaustöistä ja lämmityksestä, vapautuu työaikaa näihin varsinaisiin tehtäviin. Ainakin Lieksan kolmella vartioasemalla ei remonttia ole tehty lähes 20 vuoteen, ja rajamiehet ovat työskennellessään tehneet siinä pikkukorjauksia." [599]

Useaan kertaan jo lakkautusuhan alaiseksi joutunut Ruunaan vartioaseman lakkauttaminen toteutettiin vuonna 2003 siten, että vartion toiminta lakkasi vuodenvaihteessa. Erityisesti vartioaseman lakkauttaminen kosketti paikallista väestöä, joka taisteli vartioaseman pelastamiseksi viimeiseen saakka muun muassa rajamiesten perustaman Pro Ruunaa 2004 -kansalaisliikkeen avulla. Väestö koki vartioaseman lakkauttamisen heikentävän heidän turvallisuuttaan. Rajavartioston apulaiskomentajan everstiluutnantti Olli Lampisen mukaan rakennukset eivät vartioineet rajaa, vaan rajapartiot. [600]

> "Yöunia ei kannata kenenkään menettää, vartiointi rajalla jatkuu kuten tähänkin saakka. Itse en näe asiaa huolestuttavana. Isot järvi- ja erämaa-alueet eristävät matkailutoimintakohteen valtakunnan rajasta, eivätkä esimerkiksi luontomatkailijat aiheuta rajan valvonnalle ongelmia." [601]

Johtopaikkojen alasajo käynnistettiin myös 1990-luvulla. Vuosikymmenen alkupuolella rajavartioston johtopaikat muodostivat noin 30 hengen pienoisvaruskuntia, mutta kymmenen vuoden aikana johtopaikkojen henkilöstö vähentyi yli 50 prosentilla. Työskentely entisissä tiloissa ei ollut enää järkevää ja ne osoittautuivat henkilöstömäärän supistuessa vähitellen ylisuuriksi tarpeeseensa nähden ja ylläpidoltaan liian kalliiksi. Vuoden 2004 kesäkuussa Lieksan rajavartioalueen johtopaikka siirtyi perinteikkäästä Timitranlinnasta viereiseen kerrostaloon, josta se sai käyttöönsä yhdestä rappukäytävästä neljän huoneiston tilat. Tiloissa palveltiin myös kansalaisia virka-ajan puitteissa. [602]

> "Lähinnä asiakaskäynnit liittyvät rajavyöhykelupiin ja opastukseen, mutta myös muitakin asioita ilmaantuu. Lieksassa on enää yksi aktiivisessa käytössä oleva kesäasunto rajavyöhykkeellä, yhtään

vakituista asuntoa siellä ei enää ole. Toki yksityisilläkin on maa-alueita rajavyöhykkeellä." [603]

Vuoden 2005 alussa Tohmajärven rajavartioalueen johtopaikka lopetti toimintansa Tohmajärven Kirkkoniemellä ja siirtyi Värtsilän rajavartioaseman yhteyteen, jonka peruskorjaus oli juuri valmistunut. Ilomantsin rajavartioalueen johtopaikka puolestaan siirtyi saman vuoden loppupuolella valtion virastotalolle poliisin kanssa samoihin tiloihin Ilomantsin keskustassa. Syyskuun alussa 2009 johtopaikka muutti Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän ammattiopiston tiloihin Vepsänmäellä. [604]

Käytöstä poistuneista rajavartioasemista Mutalahden vartioasema jäi rajavartioston omaan virkistyskäyttöön ja Kaustajärven vartioasema toimi koulutuspaikkana. Kaikki muut vartioasemat saatiin myytyä yksityisille ja metsästysseuroille. Osa vartioasemista päätyi myös matkailukäyttöön. 2000-luvun alkupuolella rajavartiosto luopui kiinteistöistään ja luovutti ne Kapiteeli Oy:n hallintaan ja omistukseen vapautuen näin myyntitehtävistä. Vuonna 2004 yhtiön omistukseen siirtyivät myös lakkautetun Ruunaan vartioaseman kiinteistöt sekä Lieksan ja Tohmajärven vanhat johtopaikkakiinteistöt. [605]

Pohjois-Karjalan rajavartiostossa ryhdyttiin kehittämään vuosikymmenen loppupuolella uutta rajavalvonnan toimintamallia Rajavartiolaitoksen esikunnan johtamana. Hankkeen päämääränä oli muodostaa kustannustehokas rajavalvontamalli käytettäväksi syrjäisillä ja harvaan asutuilla alueilla. [606]

Osana kehitystoimia Pohjois-Karjalan rajavartiosto esitti talvella 2008 Rajavartiolaitoksen esikunnalle Kivipuron ja Välivaaran rajavartioasemien sulkemista vuosien 2009 ja 2010 aikana. Suunnitelman mukaan Kivipuron vartioaseman toiminnot olisi siirretty Lieksan rajavartioalueen johtopaikalle. Välivaaran vartioaseman henkilöstön oli määrä siirtyä Värtsilän rajavartioasemalle. Kivipuron vartioaseman kohtalo varmistui samana keväänä, kun sisäasiainministeriö teki päätöksen vartioaseman sulkemisesta vuoden 2009 alusta alkaen. Kivipuron lakkauttaminen liittyi osana Rajavartiolaitoksen kehittämisstrategiaan ja Pohjois-Karjalan rajavartioston uutta organisaatiota. [607]

Satulavaaran rajavartioasema poltettiin 21.4.2012 yhteistyössä Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksen kanssa. Kuva: Ari Hämäläinen. P-KR:n kuva-arkisto.

Vuoden 2010 alussa Pohjois-Karjalan rajavartioston organisaatiota muutettiin merkittävästi. Organisaatiomuutoksen tarkoituksena oli vähentää hallinto- ja tukitehtäviin sitoutuvaa työpanosta ja siten lisätä läsnäoloa raja-alueilla sekä operatiivista suorituskykyä. Tohmajärven rajavartioalueella sijainneet Närsäkkälän ja Välivaaran rajavartioasemien toiminnot yhdistettiin Värtsilän rajavartioasemaan. Ilomantsin rajavartioalueella tehtiin vastaavat muutokset, kun Talikkajärven, Möhkön ja Hattuvaaran rajavartioasemien toiminnot yhdistettiin Ilomantsin kuntakeskukseen perustettuun Ilomantsin rajavartioasemaan. Lieksan rajavartioalueella Inarin rajavartioaseman toiminnot yhdistettiin Lieksan rajavartioasemaan. Vuoden 2010 alusta alkaen Pohjois-Karjalan rajavartiostossa on toiminut kolme rajavartioasemaa ja Niiralan rajatarkastusasema. [608]

Rajavartiolaitoksen organisaatiota kehitettiin edelleen, kun 1.1.2011 rajavartioalueet ja niiden johtopaikat lakkautettiin. Tällöin siirryttiin rajavartiossakin kaksiportaiseen johtamisjärjestelmään.

Rajavartioasemien määrän laskeminen Pohjois-Karjalan rajavartiostossa yhdeksästä kolmeen oli osa valtion tuottavuusohjelmaa. Henki-

Tulkki Teijo Pakarinen (oikealla) oli Pohjois-Karjalan rajavartioston tulkkina 35 vuotta jääden eläkkeelle 1.5.2014. Uransa aikana hän ehti istua lukemattomissa neuvottelupöydissä kuuden eri komentajan aikakaudella. Kuvassa hän on eversti Tero Kaakisen kanssa Värtsilän rajavartioasemalla 11.11.2008 olleessa raja-tulli -tapaamisessa. Kuva: P-KR:n kuva-arkisto

löstön väheneminen korvattiin paremmalla liikkuvuudella ja teknisellä valvonnalla. Voimavaroja ei enää kohdennettu rajalle, vaan keskeistä on se, että rajatilanne oli rauhallinen. Partiointia rajaseudulla tehtiin kuitenkin edelleen, sillä se lisäsi turvallisuutta alueella. Rajavartijat antavat virka-apua poliisille esimerkiksi kadonneiden etsinnässä ja kotihälytyksissä. Kiireellisissä tapauksissa rajavartijat voivat toimia myös itsenäisesti. Virka-apua Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella annettiin vuosittain useita kymmeniä kertoja, esimerkiksi vuonna 2008 85 kertaa. Rajavartijan kannalta hänen työnsä muuttui laajemman vartioitavan alueen myötä monipuolisemmaksi ja haasteellisemmaksi. [609]

Rajavartiolaitoksen siviilit käyvät siviilien peruskurssin, jossa opetellaan mm. maastotaitoja ja puolijoukkueteltassa yöpymistä Jukajärvellä. Pohjois-Karjalan rajavartiostosta kurssilla olivat vuonna 2010 Liisa Vattulainen ja Mari Jeskanen. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAVYÖHYKE JA RAJAVALVONTA

RAJAVYÖHYKKEEN takarajan kulusta määrättiin sisäasiainministeriön päätöksessä vuodelta 1993. Tällöin rajavyöhykkeen takarajaa muutettiin merkittävästi muun muassa Ilomantsissa, jossa Ostronsaaren päässä vyöhykettä siirrettiin muun muassa saaren kesäasukkaiden liikkumisen helpottamiseksi. Samalla rajavyöhykelupamenettely muuttui. Luvan myöntäminen siirtyi nimismieheltä rajavartioston komentajan tehtäväksi. Lupakäytäntö myös helpottui ja rajavyöhykkeelle voitiin myöntää yhteislupia sekä kertaluontoisia lyhytaikaisia lupia, joita voitiin hakea sähköpostilla, faxilla, puhelimitse tai suullisesti. Tohmajärven rajavartioalueelle jäi rajavyöhykkeen muutoksen jälkeen vain yksi asuttu talo ja 26 vapaa-ajan asuntoa. 1990-luvun loppupuolella Pohjois-Karjalan rajavartiostossa tehtiin lisäksi pieniä tarkistuksia rajavyöhykkeen takarajan kulkuun. Muutokset olivat vähäisiä kavennuksia pysyvästi asuttujen talojen läheisyydessä. Rajavyöhykkeen tarkennukset tehtiin yhteistyössä rajaseudun asukkaiden kanssa. Esimerkiksi rajavartioston komentaja kiersi vyöhykealueella kuulemassa asukkaiden mielipiteitä. Kiteellä oli 1990-luvulla eräs talo, jonka omistaja halusi poikkeuksellisesti pitää talonsa rajavyöhykkeen sisällä. [610]

Sisäasiainministeriö antoi uuden asetuksen rajavyöhykkeestä ja rajavyöhykkeen takarajasta 2001. Tällöin rajavyöhykkeen takarajaa kavennettiin lähinnä Ilomantsin rajavartioalueen alueella yhteensä 42 kilometrin matkalla viidessä paikassa rajan suuntaisten teiden varteen. Vyöhykealueen kaventamisen tarkoituksena oli vapauttaa uusia alueita virkistyskäyttöön, vähentää myönnettävien rajavyöhykelupien tarvetta ja siirtää rajavyöhykkeen takaraja helpommin valvottaville alueille. Merkittävä oli myös kalavesien laajentaminen Pyhäjärvellä. Lisäksi tehtiin muutamia pienempiä kavennuksia maanomistajien aloitteiden perusteella. Tässä yhteydessä siirtyi viimeinen pysyvästi asuttu talo Tohmajärven rajavartioalueella rajavyöhykkeen ulkopuolelle. [611]

> "Yleensä rajavartioalueelta kootaan mahdollisia muutostarpeita, ja kun niitä on riittävästi, asiaa ryhdytään viemään eteenpäin. Tässäkin tapauksessa takana on vuosien valmistelutyö." [612]

Rajavyöhykkeen kaventuminen paikoin kolmesta kilometristä puoleen kilometriin antoi lisää metsästys- ja marjastusmahdollisuuksia, mikä koettiin hyvänä asiana. Myös rajavartiosto oli tyytyväinen, sillä muutos helpotti rajan valvontaa. Muutos toi helpotusta myös lupapuolelle, sillä lupien kysyntä luonnollisesti väheni. Ilomantsissa rajavyöhykkeen kaventuminen vapautti huomattavan määrän Stora Enson maita vyöhykesäännöksistä, millä oli merkitystä kesämökkitontteihin, joita yhtiöllä oli myytävänä. [613]

Syyskuussa 2005 uudistuneen rajavyöhykettä koskevan lainsäädännön myötä kevennettiin rajavyöhykkeellä asuvien rajoituksia ja vyöhykkeen takarajaa tarkistettiin jälleen hieman liikkumisen helpottamiseksi myös Pohjois-Karjalan rajavartiostossa. [614]

Rajavyöhykettä kavennettiin jälleen vuoden 2010 alusta, jolloin asetus rajavyöhykkeestä ja rajavyöhykkeen takarajasta tuli voimaan. Rajavyöhykettä kavennettiin niillä alueilla, joilla se oli rajavalvonnan kannalta mahdollista. Pohjois-Karjalan rajavartioston osalta vyöhyke kaventui noin 36 kilometrin matkalla pääosin metsäautoteiden varsilla, rajaten tiet rajavyöhykkeen ulkopuolelle. Samalla Pohjois-Karjalan rajavartiosto tarkensi rajavyöhykelupien myöntöperusteita. Tarkennuksella yhdenmukaistettiin lupien myöntämiskäytäntöjä ja varmistettiin lupaa hakevien yhdenvertainen kohtelu. Vuoden 2010 jälkeen rajavyöhykkeellä on tehty muutamia vähäisiä kavennuksia. [615]

Rajavartiolaitoksen ja Pohjois-Karjalan rajavartioston organisaatiomuutoksen myötä rajavalvontaan käytetyn henkilöstön määrää korvaamaan kehitettiin erilaisia teknisiä rajanvalvontamenetelmiä. Erityisesti Pohjois-Karjalan rajavartiostossa kehitettiin teknistä rajanvalvontaa ja kokeiltiin uusia laitteita, joilla rajaa voitiin valvoa elektronisesti pienemmin kustannuksin. Pohjois-Karjalassa tehdyt kokeilut olivat osa Rajavartiolaitoksen suunnitelmia, joilla pyrittiin helpottamaan maarajojen valvontaa henkilökunnan vähentyessä. [616]

Rajapartiointia tehdään mönkijällä myös talviaikaan. P-KR:n kuva-arkisto

Suomen olosuhteisiin kehitetty maarajojen tekninen valvontajärjestelmä (MRTV) otettiin ensimmäisenä käyttöön vuonna 1996 Pelkolan rajavartioasemalla Kaakkois-Suomessa ja pian tämän jälkeen myös Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella. Lisäksi rajapartioilla oli käytössään valvontalaitepaketteja, jotka olivat nopeasti asennettavissa kohteesta toiseen siirryttäessä. [617]

Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella teknistä valvontaa sijoitettiin etenkin Värtsilän rajavartioaseman toimintapiiriin Niiralassa, jossa tekninen valvonta oli myös osa rajatarkastusta. Niiralaan rakennettiin elektronista valvottua rajaosuutta, johon sisältyi kattava kameravalvonta. Kamerat varustettiin kääntöpäillä ja zoom-optiikalla. Kun valvontalinjalta jokin liikkuja leikkasi hälytysjärjestelmän säteen, hälytys tuli rajavartioaseman atk-päätteeseen. Samaan aikaan kamera kääntyi automaattisesti kohteeseen ja välitti tv-kuvan tilannekeskuksen monitoriin ja samalla järjestelmä ryhtyi nauhoittamaan tapahtumaa videonauhalle. Hälytyslinjojen virransaanti ja hälytystiedot päivystäjän näyttöpäätteeseen vaativat sähkövirtaa, mitä ei kaikkialla, missä elektronista valvontaa haluttiin järjestää, ollut saatavilla. Virran saanti ratkaistiin aurinkopaneeleilla, jotka latasivat akkuja. Järjestelmä toimi myös talviaikaan. [618]

Värtsilän rajavartioaseman lisäksi tekniikkaa sijoitettiin Närsäkkälän rajavartioasemalle, jossa kiinnitettiin huomiota erityisesti Pyhäjärven valvontaan. Suitsan valvontatorniin asetettiin vesiliikennettä valvova tutka. Lisäksi normaalia venepartiointia tehostettiin uusimmilla elektronisilla laitteilla. Närsäkkälän rajavartioasemalla oli rajavesiosuutta valvottavana 13,7 kilometriä. Suitsan saareen asennettiin myös kamera, jota rajavartija saattoi ohjata Närsäkkälän rajavartioasemalta käsin ja tarkistaa mielenkiintoiset asiat tarvittaessa lähikuvilla. Tutkakuva tallentui nauhalle taukoamatta. [619]

Rajanylityspaikkojen ulkopuolella käytettiin ennalta tärkeimmiksi arvioiduilla alueilla kiinteitä tai kääntyviä valvontakameroita. Kameroiden toiminta oli sidottu erilaisiin sensoreihin, joilla liikkuja havaittiin. Kameroiden toimintakyky heikossa valossa parantui nopeasti, kun käyttöön saatiin infrapunavalaisu ja valonvahvistimet. Näiden avulla

liikkuja voitiin havaita ja tunnistaa täysin pimeässä. Vesialueilla ja laajoilla aukeilla maa-alueilla käytettiin tutkia, joilla liikkujat havaittiin kaikkina vuorokauden aikoina. Tutkien havainnot tunnistettiin kameroilla. Kohdealueita valvottiin keskitetysti valvomoista ja saadut havainnot taltioitiin elektronisesti digitaalisilla tallentimilla. [620]

Alueilla, joilla ei ollut teknistä valvontaa, suoritettiin perinteistä rajapartiointia. Rajapartiot pitivät yhteyttä taktiseen johtopaikkaan viranomaisten yhteisellä radioverkolla VIRVE:llä. Ajoittain valtakunnan raja tarkastettiin myös ilmasta käsin helikopterin tai lentokoneen avulla. Kesäisin tämä tapahtui jopa viikoittain, talvisin harvemmin. Valvontalentojen tiheydellä ei ollut mitään säännönmukaisuutta. Jokaisella lennolla oli mukana kahdesta neljään oman rajavartioalueen rajamiestä tutustumassa alueeseensa ilmasta käsin. Ilmasta käsin tapahtuneen valvonnan apuvälineinä käytettiin valonvahvistimia, lämpökameroita ja huippuobjektiiveilla sekä vakauttimilla varustettuja digitaalisia kameroita. [621]

Pyhäjärvellä oli koekäytössä hydrokopteri Arctic Ant vuonna 2007. Sitä käytettiin, kun jäiden kunto huononi, kun ei päässyt moottorikelkoilla, muttei vielä veneelläkään. P-KR:n kuva-arkisto

Vuonna 2007 Ilomantsin ja Lieksan rajavartioalueella tutkittiin osana Rajavartiolaitoksen kokeiluja erilaisten sensorien ja kamerateknikan mahdollisuuksia, sekä muiden teknisten apuvälineiden käyttöä. Tekniikan käytön lisäämistä pohdittiin erityisesti sellaisilla alueilla, joilla rajavartijoista oli pulaa. Valvontaa lisättiin myös syvyyssuunnassa rajaan nähden. [622]

Rajavartiolaitos loi Neuvostoliiton hajottua järjestelmän, jossa varauduttiin Venäjältä mahdollisesti saapuvaan pakolaisaaltoon. Rajavartiolaitos laati pakolaisten varalta suunnitelman, jonka tarkoituksena oli, etteivät isot joukot kulkisi hallitsemattomasti, vaan heidät otettaisiin keskitetysti rajalla vastaan. Huolestuneisuutta aiheuttivat myös lukuisat venäläiset varusmiesloikkarit, mikä kertoi tilanteen Venäjällä olleen heikon. Esimerkiksi elo-syyskuun vaihteessa 1992 tuli venäläinen varusmies Suomen puolelle Ilomantsin Haapovaarassa. Pelko pakolaisista oli ajankohtainen vielä vuosituhannen vaihteessa. Nyt suomalaisia viranomaisia huolestutti kolmansien maiden kansalaisten lähes hallitsematon laiton maahantulo Venäjälle ja edelleen sieltä Suomen kautta länteen. Suomen ryhdyttyä soveltamaan rajatarkastukset Euroopan Unionin maiden välillä poistanutta Schengenin säännöstöä maaliskuussa 2001, lisääntyi mielenkiinto Suomen rajaa kohtaan. [623]

Vuosituhannen vaihteessa Suomeen pyrki kesäisin useita kolmansien maiden kansalaisia, jotka kiinni jäätyään hakivat poliittista turvapaikkaa. Suomalaisia huolestutti lisäksi se, että yksittäiset rajanylitystapaukset viestivät Venäjän rajanvartiointijärjestelmän rajallisesta valvontakyvystä. Esimerkiksi kesäkuussa 2001 viisi Moldovan kansalaista ylitti rajan luvattomasti rajamerkin III/132:n kohdalla. Heistä neljä otettiin kiinni Närsäkkälän rajavartioaseman työhön matkalla olleen

Rajamerkin pesu käynnissä Ilomantsin alueella. P-KR:n kuva-arkisto

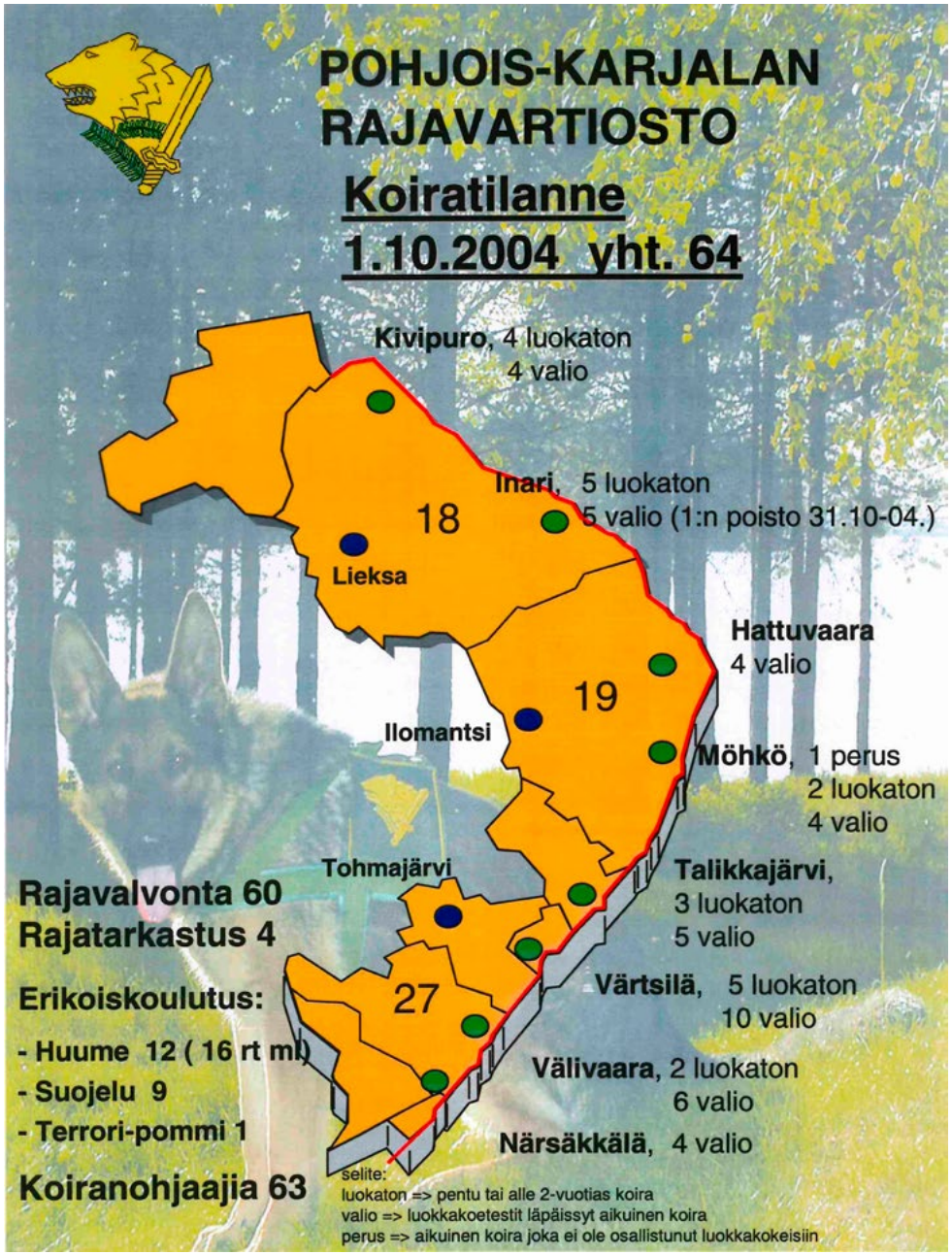

henkilön havaintojen avulla Kiteen Juurikan kylässä. Ryhmään kuulunut viides henkilö jäi kiinni vuorokautta myöhemmin Joutsenossa, jonne hän oli polkenut varastamallaan polkupyörällä. Kaikki kiinniotetut anoivat turvapaikkaa. Rajavartioston suorittamassa tutkimuksessa saatiin selville rajanylitykseen liittyvät tapahtumat sekä varmistettua rajanylityspaikka. Kolme loikkareista kuului ryhmään, joka oli edellisen vuoden kesällä tullut Suomeen luvatta lähes samalta alueelta kuin nyt. Myös tuolloin ryhmän jäsenet olivat hakeneet turvapaikkaa, mutta saaneet kielteisen päätöksen. Moldovalaisten luvaton maahantulo tutkittiin yhteistyössä poliisiviranomaisten kanssa. Rajaviranomaiset suorittivat laittomaan maahantuloon liittyvän tutkinnan sekä alustavat toimet turvapaikkahakemuksen suhteen. Poliisi puolestaan tutki ja käsitteli turvapaikkahakemukseen liittyvät jatkotoimet. [624]

Suomen valtio palautti miehet turvapaikan epäämisen jälkeen lentokoneella takaisin Moldovaan. Muutamaa viikkoa myöhemmin samat miehet matkustivat jälleen Sortavalaan, josta Suomen rajaviranomaisille tuli tieto, että Sortavalan rajavartiosto oli etsintäkuuluttanut miehet, joiden arveltiin pyrkivän taas laittomasti Suomeen. Suomen rajoilla moldovalaisia ei enää näkynyt ja Venäjän rajaviranomaiset ilmoittivat pysäyttäneensä useita muitakin ryhmiä, jotka olivat yrittäneet laittomasti Suomeen. [625]

Tammikuussa 2002 ylitti venäläinen mieshenkilö rajan luvatta Inarin tilapäisellä ylityspai-

kalla ja kiinnijäätyään anoi turvapaikkaa. Saman vuoden heinäkuussa otettiin venäläinen mieshenkilö kiinni kuutostieltä Värtsilän eteläpuolella tapahtuneen luvattoman rajanylityksen jälkeen. [626]

Pohjois-Karjalan rajaosuudella kirjattiin 1990- ja 2000-luvulla vuosittain noin 100 rajatapahtumaa, joista noin kymmenen prosenttia oli henkilöiden aiheuttamia. Esimerkiksi vuoden 2003 aikana todettiin vain kuusi tapausta, joissa raja oli ylitetty luvattomasti. Näissä tapahtumissa oli osallisena 11 henkilöä. Muita rajatapahtumia todettiin vuoden aikana 81. Näistä valtaosa oli luonnonvoimien tai eläinten aiheuttamia. [627]

Luutnantti Samuel Juutinen tutkii Pohjois-Karjalan rajavartioston rajanvartiointiharjoituksessa luvattoman rajanylittäjän jälkeä rajamerkin 629 pohjoispuolella raja-aukolla kesällä 2004. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajalaitteistoa Valkeavaarassa.
P-KR:n kuva-arkisto

Rajavaltuutettujen kohtaamisessa Vieksjärvellä huhtikuussa 2001 tuli kalaa kohtuullisesti. Kuvassa vas. yliluutnantti Sissonen, tulkki kapteeni Matero, eversti Kukkonen, eversti Bogunov, majuri Uusikartano ja majuri Tahvanainen. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJA- JA VIRANOMAISYHTEISTYÖ

NEUVOSTOLIITON hajotessa valtion turvallisuuskomitea KGB:n alaisuudessa toimineista rajajoukoista muodostettiin Venäjän federaation vastatiedustelupalvelu. Lyhyen ajan kuluttua rajojen vartioinnista otti vastuun Venäjän federaation Liittovaltion rajavartiopalvelu FPS. Vuodesta 2003 lähtien Venäjän ulkorajoja on vartioinut Venäjän federaation turvallisuuspalvelun eli FSB:n rajavartiopalvelu. Venäjän organisaatiomuutoksista huolimatta Suomen ja Venäjän rajavartioviranomaisten yhteistyö on toiminut vakiintuneesti. Yhteistyö on perustunut vuoden 1960 rajajärjestyssopimukseen ja vuonna 1997 siihen tehtyihin muutoksiin. Vanhasta rajajärjestyssopimuksesta poistettiin kohtia, jotka olivat vanhentuneita, kuten toisen valtion alueen valaisu, valokuvaus ja neljännesvuosittain tehtävät ilmoitukset korvausvaatimuksista. Uuteen sopimukseen lisättiin muun muassa käytännön rajavartioyhteistyötä koskevia säännöksiä. [628]

Rajavaltuutettujen apulaisten tapaaminen vesillä Kiteen Pyhäjärvellä 16.8.2001. Suomesta mukana vasemmalta kapteeni Timo Päivinen, tulkki Teijo Pakarinen ja majuri Jari Sirola, joka toimi tuolloin Tohmajärven rajavartioalueen päällikkönä. P-KR:n kuva-arkisto

Lokakuussa 1995 tapahtuneen Venäjän rajaorganisaation muutoksen seurauksena Pohjois-Karjalan rajavaltuutetulla oli yhteistyökumppaninaan vain yksi, Suojärven rajavaltuutettu, aiemman kolmen rajavaltuutetun asemesta. Uuden organisaation myötä rajayhteistyö rajaviranomaisten välillä muuttui avoimeksi ja joustavaksi, mikä oli huomattava muutos aikaisempiin käytäntöihin. Valtuutettujen välinen yhteydenpito nopeutui, kun Pohjois-Karjalan rajavartioston aloitteesta heidän välilleen saatiin nopeat puhelin- ja telefaxyhteydet. [629]

Uusi rajavaltuutettujärjestelmä näkyi käytännössä esimerkiksi puutavarayhtiöiden kohdalla, joiden toiminta helpottui. Rajan molemmin puolin toimivat yhtiöt voivat saada ongelmiinsa ratkaisuja nopeasti paikan päällä, kun aikaisemmin asiat kulkivat Helsingin ja Moskovan kautta. Kummankaan maan rajavartiostot eivät enää puuttuneet yhtiöiden toimintaan, vaan keskittyivät ylikulun valvontaan ja antoivat yhtiöiden itse hoitaa yhteytensä. [630]

Tilapäisiä ylikulkupaikkoja ryhdyttiin käyttämään nyt joustavammin, muun muassa erilaisten kotiseuturetkien tarpeisiin. Rajaviranomaiset saivat lukuisia pyyntöjä ylittää raja mitä erilaisimmista paikoista. Tietyn rajamerkin kohdalle perustettiin päiväksi tilapäinen rajanylityspaikka, jossa paperit tarkistettiin. Kyse oli järjestöjen anomista erikoisjärjestelyistä. Rajavaltuutettujen yhteisenä linjana oli edistää kaikkia laillisia taloudellisia, kulttuurisia ja ystävyystoimintaan liittyviä hankkeita. 2000-luvulla rajavaltuutettujen asialistoille ei enää otettu yksittäisten henkilöiden tai yhtiöiden matkustamiseen liittyneitä asioita, vaan tapaamisissa on keskusteltu rajanylityspaikkojen toiminnasta ja rajanylikulusta yleisemmällä tasolla. [631]

Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella rajavaltuutettujen roolissa tapahtui 1990-luvulla muutos, kun Niiralan kansainvälinen ylityspaikka avattiin. Aiemmin kaikki valtioiden väliset taloudelliset ja kauppaan liittyneet matkat tarvitsivat rajavaltuutettujen apua, joiden suojissa osapuolet pääsivät tapaamaan toisiaan sekä sopimaan yhteistyöstä ja kaupoista. Pohjois-Karjalassa rajavaltuutettuja työllistivät etenkin puutavarayhtiöiden edustajien neuvottelut neuvostoliittolaisten osapuolten kanssa. Kansainvälisen ylityspaikan avaamisen jälkeen kauppaneuvotteluita voitiin käydä ilman rajavaltuutettujen myötävaikutusta. [632]

Rajavaltuutettutapaaminen Ilomantsin Mutalahdessa 6.11.2007. Rajavartioston edustajina mukana mm. majuri Juha Karhiaho, eversti Tero Kaakinen, kapteeni Juha Kivelä ja yliluutnantti Juha Vuorjoki. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajavaltuutettuja ovat sen sijaan työllistäneet muun muassa tilapäisiin rajanylityspaikkoihin liittyneet asiat. Ne ovat koskeneet puutavaran kuljetuksia tai keskusteluja rajanylityspaikan avaamisesta henkilöliikenteelle. Viimemainittuja ajoivat erityisesti rajakunnat. Lieksan tavoitteena oli avata henkilöliikenteelle ylikulkupaikka Inariin, Ilomantsilla vastaava paikka Haapavaaraan, Tuupovaaralla Ruhovaaraan ja Kiteellä Välivaaraan. Asiasta käytiin lukuisia neuvotteluita, vaikka Pohjois-Karjalan rajavaltuutetun taholla arvioitiin niiden olevan hyödyttömiä. Niiralan kansainvälisen ylityspaikan avaamisen jälkeen rajavaltuutetut ovat neuvotelleet ylityspaikan kehittämisestä ja aina vuoteen 2005 saakka sen siirtämisestä ympärivuorokautiseen aukioloon. [633]

Muutos rajajärjestyssopimuksen soveltamisesta käytännössä koki suuren muutoksen Neuvostoliiton ajoista. Tämä näkyi myös aivan vähäisissä asioissa:

> "Vierailin uutena rajavartioston komentajana talossa, joka sijaitsee vain muutaman kymmenen metrin etäisyydellä valtakunnan rajasta. kuulin liikuttavan kertomuksen siitä, miten nämä ihmiset olivat joutuneet sodan jälkeen seuraamaan, kuinka samalle etäisyydelle rajan toiselle puolelle jäänyt koti oli hirsi hirreltä pilkottu nuotioiden polttopuiksi. Vielä raskaampaa talon asukkaille oli kuitenkin se, että he eivät olleet viiteen vuosikymmeneen voineet käydä vanhempiensa haudoilla, vain muutaman sadan metrin päässä rajan toisella puolella. Kerroin tästä rajavaltuutettukollegalle seuraavassa tapaamisessamme. Olimme yhtä mieltä siitä, että tavanomaista menettelyä käyttäen ongelmaa ei voida ratkaista. Jo vanhusten terveystilanne esti sen, eikä heillä tietenkään ollut passeja.

Varsin lyhyen keskustelun jälkeen löysimme ratkaisun: Sovimme, että apulaisemme, paikalliset rajamajurit, tapaavat ja kutsumme tähän tapaamiseen nämä asukkaat viseeraten heille rajanylitysluvat työskentelyä varten, tulisihan hoitamaton hautausmaa siistimmäksi. Niin paljon hyvää kuin neuvostoaikaan muistetaan tapahtuneenkin, tämä ei olisi ollut silloin mahdollista." [634]

Vuonna 1995 Pohjois-Karjalan rajavartiosto käynnisti poliisin johdolla rikostentorjuntasopimukseen pohjautuvan yhteistyön Venäjän vastaavien viranomaisten kanssa. Yhteistoimintaa laajennettiin vielä tietojen- ja harjoittelijoiden vaihdolla. Vuosikymmenen loppupuolella Värtsilän rajavartioasema ja Venäjän vastaava raja-asema käynnistivät yhteistyömuotona kolme päivää kestäviä asiantuntijoiden kokemuksenvaihtotilaisuuksia, jolloin toisesta maasta vaihtoon tulleet rajamiehet voivat tutustua naapurinsa toimintoihin. Samaan aikaan molempien maiden rajavartioasemien esimiehet ryhtyivät järjestämään keskinäisiä tapaamisia kerran kuukaudessa vuoron perään toisen luona. Tapaamisten aikana on voitu selvitellä rajanylityspaikoilla tehtyjä toimenpiteitä ja havaintoja. Kuukausitapaamisten lisäksi molemmilla osapuolilla on ollut mahdollisuus ongelman ilmetessä kutsua toinen osapuoli selvittämään rajanylityksiin liittyviä ongelmatilanteita. Keskusteluissa haetaan ongelmiin käytännöllisiä ratkaisuja ja tarvittaessa isommat asiat vietiin rajavaltuutettujen ratkaistavaksi. [635]

Pohjois-Karjalan rajavartioston ja Suojärven rajavaltuutettualueen rajavartiostojen kesken järjestettiin 2000-luvun alkupuolelta alkaen yhteistoimintaharjoituksia, joita pidettiin rajan läheisillä alueilla Suomessa ja Venäjän puolella. Yhteistoimintaa harjoiteltiin simuloiduissa tositilanteissa, joissa oli tapahtunut esimerkiksi laiton rajanylitys.

Rajavaltuutettujen tapaamisen yhteydessä osallistuttiin karhujahtiin Venäjän osapuolen järjestämänä Tolvajärvellä 4.10.2004. Pohjois-Karjalana rajavartioston rajavaltuutettuna toimi tuolloin eversti Martti Kukkonen (keskellä). P-KR:n kuva-arkisto

Pohjois-Karjalan kansanedustajat Korpijärven rannassa kesäkuussa 1995 majuri Uljas Turusen (vas.) johdattelemana. Turusen vieressä kansanedustaja Matti Väistö, jonka välityksellä Pohjois-Karjalan rajavartiostolla oli jatkuvasti hyvät yhteiskuntasuhteet valtakunnan päättäjiin. Toinen merkittävä rajavartioston tukija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja oli pääministeri Paavo Lipponen, joka vietti usein aikaansa perheineen Pohjois-Karjalan rajaseudulla. P-KR:n kuva-arkisto.

Eversti Toivo Juntunen esittelee rajanvartiointia Tuupovaaran kunnan edustajille Talikkajärven vartioasemalla. P-KR:n kuva-arkisto.

Yhteistoimintaharjoitusten tarkoituksena oli vaihtaa kokemuksia toisen osapuolen käytännöistä sekä parantaa tiedonkulkua. [636]

Baltian maiden itsenäistyttyä ryhtyi Suomi tukemaan niiden rajavartioinnin kehittämistä rajavalvonta- ja vartiointiyhteistyön merkeissä. Tukena annettiin asiantuntija- ja materiaaliapua sekä järjestettiin tutustumiskäyntejä. Osana tukitoimintaa Baltian maiden rajaviranomaisia vieraili myös Pohjois-Karjalan rajavartiostossa. Esimerkiksi keväällä 1998 Pohjois-Karjalaan saapuneet Latvian Rajavartiolaitoksen upseerit tutustuivat Pohjois-Karjalan rajavartioston esikunnan ja huoltokeskuksen tehtäviin, Tohmajärven rajavartioalueen johtopaikkaan, Niiralan ylityspaikkaan sekä käytännön rajavalvontaan Närsäkkälässä. Närsäkkälän rajavartioasemalla vieraita kiinnostivat tutka- ja kameravalvonta sekä aivan pienetkin yksityiskohdat, kuten esimerkiksi se, että voiko rajapartio sakottaa rajavyöhykkeellä luvattomasti liikkuvia. [637]

Syksyllä 2001 rajavartioston toimintaan tutustui Unkarin Rajavartiolaitoksen asiantuntijaryhmä. Tutustuminen liittyi kansainväliseen yhteistyöhön, jota Rajavartiolaitos harjoitti muun muassa Euroopan unionin hakijavaltioiden kanssa. Vierailun tarkoituksena oli antaa esimerkki toimivasta rajavalvontajärjestelmästä. Unkarilaisille kerrottiin johtamisjärjestelmästä ja esikunnan toiminnasta sekä esiteltiin rikostorjuntaa ja rajavaltuutettutoimintaa. Vieraat tutustutettiin myös rajavartioalueen toimintaan ja heidän kanssaan tehtiin lyhyt retki koirapartion mukana rajalle sekä tutustuttiin Niiralan rajanylityspaikan toimintaan. [638]

Poliisin, tullin ja rajaviranomaisten välisestä yhteistoiminnasta eli PTR-toiminnasta annetun asetuksen tarkoituksena oli edistää yhteistoimintaa siten, että samaan päämäärään liittyvät toimialakohtaiset ja rinnakkaiset tehtävät tulivat hoidetuksi tarkoituksenmukaisesti, taloudellisesti ja joustavasti. PTR-viranomaiset sopivat toimivaltuuksiensa rajoissa yhteistoimintatehtävistä, laativat yhteistoimintasuunnitelmia eri tasoilla sekä antavat yleisiä ohjeita. Yhteistoiminta kohdistettiin erityisesti rikosten ennalta ehkäisemiseen, niiden paljastamiseen ja selvittämiseen. Rajaviranomaisten tehtävänä oli kohdistaa valvonta tavaroiden maahantuontiin ja maastaviennin laillisuuden valvontaan sekä henkilöiden maahantulon ja maastalähdön valvontaan ja ulkomaalaisten maassaolon laillisuuden valvontaan. [639]

Viranomaisyhteistyötä kehitettiin voimakkaasti Pohjois-Karjalan rajavartioston toimintapiirissä etenkin 2000-luvun alkupuolella. Vuonna 2002 rajavartioston esikunnan ja rajavartioalueiden edustajista kootulle tutkintaryhmälle annettiin koulutusta rikostutkinnan yksityiskohtiin. Rikostorjunta käsitti rikostiedustelun ja rikostutkinnan, joka vaati yhä enemmän panostusta ja työaikaa. Rikostiedustelun avulla koottiin eri lähteistä rajavartioston omaan johtamiseen tarvittavat tiedot ja varsinkin taktisen riskianalyysin käyttöön sopivat rikollisuutta koske-

HARVA- eli harvaan asuttujen alueiden viranomaisyhteistyön puitteissa Pohjois-Karjalan pelastuslaitos kouluttaa rajavartiomiehille ensiaputaitoja. Lähimmän partion periaatteen mukaisesti rajavartioaseman partio voi joutua ensimmäisenä vaikka kolaripaikalle, jossa on annettava ensiapua uhreille. Lieksan rajavartioasemalla järjestetyssä ensiapuharjoituksessa uhrin osaa näyttelee vanhempi rajavartija Seppo Suhonen, jota ollaan valmistelemassa kuljetuskuntoon. P-KR:n kuva-arkisto

S2
AUTTAA
112
123

PK909
EXY-432
raja.fi
TRANSPORTER
PK909
RAJAVARTIOLAITOS
GRÄNSBEVAKNINGSVÄSENDET
raja.fi
PELASTUSLAITOS
FHS-401

vat taustatiedot. Nämä välitettiin yhteistoimintaviranomaisille ja rajavartioston sekä Rajavartiolaitoksen muille yksiköille. Rikostiedustelua tekivät osaltaan kaikki rajamiehet muiden töiden ohessa. [640]

Kesällä 2003 poliisi ja rajavartiosto käynnistivät yhteispartioinnin. Poliisi ja rajavartija muodostivat partioparin, joka valvoi liikennettä, metsästystä ja kalastusta sekä toimi rikosten ennalta ehkäisyssä, rajavalvonnassa ja ulkomaalaisvalvonnassa. Tarkoituksena oli lisätä viranomaisten näkyvyyttä syrjäseuduilla ja antaa näin asukkaille turvallisuuden tunnetta. Samana kesänä rajavartiosto ja Ilomantsin poliisi järjestivät yhteisharjoituksen, jossa jäljitettiin kuviteltua rajan yli luvattomasti tullutta henkilöä Möhkön rajavartioaseman alueella.[641]

Rajanylitysliikenteen ja siihen liittyneiden laittomuuksien kasvaessa kasvoivat myös viranomaisten haasteet rikollisuuden torjunnassa. Vakiintunutta PTR-toimintaa oli välttämätöntä kehittää ja uudistaa. Tämä tapahtui hyvässä yhteishengessä neuvottelujen ja koulutustilaisuuksien yhteydessä. Yhteisiä koulutustilaisuuksia järjestettiin erityisesti rikostorjunnan, erävalvonnan, liikennevalvonnan ja koiratoiminnan puitteissa. [642]

Syyskuussa 2005 voimaan tullut uusi rajavartiolaki toi rajavartijoille lisää toimivaltuuksia ja selkeytti viranomaisten välisiä vastuusuhteita. Aiemman alueellisen toimivaltarajoituksen sijasta rajavartijat saivat oikeuden puuttua kohtaamiinsa järjestyshäiriöihin ilman poliisin pyyntöäkin. Uudistus antoi entistä paremmat mahdollisuudet syvenevälle ja tehostuvalle viranomaisyhteistyölle esimerkiksi rikostorjunnassa. Lakiuudistuksessa rajaviranomaisille tuli mahdolliseksi sen omaan toimialaan kiinteästi kuuluvien vakavien rikosten, kuten laittoman maahantulon ja ihmiskaupan sekä niihin liittyvien väärennösrikosten esitutkinta. [643]

Liikenneonnettomuus Mutalahdessa 22.1.2014, jossa Ilomantsin rajavartioaseman partio on pelastuslaitoksen tukena kolaripaikalla turvaamassa pelastustoimia. P-KR:n kuva-arkisto

Ilomantsin rajavartioaseman partio avustaa palo- ja pelastustoimea metsäpalon sammuttamisessa Hattuvaarassa. Kuva: Marko Parviainen. P-KR:n kuva-arkisto

Eversti Olli Lampinen (s. 1966), Pohjois-Karjalan rajavartioston komentaja 2012–2016. P-KR:n kuva-arkisto.

Poliisin, Tullin ja rajan alueellisen yhteistyöryhmän kokous Onttolassa 10.2.2016. Pohjois-Karjalan rajavartiostoa edustaa komentaja, eversti Olli Lampinen (oikealla). P-KR:n kuva-arkisto.

"Lakiuudistuksella on käytännössä ollut suurin vaikutus rikostorjuntaan. Tutkittavat tapaukset ovat lisääntyneet, ja niistä suurin osa on ollut suppeita esitutkintoja, kuten rangaistusvaatimusasioita. Lisäksi tutkintaan on otettu ulkomaalaisrikkomustapauksia, kuten luvattomaan työntekoon ja luvattomaan työvoiman käyttöön liittyviä asioita. (---) Rajavartiolaitos antaa myös virka-apua poliisille. Vaikkapa liikenneonnettomuuden sattuessa voimme käydä rajakoiran kanssa tarkastamassa lähialueen, ettei sinne jää loukkaantuneita ihmisiä. (---) Nämä lakiuudistukset ovat tehneet tästä työstä paljon mielekkäämpää, on vaihtelevia ja monipuolisia työtehtäviä." [644]

RAJANYLITYSLIIKENTEEN VALVONTA

YHDYSLIIKENNE Suomen ja Neuvostoliiton välillä Niiralan raja-aseman kautta oli jatkuvasti vilkasta. Niiralaan toivottiin jo 1970-luvulla yleisesti rajanylityspaikkaa matkailuliikennettä varten. Maaliskuussa 1975 rajanylityspaikkaan tutustui muun muassa liikenneministeri Pekka Tarjanne, jolle toivomus raja-aseman kehittämisestä kerrottiin. Värtsilän rajanylityspaikan avaamista kiirehdittiin muun muassa matkailualan yrittäjien toimesta, mutta hanke ei edennyt tätä pitemmälle. [645]

Kansanedustajat Kerttu Törnqvist, Pekka Puska, Riitta Myller, Eeva Turunen ja Matti Väistö tutustuivat Värtsilän ylikulkuliikenteen toimintaan kesällä 1990. P-KR:n kuva-arkisto.

Rajatarkastaja odottaa saapuvaa junaa Venäjältä. Sillalta katsotaan vaunut päällisin puolin. Raideliikenne Niiralan kautta on lähes täysin tavaran- ja puutavarankuljetusta. Vain joskus on muutama henkilöjuna tullut kokeiluluontoisesti rajan ylitse. P-KR:n kuva-arkisto

Varsinainen ylikulkuliikenne henkilöliikenteelle Värtsilän vartioaseman kautta alkoi 30.6.1988, jolloin rajan yli Petroskoihin matkusti ensimmäisenä ministeri Matti Puhakan valtuuskunta. Passilla ja viisumilla rajanylikulku Niiralassa käynnistyi vielä samana vuonna. Kulkijat joutuivat hakemaan erityisluvan Rajavartiolaitoksen esikunnasta ja piiritullikamarilta. Lisäksi rajanylittäjän oli ilmoitettava ylitysaikeistaan vähintään kahta päivää ennen Värtsilän rajavartioasemalle. Vuoden 1988 aikana rajan ylitti lähes 17 000 ja vuonna 1989 noin 30 000 rajanylikulkijaa. Noin 60 prosenttia rajan ylittäneistä kulki rajan yli maanteitse ja loput rautateitse. Maanteitse rajavaltuutetun kulkuluvin liikkuivat lähinnä rajan takana töissä kävijät ja puutavaran kuljettajat. Värtsilän rajavartioasemalla päivystäneet rajamiehet kävivät noutamassa erilaisia leimasimia muun muassa nimismieheltä, jotta lomakkeisiin voitiin lyödä venäläisille tärkeä pyöreä leima. [646]

Keväällä 1992 Värtsilän vanhan parakin tilalle valmistui uusi tilapäinen rajaasema. P-KR:n kuva-arkisto.

Suomen ja Neuvostoliiton viranomaiset tekivät vuoden 1988 lopulla periaatesopimuksen Niiralan epävirallisen ylityspaikan avaamisesta henkilöliikenteelle. Periaate virallisesta rajanylityspaikasta vahvistettiin huhtikuussa 1990. Turisteille ylityspaikka avattiin kesän ajaksi. Aluksi kyse oli rajoitetusta ryhmämatkailusta, jota rajamiehet sitoutuivat hoitamaan tilapäisjärjestelyin. [647]

Kansainväliseksi ylityspaikaksi Niirala avautui joulukuun 1. päivänä 1995. Ylityspaikkaa kehitettiin 1980-luvun loppupuolelta alkaen ja viimeisenä valmistui Venäjän puoleinen tullirakennus 1994. Suomen puoleinen Niiralan raja- ja tullirakennus valmistui 1994, mutta asema

osoittautui jo valmistuessaan alimitoitetuksi. Raja-aseman läpäisykykyä pyrittiin parantamaan vuosittain tilapäisillä järjestelyillä.

Rajan ylittäjien määrä Niiralassa kasvoi vuosittain ja oli jo vuonna 1996 runsaat 500 000 henkilöä, joista venäläisten osuus oli 76 000. Vuonna 1999 Niiralan henkilöliikenne kasvoi peräti 47 prosenttia edelliseen vuoteen, jonka jälkeen kasvu hidastui. Suurin osa liikenteestä oli viikoittain toistuvaa lähialueiden asukkaiden välistä edestakaisin asiointia. Suomalaisista noin 70 prosenttia oli bensan hakijoita. Vuonna 2003 rajan ylitti Niiralan raja-aseman kautta 925 000 matkustajaa. Rajanylitysmäärissä Niirala kasvoi tasaisesti ja saavutti huippumäärän vuonna 2006, jolloin rajan ylitti 986 000 henkilöä. Muutaman taantumavuoden jälkeen miljoonan rajanylittäjämäärä rikkoutui vuonna 2010. Niiralan raja-aseman avautuminen ympärivuorokautiselle liikenteelle syksyllä 2005 pakotti myös rajavartiostoa lisäämään rajamiesten määrää rajavartioasemalla.

Työskentelytilojen käytyä rajaliikenteen kasvaessa riittämättömiksi ja soveltumattomiksi, ryhdyttiin 2000-luvun alussa rakentamaan ja peruskorjaamaan Värtsilän rajavartioasemalle uusia ja ajanmukaisia tiloja. Värtsilän rajavartioaseman uusi huoltorakennus valmistui 2003, ja vuotta myöhemmin vartioaseman peruskorjaus. Uudisrakentaminen oli ollut jo pitkään tarpeen, sillä rajavartioaseman henkilöstö oli lähes kolminkertaistunut aikanaan mitoitetusta määrästä. Huoltorakennus rakennettiin laajenevan rajavalvonnan tarpeita ajatellen. Sosiaalitiloihin tuli kaapit 129 mies- ja 14 naistyöntekijälle. Tohmajärven rajavartioalueen johtopaikan henkilöstön vähenemisen myötä johtopaikka siirrettiin Värtsilän rajavartioasemalle vuoden 2004 alussa rajavartioaseman peruskorjauksen päätyttyä. Lisäksi läheiselle pellolle rakennettiin uusi helikopterikenttä tankkauslaitteineen.

Johtopaikan siirtyminen Värtsilään merkitsi myös asiakaspalvelun siirtymistä sinne. Palvelua sai virka-aikaan johtopaikan tai rajavartioaseman henkilökunnalta. Virka-ajan ulkopuolella asiakkaita palveli rajavartioaseman tilannekeskuksen henkilökunta. Peruskorjatun rajavartioaseman toiminnallisia parannuksia oli muun muassa tilajärjestely, jossa tilannejohtaja, tilannekeskus, partioiden johtajat ja partioitten lähtötila olivat välittömässä yhteydessä toisiinsa. Rajatarkastuspuolen toimistot sijoitettiin omaksi ryhmäkseen huolehtimaan rajanylityspaikan toiminnasta. [648]

1990-luvulla yleisen mielenkiinnon kohteeksi nousi Euroopan Unionin itäisin piste Ilomantsin Virmajärvellä, jonne Ilomantsin rotarit pystyttivät kelopaalun, jonka tuntumasta näki selvästi suomalaisen

Säröjä Rajavartiolaitoksen henkilöstöryhmien välille aiheutti kesällä 2005 käyty useita viikkoja kestänyt rajavartijoiden lakko. Kiista valtion työntekijöihin sovellettavan uuden palkkausjärjestelmän käyttöönotosta johti siihen, että Rajavartioliitto ryhtyi työtaisteluun kesäkuussa 2005. Rajavartiolaitoksen esikunta sulki kaikki passintarkastukset lakon ulkopuolelle määrittämällä ne suojelutyöksi. Niiralassa lakon piirissä oli 43 rajamiestä ja rajatarkastuksesta huolehtivat lakon ulkopuolella olleet esimiehet. Oheinen kuva ei liity lakkotapahtumaan. P-KR:n kuva-arkisto

Ruhovaaran tilapäinen rajanylityspaikka, josta tuotiin puutavaraa Suomeen vielä vuonna 2005. Suomen puolella toivottiin 1990-luvulta alkaen Niiralan lisäksi myös muiden tilapäisten rajanylityspaikkojen avaamista turistiliikenteelle. Venäläiset viranomaiset suhtautuivat kuitenkin jatkuvasti varsin nihkeästi aiheeseen ja usein heidän taholtaan tuli kielteinen päätös rajanylityslupahakemuksiin. Venäläisten mielestä tilapäiset rajanylityspaikat eivät olleet tarkoitettuja turistiliikenteelle. Sen sijaan muille, kuten työmatkalaisille, myönnettiin lupa rajan ylitykseen tilapäisten rajanylityspaikkojen kautta. Pohjois-Karjalan maakuntahallitus asetti maakunnan rajanylityspaikat ja niiden kehittämisen tärkeysjärjestykseen vuonna 1996. Tuolloin päätettiin, että Niiralan jälkeen ensisijainen kehittämiskohde oli Inarin ylityspaikka, sitten Haapovaaran ja Ruhovaaran ylityspaikat. Kolme vuotta myöhemmin maakuntahallitus muutti ensisijaiseksi kehittämiskohteeksi Haapovaaran ylityspaikan. Maakuntahallitus perusti myös työryhmän kehittämään kaikkia rajanylityspaikkoja. P-KR:n kuva-arkisto

Inarin tilapäinen rajanylityspaikka Lieksassa on avoinna vain puutavaraliikenteelle. Sitä kautta puuta tulee itäisen Suomen sahoille ja sellutehtaille. Vuonna 2016 Inarin kautta tuotiin 108 727 puukuutioita.
P-KR:n kuva-arkisto

YLIKULKU TILAPÄISILLÄ RAJANYLITYSPAIKOILLA

Rajavartiolaitos
Gränsbevakningsväsendet
The Finnish Border Guard

Joulukuu 2016

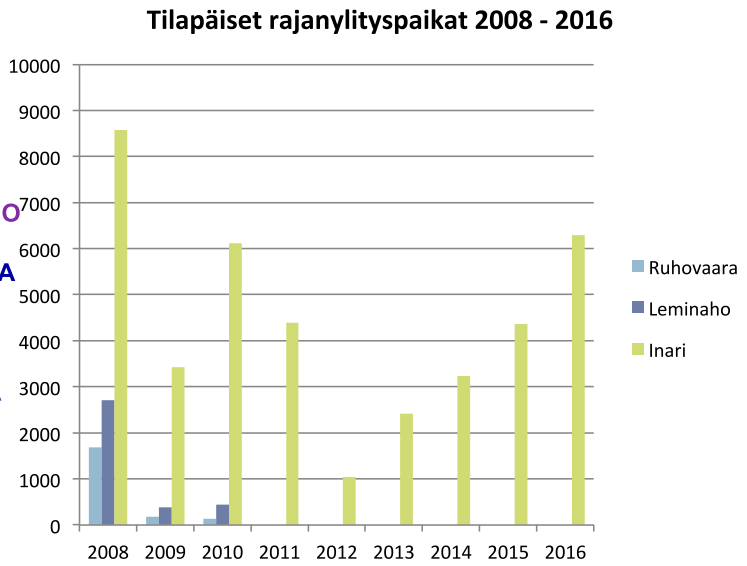

ja venäläisen rajapaalun Virmajärven saaressa. Ensimmäisenä kesänä 1995 pistettä kävi ihmettelemässä noin 500 turistia. Pohjois-Karjalan rajavartiosto suhtautui aluksi rajan esittelemiseen varovaisen myönteisesti. Ensimmäisen kesän kokemukset olivat rajavartioston kannalta myönteiset. [649]

> "Eihän matkailun markkinointi meille kuulu. Osana pohjoiskarjalaista kokonaisuutta haluamme mahdollisuuksiemme mukaan olla kehittämässä maakuntaamme kaikin tavoin. (---) Haluamme olla mukana tukemassa niitä harvoja yrityksiä, jotka täällä työllistävät paikallista väestöä." [650]

Itäinen piste sijaitsi rajavyöhykkeellä, joten siellä käyntiä varten tarvittiin liikkumis- ja oleskelulupa, joka voitiin käydä hakemassa Hattuvaaran rajavartioasemalta vuorokaudeksi kerrallaan. Lupia välittivät myös paikalliset matkailuyrittäjät, joiden kautta itäiselle pisteelle järjestettiin myös opastuksia. Tieto matkailuyrittäjien kautta hankituista luvista välitettiin myös Hattuvaaran rajavartioasemalle. [651]

EU:n itäisin piste elvytti Runon ja Rajan tien matkailua. Matkailuala piti Virmajärveä tärkeänä koko Pohjois-Karjalan matkailua ajatellen. Vuoden 1996 kesällä itäisimmällä pisteellä vieraili noin 900 henkilöä, joista noin 10 prosenttia oli ulkomaalaisia. Mitään ongelmia ei esiintynyt. Vuonna 1997 viereisen Lahnajärven rantaan kohosi Ilomantsin kunnan toimesta luppotupa, johon mahtui kerrallaan linja-autollinen väkeä. Samana vuonna kävijöitä oli jo lähes 3000. Matkailuyrittäjät tavoittelivat jopa 10 000 kävijän määriä, mutta näin suuriin määrin ei ylletty. Suurimmillaan vierailijoiden määrät olivat vuonna 1999, jolloin itäiseen pisteeseen tutustui noin 7000 vierasta. 2000-luvun alkupuolella rajavyöhyke Virmajärvellä rajattiin uudelleen niin, että järven rannassa on vierailu ollut mahdollista ilman rajavyöhykelupaa.

Niiralan kansainvälisellä rajanylityspaikalla ylittyi ensimmäisen kerran 1,5 miljoonan rajanylittäjän määrä vuoden 2012 lopussa. Rajapyykki saavutettiin 31.12.2012 klo 10.30, kun joensuulaisia Pirjo Salmea ja Jaakko Julkua onniteltiin asianmukaisten raja- ja tullitarkastusten jälkeen. Kättelyvuorossa Niiralan rajatarkastusaseman päällikkö, kapteeni Heikki Juntunen. Onnittelijoina myös Niiralan tullin päällikkö, tulliylitarkastaja Erkki Multamäki sekä rajatarkastusaseman vuoropäällikkö, vanhempi rajavartija Petri Vänskä. P-KR:n kuva-arkisto

Rajatarkastuskoira ja rajatarkastaja tutkivat bussia, että onko siellä mitään ylimääräistä. Niiralassa on töissä viisi rajatarkastuskoiraa, jotka on koulutettu etsimään huumeita, ihmisiä tai muuta asiaankuulumatonta ajoneuvoista. P-KR:n kuva-arkisto

Samalla Euroopan itäisin piste on siirtynyt unionin laajentumisen myötä idemmäksi. Virmajärvellä sijaitsee kuitenkin edelleen Euroopan Unionin itäisin maapiste. [652]

Vuonna 2005 uudistunut rajavartiolaki helpotti myös rajavyöhykelupien myöntämistä matkailuelinkeinon tarkoituksiin. Matkailuyrittäjät kaavailivat Ruunaan luonnonsuojelualueella johdettuja retkiä myös rajavyöhykkeelle. Rajan mystiikka ja sitä ympäröinyt koskematon erämaa kiehtoivat matkailijoita. Rajavartiosto ei halunnut rajalle vapaata matkailua, vaan johdettua yrittäjävetoista matkailua. Sen sijaan 100 metriä lähemmäs valtakunnan rajaa turisteja ei haluttu päästää. Sillä varmistettiin se, ettei turistivierailuista aiheutuisi rajavartijoille ylimääräisiä valvontatöitä. Myös rajanylitys kiinnosti matkailuyrittäjiä, mutta se ei ollut mahdollista ilman venäläistä yhteistyökumppania. [653]

Rajatarkastaja on tutkinut asiakkaan passin ja viisumin ja huomannut ne asianmukaisiksi. P-KR:n kuva-arkisto

Vuodesta 1994, lähes vuosittain, Suomen ja Venäjän rajaviranomaisten suostumuksella on Mutalahden pruasniekan aikaan järjestetty ristisaatto rajan yli veneellä Nehvonniemestä Melaselkään. Rajan taakse jääneeseen Akanniemen hautausmaahan haudattujen vainajien omaiset ja heidän jälkeläisensä ovat olleet mukana. Kalmistossa on pidetty panhida ja Melaselän tsasounan muistoristillä muistopalvelus. Kuvassa Melaselän ristisaattoporukka 7.9.2009. P-KR:n kuva-arkisto.

Itäpiste. Kuva: Marko Parviainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Terveydenhoitaja Kaija Pietilä kulkee varusmiesten mukana harjoitusleireillä. Hän toimii myös Onttolan alueen terveydenhoitajana, kun on paikalla esikunnan alueella. P-KR:n kuva-arkisto.

VARUSMIESKOULUTUS

POHJOIS-KARJALAN rajavartioston palkatun henkilöstön koulutuksen painopiste muuttui 1990-luvulla henkilöiden maahantulon ja maastalähdön valvontaan liittyvään koulutukseen. Varusmieskoulutus toteutettiin vakiintuneen käytännön mukaisesti. 1990-luvulla. Rajavartiostossa varusmiespalveluksensa aloitti saapumiserässään vain noin 60 alokasta. Varusmiesten vähäinen määrä enteili mahdollista rajavartioston lakkautusta, jonka vuoksi eversti Toivo Juntunen sopi sotilaslääninkomentajan eversti Jouko Hälvän kanssa siitä, että Pohjois-Karjalan rajavartioston varusmiesten saapumiserien määrä nostetaan 90 mieheen. Varuskunnassa ei ollut tiloja kaikille tulijoille, joten heitä varten otettiin majoituskäyttöön muun muassa ylimääräinen luokkahuone. Varusmiesten määrän lisääminen vaikutti osaltaan siihen, että rajavartiostolle myönnettiin määrärahoja varusmieskasarmin kunnostamiseksi ja laajentamiseksi 2000-luvun ensi vuosina. [654]

Majoitustilanteen parantuessa rajajääkärikomppaniaan astui vuosittain kahdessa saapumiserässä 260 alokasta. Heistä lähes kaikki olivat kotoisin Pohjois-Karjalasta. Vasta 2000-luvun alkupuolelta lähtien

Varusmiehet marssivat muodostelmassa Ruokalaan, taustalla näkyy Rajajääkärikomppanian rakennus. Vuosina 2000 ja 2001 uudistettiin rajajääkärikomppanian kasarmin tilat kokonaisvaltaisesti. Hankkeeseen sisältyi koko kasarmialueen vesi-, viemäri-, kaukolämpö-, sähkö- ja atk-verkon uudistamiset. Saneerauksen ensimmäisessä vaiheessa vuodelta 1936 peräisin oleva asuinkerrostalo muutettiin osittain varusmiesten terveydenhuoltotiloiksi ja jäljelle jääneet asunnot uudistettiin. Syyskuussa 2000 Onttolan kasarmialue liitettiin Joensuun Energia Oy:n kaukolämpöverkkoon. Vuoden 2001 alussa kasarmialueella aloitettiin perusparannustyöt kun vuosina 1926 ja 1982 rakennetut kasarmirakennus ja asuinkerrostalo yhdistettiin uudisrakennusosalla yhdeksi rakennukseksi. Uudet tilat otettiin käyttöön seuraavan vuoden vaihteessa. Rakennukseen tehtiin varusmiesten majoitusmukavuutta parantavia töitä, jolloin tiloihin asennettiin keskuspölyimurijärjestelmä, henkilökohtaiset kuivauskaapit ja tupakohtainen ilmanvaihtojärjestelmä. Saneerauksen valmistuttua rajavartiosto saattoi ottaa palvelukseensa noin 20 alokasta enemmän kuin aikaisemmin. Saneeraus oli Pohjois-Karjalan rajavartioston kaikkien aikojen suurin yksittäinen investointi.
Kuva: Jenni Merovuo. P-KR:n kuva-arkisto.

RAJAJÄÄKÄRIKOMPPANIA

WARTIOSTON ASIAKASPALVELUN
LIIKENNE SALLITTU

Onttolassa järjestetään kotiväkipäivä kaikkien saapumiserien varusmiehille. Silloin omaiset ja ystävät pääsevät tutustumaan varusmiehen palveluspaikkaan. Kuva otettu kotiväkipäivänä 15.7.2016. Kuva: P-KR:n kuva-arkisto

maakunnan ulkopuolelta on otettu palvelukseen useampia varusmiehiä. Vuosittain lukumäärä on ollut noin 60. Ensimmäiset kuusi naisvarusmiestä aloittivat palveluksensa Onttolassa heinäkuussa 2004. Naisten varusmieskoulutus siirtyi Pohjois-Karjalan rajavartiostoon Raja- ja merivartiokoululta immolasta, jonka jälkeen Pohjois-Karjalan rajavartiostossa noin kymmenen naista saapumiserässään voi suorittaa vapaaehtoisen asepalveluksen. Ansio tästä kuului rajavartioston komentajalle eversti Martti Kukkoselle, jonka Rajavartiolaitoksen johto tunsi sellaiseksi komentajaksi, joka tuli toimeen kaikkien kanssa. [655]

Vuoden 2004 aikana Onttolan varuskunta-alueella peruskorjattiin jo pitkään vajaakäytöllä toiminut päävartiorakennus. Korjauksen aikana rakennuksen yläkertaan tehtiin pari majoitushuonetta ja alakertaan kokoustilat sekä sauna- ja pesutilat. Kuva: Liisa Vattulainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Koulutus rajajääkärikomppaniassa jaettiin kolmeen koulutuskauteen. Peruskoulutuskaudella, joka kesti kahdeksan viikkoa, alokkaalle annettiin taistelijan perustiedot ja -taidot. Koulutuskauden loppupuolella alokkaat vannoivat sotilasvalan, jolloin heidät nimitettiin rajajääkäreiksi. Samaan aikaan tehtiin johtajakoulutusvalinnat, ja peruskoulutuskauden päätyttyä valitut aloittivat aliupseerikurssin seitsemän viikkoa kestäneen ensimmäisen osan. Aliupseerikurssilla parhaiten menestyneet komennettiin Reserviupseerikouluun, joka kesti 14 viikkoa. Loput kurssilaisista jatkoivat aliupseerikurssin toisella osalla Onttolassa tai lääkintäaliupseerikoulussa Lahdessa valmistuen yhdeksän viikon jälkeen alikersanteiksi. Johtajat saapuivat yksikköönsä samanaikaisesti uusien alokkaiden kanssa ja ryhtyivät kouluttamaan heitä. [656]

Onttolaan jäänyt miehistö aloitti yhdeksän viikkoa kestäneen erikoiskoulutusjakson. Kun jokaisen henkilökohtainen taitotaso oli riittävä,

ryhmiä ja joukkueita ryhdyttiin harjoittamaan myöskin yhdeksän viikkoa kestäneen joukkokoulutuskauden aikana. Tähän jaksoon sisältyivät fyysisesti rankimmat harjoitukset. Jokainen sai koulutusta kenttälääkinnästä, viestittämisestä, räjähdysaineiden käsittelystä, erilaisten miinojen ja sinkojen käytöstä sekä perusteet rajanvartioinnista. [657]

Rajajääkärikomppanian rajanvartiointikoulutukseen sisältyi viikon kestänyt perusharjoittelu lähialueella, viikon kestänyt harjoitus Hiienvaaran leirialueella sekä lopuksi kolmen päivää kestänyt perehtyminen valtakunnan rajaan ja rajanvartiointiin. Mahdollisen kriisin aikana rajavartioston reserviläisiä voidaan käyttää rajanvartioinnin tukena. Varusmiesten viimeisessä harjoituksessa heidän tuli pystyä marssimaan maastossa täyspakkauksessa noin 30–40 kilometriä. Tämä suoritettiin viikon kestäneiden raskaiden taisteluiden jälkeen. [658]

> "Pohjois-Karjalan rajavartiosto järjestää joka vuosi harjoituksia jossakin rajakunnassa. Polttopuut otamme paikallisilta metsänomistajilta, teiden aurauksia tekevät paikalliset traktorimiehet ja ajoneuvojen polttoainetäydennykset teemme paikallisilta huoltoasemilta." [659]

Hiienvaaran ampumakenttäaluetta jouduttiin muuttamaan vuonna 2001 varomääräysten muuttumisen takia. Alueelle asennettiin kiinteät puomit ja varoitustaulut ympäri aluetta. Suurin muutostyö oli uuden tarkka-ampujaradan rakentaminen. Lisäksi rakennettiin myös uusi polttotaistelurata. [660]

Joulukuussa 2004 annetun puolustuspoliittisen selonteon mukaisesti Rajavartiolaitos päätti lakkauttaa kaksi varusmieskoulutusta antavaa yksikköään vuoden 2008 loppuun mennessä. Myös Pohjois-Karjalan

Onttolan rajasotilaskodista varusmiehet ja henkilökunta saavat aina ystävällistä palvelua. Rajasotilaskodinhoitajana keväällä 2012 työvuorossa toimi Pirkko Säynevirta. Kuvaa: Arto Nousiainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Everstit Olli Lampinen ja Vesa Blomqvist Pohjois-Karjalan rajavartiostonn komentajien vaihtotilaisuudessa Onttolassa 30.6.2016. Eversti Blomqvistista (s. 1965) tuli komentaja 1.7. alkaen. Käteltävänä rajavartioston entinen komentaja, eversti evp Toivo Juntunen. Kuva: Liisa Vattulainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Suurtalouskokki Merja Puumalainen vastaa osaltaan siitä, että Onttolan Ruokalassa tarjotaan ateria noin 200 henkilölle päivässä. Heistä suurin osa koostuu varusmiehistä. Ei turhaan sanota, että "armeija marssii vatsallaan". Kunnon ruokaa pitää olla tarjolla, että varusmies jaksaa suorittaa rankan sissikoulutuksen, josta suuri osa tapahtuu maastossa. Kuva: Jenni Merovuo. P-KR:n kuva-arkisto.

Varusmiehet harjoittelevat vesistönylitystä talvikelissä. P-KR:n kuva-arkisto

Onttolassa palvelevissa saapumiserissä on mukana muutamia naisia, tässä yksi heistä saapumiserästä 1/2016. P-KR:n kuva-arkisto

Varusmiehet tekivät ennen koulutuksensa aikana nykyistä enemmän monenlaisia koulutusta tukevia yleishyödyllisiä töitä. Nykyään miehistön koulutusajan lyhyys ja joukkotuotantovelvoitteet luovat haasteita kaikelle ylimääräiselle toiminnalle. Tässä tehdään pitkospuita rajan varteen Hattuvaarassa.
P-KR:n kuva-arkisto.

rajavartiostossa varauduttiin varusmieskoulutuksen lakkauttamiseen Onttolassa, jolloin lakkautus olisi koskenut noin 30 työntekijää. Kesällä 2005 tehdyn päätöksen mukaan Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutus keskitettiin Imatralle, Onttolaan ja Ivaloon. Varusmieskoulutuksen säilyttämistä Onttolassa puolsivat hyvät ja uudenaikaiset tilat, jotka mahdollistivat myös naisten kouluttamisen. Lisäksi Pohjois-Karjalan olosuhteet mahdollistivat varusmiesten koulutuksen eteläisen operaatioalueen tyypillisissä olosuhteissa. Onttolan vahvuutena pidettiin myös tiivistä yhteistyötä Pohjois-Karjalan Prikaatin kanssa, kun joukko-osastoilla oli yhteistoimintaa huollossa, maalitoiminnassa ja sotaharjoituksissa. [661]

Uusimuotoinen varusmieskoulutus käynnistettiin heinäkuussa 2007, kun rajavartiosto aloitti uuden joukkotuotantotehtävän ja tarkastetun koulutusohjelman mukaisen sissi- ja tiedustelukoulutuksen. [662]

Komentaja eversti Tero Kaakisen ja apulaiskomentaja everstiluutnantti Mikko Karkian lähtökahvit juotiin Onttolassa 30.12.2011. Vasemmalta eversti Tero Kaakinen, esikuntasihteeri Milla Ignatius ja everstiluutnantti Mikko Karkia. Kuva: Liisa Vattulainen. P-KR:n kuva-arkisto.

Pimeäammuntaa Rajajääkärikomppanian ampumaleirillä 14.10.2015. P-KR:n kuva-arkisto

RAJAVARTIO-
LAITOS

70-VUOTIAS POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO SEKÄ TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ

TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOS JA KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

TURVALLISUUSYMPÄRISTÖ on muuttunut haasteellisemmaksi ja vaikeammaksi ennustaa. Välimeren kautta on edelleen massoittain ihmisiä pyrkimässä laittomasti Euroopan unionin (EU) alueelle. Erityisellä mielenkiinnolla odotetaan Turkin ja EU:n välisten suhteiden kehittymistä. Avaako Turkki rajansa länteen vai saavutetaanko sopu laajamittainen ja varmasti osin hallitsematon tulo Eurooppaan välttäen. Oma kysymyksensä on, kuinka yhteistyö saadaan uudelleen Libyan kanssa toimimaan. Orastavia merkkejä on olemassa, mutta tätä kirjoittaessa monet asiat ovat edelleen vielä avoimena.

Rajatilanne Pohjois-Karjalan rajavartioston vastuualueella on vakaa ja rauhallinen, kuten rajatilanne on ollut kokonaisuudessaan koko itärajalla. Loppuvuotta 2015 ja alkuvuotta 2016 leimasivat tosin Lapin rajavartioston toimialueella nopeasti alkanut turvapaikanhakijoiden virta Suomeen aluksi Tornion alueelta ja myöhemmin Raja-Joosepin sekä Sallan rajanylityspaikkojen kautta. Tapahtumat osoittavat, että tilanteet voivat muuttua nopeasti. Rajaturvallisuustilanne on siis nyt vakaa, mutta ennustettavuus on heikentynyt. Riittävä toimintakyky ja -valmius erilaisiin tilanteisiin reagoimiseen on oltava.

Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella maastorajan on ylittänyt vuosittain laittomasti vain yksittäisiä henkilöitä. On kuitenkin huomioitava, että Venäjän rajavartiopalvelu estää itärajalla merkittävän määrän maastorajan kautta laittomasti Suomeen pyrkiviä. Paine lait-

Lokakuussa 2016 toteutettiin Tohmajärven tasalla Pohjois-Karjalan alueen ja Suojärven alueen rajavaltuutettujen johdolla yhteinen kaksipäiväinen harjoitus- ja seminaaritapahtuma, jossa pääteemana oli luvattoman rajanylityksen käsittely. Tapahtumaan osallistui rajavaltuutettudelegaatioiden ja rajojen valvonnan henkilöstön lisäksi vartioasemien päälliköitä, rikostorjuntahenkilöstöä sekä koiranohjaajia. Tapahtumassa tarkasteltiin asioita maastossa sekä seminaarimuodossa. Kuvassa delegaatioiden jäseniä matkalla maastotarkasteluun.

Libanonilaisia rajaviranomaisia oli tutustumassa Niiralan kansainvälisen rajanylityspaikan toimintaan 15.6.2016. Luutnantti Eero Mustonen esittelee vieraille rajanylityspaikan tiloja. P-KR:n kuva-arkisto.

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO

Rajavartiolaitos
Gränsbevakningsväsendet
The Finnish Border Guard

Rajaosuus 304 km

Toimialue
Pohjois-Karjalan rajavartioston toimialue käsittää Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maakunnat

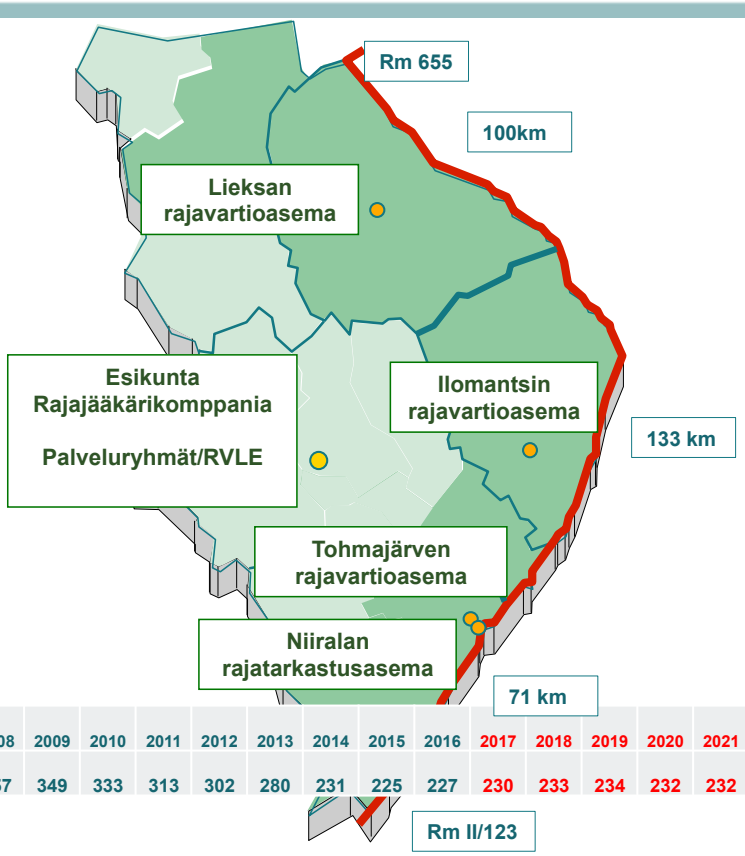

Rajavartiolaitos
- **Rajavartiolaitoksen esikunta**
- **Raja- ja merivartiokoulu**
- **Vartiolentolaivue**
- **Maa- ja merivartiostot**

LR	Lapin rajavartiosto
KR	Kainuun rajavartiosto
P-KR	Pohjois-Karjalan rajavartiosto
K-SR	Kaakkois-Suomen rajavartiosto
SLMV	Suomenlahden merivartiosto
LSMV	Länsisuomen merivartiosto

Henkilömäärä (laskennallisesti 1 HTV (henkilötyövuosi) =1 työntekijä

Vuosi	1991	1996	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
HTV	536	460	426	400	388	391	395	402	405	385	366	357	349	333	313	302	280	231	225	227	230	233	234	232	232

Pohjois-Karjalan rajavartiosto 2017

tomalle maahantulolle on siis koko ajan olemassa. Yhteistyö Venäjän rajavartiopalvelun kanssa toimii erinomaisesti rajajärjestyssopimuksen ja rikostorjuntasopimuksen hengessä. Vuonna 2016 oli esimerkiksi yhteensä 15 rajavaltuutettujen tai rajavaltuutettujen sijaisten tapaamista sekä lisäksi 41 muuta yhteistoimintatilaisuutta. Määrä käsittää myös yhteiset harjoitukset ja rajatarkastusasiantuntijoiden harjoittelijavaihdot Niirala - Värtsilä rajanylityspaikalla.

Tärkeän Venäjärajaturvallisuusyhteistyön lisäksi muu kansainvälinen toiminta on osa Pohjois-Karjalan rajavartioston arkea. Rajavartiostossa käy ulkomaisia vieraita tutustumassa suomalaiseen rajaturvallisuustoimintaan. Lisäksi Euroopan unionin jäsenmaista käy työharjoittelijoita erilaisiin kursseihin liittyen. Kansainväliset vieraat tuovat oman lisänsä rajamiesten arkeen. Toisaalta vierailut aiheuttavat lisätyötä, mutta vierailut tuovat myös myönteistä kokemusta omalle henkilöstölle. Suomalaista rajaturvallisuusmallia on ilo esitellä. Ja mikä tärkeintä; jokainen vierailu, joka edistää vaikka vähänkin rajaturvallisuuden myönteistä kehittymistä kansainvälisesti, on hyödyllinen. Maailma on nykyään tullut yhä "pienemmäksi" suorien lentoyhteyksien ja sosiaalisen median kautta. Laittoman maahantulon järjestäjät ja muut rikolliset toimivat yhä globaalisemmin. Kansallisen viranomaisyhteistyön lisäksi kansainvälinen viranomaisyhteistyö on yhä merkittävämmässä roolissa.

Rajavartioston omaa henkilöstöä osallistuu lisäksi kansainvälisiin koulutustilaisuuksiin kouluttajina ja oppilaina sekä Frontexin rajaturvallisuusoperaatioihin. Kaikki tämä toiminta on omaa toimintaa hyödyttävää. Omalla panoksella voidaan välillisesti tukea rajaturvallisuuden myönteistä kehittymistä viemällä suomalaista osaamista ja toimintatapoja muualle. Opitaan samalla myös itse.

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTO VUONNA 2017

OHEISESSA kuvassa on esitetty rajavartioston nykyorganisaatio ja muita tietoja. Pohjois-Karjalan rajavartiostoon kuuluu komentaja, apulaiskomentajan johtama esikunta, varusmieskoulutusta antava Rajajääkärikomppania, kolme rajavartioasemaa ja yksi rajatarkastusasema. Henkilövahvuus on 233 henkilöä. Lisäksi Onttolassa toimii Rajavartiolaitoksen esikunnan alaisuudessa toimivia palveluryhmiä kiinteistönpidon, tieto- ja valvontajärjestelmien, materiaalin, talouden ja henkilövoimavarojen osalta. Näissä ryhmissä työskentelee 35 henkilöä. Operatiivisena rajavartiostona rajavartioston omat toiminnot suunnataan ydintoimintoihin eli rajaturvallisuuden ylläpitoon. Valtakunnallisten palveluryhmien avulla kautta tämä on mahdollista.

Vuoden 2016 lopulla rajavartijan peruskurssilta numero 23 valmistuneita rajavartijoita median haastateltavina Päävartiossa (Onttola) 19.12.2016.

Partio Jorma Maksimainen ja Toni Loijas sekä Fani-koira partiossa. Maastorajan valvonnan riittävien resurssien turvaaminen sopeuttamistoimien pyörteissä on noussut esille.

Palveluryhmätoimintojen kehittäminen jatkuu edelleen. Käynnissä olevan hankkeen toteutuessa vuonna 2018 myös henkilöstövoimavaroihin liittyvät toiminnot keskitetään.

Rajavartioston henkilömäärä on laskenut merkittävästi 1990-luvulta alkaen ja on vakiintunut noin 230 työtekijään. Edellä mainitut mahdolliset kansainvälisen tilanteen muutokset voivat vaikuttaa rajatilanteeseen epäedullisesti. Valmius tilanteiden nopeisiin muutoksiin on oltava. Rajavartiolaitos onkin tuonut esille tarpeensa maastorajan valvonnan resurssien lisäämiseksi. Sisäisin siirroin siirretään lähivuosien aikana rajatarkastuksista henkilöstöä maastorajan valvontaan (rajojen valvonta). Toiveissa on, että henkilöstöä saataisiin lisää myös budjetin ulkopuolelta. Rajojen valvontaa tullaan myös kokonaisvaltaisesti kehittämään. Mutta totuus on, että nykyresursseilla kyetään tekemään perusvalvontaa. Selvästi vaikeutuvassa rajatilanteessa tarvitaan "lisäkäsiä" ja tämän takia on muun muassa perustettu EVP-henkilöstöstä muodostuva pooli.

Rajavartioston ja Rajavartiolaitoksen palveluryhmien yhteenlasketusta henkilömäärästä (268 henkilöä) rajavartiomiehiä on 84 % ja siviilihenkilöitä 16 %. Naisten osuus koko henkilöstöstä on noin 13 %. Henkilöstön keski-ikä on 41 vuotta. Vuoden 2017 alussa Pohjois-Karjalan rajavartiostossa työskentelee seitsemän naista rajatarkastajana Niiralan rajatarkastusasemalla.

Rajavartiosto sai uusia rajavartijoita vuoden 2004 jälkeen vasta vuoden 2015 lopulla, jolloin kymmenen rajavartijan peruskurssilta valmistunutta rajavartijaa aloitti työnsä rajavartiostossa. Vuoden 2016 joulukuussa rajavartiosto sai myös kuusi uutta rajavartijaa. Kursseilta valmistuneet rajavartijat eivät ole lisäresurssi vaan paikkaavat eläkepoistumaa.

Kiinteistökulut nousevat koko ajan. Tämä on jo vuosia aiheuttanut sen, että kaikista vähänkin tarpeettomista kiinteistöistä on luovuttu osana säästötoimia. Siksi vanhoja rajavartioasemia ei sellaisenaan ole ollut tarkoituksenmukaista säilyttää partiotukikohtina. Rajavartiosto ei itse omista toimitilojaan vaan vuokraa tilat pääasiassa Senaattikiinteistöltä (valtion kiinteistöyhtiö). Poikkeuksen muodostaa Ilomantsin rajavartioasema, joka toimii Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymältä vuokratuissa tiloissa. Lisäksi partiomajat kuuluvat toistaiseksi Rajavartiolaitokselle.

Onttolan alueella tullaan tekemään lähivuosien aikana toimitilamuutoksia peruskorjaustarpeiden sekä säästötavoitteiden vuoksi. Suunnitelmien toteutuessa nykyisestä koulutus- ja huoltorakennuksesta luovutaan ja vastaavia toimintoja keskitetään jo olemassa oleviin tiloihin.

RAJATURVALLISUUDEN YLLÄPITO

VARAUTUMINEN, valmius, valvonta ja vaikutus sekä Venäjäyhteistyö ja viranomaisyhteistyö ovat Pohjois-Karjalan rajavartiostossa keskeisellä sijalla. Erilaisiin tilanteisiin tulee olla varautunut ja on oltava riittävä valmius reagoida nopeisiin muutoksiin, joita valvonnan kautta voi tulla esille. Vaikuttamisen osalta on oltava riittävät resurssit ja suorituskyky valvonnassa havaittujen tilanteiden hallitsemiseksi. Venäjän rajavartiopalvelun kanssa tehtävä rajaturvallisuusyhteistyö on erittäin tärkeää kuten myös kansallinen viranomaisyhteistyö.

Historiateoksessa esiintyy tärkeässä roolissa kautta aikojen viranomaisten välinen yhteistoiminta. Jo pitkään viranomaisyhteistyö on ollut koko suomalaisen yhteiskunnan yksi vahvuustekijä. Hyvänä esimerkkinä tästä on ollut poliisi-, tulli- ja rajavartioyhteistyö (PTR), jonka puitteissa on tehty tiivistä yhteistoimintaa. Toinen hyvä esimerkki Pohjois-Karjalan alueella on rajapartioiden osallistuminen ensivastetehtäviin. Resurssien riittävyys on kuitenkin nykyajan erityinen haaste. Jokaisen viranomaisen on turvattava ensisijaisesti lakisääteisten tehtäviensä riittävä hoito. Viranomaisyhteistyö on toisaalta välttämätön edellytys toiminnalle ja toisaalta voi olla entistä suurempia haasteita löytää resursseja toisen viranomaisen tukemiseksi. Joka tapauksessa haasteista huolimatta Pohjois-Karjalan maakunnan

alueella voidaan todeta viranomaisyhteistoiminnan olevan loistavalla tasolla ja yhteinen tekemisen meininki vallitsee resurssien puitteissa.

Partiointi maastorajalla on ollut kautta historian rajojen valvonnan perustoiminto. Alkuaikojen vain jalka- ja suksipartioinnista on otettu aimo harppaus eteenpäin tekniikan voimakkaan kehityksen myötä. Nykyään käytössä on monipuolista ja hyvin varusteltua ajoneuvokalustoa. Partioautoissa on tarvittavat tietoliikenneyhteydet. Henkilökohtainen varustus on voimakkaasti kehittynyt viime vuosina. Partiovaatetus on uudistunut ja jokaisella partiomiehellä on henkilökohtainen asteittaisen voimankäytön mahdollistava voimankäyttövarustus. Kiinteiden teknisten valvontajärjestelmien lisäksi käytössä on siirrettävää valvontavälineistöä. Helposti siirrettävät taktiset valvontakamerat ovat osoittautuneet erinomaiseksi keinoksi lisätä valvontaa riskianalyysin perusteella määritettyihin riskipaikkoihin. Kehittyneet viestivälineet ja johtamisjärjestelmä mahdollistavat reaaliaikaisen partioiden johtamisen ja tilannekuvan muodostamisen. Helikoptereita ja lentokoneita käytetään toiminnan tukena.

Koiratoiminnalla on rajavartiossa pitkät perinteet. Koiratoiminnan merkitys onkin tekniikan kehittymisestä huolimatta edelleen hyvin tärkeä. Erityisesti kesäkaudella niin sanotun "sulan maan kaudella" koiran kuonon "hajusensori" on erittäin toimiva luvattomien rajanylitysten havaitsemisessa. Myös Niiralan rajanylityspaikalla koiran hajuaisti lisää luvattoman toiminnan paljastamismahdollisuuksia. Rajaturvallisuustehtävien lisäksi ajoittain tulee tilanteita, jossa koiraa tarvitaan kadonneen henkilön, kuten esimerkiksi muistisairaiden vanhusten etsintään.

Ajoneuvopartioilla on runsas varustus mukanaan, jotta partiomatkan aikana voidaan nopeasti reagoida erilaisiin tilanteisiin. Mukana on myös ensivastevarustus, mikäli partio saa hälytyksen pelastustehtävään oman tehtävän salliessa ja se voidaan toteuttaa. Kiireelliseen, henkeä pelastavaan toimintaan osallistutaan aina. Moninaistuneet tehtävät vaativat rajavartiomiehiltä monipuolista osaamista. Moninaisten tehtävien vuoksi voidaan käyttää jopa termiä "hybriditoimija". Varsinkin, kun huomioidaan Rajavartiolaitoksen tärkeä rooli myös aluevalvontalain mukaisena toimijana alueellisen koskemattomuuden valvonnassa ja turvaamisessa.

RAJASEUDUN ASUKKAAT JA RAJAVYÖHYKE

RAJASEUDUN asukkaat ja mökkiläiset ovat erityisen tärkeitä rajavartiostolle. Aiemmin rajavartioasemaverkoston ollessa merkittävästi nykyistä tiheämpi ja rajaseudun asukkaiden määrä suurempi, paikallisten asukkaiden ja rajavartioasemien välinen toiminta oli tiiviimpää monessa eri muodossa. Paikallisten ihmisten havainnot olivat tuolloin tärkeitä ja sitä ne ovat myös nykypäivänä. Nykyään kansalaishavaintojen merkitys on jopa suurempi resurssihaasteiden kanssa painivalle rajavartiostolle. Esimerkiksi vuonna 2016 havaittuihin rajatapahtumiin liittyen kansalaishavainnoilla oli merkittävä rooli tapahtumien todentamisessa.

Teiden varsilla on teknisestä valvonnasta varoittavia kylttejä.

Vuosien varrella rajaseudun asukkaiden tuntoja ovat välillä kuumentaneet rajavyöhykelupiin liittyvät muutokset. Aiemmin rajaseudun asukkaiden lupaehdot olivat nykyistä väljemmät. Nykypäivän rajavyöhykeluvan myöntämisen ehdot ovat muuttuneet valtakunnallisesti yhdenvertaisiksi siten, että rajaseudun asukkailla ei ole erityisoikeuksia suhteessa muihin kansalaisiin. Toisaalta näitä tuntoja ovat varmasti enemmän keventäneet rajavyöhykkeeseen vuosien varrella tehdyt muutokset. Rajavyöhykkeen takarajan useilla eri kaventamistoimilla on pyritty luomaan tarkoituksenmukaisia järjestelyjä taka-

Rajavyöhykkeen takaraja on merkitty maastoon tauluin sekä puissa ja tolpissa olevilla rajavyöhykenauhoilla tai keltaisella värillä

rajan sijoittumiselle. Esimerkiksi kesämökkialueilla rajavyöhykkeen takarajaa on voitu muuttaa kulkemaan niin, että kesämökit jäävät rajavyöhykkeen ulkopuolelle. Tämä helpottaa osaltaan mökkiläisten elämää. Rajavyöhykeluvan hakemis- ja myöntämisprosessi on pyritty luomaan mahdollisimman hakijaystävälliseksi. Henkilön on mahdollista saada jopa suullinen rajavyöhykelupa ennalta arvaamattomissa vakavissa pikatilanteissa. On edelleenkin muistettava, että rajavyöhykkeen tarkoitus on osaltaan lisätä rajaturvallisuutta ja vyöhykkeen rooli korostuu, mikäli tilanne vaikeutuu. Rajavyöhyke on yksi tärkeä työväline rajamiesten rajaturvallisuuden työkalupakissa: "neitseellinen alue, jonka liikkujat tiedetään". Rajavyöhykkeellä on lisäksi merkittävin osa teknisestä valvontavälineistöstä.

Niiralan kansainvälinen rajanylityspaikka. Kuvassa vasemmalla puolella ovat maasta lähtevän liikenteen kaistat ja oikealla maahan saapuvien kaistat sekä henkilöliikenteen kaistatarkastuskopit.

RAJANYLITYSLIIKENNE

PÄÄOSA rajanylitysliikenteestä Pohjois-Karjalan rajavartioston alueella tapahtuu Niiralan kansainvälisen rajanylityspaikan kautta. Joensuun lentoasemalla tehtävät rajatarkastukset liittyvät käytännössä charterlentoihin. Inarin tilapäisen rajanylityspaikan kautta tapahtuu vain puuntuontiin ja lähialueyhteistyöhön liittyvää liikennettä.

Niiralan rajanylityspaikan kautta rajan ylitti vuonna 2016 noin 1,45 miljoonaa henkilöä. Määrä oli hieman vähäisempi vuoteen 2015 verrattuna. Yleisesti Niiralassa venäläisiä rajanylittäjiä on noin 1/3 ja suomalaisia noin 2/3 rajanylitysliikenteestä. Lisäksi rajanylityspaikan kautta matkustaa muidenkin maiden kansalaisia, mutta määrä on varsin pieni. Rajanylitysliikenteen vuosittaiseen määrään vaikuttavat luonnollisesti yleinen taloustilanne, ruplan ja euron välinen kurssi sekä tavaroiden tuontiin liittyvät rajoitukset. Esimerkkinä tuontirajoituksista oli elokuussa 2016 voimaan astunut tupakan tuonnin rajoitukset Suomeen. Tupakkaa ei saanut enää tuoda Venäjältä alle 24 tuntia kestävältä matkalta. Muutos näkyi suomalaisten rajanylittäjien määrän vähenemisenä loppuvuoden 2016 aikana. Ilmiö tullee näkymään myös vuoden 2017 rajanylitysten määrässä suomalaisten osalta. Venäläisten rajanylittäjien määrä on vastaavasti kuitenkin vähitellen kasvamassa.

Vuonna 2016 käytiin Niiralankin osalta vakavia keskusteluja Niiralan yöaikaisen aukiolon rajoittamisesta osana Rajavartiolaitoksen sopeuttamistarpeita. Asian selvittämiseen liittyen järjestettiin rajavartioston ja tullin toimesta kuulemistilaisuus, jossa hyvin tuli esille yrityksille aiheutuva merkittävä lisäkustannuserä, jos yöaikainen kiinniolo toteutuisi. Lisäksi eri toimijoilta pyydettiin kirjallisia kannanottoja. Keskustelusta kävi ilmi, että toisaalta rajavartioston ja koko Rajavartiolaitoksen resurssitarpeisiin suhtauduttiin ymmärtävästi, vaikka asiana rajanylityspaikkojen aukiolon rajoittamiseen suhtauduttiin kielteisesti. Asian jatkotarkastelussa Niiralan osalta luovuttiin aukioloaikojen rajoittamisesta, joten Niiralan rajanylityspaikka on edelleen avoinna 24 tuntia vuoden jokaisena päivänä.

Taisteluvälineiden tehonäytös Hiienvaarassa. Kuvassa seurataan kertasinkoampujan onnistunutta suoritusta; osuma maalissa.

Perinteet ovat tärkeä osa toimintaa. Kuvassa on Rajajääkärikomppanian aula, jossa ovat muun muassa kunniataulut, joihin kunkin saapumiserän paras rajajääkäri sekä aliupseerikurssin priimus naulaavat nimellään kaiverretut kunnialaattansa.

VARUSMIES- JA RESERVILÄISKOULUTUS

RAJAJÄÄKÄRIKOMPPANIA antaa varusmiehille käskettyjen joukkotuotantovelvoitteiden mukaisesti sissi- ja tiedustelukoulutusta. Koulutuksen painotukset vaihtelevat joukkotuotettavan joukon mukaan. Koulutuksen sisältö ja teknillistyminen vaativat nykyään aiempaa enemmän kouluttajilta erityisosaamista.

Varusmieskoulutuksen osalta koulutuspuitteet ovat Onttolan alueella erinomaiset eikä varusmieskoulutukseen ole tiedossa muutoksia. Vuoden 2016 aikana Onttolan varusmiesruokala peruskorjattiin vastaamaan paremmin nykypäivän tarpeita. Varusmiehet ovat kautta aikojen arvostaneet Onttolan emäntien valmistamaa ruokaa. "Vaatiihan kova koulutus kunnon eväät." Kouluampumaradat ovat vuoden 2016 peruskorjauksen jälkeen entistä turvallisemmassa kunnossa täyttäen ympäristöluvan tiukat ehdot. Kouluampumaratoja nykymuodossa on mahdollista käyttää vain asevelvollisten ja viranomaisten ampumatoimintoihin. Silloinkin toimintaan sisältyy ympäristölupaehtojen mukaisia rajoituksia. Taisteluammunnat suoritetaan pääasiassa Hiienvaaran alueella. Kontiorannan varuskunnan lakkauttamisen myötä varusmiehiin liittyvä huollollinen ja koulutuksellinen yhteistyö on korostunut Kainuun prikaatin kanssa. Kainuun prikaatiin kuuluva Pohjois-Karjalan aluetoimisto Joensuussa on toinen tärkeä yhteistyökumppani muun muassa kutsuntoihin ja puolustusvalmiuteen liittyen. Rajajääkärikomppania osallistuu edelleen yhteisharjoituksiin Puolustusvoimien joukkojen kanssa. Yleensä nämä harjoitukset liittyvät saapumiserien viimeisiin isoihin taisteluharjoituksiin, niin sanottuihin "loppusotiin".

Rajajääkärikomppaniaan tulee nykyisin palvelukseen varusmiehiä luonnollisesti eniten Pohjois-Karjalan maakunnan alueelta (50 – 60 %) sekä Pohjois-Savon maakunnan (15 %), Etelä-Savon (15 %) ja Etelä-Karjalan (10 %) alueilta. Jokaisella aluetoimistolla on kuiten-

Koulutukseen sisältyy myös perehtymistä rajaturvallisuuteen.

kin mahdollisuus määrätä kokonaiskiintiön salliessa varusmiehiä palvelukseen Onttolaan, joten palvelukseen tulee henkilöitä ympäri Suomen. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus Onttolassa on edelleen mahdollista ja halukkaita palvelukseen on riittänyt jokaiseen saapumiserään. Naiset ovat olleet hyvin motivoituneita ja naisia on edennyt varusmiespalveluksessaan reserviupseerikoulutukseen saakka. Osalla naisista kuten miehilläkin on jatkosuunnitelmia hakeutua myöhemmin Rajavartiolaitoksen tai puolustusvoimien palvelukseen.

Sidosryhmät ovat aina olleet tärkeitä myös varusmieskoulutukseen liittyen. Tämä tulee esille Rajajääkärikomppanian valatilaisuuksissa,

Koulutus- ja huoltorakennus, jossa ovat liikuntatilat, auditorio ja Rajasotilaskoti. Rajasotilaskotiyhdistys ylläpitää Rajavartiolaitoksen tukemana rajasotilaskotia. Yhteistyötä tehdään mm. Kontiolahden sotilaskotiyhdistyksen sisarten kanssa.

Kesällä 2015 Pohjois-Karjalan maakunnan alueella toteutettiin laaja Puolustusvoimien sotaharjoitus (Wihuri15), johon myös rajavartioston Rajajääkärikomppania ja kertausharjoitusjoukkoja osallistui. Kuvassa reserviläisiä "siellä jossain".

aliupseerikurssien valmistumisjuhlissa sekä kotiuttamistilaisuuksissa, jossa sidosryhmien edustajat ovat laajasti edustettuina. Sotiemme veteraanien perinnön vaaliminen on yksi tärkeä osa toimintaa. Rajasotilaskotitoiminta on ollut ja on edelleen erityisen tärkeä tuki. Onhan sotilaskoti paikka, jossa voi rauhoittua ja tavata ystäviä sekä sukulaisia. Munkki ja kahvi maistuvat edelleen. Eivät vain varusmiehet ja henkilökunta pääse nauttimaan rajasotilaskodin antimista, vaan kertausharjoitusten yhteydessä myös reserviläisillä on "kertaamisen" lomassa tilaisuuksia nauttia antimista.

Iso on reppu, mutta kova on yrityskin. Rajajääkärikomppanian kotiväkipäivä 15.7.2016.

Saapumiserän 1/2017 valatilaisuus pidettiin Joensuun kirkossa 10.2.2017. Valakaavan esilukijana toimi rajakenraali Erkki J. Raappanan lapsenlapsi Tuulikki Bjurström. Kuvassa vasemmalta alkaen kirkkoherra Petri Rask, sotilaspastori Anssi Törmälä, rouva Tuulikki Bjurström ja isä Tommi Kallinen sekä rajavartioston komentaja eversti Vesa Blomqvist. Lippuvartiossa vasemmalta alkaen luutnantit Henri Ikonen, Samu Kärhä ja Eetu Multanen.

Onttolan alakoulu on osa Onttolan alueen yhteistoimintaa. Kuvassa Onttolan alakoulun oppilaiden taideteoksia Rajavartiolaitoksen 97. vuosipäivän aikoihin.

OSANA YHTEISKUNTAA

JO Joensuun rajavartioston aikana ja edelleen Pohjois-Karjalan rajavartioston perustamisesta lähtien, ovat rajamiehet olleet enemmän tai vähemmän rajaseudun asukkaiden ja liikkujien lähellä; niin rajaturvallisuuden lainvalvojan roolissa kuin myös kansalaisten tukena ja turvana harvaan asutuilla alueilla. Myös kansalaiset ovat tukeneet rajamiehiä kautta aikojen havainnoillaan ja muulla toiminnallaan. Lisäksi varusmieskoulutuksen ja muun toiminnan kautta rajavartiosto on laajemminkin osa yhteiskuntaa. "Turvana rajalla".

Pohjois-Karjalan rajavartioston apulaiskomentaja
Everstiluutnantti Marko Turunen

LÄHDEVIITTEET

1. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA.
2. Partanen 2012, 68.
3. J. N. Jokinen Erkki Raappanalle ilman pvm, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA; Partanen 2012, 68–71. Pohjois-Karjalan keskusesikunnasta vrt. Partanen 2012, 55.
4. Kronlund 1988, 127–128; Partanen 2012, 71.
5. Kokkonen 2005, 36-38; Pohjonen 2014, 129-130.
6. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA; Pohjonen 2014, 108.
7. Peltoniemi 1969, 35.
8. Kuopion läänin maaherra sisäasiainministeriölle 18.1.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2283/22, KA; Kaakinen 1967.
9. Kuopion läänin maaherra sisäasiainministeriölle 18.1.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2283/22, KA.
10. Kuopion läänin maaherra sisäasiainministeriölle 18.1.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2283/22, KA.
11. Kuopion läänin maaherra sotaministeriölle 14.2.1919 ja rajakomendantti Schroeder maaherralle 12.3.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2283/22, KA; Upseeritilasto Joensuun rajavartiostossa 1921, Rajavartiostojen tarkastajan arkisto, Fb 3, KA; Pohjonen 2014, 108.
12. Rajakomendantti Schroeder maaherralle 12.3.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2283/22, KA.
13. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA..
14. Kosonen 1994, 72; Pohjonen 2014, 125.
15. Rajakomendantti Schroeder maaherralle 22.5.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2283/22, KA.
16. Toivo Tirrin (myöh. Talvela) muistelmakertomus, Rajamme Vartija N:o 4/1973.
17. J. A. Rainolan muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.
18. Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 1, 27.4.1919, P-KR:n arkisto.
19. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Kosonen 1994, 77–78.
20. Rajavartiostojen tarkastaja Järnström Schroederille 21.8.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2300/17, KA; Kaakinen 1967.
21. Rajakomendantti Schroederin raportti 12.6.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2300/17, KA; Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 5 ja 7, 26.5.1919 ja 20.6.1919, P-KR:n arkisto.
22. Toivo Tirrin (myös. Talvela) muistelmakertomus, Rajamme Vartijat N:o 4/1973.
23. Rajakomendantti Schroederin raportti 12.6.1919, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto, SArk 2300/17, KA; Toivo Tirrin (myöh. Talvela) muistelmakertomus. Rajamme Vartijat N:o 4/1973.
24. Toivo Tirrin (myöh. Talvela) muistelmakertomus. Rajamme Vartijat N:o 4/1973.
25. Toivo Tirrin (myöh. Talvela) muistelmakertomus, Rajamme Vartijat N:o 4/1973.
26. Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 6, 28.1.1921; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959; Rajakomendantti Schroeder sisäasiainministeriölle 15.12.1920, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/35, KA.
27. Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 21, 30.3.1920 ja n:o 36, 31.5.1921, P-KR:n arkisto.
28. Kaarlo Kempaksen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.
29. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.
30. Toivo Tirrin (myöh. Talvela) muistelmakertomus. Rajamme Vartijat N:o 4/1973.
31. Toivo Tirrin (myöh. Talvela) muistelmakertomus. Rajamme Vartijat N:o 4/1973.
32. H. Sajannon muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.
33. Pöytäkirja neuvottelusta Joensuun rajakomendantin kansliassa 18.1.1920, Valde Sario rajakomendantti Schroederille 7.6.1920, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/17, KA; Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 36, 31.5.1920 ja n:o 40, 12.6.1920, P-KR:n arkisto.
34. Rajavartiostojen tarkastaja Schroederille 27.6.1919, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/17, KA.
35. J. A. Rainolan muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.
36. Rajakomendantti Schroeder maaherralle 14.4.1920 ja 14.4.1921, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/35, KA;
37. Rajakomendantti Schroeder maaherralle 17.3.1920, Sisäasiainministeriön rajavartiostojen-tarkastajan arkisto, Fa 2, KA; Nevalainen 1999, 25–26.
38. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA; Raappana 1939, 85.

39. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA

40. Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 16, 11.3.1921, P-KR:n arkisto.

41. Hautala 1980, 211–216.

42. Raappana rajavartiostotarkastajalle 10.1.1922, Rajavartiostojen tarkastajan arkisto, Fc 8, KA.

43. Raappana rajavartiostotarkastajalle 10.1.1922, Rajavartiostojen tarkastajan arkisto, Fc 8, KA.

44. Raappana Sisäasiainministeriölle 17.3.1922, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/18, KA; Veikko Hyttisen muistelmakertomus, P-KR:n arkisto; Partanen 2012, 159–160.

45. Veikko Hyttisen muistelma, P-KR:n arkisto.

46. Raappana Sisäasiainministeriölle 24.1.1922 ja 2.2.1922, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/18, KA.

47. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 13.2.1922, Joensuun rajavartioston esikunnan arkisto, SArk 2300/18, KA.

48. Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, PKR:n perinnearkisto.

49. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA; Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 19 ja 25, 24.4. ja 26.5.1922, PKR:n arkisto.

50. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 1.12.1922, Joensuun rajavartion esikunnan arkisto, SArk 2300/18, KA.

51. Partanen–Pohjonen 2007, 59–61.

52. Sisäasiainministeriö Joensuun rajavartiostolle 3.3.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/44, KA; Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto.

53. Sinervo 1986; Tuunainen 2000, 67–78.

54. Pöytäkirja Höytiäisen reservikasarmin tarkastustilaisuudesta 15.3.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/44, KA; Y. Holopainen, Onttolan alue sotilaiden ja rajan vartijoiden tukikohtana (1978), P-KR:n arkisto.

55. Y. Holopainen, Onttolan alue sotilaiden ja rajan vartijoiden tukikohtana (1978), P-KR:n arkisto.

56. Y. Holopainen, Onttolan alue sotilaiden ja rajan vartijoiden tukikohtana (1978), P-KR:n arkisto.

57. Y. Holopainen, Onttolan alue sotilaiden ja rajan vartijoiden tukikohtana (1978), P-KR:n arkisto; Mikko Rantasen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

58. Lahti 1973.

59. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

60. Viljo Kivikon haastattelu 1977, Rajamuseon arkisto.

61. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

62. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

63. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 28.3.1922 ja 25.1.9123 sekä Sisäasiainministeriö Joensuun rajavartiostolle 12.5.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/44, KA.

64. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 27.7.1922, Joensuun rajavartiostojen arkisto, SArk 2300/44, KA.

65. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 29.10.1923, Rajavartiostojen tarkastajan arkisto, kansio Ec 12, KA.

66. Vuokrakontrahti, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/44, KA.

67. Niskala Raappanalle 8.6.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/18, KA.

68. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

69. Yrjö Riikosen haastattelu 1976, Tiainen 1976.

70. Eino Hyppäsen ja Julius Pippolan haastattelut 1969, Kaasinen 1969.

71. Viljo Kivikon haastattelu 1977, Rajamuseon arkisto.

72. Keränen 2000, 22.

73. Kaasinen 1969.

74. Ignatius 36.

75. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

76. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

77. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto.

78. Kaasinen 1969.

79. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

80. Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto; Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 9.11.1925, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/21, KA; Tolonen 1936; Tiainen 1976.

81. Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto; Keränen 2000, 27.

82. T Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto; Tarkastavan vääpelin tehtävät, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/18, KA.

83. Veikko Väisäsen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

84. Veikko Väisäsen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

85. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

86. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

87. Enckell 1939, 268.

88. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

89. Koskimies 1984, 57–58; Ask. 168/1922; Kosonen 2016, 111: Veikko Hyttisen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

90. Kosonen 1994, 95–99, 147.

91. Ilmailuvoimien osanotto itärajan vartiointiin ja Niskala Joensuun rajavartioston esikunnalle 3.3.1923, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/19, KA; Pohjonen 2014, 139–140.

92. Kauppias Ville Mironoffin kuulustelupöytäkirja 2.11.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/39, KA.

93. Saarelainen 2004, 55–57.

94. Kuitunen 2004, 252–253.

95. Kuitunen 2004, 254–255, 268–269, 273.

96. Kuitunen 2004, 273–275.

97. Fröjd 1970b; Veikko Hyttisen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

98. Raappana maaherralle 21.11.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/18, KA.

99. Raappana maaherralle 13.12.1922 ja 1./JR:n tilannekatsaus 10.12.1922, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/18, KA; Keränen 2000, 20.

100. Valamajärven vartion perinnekirja, P-KR:n arkisto.

101. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 30.1.1925, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/21, KA; Fröjd 1970a.

102. Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaus 9/1935, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA.

103. Tilastot rajatapahtumista, Rajavartiolaitoksen esikunnan arkisto, T 24607/12, KA; Kostiainen 1988, 59.

104. Frans Eerik Eskelisen haastattelu 1969, Kaasinen 1969.

105. Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaukset 12/1930, 7/1931, 6/1932 ja 9/1937, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA.

106. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 5.11.1930, Sisäasiainministeriön Rajavartio-osaston arkisto, T 22636/33, KA.

107. Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaus 7/1931, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA.

108. Tilastot rajatapahtumista, Rajavartiolaitoksen esikunnan arkisto, T 24607/12, KA; Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaus 3/1937 ja 9/1937, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA.

109. Siltala 1985, 93; Kinnunen 1993, 20–21.

110. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 6.9.1930, Rajavartiolaitoksen arkisto, T 22636/33, KA; Siltala 1985, 307; Pohjonen 2014, 183.

111. Siltala 1985, 305–309, 580.

112. Siltala 1985, 305; Kinnunen 1993, 25.

113. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 28.9.1930, Rajavartiolaitoksen arkisto, T 22636/33, KA; Kinnunen 1993, 26.

114. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

115. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n arkisto; Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaukset 6/1938 ja 7/1939, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA.

116. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

117. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

118. Veikko Hyttisen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

119. Pohjonen 2014, 162–163; Partanen–Pohjonen 2007, 136; Mirala 1990, 12–14.

120. Rastas 1972.

121. Rastas 1972; Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 11, 15.2.1923, P-KR:n arkisto.

122. Enckell 1939, 243–244, 261.

123. Matti Lappalaisen kertomus 1964, Ruokojärven rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

124. Matti Lappalaisen kertomus 1964, Ruokojärven rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

125. Keskitalo 2014.

126. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

127. Tiainen 1976.

128. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

129. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

130. Kosonen 2001, 43; Pohjonen 2014, 138.

131. Nevalainen 1997, 18; Erkki Raappanen haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto.

132. J. Jouhkimaisen kertomus Repolan oloista ja raportti Repolan kunnan alueelle toimitetusta tiedustelumatkasta 2.5. –8.6.1921, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/17 ja 2300/36, KA.

133. Yleisesikunta V:n taulukko tiedustelutoiminnan tulosten arvioinnista, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/17, KA.

134. Raappana YE:lle 13.8.1921, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/17, KA.

135. Raportit tiedustelumatkoista, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/17, 2300/18 ja 2300/36, KA.

136. Pohjonen 2014, 137–138.

137. Raappana 1, ja 2. komppanian päälliköille 11.9.1924, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/20, KA.

138. Kosonen 2001, 39.

139. Kosonen 1997, 178–179; Pohjonen 2014, 185–186.

140. Saarelainen 2004, 84–85; Kortelainen 2015, 53–54.

141. Nevalainen 1997, 20.

142. Tapahtumat rajalla Joensuun rajavartioston alueella 13.–28.2.1923, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/19, KA; Nissinen Joensuun rajavartioston esikunnalle 7.7.1923, Joensuun rajavartioston arkisto, F 38, KA.

143. Ote Etsivän keskuspoliisin viikkoilmoituksesta 20.4.1923, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/19, KA.

144. Jääkärikapteeni Pernu luutnantti Nissiselle 4.12.1924, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/20, KA.

145. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 3.12.1924, Joensuun rajavartioston arkisto, SArk 2300/20, KA.

146. Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaus 5/1930, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA; Kuitunen 2004, 256–257.

147. Enckell 1939, 261–262.

148. Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaus 3/1934 ja 9/1938, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA; Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

149. Etsivän keskuspoliisin Joensuun alaosaston tilannekatsaus 8/1937, EK-Valpo I:n arkisto, kansio 1405, KA;

150. Eino Rainolan muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

151. Katsaus itärajan rajavartiointikysymyksen vaiheisiin ja rajavartiostojen järjestelyyn vuodesta 1918 lähtien, RVLE:n arkisto, T 24607/12, KA.

152. E. R. Niemisen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto; Pohjonen 2014, 180.

153. Setälä 1957, 35; Kosonen 1994, 136.

154. Kaarlo Kempaksen ja Veikko Väisäsen muistelmakirjoitukset, P-KR:n perinnearkisto; Setälä 1957, 35.

155. Erkki Raappanen haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto; Joensuun rajavartioston päiväkäsky n:o 50, 17.11.1923, P-KR:n arkisto.

156. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

157. Pohjonen 2014, 175–176; Erkki Raappanen haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto.

158. Raappana Rajavartiostojen tarkastajalle 27.4.1923, Rajavartiostojen tarkastajan arkisto, kansio Ec 12, KA.

159. Partanen–Pohjonen 2007, 85–93; Talvisotakäsikirja (T.S.K.K.) 1929.

160. Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto; Mikko Rantasen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

161. Erkki Raappanan haastattelu 8.4.1961, P-KR:n perinnearkisto.

162. Kirjavainen 1969, 221–222.

163. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Kirjavainen 1969, 223.

164. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Kirjavainen 1969, 226.

165. Kirjavainen 1969, 227.

166. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto.

167. ErP 11:n ja ErP 13:n sotapäiväkirjat 10.10.–30.11.1939, spk 475 ja 482, KA; Viljo Kivikon haastattelu 10.1.1969, kansio 55, MpKK Sotataidon laitos; Tuunainen 2007, 145.

168. Heikki Tolosen muistelmakertomus 1958, P-KR:n perinnearkisto; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Kirjavainen 1969, 230.

169. Viljo Kivikon haastattelu 10.1.1969, kansio 55, MpKK Sotataidon laitos; Kirjavainen 1969, 230; Oksanen 2013, 29.

170. T. Hokkasen muistelmakertomus 1958, P-KR:n perinnearkisto.

171. ErP 11:n sotapäiväkirja 2.11.–18.11.1939, spk 475, KA; K. Hokkasen ja Heikki Tolosen muistelmakertomukset 1958, P-KR:n perinnearkisto; Viljo Kivikon haastattelu 10.1.1969, kansio 55, MpKK sotataidon laitos; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

172. Sajanto 1960, 6–7; Oksanen 2013, 36–37.

173. Oksanen 2013, 40–41.

174. Oksanen 2013, 46.

175. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

176. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto;Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; ErP 11:n tiedustelupäiväkirja 1.12.1939, spk 478, KA.

177. Talvisodasta Ilomantsin suunnalla, vrt. Kukkonen 1955, Mäkelä 1968 ja Itäniva 2012.

178. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967. P-KR:n arkisto.

179. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto; Tuunainen 2007, 168.

180. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Viljo Kivikon haastattelu 10.1.1969, kansio 55, MpKK Sotataidon laitos; Tuunainen 2007, 168–169.

181. Kirjavainen 1969, 245.

182. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

183. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

184. Tohmajärven rajajääkärikomppanian syntyvaiheista, konnut rajayliv J. Mantere, P-KR:n arkisto; Mikkonen 1983.

185. Mikkonen 1983.

186. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

187. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Mikkonen 1983.

188. Mikkonen 1983.

189. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

190. Pulkkinen 2008, 13; Pohjonen 2016, 47, 81.

191. Aaro Pajari IV AK:n komentajalle 21.3. ja 26.3.1940, 109:E2:a, UM; Mikkonen 1983; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjonen 2016, 83.

192. Mikkonen 1983; Pohjonen 2000, 151; Pulkkinen 2008, 39, 42–43.

193. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Heikki Tolosen ja Leo Paldanuksen muistelmakertomukset 1958, P-KR:n arkisto.

194. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

195. Ilmoitus suomalaisten tappamista raja-alueella 3.4.1940, 109:E2:c, UM.

196. Päämajan tied.os. MaVE:lle 27.4.1940, 109:E2:c, UM; Pohjonen 2016, 141-142.

197. Pöytäkirja Suomen ja Neuvostoliiton rajavartioston edustajien välillä 11.4.1940 ja MVE Päämajalle 21.4.1940, 109:E2:c, UM; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

198. Pöytäkirja Suomen ja Neuvostoliiton rajavartioston edustajien välillä 11.4.1940 ja MVE Päämajalle 21.4.1940, 109:E2:c, UM. Vrt. Pohjonen 2016, 116–118.

199. Päämajan tied.os. MaVE:lle 14.4. ja 16.4.1940, 109:E2:c, UM; Pohjonen 2016, 122–124.

200. Päämajan tied.os. MaVE:lle 30.4.1940, 109:E2:c, UM.

201. Päämajan tied.os. MaVE:lle 14.5. ja 16.5.1940, 109:E2:c, UM.

202. MaVE joukko-osastoille 25.4.1940, 109:E2:c, UM.

203. Päämajan tied.os. MaVE:lle 16.5.1940 ja ilmoitus Päämajan tied.os. 17.5.1940, 109:E2:c, UM.

204. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjonen 2016, 263–264.

205. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjonen 2016, 269–272.

206. Mikkonen 1983.

207. Mikkonen 1983; Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n arkisto. Kivikon mukaan rajan yli meni kerran rajamiehille tuttu salakuljettaja Kasesmäen Iivana ja Mikko Kräkki, joiden tarkoituksena oli edetä Porajärvelle, mutta kaksikko havaittiin pian rajan ylityksen jälkeen ja vain Kräkki pääsi palaamaan takaisin Suomeen Vellivaaran kohdalta. Toisen kerran rajan ylitti tiedustelupartio, johon kuului neljä miestä myöhemmän Mannerheim-ristin ritari Onni Määttäsen johdolla.

208. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

209. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

210. Kilkki 1999, 32–34.

211. Kilkki 1999, 93–94.

212. Pohjonen 1994, 309–311.

213. R 2:n vahvuusilmoitus 31.12.1945 ja kirjelmät R 2:n virkojen ja toimien vastaanotoista 1945, R 2:n arkisto, T 2300/10 ja T 2300/12, KA; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

214. R 2:n kiinteistöjen vastaanottopöytäkirjat 1945, R 2:n arkisto, T 23523/14, KA; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Historiikki Lieksan ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

215. Esa Härkösen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

216. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto. Pielisjärven komppaniaan aiemmin kuulunutta Kivivaaran vartiota ryhdyttiin nyt nimittämään Kivipuron vartioksi.

217. Janne Koposen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

218. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Unto Ellanen, Muistelmat vuosilta 1939–1951, P-KR:n perinnearkisto.

219. Muistio yhteydenottopaikoista R 2:n alueella 1945, R 2:n arkisto, T 24663/12, KA; Mikkonen 1983.

220. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008, P-KR:n arkisto.

221. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008, P-KR:n perinnearkisto.

222. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Pohjonen 1994, 357.

223. Tilasto pidätetyistä R 2:n toimialueella 1945, R 2:n arkisto, T 24663/19, KA; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008, P-KR:n perinnearkisto.

224. Unto Ellanen, Muistelmat vuosilta 1939-1951, P-KR:n arkisto.

225. Luettelot rajanylitystapauksista 1945 ja 1946, 12 L:46, UM:n arkisto.

226. Luettelot rajanylitystapauksista 1945 ja 1946, 12 L:46, UM:n arkisto; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 338–339.

227. Pekkarinen – Pohjonen 2005, 82–84.

228. Pohjonen 2000, 65–66.

229. TohmRjK:n rajaosuuden rajanylitykset ja -yritykset sekä eräät muut rajatapahtumat, P-KR:n arkisto; Pohjonen 2000, 65–66.

230. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto.

231. Pohjonen 2000, 66–67.

232. Viljo Kivikon haastattelu 2.3.1983, P-KR:n perinnearkisto; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959.

233. Heikki Tolosen haastattelu 29.12.1982, P-KR:n perinnearkisto.

234. Kirjavainen 1969, 352; Pohjonen 1994, 368.

235. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto; Kirjavainen 1969, 352.

236. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

237. Kirjavainen 1969, 384; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

238. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

239. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, Närsäkkälän, Haapavaaran ja Talikkajärven vartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto

240. Ilomantsin rajakomppanian sekä Ruokojärven ja Särkkävaaran rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto; P-KR:n vuosikertomus 1963, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA; Komulainen 2003, 24.

241. Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008, P-KR:n perinnearkisto; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n arkisto.

242. Pohjonen 1994, 397–399; Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

243. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

244. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA; Olavi Lautamäen haastattelu 8.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

245. Saarivaaran vartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

246. Sulo Karppasen haastattelu 16.7.2008, P-KR:n perinnearkisto; Satulavaaran vartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

247. Kauko Koistisen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

248. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto.

249. Närsäkkälän vartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

250. Pohjois-Karjalan rajavartioston Onttolan perinnekirja 1963, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

251. Kokkojärven, Välivaaran, Sääperin ja Nehvonniemen rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

252. Ilkka 28.7.1962.

253. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965 ja 1972, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

254. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

255. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, 1966 ja 1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

256. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1963, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

257. Ratavartion rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Matti Kolehmaisen haastattelu 25.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

258. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1963, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

259. Komulainen 2003, 25; Teuvo Paanilan tiedonanto.

260. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalla 1919–1967, P-KR:n arkisto.

261. Ilmari Matinniemen muistelmakertomus 1.7.1999, P-KR:n perinnearkisto.

262. Emäntä Elli Kinnusen haastattelu, Keskitalo 1968b, 1.

263. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalla 1919–1967, P-KR:n arkisto; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

264. Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008, P-KR:n perinnearkisto.

265. Kalle Parviaisen haastattelu, Keskitalo 1968b, 1; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

266. Emäntä Elli Kinnusen haastattelu, Keskitalo 1968b, 52.

267. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

268. Paakkinen 1988, 10–11.

269. Kirjavainen 1969, 424; Paakkinen 1988, 11.

270. P-KR:n vahvuus 1.8.1947 ja 1.2.1949, P-KRE:n arkisto, T 2300/12, KA; Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Kirjavainen 1969, 424; Pohjonen 1994, 391.

271. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959 ja P-KR:n sissikomppanian perinnekirja, P-KR:n perinnearkisto.

272. Paakkinen 1988, 11–12; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1959, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

273. Janne Koposen muistelmakirjoitus, P-KR:n perinnearkisto.

274. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

275. Viljo Vestmanin muistelma, Kauko Tarvaisen haastattelu 3.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

276. Paakkinen 1988, 11; Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008 ja Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

277. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

278. Paakkinen 1988, 11–12; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.12008, P-KR:n perinnearkisto.

279. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1963–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja T 25682/11, KA.

280. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomukset 1964–1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

281. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008 ja Vilho Pulkkisen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

282. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1959–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja T 25682/11, KA; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

283. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

284. Paakkinen 1988, 11.

285. Kauko Tarvaisen haastattelu 3.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

286. Pekka Tortsanginin haastattelu, Välivaaran vartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

287. Ilomantsin rajajääkärikomppanian perinnekirja, P-KR:n perinnearkisto.

288. P-KR:n vuosikertomus 1971 ja 1979, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA; Mikkonen 1983.

289. Hannu Jaakkosen haastattelu, YV-lehti 10/1979.

290. Eero Naapurin haastattelu, Pielisjokiseutu 2.4.1976.

291. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

292. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA; Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto.

293. Pohjois-Karjala 5.2.1981.

294. Esko Kuitusen haastattelu 28.3.2008, P-KR:n perinnearkisto; Pohjois-Karjala 5.2.1981.

295. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

296. Savon sanomat 6.9.1986.

297. Esko Kuitusen haastattelu 28.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

298. Tarinoita rajaylivääpeli Tauno Poutiaisesta, koonnut Jorma Summanen, P-KR:n perinnearkisto.

299. Komulainen 2003, 25.

300. Ilkka 28.7.1962.

301. Helsingin Sanomat 21.2.1988.

302. Kaasinen 1974, 20.

303. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1959–1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

304. Pohjois-Karjalan rajavartioston Onttolan perinnekirja 1962, P-KR:n arkisto.

305. Valkeavaaran rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

306. Kalervo Rinteen haastattelu, Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

307. Salaiset luettelo rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

308. P-KR:n vuosikertomukset 1960 ja 1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

309. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

310. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008 ja P-KRE:n perinnekirjat 1960–1973, P-KR:n perinnearkisto.

311. Pohjonen 1994, 441.

312. Valkeavaaran rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjonen 1994, 429.

313. Pekka Kunnaksen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto; Rajamme Vartijat 4/1963, s. 38–39; Valkeavaaran rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

314. Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008, P-KR:n perinnearkisto; Tietoja Tohmajärven rajajääkärikomppanian toimintapiiristä 1965, P-KR:n arkisto.

315. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008 ja Juhani Materon haastattelu 25.4.2008, P-KR:n perinnearkisto; Ikonen 2012, 91.

316. Tohmajärven luottamusmiesten ryhmähaastattelu / Matti Majoinen, P-KR:n perinnearkisto.

317. Sarkola 1953, 19.

318. Sarkola 1953, 19–20.

319. O. A. Kaakisen lausunto, Pohjois-Karjalan rajavartioston Onttolan perinnekirja 1963, P-KR:n arkisto.

320. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA; Kauko Tarvaisen haastattelu 3.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

321. Thomsson 2010, 40; Sulo Karppasen haastattelu 16.7.2008, P-KR:n perinnearkisto.

322. Matti Kolehmaisen haastattelu 25.3.2008; Teuvo Kostamon haastattelu; Olavi Lautamäen haastattelu 8.10.2008 ja Juhani Miinalaisen haastattelu 17.6.2008, P-KR:n perinnearkisto.

323. Uuras Oinosen haastattelu 7.4.2008, P-KR:n perinnearkisto; Karjalainen 21.12.1974.

324. Karjalainen 21.12.1974.

325. Stig-Erik Malmenin haastattelu 31.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

326. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto.

327. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1970–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA.

328. Mikkonen 1983.

329. Muskon rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

330. P-KR:n vuosikertomus 1975 ja 1976, P-KRE:n arkisto, T 25682/11, KA; Karjalainen 13.1.1978.

331. P-KR:n vuosikertomukset 1969–1979, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA; P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

332. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

333. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

334. Karjalainen 16.7.1977.

335. Kola 1972, 8; Karjalan Maa 21.12.1980.

336. Kola 1972, 8.

337. Vuotila 1991, 11.

338. Karjalainen 15.5.1976; Lieksan Lehti 18.5.1976; Rajamme Vartijat 5/1976.

339. Lieksan Lehti 18.5.1976.

340. Karjalainen 21.3.1980 ja 8.5.1984; Lautamäki 1984, 11; Timonen 16–17.

341. Karjalainen 20.3.1988.

342. Pohjonen 1994, 503–504, 506; P-KR:n vuositarkastuskertomus 1969 ja vuosikertomus 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/15 ja 16, KA; Valkeavaaran, Sääperin ja Nehvonniemen rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

343. Pohjonen 1994, 504–506; Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja ja Muskon rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

344. Kaustajärven ja saarivaaran rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

345. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 24.2.1987, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

346. Karjalainen 11.10.1989.

347. Karjalainen 11.10.1989; Hirvonen 1989, 8.

348. Martti Kukkosen tiedonanto.

349. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto; Karjalainen 31.10.1982.

350. Pekka Koiviston haastattelu, Karjalainen 31.10.1989.

351. Lieksan Lehti 9.7.1991.

352. Kola 1989, 9.

353. Kola 1989, 9–10.

354. Karjalan Maa 6.7.1991.

355. Pohjonen 1994, 357–359.

356. Rajavyöhykelaki 403/1947.

357. Rajavyöhykeasetus 404/1947; Thomsson 2010, 17.

358. Thomsson 2010, 20–21, 28.

359. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1965 ja vuositarkastuskertomus 1969, P-KRE:n arkisto T 23513/6 ja 15, KA.

360. Karjalainen 4.2.1974.

361. Thomsson 2010, 23.

362. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Thomsson 2010, 59.

363. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965 ja 1966, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

364. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

365. P-KR:n komentajien yhteishaastattelu 13.6.2008 / Toivo Juntunen, P-KR:n perinnearkisto.

366. Paakkinen 1988, 13–14.

367. Paakkinen 1988, 14.

368. P-KRE Rajavartiostojen esikunnalle 1.11.1948, P-KRE:n arkisto, T 27772/4, KA.

369. Pohjois-Karjalan alueen rajavaltuutettu Rajavartiostojen esikunnalle 20.8. ja 21.8.1948, P-KRE:n arkisto, T 27772/4, KA.

370. Pohjois-Karjalan rajavaltuutettu Rajavartiostojen esikunnalle 20.8.1948, P-KRE:n arkisto, T 27772/4, KA.

371. Pohjois-Karjalan rajavaltuutettu Rajavartiostojen esikunnalle 20.8.1948 ja rajavaltuutettujen istuntopöytäkirja 21.4.1949, P-KRE:n arkisto, T 27772/4, KA; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

372. Närhisalo 1971, 14.

373. Paakkinen 1977, 2.

374. Närhisalo 1971, 15.

375. Paakkinen 1978, 5.

376. Närhisalo 1971, 14–16.

377. Närhisalo 1971, 15.

378. Tilastot rajavaltuutettujen tapaamisista ja rajatapahtumista Pohjois-Karjalan rajavartiostossa 1948–1954, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1963, 1967–1980, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja T 25682/11, KA.

379. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja ja Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pölkki 2008, 42.

380. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja ja Leminahon rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1972 ja 1973, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

381. Rajaeverstien ja puuyhtiöiden edustajien yhteishaastattelu 25.5.2010 / Teuvo Paanila, P-KR:n perinnearkisto.

382. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

383. Kirjavainen 1969, 385.

384. Aulis Vänskän haastattelu 27.3.2008, Esko Kuitusen haastattelu 28.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

385. Reijo Leinosen haastattelu 14.3.2008, Matti Kolehmaisen haastattelu 25.3.2008, Lieksan rajamiesten yhteishaastattelu 31.3.2008, Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto; Karjalainen 4.2.1974.

386. Janne Koposen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

387. Janne Koposen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

388. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA; Tohmajärven rajajääkärikomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto; Esko Kuitusen haastattelu 28.3.2008 ja Lieksan rajamiesten yhteishaastattelu 31.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

389. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1969 ja vuositarkastuskertomus 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja 15, KA.

390. Pohjois-Karjalan rajavartioston Onttolan perinnekirja 1966, P-KR:n arkisto.

391. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto.

392. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

393. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1961, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

394. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

395. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

396. Haapavaaran, Hattuvaaran, Inarin ja Ruokojärven rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

397. P-KR:n rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

398. Kaustajärven, Kivipuron ja Inarin rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

399. Muskon, Ruunaan ja Valamajärven rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

400. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967 ja Ruunaan rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

401. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967 ja Kaustajärven rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

402. Pohjonen 1994, 412–413.

403. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja ja Valamajärven rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto; Esko Kuitusen haastattelu 28.3.2008 ja Matti Kolehmaisen haastattelu 25.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

404. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1968, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

405. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

406. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, Leminahon ja Möhkön rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

407. Pohjois-Karjalan rajavartioston esikunnan maavalvontakatsaus 11.7.1968, P-KR:n arkisto.

408. Reijo Leinosen haastattelu 14.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

409. Hannu Jaakkosen haastattelu, YV-lehti 10/1979.

410. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac3, KA.

411. Komulainen 1990, 50.

412. P-KR:n vuosikertomukset 1975–1978, P-KRE:n arkisto, T 25682/11, KA

413. Kaustajärven rajavartioaseman ja Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

414. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan ja Lieksan rajakomppanian komentopaikan perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

415. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto; Yrjö Kärkkäisen haastattelu 5.6.2008 ja Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1968, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

416. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965 ja 1966 sekä vuosikertomus 1968, P-KRE:n arkisto, T 23513/6 ja 15, KA.

417. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1968, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

418. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1969 ja 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

419. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

420. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1959 ja 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/6, KA.

421. Muskon rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.12008, P-KR:n perinnearkisto.

422. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, Janne Koposen muistelmakertomus, P-KR:n perinnearkisto.

423. Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, Esko Kuitusen haastattelu 28.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

424. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjonen 1994, 470; P-KR:n vuositarkastuskertomus 1970, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA; Rajamme Vartijat 3/1974.

425. P-KR:n vuosikertomukset 1971–1979, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA.

426. Ilmari Kirjavaisen haastattelu, Karjalainen 20.3.1988.

427. P-KR:n vuosikertomukset 1973–1976, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA; Saksela 1979, 21; Pielisjokiseutu 2.4.1976.

428. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac3, KA.

429. P-KR:n vuosikertomukset 1972, 1974 ja 1977, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA.

430. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto.

431. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984 ja 24.2.1987, RVLE:n arkisto, Dcac3, KA.

432. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

433. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto.

434. Saarelainen 2004, 164, 166; Pölkki 2008, 21–22.

435. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1964, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA; Karjalainen 26.7.1969.

436. Pöytäkirja Pohjois-Karjalan rajavaltuutetun ja Suojärven alueen rajavaltuutetun välisistä neuvotteluista 16.4.1955, P-KRE:n arkisto, T 27772/4, KA; Stig-Erik Malmenin haastattelu 31.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

437. Stig-Erik Malmenin haastattelu 31.10.2008, P-KR:n perinnearkisto; Kaasinen 1969, 25.

438. Pölkki 2008, 25–27; Paavo Martikaisen haastattelu 1.4.2008, Kalervo Rinteen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

439. Pölkki 2008, 30–33.

440. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1964, P-KR:n arkisto, T 23513/16, KA.

441. Ilomantsin rajakomppanian perinnekirja, P-KR:n arkisto; Karjalainen 26.7.1969.

442. Kaasinen 1969, 25.

443. Saarelainen 2004, 167; Ikonen 2012, 88.

444. Karjalainen 26.7.1969.

445. Karjalainen 26.7.1969; Kaasinen 1969, 25.

446. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

447. Helsingin Sanomat 5.9.1972.

448. Pölkki 2008, 41; Ilajan rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto.

449. Leminahon rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Kaasinen 1969, 24–25.

450. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964 ja 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

451. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Raja-asiaintoimikunnan kokouspöytäkirja 18.9.1958, 12 L:84, UM:n arkisto.

452. Närhisalo 1971, 15; Paakkinen 1978, 5.

453. Eino Puumalaisen luvatonta rajanylitystä koskevat asiakirjat, 12 L:67, UM:n arkisto.

454. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965, P-KREN:n arkisto, T 23513/15, KA.

455. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

456. Matti Riikosen haastattelu 26.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

457. Rajatapahtumatilasto LieRJK:n alueella tapahtuneista luvattomista valtakunnan rajan ylityksistä vuodesta 1945 alkaen, P-KR:n arkisto.

458. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1959 ja 1961, P-KRE:n arkisto, T 23513/16, KA.

459. Janne Koposen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

460. Janne Koposen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto. Janne Koposen 18.7.1950 tehty kuulustelupöytäkirja lentotapahtumasta säilytetään 12 L:48, UM:n arkisto.

461. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

462. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

463. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Rajavartiostojen esikunta P-KRE:lle 7.3.1966, P-KR:n arkisto.

464. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Pohjonen 1994, 456–457; Matti Kolehmaisen haastattelu 25.3.2008, Matti Riikosen haastattelu 26.3.2008, Aulis Vänskän haastattelu 27.3.2008, Paavo Martikaisen haastattelu 1.4.2008 ja Vilho Pulkkisen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

465. Viikko Sanomat 2.8.1957.

466. Rajavartiostojen päällikön apulaisen kenraalimajuri Antti Pennasen haastattelu, Viikko Sanomat 2.8.1957.

467. Raja-asiaintoimikunnan kokouspöytäkirja 7.10.1960, 12 L:84, UM:n arkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1967 ja 1968, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA; Karjalainen 24.8.1968.

468. Vasili Krilovin kuulustelupöytäkirja 26.9.1951, P-KR:n rajavaltuutetun arkisto, T 27772/4, KA; Vasili Krilovia koskevat asiakirjat, 12 L:64, UM:n arkisto; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 199–201.

469. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973. P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Rajatapahtumatilasto LieRJK:n alueella tapahtuneista luvattomista valtakunnan rajan ylityksistä vuodesta 1945 alkaen, P-KR:n arkisto.

470. Pekkarinen – Pohjonen 2005, 239–245; Viljo Vestmanin haastattelu 25.4.2009, P-KR:n perinnearkisto.

471. Pekkarinen – Pohjonen 2005, 259–260.

472. Pohjonen 2000, 278–284.

473. Rajatapahtumatilasto LieRjK:n alueella tapahtuneista luvattomista valtakunnan rajan ylityksistä vuodesta 1945 alkaen, P-KR:n arkisto; Pohjonen 2000, 285–291.

474. Pohjonen 2000, 376–378, 382.

475. Luettelot RVL:n tiedossa olevista henkilöistä, jotka ovat tulleet rajan yli Neuvostoliitosta Suomeen 1.6.1945–31.12.1950. 12 L:65, UM:n arkisto; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 193–195.

476. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 253–256.

477. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

478. Pohjonen 2000, 123–125.

479. Pohjonen 2000, 126–128.

480. Rajaloukkaus P-KR:n alueella 29.6.1950, 12 L:48, UM:n arkisto.

481. Pohjonen 2000, 115–122.

482. Pohjonen 2000, 196–197.

483. Raivausleirit itärajalla. 12 L:47, UM:n arkisto.

484. Rajatapahtumatilasto LieRJK:n alueella tapahtuneista luvattomista valtakunnan rajan ylityksistä vuodesta 1945 alkaen, P-KR:n arkisto; Norman Greenen sekä Thyra Rasmussenin ja Gunnar Hallingdalin luvatonta valtakunnanrajanylitystä koskevat kuulustelupöytäkirjat ym. asiakirjat, 12 L:47, UM:n arkisto.

485. Norman Greenen sekä Thyra Rasmussenin ja Gunnar Hallingdalin luvatonta valtakunnanrajanylitystä koskevat kuulustelupöytäkirjat ym. asiakirjat, 12 L:47, UM:n arkisto.

486. Norman Greenen sekä Thyra Rasmussenin ja Gunnar Hallingdalin luvatonta valtakunnanrajanylitystä koskevat kuulustelupöytäkirjat ym. asiakirjat, 12 L:47, UM:n arkisto.

487. John Plumridgen luvatonta rajanylitystä koskevat asiakirjat, 12 L:67, UM:n arkisto.

488. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

489. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA.

490. Rajatapahtumatilasto LieRjK:n alueella tapahtuneista luvattomista valtakunnan rajan ylityksistä vuodesta 1945 alkaen, P-KR:n arkisto.

491. Luettelot RVL:n tiedossa olevista henkilöistä, jotka ovat tulleet rajan yli Neuvostoliitosta Suomeen 1.6.1945–31.12.1950. 12 L:65, UM:n arkisto.

492. Pekkarinen – Pohjonen 2005, 206–209.

493. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973. P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Pohjonen 2000, 296–299; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 222–223.

494. Pohjonen 2000, 300.

495. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 256–257.

496. Onni Kontturin rajanylitystä koskevat asiakirjat, 12 L:64, UM:n arkisto.

497. Salaiset luettelot rajatapahtumista 1954–1973, P-KRE:n arkisto, T 24663/7, KA; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 261–262.

498. Pohjonen 2000, 131–136.

499. TohmRjK:n rajaosuuden rajanylitykset ja -yritykset sekä eräät muut rajatapahtumat, P-KR:n arkisto; Pohjonen 2000, 134–138.

500. Pohjonen 2000, 312–316, 325–327.

501. Karjalan Maa 7.7.1977.

502. Pogostan Sanomat 12.3.1981; P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

503. Karjalainen 21.3.1980.

504. Kyösti Thumin haastattelu, Rajamme Vartijat 6/1988.

505. Karjalainen 24.7.1976.

506. Helsingin Sanomat 14.8.1981.

507. Aaro Moilasen haastattelu, Helsingin Sanomat 14.8.1981.

508. Karjalan Heili 30.9.1976; Stig-Erik Malmenin haastattelu 13.10.2008, P-KR:n perinnearkisto.

509. Karjalan Heili 30.9.1976.

510. Karjalainen 4.7.1981; Karjalan Maa 24.7.1981.

511. Karjalan Maa 23.11.1981.

512. Teuvo Paanilan haastattelu, Karjalan Maa 23.11.1981.

513. Karjalan Maa 9.8.1985.

514. Teuvo Paanilan haastattelu, Karjalan Maa 9.8.1985.

515. Karjalan Maa 9.8.1985.

516. Teuvo Paanilan haastattelu, Savon sanomat 6.9.1986.

517. Karjalainen 16.12.1981.

518. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

519. Pogostan Sanomat 20.3.1985.

520. Pogostan Sanomat 20.3.1985; Karjalan Maa 23.3.1985.

521. Pogostan Sanomat 20.3.1985; Karjalan Maa 26.3.1985.

522. Pogostan Sanomat 19.9.1985.

523. Teuvo Paanilan haastattelu, Pogostan Sanomat 19.9.1985.

524. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA; Savon sanomat 6.9.1986.

525. P-KR:n vuosikertomukset 1971–1980, P-KRE:n arkisto, T T 23513/16 ja T 25682/11, KA.

526. P-KR:n vuosikertomukset 1971, 1973 ja 1975, P-KRE:n arkisto, T T 23513/16 ja T 25682/11, KA; Matti Riikosen haastattelu 26.3.2008, P-KR:n perinnearkisto.

527. Matti Riikosen haastattelu 26.3.2008 ja Juhani Materon haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

528. P-KR:n vuosikertomus 1980, P-KRE:n arkisto, T 25682/11, KA; Pekkarinen – Pohjonen 2005, 333–335; Pohjonen 1994, 465.

529. Karjalainen 12.11.1985.

530. Juhani Materon haastattelu, Savon Sanomat 6.9.1986.

531. P-KR:n vuosikertomukset 1971–1976, P-KRE:n arkisto, T 23513/16 ja T 25682/11, KA.

532. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto.

533. Karjalainen 9.3.1984; Karjalan Maa 23.3.1984.

534. Ilta-Sanomat 6.7.1983; Uusi Suomi 7.7.1983; Karjalan Maa 8.7.1983.

535. Nykyposti /1984.

536. Nykyposti /1984.

537. Nykyposti /1984.

538. Karjalan Maa 24.8.1984; Lieksan Lehti 2.9.1984.

539. Nykyposti /1984.

540. P-KR:n vuosikertomus 1973 ja P-KR:n vuositarkastuskertomus 1973, P-KRE:n arkisto, T 23513/11 ja 15, KA; P-KR:n komentajien yhteishaastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

541. P-KR:n komentajien yhteishaastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

542. Värtsilän (Ratavartion) rajavartioaseman perinnekirja, P-KR:n arkisto; Kalervo Rinteen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto.

543. Kirjavainen 1969, 353, 417.

544. Kirjavainen 1969, 423.

545. Kirjavainen 1969, 423.

546. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Rajamme Vartijat 4/1952.

547. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto.

548. Kirjavainen 1969, 423–424; Pohjonen 1994, 392–393.

549. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto.

550. Avela 1961, 6.

551. P-KR:n vuositarkastuskertomus 1966, P-KRE:n arkisto, T23513/15, KA.

552. Historiikki Lieksan rajajääkärikomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967, P-KR:n arkisto; Inarin ja Muskon rajavartioasemien perinnekirjat, P-KR:n arkisto.

553. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

554. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1964 ja vuosikertomus 1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/15 ja 16, KA.

555. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Kirjavainen 1969, 424.

556. Paakkinen 1988, 12.

557. Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

558. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

559. Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

560. Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

561. Summanen 2004, 22.

562. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto.

563. Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

564. Palokangas 2014, 224–266.

565. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomukset 1959–1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/16; Pohjonen 1994, 436.

566. Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta ajalta 1919–1959, P-KR:n perinnearkisto; Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

567. Summanen 2004, 23.

568. Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

569. Jorma Kortelainen: Muistikuvia komppanian päällikkökaudeltani EK/P-KR:ssa vuosina 1955–1957, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

570. Karjalan Maa 9.10.1962; Keskitalo 1968, 46.

571. Keskitalo 1968, 46–47.

572. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1965, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

573. Kapteeni J. Herrasen haastattelu, Keskitalo 1968, 44, 46.

574. Keskitalo 1968, 46–47; Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1966, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

575. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuositarkastuskertomus 1969, P-KRE:n arkisto, T 23513/15, KA.

576. Kaasinen 1971, 10; karjalainen 25.2.1971.

577. Pohjois-Karjalan rajavartioston Onttolan perinnekirja 1963, P-KR:n arkisto; Karjalainen 25.2.1971.

578. Kari Sakselan haastattelu, Karjalainen 25.2.1971.

579. Pohjois-Karjalan rajavartioston vuosikertomus 1965 ja 1967 sekä vuositarkastuskertomus 1968, P-KRE:n arkisto, T 23513/15 ja 16, KA; Juhani Herrasen muistelmakertomus 30.10.1978, Sissikomppanian kronikka, P-KR:n arkisto.

580. P-KR:n vuositarkastuskertomus 1973 ja vuosikertomus 1976, P-KRE:n arkisto, T 23513/15 ja T 25682/11, KA.

581. Määttä 1974, 22.

582. Määttä 1974, 22–23.

583. Määttä 1974, 22–23.

584. Rajamme Vartijat 10/1972.

585. Rajamme Vartijat 10/1982; P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

586. Rajamme Vartijat 10/1982; P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

587. P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 20.12.1984, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

588. Pielisjokiseutu 29.8.1979; P-KR:n yleinen tarkastuskertomus 24.2.1987, RVLE:n arkisto, Dcac 3, KA.

589. Karjalainen 17.12.1996; Sillä Rajalla 4/97.

590. Pohjois-Karjalan rajavartioston sisäinen tiedotuslehti 2/1993.

591. Sillä Rajalla 3/2001, 3.

592. Toivo Juntusen haastattelu, Karjalainen 30.12.1999.

593. Sillä Rajalla 2/1998, 12.

594. Pohjois-Karjalan rajavartioston sisäinen tiedotuslehti 1/1993; Sillä Rajalla 3/2001, 3.

595. Karjalan Maa 9.1.2001.

596. Karjalainen 16.11.1996; Karjalan Maa 17.12.1996.

597. Karjalainen 4.9.2005; Lieksan Lehti 24.3. ja 31.5.2007, 12.1.2008.

598. Karjalainen 31.1.2001 ja 15.10.2002; Tero Kaakisen tiedonanto.

599. Reijo Kortelaisen haastattelu, Karjalainen 15.10.2002.

600. Lieksan Lehti 13.2.2003; Karjalainen 14.12.2003.

601. Olli Lampisen haastattelu, Karjalainen 14.12.2003.

602. Karjalainen 6.1.2004 ja 12.6.2004; Sillä Rajalla 3/2001, 3.

603. Aarne Tiaisen haastattelu, Karjalainen 12.6.2004.

604. Pogostan Sanomat 14.7.2005; Reijo Jeskasen tiedonanto.

605. Karjalainen 29.1.2005.

606. Uutisalasin 14.1.2009.

607. Karjalainen 20.3.2008; Uutislasin 14.1.2009.

608. Koti-Karjala 31.1.2009; Karjalainen 18.3.2009.

609. Savon Sanomat 23.1.2010.

610. Pohjois-Karjalan rajavartioston sisäinen tiedotuslehti 2/1993; Karjalainen 8.8.2001; Toivo Juntusen tiedonanto.

611. Sillä Rajalla 2/2001, 4; Karjalainen 8.8.2001.

612. Osmo Hattusen haastattelu, Karjalainen 8.8.2001.

613. Karjalainen 31.10.2001.

614. Karjalainen 30.8.2005.

615. Pogostan Sanomat 24.5.2012.

616. Karjalainen 30.1.2008.

617. Karjalainen 8.9.1996.

618. Sillä Rajalla 2/1998, 8.

619. Sillä Rajalla 2/1998, 4; Karjalainen 16.8.1998.

620. Sillä Rajalla 1/2004, 9.

621. Sillä Rajalla 2/1998, 12 ja 1/2004, 9.

622. Karjalainen 30.1.2008.

623. Pohjonen 2009, 23–27, 41–42; Pohjois-Karjalan rajavartioston tiedotuslehti 1/1993; Sillä Rajalla 3/2001, 5.

624. Sillä Rajalla 3/2001, 5, 22.

625. Karjalainen 1.8.2001.

626. Sillä Rajalla 3/2002, 27.

627. Sillä Rajalla 1/2004, 7, 14.

628. Silla Rajalla 1/2004, 16.

629. Karjalainen 15.2.1996; Koti-Karjala 23.10.1996.

630. Karjalainen 15.2.1996.
631. Karjalainen 15.2.1996; Sillä Rajalla 1/2004, 17.
632. Sillä Rajalla 1/2004, 17.
633. Sillä Rajalla 1/2004, 17.
634. Toivo Juntusen muistelma, P-KR:n perinnearkisto.
635. Matti Majoisen haastattelu, P-KR:n perinnearkisto; Sillä Rajalla 1/2004, 20–21.
636. Tohmajärvi–Värtsilä -lehti 27.10.2004.
637. Karjalainen 7.3.1998 ja 27.9.2001.
638. Sillä Rajalla 3/2001, 24.
639. Sillä Rajalla 1/2004, 15.
640. Sillä Rajalla 3/2002, 27–28.
641. Pogostan Sanomat 26.5. ja 23.6.2003.
642. Sillä Rajalla 1/2004, 15.
643. Karjalan Pojat 2006.
644. Topi Ylä-Monosen haastattelu, Karjalan Maa 21.8.2008.
645. Karjalan Maa 18.3.1975; Karjalainen 29.2.1976.
646. Tohmajärven rajakomppanian komentopaikan perinnekirja, P-KR:n arkisto; Lappalainen 1990, 14; Kyösti Thumin haastattelu 20.4.2008, P-KR:n perinnearkisto.
647. Helsingin Sanomat 26.4.1990.
648. Tohmajärvi–Värtsilä -lehti 24.11.2004.
649. Karjalainen 5.6.1997.
650. Toivo Juntusen haastattelu, Pohjois-Karjala 12.9.1995.
651. Karjalainen 5.6.1997.
652. Karjalainen 22.10.1996, 27.9. ja 2.10.1999; www.raja.fi/virmajarvi
653. Lieksan Lehti 5.1. ja 16.1.2007.
654. Toivo Juntusen tiedonanto.
655. Sillä Rajalla 1/2004, 40; Martti Kukkosen tiedonanto 19.1.2017.
656. Sillä Rajalla 1/2004, 40–41.
657. Sillä Rajalla 1/2004, 41.
658. Sillä Rajalla 1/2004, 41.
659. Juha Karhiahon haastattelu, Pogostan Sanomat 24.4.1997.
660. Sillä Rajalla 2/2001, 5.
661. Karjalainen 9.4. ja 23.6.2005; Helsingin Sanomat 23.6.2005.
662. Koti-Karjala 22.3.2008.

LÄHDELUETTELO

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Etsivän Keskuspoliisin–Valtiollisen poliisin arkisto (EK–Valpo I)

Joensuun rajavartioston arkisto

Pohjois-Karjalan rajavartioston arkisto

Pohjois-Karjalan rajavartioston rajavaltuutetun arkisto

R 2:n arkisto

Rajavartiolaitoksen esikunnan arkisto

Sisäasiainministeriön rajavartiostojen tarkastajan arkisto

Sotapäiväkirjat

Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitos, Helsinki

Kansio 55

Pohjois-Karjalan rajavartioston arkisto, Onttola

Historiikki Lieksan rajakomppanian ja sitä edeltäneiden komppanioiden toiminnasta ajalta 1919–1967.

Historiikki Pohjois-Karjalan rajavartioston ja sitä edeltäneiden rajavartiostojen toiminnasta 1919–1959.

Mikkonen, Harri, Tohmajärven rajajääkärikomppanian historia. (Mikkonen 1983).

Perinnekirjat

Pohjois-Karjalan rajavartioston sisäinen tiedotuslehti

Päiväkäskyt

Rajatapahtumatilastoja

Sissikomppanian kronikka

Tohmajärven rajajääkärikomppanian syntyvaiheista. Koonnut rajayliv J. Mantere.

Y. Holopainen, Onttolan alue sotilaiden ja rajan vartijoiden tukikohtana.

Pohjois-Karjalan rajavartioston perinnearkisto, Onttola

Haastatteluja

Muistelmia

Rajamuseon arkisto, Imatra

Viljo Kivikon haastattelu

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki

Ryhmä 12 L

Ryhmä 109

PAINETUT LÄHTEET

Avela, Martti, Mitä uutta koulutusrintamalta. Rajajääkäri 1/1961.

Enckell, Olof, Rajan vartio. Helsinki 1939.

Fröjd, Kalle, Miten Raappana uitettiin syysvesissä. Rajamme Vartijat 1/1970.

Hautala, Erkki, Vuodenvaihteen 1921–1922 kriisi Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteissa. Historiallinen aikakauskirja 1980:3.

Hirvonen, Matti, Onttolassa halutaan vaalia perinteitä. Rajamme Vartijat 9/1986.

Hirvonen, Matti, Muutoksen eivät vaikeuta tehtävän hoitamista. Rajamme Vartijat 8/1989.

Höytiäisen Urheilijat 1923–2003. Kontiolahti 2003.

Ignatius, Heikki, Gustaf Ignatius: Muistelmat. Jyväskylä 2004.

Ikonen, Jorma, Rajojemme vartiointia itäisimmässä Suomessa. Teoksessa Syrjäseudun idea: kulttuurianalyysejä Ilomantsista. Toimittaneet Seppo Knuuttila, Helmi Järviluoma, Anne Logrén ja Risto Turunen. Helsinki 2012.

Itäniva, Liisa, "Kun keinot loppuu, on konstit otettava käyttöön". Osasto A:n johtamistoiminta Talvisodan aikana. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto 2012.

Kaakinen, O. A., I. E. Schroeder – Joensuun rajavartioston perustaja. Rajamme Vartijat 8/1967.

Kaasinen, Reino, Mahtavia honkatukkeja NL:sta autokuljetuksina Lieksaaan. Rajamme Vartijat 3/1969.

Kaasinen, Reino, Sissikoulutusta Lieksassa. Rajamme Vartijat 8/1974.

Keränen, Väinö, Rajavääpeli. Joensuu 2000.

Keskitalo, Vilho, Tämän päivän sissi – monitaitoinen taistelija. Rajamme Vartijat 5/1968.

Keskitalo, Vilho, Pitkä päivätyö Pohjois-Karjalan poikien muonittajana. Rajamme Vartijat 8/1968.

Keskitalo, Hilkka, Juuret rajaseudulla: Muistelmia ja tarinoita. Helsinki 2014.

Kilkki, Pertti, Hangosta Petsamoon: Rajajääkärijoukot sodassa 1941–1944. Keuruu 1999.

Kilpeläinen, Markku, "Tunnustuksena ansiokkaasta toiminnasta nimeän Teidät...": Rajavartiolaitoksen vuoden rajamiehet 1959–2011. Raja- ja merivartiokoulun julkaisusarja 3, Työpaperit, raportit, selosteet 1/2012.

Kinnunen, Erkki, Lapuan liike Pohjois-Karjalassa. Suomen historian pro gradu. Joensuun yliopisto 1993.

Kirjavainen, Ilmari, Sotavuodet ja sotien välinen aika – Rajavartiolaitos 1944–1969. Teoksessa Rajavartiolaitos 1919–1969. Mikkeli 1969.

Kokkonen, Jukka, "Katosi kuin Mikin Iivana". Rajamme Vartijat 5–6/2005.

Kola, M., Näkemisen arvoinen Närsäkkälä. Rajamme Vartijat 5/1972.

Komulainen, Ari, uutta partiomaja-ajattelua Jorkassa. Rajamme Vartijat 3/1990.

Kortelainen, Irja, Isä ja poika kaukopartiossa: Pekka ja Pauli Savinaisen sotamuistelmat. Helsinki 2015.

Koskimies, Tapio, Rajarauha Karjalan kannaksen maa- ja merirajoilla 1930-luvulla. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopsito 1984.

Kosonen, Matti, Maarajojen vartiointi. Teoksessa Kosonen, Matti – Pohjonen, Juha, Isänmaan portinvartijat: Suomen rajojen vartiointi 1918–1994. Keuruu 1994.

Kosonen, Matti, Osasto Kuismanen talvisodassa: tiedustelulla niukat voimavarat sotien välillä. Karjalainen Viesti 3/1997.

Kosonen, Matti, Rajavartiostojen tiedustelutoiminta 1920-luvulla. Rajamme Vartijat 5/2001.

Kosonen, Matti, Suomen armeijan marssiopas Itä-Karjalaan 1938. Helsinki 2016.

Kostiainen, Auvo, Loikkarit: suuren lamakauden laiton siirtolaisuus Neuvostoliittoon. Helsinki 1988.

Kronlund, Jarl, Suomen puolustuslaitos 1918–1939: Puolustusvoimien rauhan ajan historia. porvoo 1988.

Kuitunen, Esko, Ruisjauhoja kahden vaa´an kautta itään: Kauttakulkutavaroiden vientiä Kivivaarasta Repolaan.

Teoksessa Hukan hännän mitalla: Rajaseudun historiaa Lieksassa. Toimittanut Asko Saarelainen. Jyväskylä 2004.

Kukkonen, E. W., Tolvajärven ja Ilomantsin taistelut vv. 1939–40. Helsinki 1955.

Lahti, K-H., Joensuusta Onttolaan. Rajamme Vartijat 4/1973.

Lautamäki, Olavi, Värtsilän vartioasema vuoden 1983 vartio. Rajamme Vartijat 4/1984.

Mirala, Petri, Asutustiloja rajavartijoille. Rajamme Vartijat 6/1990.

Mäkelä, Jukka, Lumi palaa. Porvoo 1968.

Määttä, A., Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutus – sissikoulutus. Rajamme Vartijat 8/1974.

Nevalainen, Pekka, Hämärän rajamailta: Pakolaiset vakoilun verkoissa Suomessa 1920-1930-luvuilla. Karjalainen Viesti 1/1997.

Nevalainen, Pekka, Viskoi kuin Luoja kerjäläistä: Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939. Helsinki 1999.

Närhisalo, E., Rajavaltuutetun asema. Rajamme Vartijat 9/1971.

Oksanen, Tauno, Kahden sodan aloittaja. Espoo 2013.

Paakkinen, Juhani, Rajavaltuutettu, rajarauhan turvaaja. Rajamme Vartijat 3/1977.

Paakkinen, Juhani, Suomalais-neuvostoliittolainen rajayhteistyö sopimusten valossa. Rajamme Vartijat 8/1978.

Paakkinen, Juhani, Varusmiehiä rajoille, sodan jälkeinen ratkaisu rajavartijapulaan. Rajamme Vartijat 1/1988.

Paakkinen, Juhani, Itärajan valtuutetut. Rajamme Vartijat 9/1988.

Palokangas, Marko, Räjähtävää tyhjyyttä: sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa. Helsinki 2014.

Partanen, Jukka, Isänmaa ja raja: Suojeluskunnat Pohjois-Karjalassa 1917–1944. Saarijärvi 2012.

Partanen, Jukka – Pohjonen, Juha, Rajakomendanttina. Teoksessa Partanen, Jukka – Pohjonen, Juha – Tuunainen, Pasi, E. J. Raappana: Rajan ja sodan kenraali. Keuruu 2007.

Pekkarinen, Jussi – Pohjonen, Juha, Ei armoa Suomen selkänahasta: Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944–1981. Keuruu 2005.

Peltola, Jouni, Rajaviesti – vuoden tapaus Pohjois-Karjalan rajavartiostossa. Rajamme Vartijat 3/1986.

Peltoniemi, Uuno, Suomen maarajojen vartiointi vuosina 1918–1939. Teoksessa Rajavartiolaitos 1919–1969. Mikkeli 1969.

Pohjonen, Juha, Paluu rauhan oloihin – Sopimusten ja supistusten kausi – Vartiointia kylmän sodan varjossa – Tiiviimmin osaksi yhteiskuntaa. Teoksessa Kosonen, Matti – Pohjonen, Juha, Isänmaan portinvartijat: Suomen rajojen vartiointi 1918–1994. Keuruu 1994.

Pohjonen, Juha, Maanpetturin tie: Maanpetoksesta suomessa vuosina 1945–1972 tuomitut. Keuruu 2000.

Pohjonen, Juha, Rajarauhaa Suomen ja Euroopan puolesta: Rajavartiolaitos 1991–2009. Keuruu 2009.

Pohjonen, Juha, Rajan ensimmäinen kenraali: Fredrik Ferdinand Järnström 1870–1936. Helsinki 2014.

Pohjonen, Juha, Sodan ja rauhan rajalla: välirauhan uhrit 1940–1941. Helsinki 2016.

Pulkkinen, Timo, Miten se raja kulkee? Moskovan rauhansopimuksen rajojen synty ja seuraukset. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto 2008.

Pölkki, Voitto, Venäjän puu: Puutulvasta puutulleihin. Hämeenlinna 2008.

Raappana, Erkki, Muistikuvia Joensuun rajavartioston alkuajoilta. Teoksessa Itärajan vartijat. Joensuu 1939.

Rajavyöhykeasetus 404/1947.

Rajavyöhykelaki 403/1947.

Rastas, Anja, Liusvaaran liepehiltä. Rajamme Vartijat 8/1972.

Saarelainen, Asko, Lieksa idän ja lännen rajamailla. Teoksessa Hukan hännän mitalla: Rajaseudun historiaa Lieksassa. Toimittanut Asko Saarelainen. Jyväskylä 2004.

Sajanto, Heikki, Rajamiesten kokemuksia Lieksan suunnalla talvisodan kolmena ensi päivänä. Kansa Taisteli 1/1960.

Saksela, Kari, Rajavartiolaitos 1969–1979. Mikkeli 1979.

Sarkola, Riku, Pohjois-Karjalan rajajääkärien parissa. Rajajääkäri 2/1953.

Setälä, Erkki, Rajakoulu ajalla 6.3.1933–21.3.1959. Rajajääkäri 1/1959.

Siltala, Juha, Lapuan liike ja kyyditykset. Keuruu 1985.

Sinervo, Seppo, Asevelvollisten koulutusta Onttolassa sata vuotta sitten. Karjalan Maa 1/1986.

Talvisotakäsikirja (T.S.K.K.). Helsinki 1928.

Thomsson, Ville, Elämää rajavyöhykkeellä: Erityismääräyksien vaikutus rajaseudulla asuneiden elämään vuosina 1944–1954. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto 2010.

Tiainen, Pirkko, Viisi vuotta Vietoran valtakunnassa. Rajamme Vartijat 10/1976.

Timonen, Jukka, Lieksan Kokkojärvi vuoden rajavartioasema. Rajamme Vartijat 4/1988.

Tolonen, Heikki, Sairasmajoista ja niitten hoitajista. Rajamme Vartija 1936.

Tuunainen, Pasi, Höytiäisen reservikasarmin vaiheita. Joensuun reservikomppania 1883–1902. Teoksessa Yhteinen kutsu: kirjoituksia maanpuolustuksen vaiheista Pohjois-Karjalassa. Toim. Jukka Partanen, Matti Turunen, Pasi Tuunainen. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 8. Jyväskylä 2000.

Tuunainen, Pasi, Pohjois-Karjalan ryhmän komentajana. Teoksessa Partanen, Jukka – Pohjonen, Juha – Tuunainen, Pasi, E. J. Raappana: Rajan ja sodan kenraali. Keuruu 2007.

Vuotila, Marjut, Värtsilässä on vilkasta. Rajamme Vartijat 6/1991.

LEHDET

Helsingin Sanomat
Ilkka
Ilta-Sanomat
Karjalainen
Karjalan Heili
Karjalan Maa
Karjalan Pojat
Koti-Karjala
Lieksan Lehti
Nykyposti
Pielisjokiseutu
Pogostan Sanomat
Pohjois-Karjala
Rajajääkäri
Rajamme Vartija
Rajamme Vartijat
Savon Sanomat
Sillä Rajalla
Tohmajärvi–Värtsilä -lehti
Uusi Suomi
Uutisalasin
Viikko Sanomat
YV-lehti

TIEDONANNOT

Jeskanen Reijo
Juntunen Toivo
Kaakinen Tero
Kukkonen Martti

POHJOIS-KARJALAN RAJAVARTIOSTON JA SITÄ EDELTÄNEIDEN JOUKKO-OSASTOJEN HENKILÖSTÖ

KOMENTAJAT

Res. ltn Ilo Emil Schroeder (res. kapt 1920)	1919–1921
Jääk. kapt Erkki Raappana (jääk. maj 1925, jääk. evl 1928)	1921–1939
Maj Vilho Nikoskelainen	1940–1941
Maj Yrjö Saarelainen	1944–1945
Evl Viljo Kivikko	1946–1947
Maj Antti Seitamo (evl 1949)	1947–1961
Evl Olavi Kaakinen	1961–1966
Evl Yrjö Kärkkäinen	1966–1969
Evl Aarno Sihvo	1969–1970
Evl Eero Naapuri (ev 1973)	1970–1978
Evl Teuvo Paanila (ev 1980)	1978–1987
Ev Aaro Moilanen	1987–1992
Ev Toivo Juntunen	1992–1999
Ev Martti Kukkonen	2000–2004
Ev Tero Kaakinen	2005–2011
Ev Olli Lampinen	2012–2016
Ev Vesa Blomqvist	2016–

KOMENTAJAN APULAISET, MYÖH. APULAISKOMENTAJAT

Jääk. kapt Aarne Blick	1923–1924
Jääk. maj Antti Kääriäinen	1926–1927
Kapt Antti Niskala	1927–1928
Kapt Arvi Nygren	1928–1929
Kapt Hugo Serenius (Sarpi)	1929
Kapt Arvi Nygren	1929
Kapt Viljo Nikoskelainen	1930–1939
Kapt Osmo Karhunen	1940–1941
Kapt Eino Puhakka	1941
Maj Eino Puhakka	1947–1954
Maj Yrjö Kärkkäinen	1954–1959
Maj Erkki Innola	1959–1963
Maj J. Kortelainen	1963–1966
Maj Reino Rautsi	1966–1968
Evl Stig-Erik Malmén	1968–1973
Evl Teuvo Paanila	1973–1978
Evl Hannu Ahonen	1978–1982
Evl Kaarlo Parviainen	1982–1988
Evl Raimo Piiroinen	1988–1989
Evl Martti Ossi	1989–1991
Evl Reijo Jantunen	1991–1992
Evl Pertti Ruotsalainen	1992–1993
Evl Martti Kukkonen	1993–1998
Evl Markus Heiskanen	1999–2001
Evl Olli Lampinen	2001–2005
Evl Jari Tolppanen	2005–2007
Evl Mikko Karkia	2007–2012
Evl Hannu Tervo	2012–2015
Evl Marko Turunen	2015–

RAJATOIMISTON PÄÄLLIKKÖ

Maj Jarmo Mattila	1968–1970
Maj Kaarlo Parviainen	1970–1972
Kapt Hannu Ahonen	1972–1973
Maj Aaro Moilanen	1973–1978

Kapt Martti Ossi	1978–1984
Maj Kari Hovi	1984–1985
Maj Esko Juvakka	1986
Maj Jorma Kosunen	1986–1989
Maj Kari Jylhä	1989–1991
Maj Esa Ponkilainen	1991–1997
Evl Matti Majoinen	1997–1998
Maj Pasi Tolvanen	1999–2000
Maj Juha Uusikartano	2000–2001
Maj Matti Sarasmaa	2001–2003
Maj Jussi Sainio	2003–2005
Maj Marko Turunen	2005–2007
Kapt Simo Purmonen	2007
Evl Jari Sirola	2007–2009
Maj Urpo Riissanen	2009–2011
Maj Tero Hirvonen	2011–2013
Maj Aarne Tiainen	2013
Maj Jukka Lukkari	2013–2015
Maj Juha Karhiaho	2015–2016
Maj Tommi Tiittanen	2016
Maj Aarne Tiainen	2016–

KOMPPANIAN PÄÄLLIKÖT

1./R4 (Tohmajärvi)	1940–1941
1./R3 (Tohmajärvi)	1945
1./R2 (Tohmajärvi)	1945–1946
1./RJP 2 (Tohmajärvi)	1946–1947
1./P-KR (Tohmajärvi)	1947–1965
Tohmajärven rajajääkärikomppania	1965–1983
Tohmajärven rajakomppania	1983–1993
Tohmajärven rajavartioalue	1993–2010
Tohmajärven rajavartioasema	2011–

Kapt Olli Korhonen	1940–1941
Kapt Aatto Mäkinen	1945–1947
Maj Erkki Setälä	1947–1949
Maj Mauri Virmakoski	1949–1956
Maj Reino Västi	1956–1959
Kapt Viljo Kivekäs	1959–1962
Maj Olli Heiskanen	1962–1965
Maj Pentti Taskinen	1965–1973
Maj Juha Kare	1974–1986
Maj Esko Juvakka	1986–1988
Maj Kyösti Thum	1988–1991
Maj Matti Majoinen	1991–1997
Maj Risto Tahvanainen	1997–2000
Maj Jari Sirola	2000–2007
Maj Juha Karhiaho	2007–2009
Maj Heikki Koponen	2009–2010
Maj Simo Purmonen	2010
Kapt Mika Susi	2011–2012
Kapt Arvi Pulkkinen	2013–2016
Markku Räty	2016
Ylil Mika Wegelius	2017–

1./JR (Ilomantsi)	1919–1939
2./R4 (Ilomantsi)	1940–1941
2./R3 (Ilomantsi)	1945
2./R2 (Ilomantsi)	1945–1946
2./RJP 2 (Ilomantsi)	1946–1947
2./P-KR (Ilomantsi)	1947–1965
Ilomantsin rajajääkärikomppania	1965–1983
Ilomantsin rajakomppania	1983–1993
Ilomantsin rajavartioalue	1993–2010
Ilomantsin rajavartioasema	2011–

Vänr Antti Niskala	1921–1922
Vänr J. Hänninen	1922–1924

Ltn Arvi Nygren	1924–1926
Ltn Yrjö Riikonen	1926–1932
Ltn Aarne Hirva	1932–1933
Ltn Toivo Kärnä	1933–1934
Kapt Viljo Kivikko	1934–1941
Kapt Aatto Mäkinen	1945
Kapt Yrjö Kärkkäinen	1945–1947
Kapt Aatto Mäkinen	1947–1948
Kapt Erkki Vaalama	1948–1949
Maj Ensio Tattari	1949–1950
Maj Jaakko Törmi	1950–1960
Maj Pekka Suhonen	1960
Maj Reino Rautsi	1960–1966
Maj Olli Hirvisalo	1966–1977
Maj Juhani Matero	1977–1987
Maj Risto Leinonen	1987–1993
Maj Uljas Turunen	1993–2000
Maj Risto Tahvanainen	2000–2002
Maj Juha Karhiaho	2002–2007
Maj Simo Purmonen	2007–2009
Kapt Jouko Sissonen	2010–2011
Kapt Tapio Ikonen	2011-2013
Kapt Kimmo Vitri	2014-2017
Ylil Janne Natri	2017–

2./JR (Pielisjärvi)	1919–1939
3./R4 (Pielisjärvi)	1940–1941
3./R3 (Lieksa)	1945
3./R2 (Lieksa)	1945–1946
3./RJP 2 (Lieksa)	1946–1947
3./P-KR (Lieksa)	1947–1965
Lieksan rajajääkärikomppania	1965–1983
Lieksan rajakomppania	1983–1993
Lieksan rajavartioalue	1993–2010
Lieksan rajavartioasema	2011–

Vänr Arttur Nissinen	1921–1922
Ltn Antti Niskala	1922–1923
Jääk ltn Eino Pernu	1923
Ltn Arttur Nissinen	1923–1925
Ltn Yrjö Riikonen	1925–1926
Jääk. kapt Eino Pernu	1926–1928
Vänr A. Riikonen	1928
Kapt Antti Niskala	1928–1930
Kapt Hugo Serenius (Sarpi)	1930–1932
Kapt M. Aho	1932–1934
Ltn Toivo Kärnä	1934–1936
Kapt Hugo Sarpi	1936–1939
Kapt Antti Seitamo	1940–1941
Maj Mauri Virmakoski	1945–1949
Maj Juhani Ränkipohja	1949–1955
Maj E. Hyttinen	1955–1960
Kapt R. Salmi	1960–1961
Maj U. Salonen	1961–1964
Maj Matti Lappalainen	1964–1973
Maj Pertti Mäkinen	1973–1984
Maj Martti Ossi	1984–1989
Maj Pekka Koivisto	1989–1996
Maj Osmo Hattunen	1996–2003
Maj Pasi Marttinen	2003–2006
Maj Sami Joutjärvi	2006–2010
Kapt Timo Keinonen	2010
Kapt Juha Karhinen	2011–2012
Kapt Markku Hassinen	2012–2017
Kapt Kimmo Vitri	2017-

3./JR (Joensuu, Onttola)	1919–1939
Esikuntakomppania	1953–1958
Jääkärikomppania	1958–1975
Sissikomppania	1975–1994
Rajajääkärikomppania	1994–

Jääk. ltn Karl Lindberg	1919–1920
Ltn Arttur Nissinen	1920–1921
Vääp F. Pesonen	1922
Vänr Yrjö Riikonen	1922–1923
Jääk. kapt Eino Pernu	1923–1926
Kapt Arvi Nygren	1926–1928
Vänr Eino Puhakka	1928
Kapt Hugo Serenius (Sarpi)	1928–1930
Kapt M. Aho	1930–1932
Kapt Hugo Serenius (Sarpi)	1932–1933
Kapt Eimo Puhakka	1933–1939
Kapt Aarme Rautasalo	1939
Ylil Mikko Rantanen	1953–1954
Kapt Jorma Kortelainen	1954–1957
Kapt Matti Lappalainen	1957–1962
Kapt Jarmo Mattila	1962–1965
Kapt Mikko Heino	1965–1967
Kapt Juhani Herranen	1967–1968
Kapt Juha Kare	1968–1970
Kapt Kari Saksela	1970–1971
Kapt Martti Ossi	1971–1973
Kapt Juha Kare	1973
Kapt Kyösti Thum	1973–1975
Kapt Martti Ossi	1975–1977
Kapt Markku Kola	1977–1978
Ylil Jyrki Vohlonen	1978–1979
Kapt. Kari Alén	1979–1981
Kapt Esko Juvakka	1981–1984
Kapt Risto Uusitalo	1984–1986
Kapt Jouni Pyy	1986–1989
Kapt Jari Sirola	1989–1991
Kapt Risto Tahvanainen	1991–1994
Kapt Antti Hartikainen	1995–1996
Kapt Juha Karhiaho	1997–2001
Kapt Timo Keinonen	2002–2005
Kapt Jorma Turunen	2006–2011
Kapt Janne Laukkanen	2011–2016
Kapt Timo Poutiainen	2016–

HENKILÖHAKEMISTO

Aaltonen, Kosti, 129
Ahlström, Olavi, 159
Aho, August, 155, 157
Ahonen, Hannu, 79
Airaksinen, R., 118
Arjonsalo, tulkki, 125
Arvela, Martti, 123
Asposalo, ylikersantti, 102
Autio, Matti 117, 118
Bjurström, Tuulikki, 241
Blick, Aarne, 56
Blomqvist, Vesa, 9, 223, 241
Bobroff, Andrei, 49
Bogunov, eversti, 200
von Bondsdorff, Gabriel, 71
Bulatov, Nikolai, 124
Bunda, M., 95
Burnagin, herra, 140
Ehrukainen, Onni, 155–157
Ellilä, Atte, 161
Enckell, Olof, 36
Eronen, Toivo, 73
Eronen, Erkki, 156
Eronen, Toivo, 156
Eronen, Y., 118
Felikstoff, Mikko, 86
Fofanov, 140
Forsell, Vilho, 151
Frejeras, Kazimir, 86
Greene, Norman, 157, 158
Grinevits, johtaja, 125
Gröhn, Kaisa, 187
Gushkalov, uittovaltuutettu, 125
Haapanen, ylimetsänhoitaja, 140
Hakkarainen, P., 143, 170
Hallingdal, Gunnar, 158
Harju, ylivääpeli, 102
Hartikainen, Eino, 161
Hautamäki, rajajääkäri, 135
Heikka, Isak, 44
Heinrichs, Mikael, 76
Heiskanen, M., 170
Heiskanen, Olli, 169
Henttonen, Antti, 76
Hiles, Armas, 125
Hiltunen, Lauri, 132
Hintikka, Antti, 29
Hirvisalo, Olli, 123, 125, 136, 141

Hirvonen, Martti, 113
Hokkanen, T., 41
Holma, K., 170
Holmström, Karl, 153
Homanen, P., 49
Hoskonen, Jussi, 163
Huikuri, K., 54
Huovinen, aluemetsänhoitaja, 125
Huovinen, Ossi 128
Huttunen, rajajääkäri, 98
Huttunen, T., 66
Hyttinen, M., 101, 172
Hyttinen, Veikko, 13, 23, 36
Hyvärinen, I., 141
Hyytiä, Jukka, 107
Hård, kersantti, 102
Hälvä, Jouko, 218
Härkönen, vääpeli, 102
Härkönen, Jere, 241
Härö, Armas, 53
Ignatius, Gustaf, 12–14, 32, 45
Ignatius, Milla, 226
Ihalainen, P., 101
Ikonen, Henri, 241
Ikonen, Liisa, 66
Ionov, P. I., 123
Isolahti, K., 54
Istala, Harald, 45
Jaakonaho, ylikersantti, 102
Jakonen, rajamies, 35
Jakovlev, Timo, 151
Jekortshenko, V. K., 123
Jeskanen, Johannes, 156
Jeskanen, Mari, 193
Jeskanen, Veijo, 160
Jetsonen, Yrjö, 160
Jokinen, J.N, 11
Jokinen, Niilo, 33
Jokisalo, vääpeli, 57
Jormalainen, Veikko, 154
Jormanainen, E., 54
Jouhkimainen, J., 48
Judin, Aari, 14
Julku, Jaakko, 215
Juntunen, Hanna, 109
Juntunen, Heikki, 215
Juntunen, Oskari, 109
Juntunen, Otto, 116
Juntunen, Tauno, 29
Juntunen, Toivo, 157, 189, 204, 218, 223
Juuti, Emmanuel, 44
Juvakka, Esko, 157, 159
Järnström, Fredrik, 14, 24, 37, 48
Kaakinen, O. A., 103, 114, 123, 140, 160, 177
Kaakinen, Tero, 190, 193, 202, 226
Kaakkola, K., 172

Kaasinen, E., 54
Kahila, K., 36, 54
Kaikkonen, Olli, 117
Kalaniemi, T., 172
Kallinen, Tommi, 241
Kallio, Valle, 86
Kallioniemi, ylikersantti, 102
Kannelkoski, vänrikki, 66
Kanninen, Ermei, 167
Kareinen, kersantti, 142
Kareinen, H., 35
Karhapää, J., 139
Karhiaho, Juha, 202
Karhinen, J., 118
Karhumäki, J., 62
Karhunen, Veikko, 138
Karjalainen, Eino, 53
Karjalainen, Kalle, 159
Karjunen, Mikko, 51
Karkia, Mikko, 226
Karppanen, S., 105, 142
Karppinen, Johannes, 161
Karppinen, Otto, 160
Karvonen, Aki, 184
Karvonen, E., 139
Karvonen, J., 139
Kauppinen, Markku, 111
Kauppinen, Toivo, 149
Keihäs, Olavi, 159
Kekki, rajamies, 47
Kekäläinen, E., 137
Kellinsalmi, Taavi, 161
Kempas, Kalle, 34, 83, 102
Kemppinen, rajajääkäri, 98
Kervinen, Esa, 123
Keränen, ylikersantti, 102
Kettunen, Jari, 188
Kinnari, Arvo, 104, 157
Kirjavainen, Ilmari, 117, 157, 183
Kivelä, Juha, 202
Kivikko, Martti, 97
Kivikko, Viljo, 30, 36, 45, 48, 51, 65, 80, 83, 86, 87
Kivistö, Juho, 104, 107
Kivistö, Jussi, 41
Koivuniemi, Aarne, 159
Koivuniemi, Sirkka, 159
Kokko, Lassi, 53
Kokko, Martti, 53
Koljonen,T., 66
Komulainen, Ari, 62, 145
Konrutshov, herra, 140
Kontsas, T., 109
Konttiaho, Eino, 76
Kontturi, Olavi, 160
Korhonen, Asko, 104
Korhonen, Erkki, 110

Korhonen, Jussi, 241
Korhonen, Olli, 65, 80
Korotovskih, kapteeni, 125
Kosonen, konsuli, 123
Kostamo, Arvi, 66
Kostamo, Teuvo, 106
Kosunen, metsänhoitaja, 125
Krilov, Vasili, 151
Kuisma, Reino, 158
Kuitunen, Esko, 112, 118
Kujala, Vilho, 149
Kukkola, rajamies, 62, 64
Kukkonen, ylikersantti, 102
Kukkonen, Martti, 117, 190, 200, 203, 221
Kulmala, kapteeni, 153
Kuosmanen, V., 130
Kuronen, E., 54
Kuusinen, O. W., 48
Kuzmin, majuri, 125
Kyander, Leo, 65
Kylliäinen, rajajääkäri, 66
Kyöttinen, Nikolai, 49
Käkelä, Nestori, 42
Kämäräinen, Matti, 134
Kärki, aluemetsänhoitaja, 140
Kärkkäinen, M., 118
Kärkkäinen, S., 118
Kärkkäinen, Yrjö, 100, 115, 121, 170
Kärnä, rajajääkäri, 142
Laakkonen, rajajääkäri, 143
Laakso, kersantti, 50
Laaksoharju, Vilho, 184
Laatikainen, Antti, 65
Laatikainen, V., 81
Lahenne, ylikersantti, 64, 102
Lahikainen, O., 100
Laiho, R., 101
Lammassaari, uittovaltuutettu, 125
Lampi, rajamies, 62
Lampinen, Olli, 190, 223, 209
Lappalainen, Matti, 104, 117, 124, 136, 138
Lashkov, A.G., 123
Latalampi, Ontruska, 48
Latvala, rajavääpeli, 46
Lehtinen, Ville, 114
Leinonen, kersantti, 102
Leinonen, Hermanni, 151
Leinonen, J., 66
Leinonen, Kaarlo, 167
Levshin, yliluutnantti, 125
Lihavainen, Raimo, 109
Lilliehöök, Gösta, 57
Lindberg, Carolus, 29
Lindberg, Karl, 14, 16
Lipponen, Paavo, 203
Lukin, luovuttaja, 125

Luukkainen, Helmi, 66
Luukkanen, ylivääpeli, 153
Lyhykäinen, H., 183
Lyhykäinen, Pekka, 46
Lötjönen, A., 105
Lötjönen, Pentti, 149
Lööke, Artur, 154
Majoinen, Matti, 76
Makarov, everstiluutnantti, 123
Maksimainen, Feodor, 47, 48, 65
Maksimainen, Iivana, 112
Malmén, Stig-Erik, 116
Mannerheim, C.G.E., 9, 64
Mara, rouva, 125
Martikainen, T., 118
Martiskainen, Kari 134
Martiskainen, Kuisma, 31
Matero, Juhani, 16, 111, 165, 200
Mazarov, luovuttaja, 125
Miettinen, rajajääkäri, 102
Mikkola, kersantti, 102
Milonoff, Vasili, 19
Moilanen, Aaro, 117, 125, 157, 188
Muikku, Esa, 62
Muikku, Heikki, 172
Mujunen, rajajääkäri, 142
Mulari, rajajääkäri, 153
Multamäki, Erkki, 215
Murole, Martti, 59,80
Mustonen, vääpeli, 102
Mustonen, Eero 229
Myller, Riitta, 209
Mäkinen, Aatto, 87, 125
Mäkinen, Eino, 50
Mäkinen, Pertti, 125, 165
Mäntynen, Urho, 114
Naapuri, Eero, 102, 115, 117, 125, 141, 147, 167, 184
Naumanen, O., 54
Neuvonen, M., 172
Nevalainen, P., 117
Nieminen, Eino 53
Nikitenko, majuri, 140
Nikoskelainen, Vilho, 60, 61, 65, 67, 75, 80
Niku, metsänhoitaja, 140
Niskala, Antti, 16, 21, 36
Niskanen, V-M., 170
Nissinen, Antti, 38
Nissinen, Arttur, 13, 50
Nokelainen, rajajääkäri, 66
Nuutinen, Heikki, 37
Nuutinen, Toivo, 46
Nuutinen, Väinö, 73, 75
Nyman, Aarne, 13, 54
Oinas, Asko, 115
Ojalainen, piirimetsänhoitaja, 125
Oksanen, Tauno, 135

Ossi, Martti, 117
Paanila, Teuvo, 111, 162–164, 184
Pajari, Aaro, 69
Pakarinen, Teijo, 193, 201
Paldanius, Leo, 41, 65
Palomäki, Mauno, 166
Palonen, Eemil, 29
Parkkonen, Toivo, 106
Partanen, Jukka, 9
Partanen, Väinö, 153
Parviainen, Kaarlo, 116
Parviainen, M., 95
Pasanen, ylikersantti, 102
Patronen, Aleks, 53
Pehkonen, Mervi, 187
Pekkarinen, Mauri, 118
Pelkonen, Jukka, 154
Pelkonen, Paavo, 154
Peltonen, Artturi, 153
Peltonen, Urho, 11
Pennanen, Antti, 105, 123
Perälä, Juho, 44
Pesonen, Onni, 159
Pesonen, V., 54, 98
Pietilä, Kaija, 218
Piirainen, M., 118
Piiroinen, Reino, 114
Pimenoff, Juho, 85
Pippola, Julius, 53, 54
Pispa, M., 101
Plumridge, John, 158
Poikonen, T., 183, 188
Ponomarenko, eversti, 125
Puhakka, Eino, 87, 124
Puhakka, Matti, 210
Puhakka, Pauli, 111, 162
Puhakka, U., 210
Pukonen, Oskari, 86
Purmonen, Johannes, 156
Purmonen, Leo, 160
Puroma, Albert, 95
Puruskainen, Iivana, 38, 39
Puska, Pekka, 209
Puumalainen, ylikersantti, 102
Puumalainen, Eino, 146
Puumalainen, Merja, 223
Pyykkö, Onni, 86
Päivinen, Timo, 201
Raappana, Erkki, 8, 23, 24, 29, 30, 32, 35–37, 41, 43–46, 48–51, 53, 55–57, 60, 64, 65, 241
Rahikainen, luutnantti, 102
Rainola, Eino, 54
Rainola, Elsa, 29
Rainola, J., 54
Rantanen, Mikko, 124
Rantavuori, Hannu, 109
Rask, Petri, 241

Rasmussen, Thyra, 158
Rautanen, K., 130
Rautsi, Reino, 101, 140, 141, 153
Redkin, majuri, 140
Riikonen, E., 118
Riikonen, Hannes, 12, 98
Riikonen, Yrjö, 24, 50
Rikkonen, E., 119
Rinne, Kalervo, 167
Rokka, yliväpeli, 102
Ronkainen, A., 66
Ropponen, H., 101
Rosengren, ylikersantti, 102
Rotko, Nikolai, 37
Rovio, N., 98
Ruikka, Pekka, 161
Ruokolainen, Hannu, 160
Ruotsalo, Erkki, 60
Ryynänen, rajajääkäri, 135
Ryynänen, J. G., 37
Räisänen, E., 118
Rämä, Muisto, 75
Saarelainen Raimo, 109, 159
Saarelainen, ylirajajääkäri, 135
Saarelainen, Yrjö (Y. E.), 80, 83, 153
Saarimäki, Nestori, 44
Saharov, majuri, 140
Sajanto, Heikki, 61
Salmi, Pirjo, 215
Salmi, R., 66
Salminen, Erkki, 141
Saltykov, Aleksander, 154
Sarpi (Serenius), Hugo, 32
Savander, P., 101
Saveljeff, A., 49
Savinainen, Pekka, 50
Savula, Salme, 188
Seitamo, Antti, 8, 65, 80, 87, 88, 103, 108, 121, 124
Serenius, Tyyne, 29
Setälä, Erkki, 87
Shipalov, Valeri, 160
Shroeder, Ilo, 8, 12–14, 16, 18, 19, 24, 53
Sihvo, Aarno, 116, 124, 136
Silva, Antti, 188
Sirola, J., 142, 201
Sissonen, Jouko, 200
Sivonen, rajajääkäri, 153
Sivonen, M., 183
Soininen, A., 130
Sormunen, A., 118
Sorsa, Tauno, 29
Sorvali, Nipa, 66
Stalin, Josef, 85
Suharov, V. V., 123
Suhonen, Seppo, 204
Suihko, rajajääkäri, 99
Suihko, V., 54
Sutinen, Aapo, 124

Sutinen, Lea, 111
Svanberg, Olavi, 104
Svinhufvud, P. E., 29
Säynetvirta, Pirkko, 223
Säynevirta, Jarkko, 104
Tahvanainen, Risto, 200
Tahvanainen, L., 105
Tanninen, rajajääkäri, 66
Tanninen, M., 172
Tarva, Pekka, 124, 140
Taskinen, E., 105
Tengbjörk, Hugo, 158
Tiainen, Pentti, 184
Tihinen, rajajääkäri, 98
Tihomirov, V. V., 71
Tiilikainen, Viljam, 86
Timonen, Esa, 115, 117, 140
Tirri, Toivo, 14
Tolonen, Heikki, 95
Tolonen, P., 99
Tolvanen, T., 157
Torvinen, V., 100, 102
Tossavainen, Arvi, 54
Toth, Istvan, 86
Treial, Herman, 154
Tuononen, rajajääkäri, 153
Tuovinen, Jukka, 111
Tupitsin, Pekka, 151
Turunen, Eeva, 209
Turunen, Marko, 242
Turunen, P., 117
Turunen, T., 118
Turunen, Tuomo, 188
Turunen, Uljas, 188, 203
Tuukki, T., 101
Tähkänen, Väinö, 128
Törmi, Jaakko, 140
Törmälä, Anssi, 241
Törnqvist, Kerttu, 164, 209
Törnudd, Klaus, 157
Törrönen, Sulo, 106
Ukonmaanaho, Olavi, 128
Usano, Eugen, 124, 125
Uskov, eversti, 125
Utkin, Nikolai, 124
Uusikartano, Juha, 200
Uusitalo, Eino, 115
Vainikainen, Veli, 187
Valkama, metsäneuvos, 140
Valkola, uittopäällikkö, 125, 140
Vallinoja, Aulis, 76
Valtanen, Jaakko, 183
Vanhanen, Pentti, 113
Vartiainen, R., 54
Vasiljev, yliluutnantti, 140
Vasiljev, Vasili, 153

Vattulainen, Liisa, 193
Westman, Viljo, 110
Viklund, Verner, 37, 59
Vimberg, Kalle, 86
Virmakoski, Mauri, 83, 87, 124
Volmanen, E., 54
Vuorijoki, Juha, 202
Vähäkoski, T., 170
Väistö, Eliel, 73, 172
Väistö, Matti, 203, 209
Väisänen, Veikko, 36
Vänskä, Petri, 215
Väyrynen, A., 141
Yletyinen, teknikko, 125
Ylijuolas, Eero, 114
Ylä-Mononen, Topi, 134
Zyrjanov, Pavel, 123
Äikäs, rajajääkäri, 98

Pohjois-Karjalan rajavartioston tehtävänä on rajaturvallisuuden ylläpitäminen 304 kilometriä pitkällä maa- ja vesirajalla. Rajavartiosto toimii yhteistyössä muiden viranomaisten sekä rajaseudun yhteisöjen ja asukkaiden kanssa.

Turvana rajalla teos kertoo rajanvartioinnin historiasta Pohjois-Karjalassa Joensuun rajavartioston perustamisesta 1919 alkaen. Kehitys nykypäivän moderniksi turvallisuusorganisaatioksi Euroopan Unionin itärajalla on sisältänyt useita merkittäviä ajanjaksoja. Moskovan rauhan 1940 rajanveto toi rajavartiostolle valvottavakseen täysin uuden raja-alueen ja vuonna 1947 perustettu Pohjois-Karjalan rajavartiosto joutui käynnistämään rajan valvonnan rajallisin resurssein. Pohjois-Karjalan rajavartiostosta kehittyi kylmän sodan ristipaineessa merkittävä rajaturvallisuusviranomainen ja laadukasta koulutusta tarjonnut joukko-osasto, joka viime vuosikymmeninä on mukautunut osaksi Rajavartiolaitoksen uudistunutta organisaatiota.

ISBN 978-951-53-3661-3